

ΜΕΛΑΤΕΣ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΙ

Δρος ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΣΙΑΜΑΚΗ

13

ΤΕΥΧΟΣ 13 - ΙΟΥΝΙΟΣ 2013
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΔΟΝΑΞ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Δρος Κωνσταντίνου Σιαμάκη
ΜΕΛΕΤΕΣ τεῦχος 13 - TRACTATIONES fascis 13

© Δρ Κωνσταντίνος Σιαμάκης
ISBN 978-960-7127-30-3

ISSN 2241-7192

Χορηγός· ἀνώνυμος κατ' ἐπιθυμίαν του

Ταχυδρομική διεύθυνσι - παραγγελίες ἐπὶ ἀντικαταβολῇ

Δρ Κωνσταντίνος Σιαμάκης Ἐκδόσεις ΔΟΝΑΞ

Τ.Θ. 1635 - Πανεπιστημιούπολις Τ.Θ. 1635 - Πανεπιστημιούπολις

540 06 Θεσσαλονίκη 540 06 Θεσσαλονίκη

τηλ. 2310 - 73.73.77

τηλ. 2310 - 73.73.77

Dr Constantinus Siamakis

Editiones DONAX

P.O. Box 1635 - University

P.O. Box 1635 - University

540 06 Thessaloniki

540 06 Thessaloniki

Greece

Greece

tel. 2310 - 73.73.77

tel. 2310 - 73.73.77

www.philologus.gr

ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑ. Οἱ ΜΕΛΕΤΕΣ εἰναι περιοδικὴ ἔκδοσι σὲ διαδοχικὰ τεύχη καὶ σὲ μὴ τακτὰ χρονικὰ διαστήματα. ἀνὰ πέντε τεύχη τὰ τέσσερα εἰναι 96 σελίδων καὶ τὸ κάθε πέμπτο (5, 10, 15, κλπ.) 120 σελίδων· σύνολο πεντάδος 504 σελίδες. τὸ κάθε πέμπτο τεῦχος ἔχει εὐρετήρια καὶ πίνακα περιεχομένων ἐφ' ὅλης τῆς πεντάδος.

ΠΩΛΗΣΙ. Οἱ ΜΕΛΕΤΕΣ πωλοῦνται σὲ βιβλιοπωλεῖα ἢ κι ἀποστέλλονται μὲ ἀντικαταβολῇ μετὰ ἀπὸ παραγγελία στὸ τηλέφωνο 2310 - 73.73.77. ἀφήνετε εὐκρινῶς ὄνομα διεύθυνσι τηλέφωνο καὶ παραγγελία στὸν αὐτόματο τηλεφωνητή. ἢ γράφετε τὴν παραγγελία σὲ σημίωμα ποὺ τὸ στέλνετε στὴν παραπάνω διεύθυνσι.

ΣΥΝΔΡΟΜΗ. Ὡς συνδρομὴ ἐννοεῖται ἡ προπληρωμὴ ὅποιωνδήποτε πέντε τευχῶν (π.χ. 1-5 ἢ 3-7). ὁ συνδρομητής λαμβάνει ταχυδρομικῶς τὸ τεῦχος χωρὶς τὴν πρόσθετη δαπάνη τῆς ἀντικαταβολῆς. καταβάλλει τὴ συνδρομή του μὲ τὴν ἐπὶ ἀντικαταβολῇ ἀγορὰ ἐνὸς πρώτου τεύχους, ὅποιουδήποτε. μπορεῖ κανεὶς ν' ἀγοράσῃ καὶ παλιὰ τεύχη.

ΧΟΡΗΓΙΑ. Οἱ ΜΕΛΕΤΕΣ ἐκδίδονται μὲ οἰκονομικὴ ὑποστήριξι χορηγῶν τούλαχιστο κατ' ἀρχήν. κάθε χορηγὸς ἀναλαμβάνει τὴ δαπάνη ἐνὸς τούλαχιστο τεύχους. χορηγὸς εἰναι κι ὅποιος προαγοράζει 250 ἀντίτυπα ἐνὸς τεύχους. ὅποιαδήποτε συνεννόησι γιὰ χορηγία ἢ προαγορὰ στὸ τηλέφωνο 2310 - 73.73.77.

1. ΙΕΡΩΝΥΜΟΥ ΕΠΙΤΑΦΙΟΝ ΠΑΥΛΗΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τὸ ἐρωτικὸ αὐτὸ κείμενο τοῦ Ἱερωνύμου, μὲ τὸ ὅποιο ὁ *doctor doctorum* τῆς ἐκκλησίας αὐτὸς ἐκφράζει τὸν παράφορο ἔρωτά του γιὰ τὴν Παῦλα, ποὺ μόλις ἔχει πεθάνει σὲ ἡλικίᾳ 57 ἑτῶν στὶς 26· 1· 404, κατὰ 22% μεγαλείτερο ἀπὸ τὸ Κατὰ Μάρκον Εὐαγγέλιον, ὁ ἴδιος ἐπιμένει ὅτι *εἶναι ἴστορία καὶ ὅχι πανηγυρικός (testor Iesum... me... historiam scribere, non panegyricum)* (21,4). καὶ τέσσερες φορὲς ὁρκίζεται στὸν Ἰησοῦν, στὸν κριτὴ Θεό, καὶ στὸν ἄγιον ἄγγέλους, καὶ ἰδιαίτερα στὸν ἄγγελο φύλακα κι ...ἀκόλουθο τῆς Παύλης ὅτι ὅσα γράφει εἶναι ἀληθινὰ κι ὅτι εἶναι ἀμερόληπτος κι ὅτι δὲν κινεῖται ἀπὸ εὐγνωμοσύνη ἢ ἀπὸ τὴ συνήθεια τῶν ἐγκωμιαστῶν (2,1· 15,1· 21,4· 30,1). καὶ φυσικὰ δὲν κινεῖται ἀπὸ εὐγνωμοσύνη ἢ ἐγκωμιαστικὴ συνήθεια, ἀλλ’ ἀπὸ ἐρωτικὸ πάθος. τὸ κείμενο εἶναι ἔνα ἐρωτικὸ παραλήρημα μανιακοῦ ἐραστοῦ. τρεῖς φορὲς ἀναφέρεται μὲ τρυφερότητα στὸ *σωματάκι (corpusculum)* τῆς Παύλης (1,3· 7,1· 21,1), ἐνῷ δλες τὶς ἄλλες φορὲς τὸ σῶμα τὸ λέει ἀπλῶς *σῶμα (corpus)*, καὶ μία φορὰ δὲν ἀντέχει, κι ἐκθειάζει τὸ ἄγιο καὶ ἵερὸ στῆθος τῆς (*sanctum et sacrum pectus*· 28,1). μὲ τὸ θάνατό της ἔχουν ξεκουνηθῆ τὰ μυαλά του κι ἀναφωνεῖ σὲ βέβηλη χρῆσι τὸ λόγο τῶν μαθητῶν τοῦ Κυρίου Ἐπιστάτα, σῶσον ἡμᾶς, ἀπολλύμεθα (Λκ 8,24· Μθ 8,25) καὶ τὸ στίχο τοῦ ψαλμῳδοῦ

Ἐξεγέρθητι, ἵνα τί ύπνοῖς, Κύριε; (Ψα 43,24) (27,1).
καὶ γιὰ τὸ κείμενό του αὐτό, ποὺ ἐπιμένει ὅτι εἶναι ἀπαθῆς νηφάλια ψύχραιμη καὶ ἀμερόληπτη ἴστορία, στὸ τέλος καυχᾶται ὅτι τῷγραψε μέσα σὲ δύο μόλις νύχτες, κι ὅτι, ὅταν τῷγραφε, μούδιασαν τὰ δάχτυλά του, ἔπεσε τὸ χέρι του, κι ἀποχαυνώθηκε τὸ μυαλό του (32,1)· προεμφραγματικὴ κατάστασι ἢ προοίμιο ἐγκεφαλικοῦ ἐπεισοδίου. καὶ στὸ τέλος ξεσπάει· *Χαῖρε, Παῦλα, ... ὁ λάτρης σου (cultor tuus)* (33,1). καὶ γιὰ τὸ ἐρωτικὸ αὐτὸ παραλήρημά του καυχάται πάλι μ’ ἔνα στίχο τοῦ Όρατίου· Σοῦ

*Τεχνούργησα μνημεῖο χαλκοῦ διαχρονικώτερο
(exegi monumentum aere perennium),*

πρῶτο στίχο ποιήματος, ὅπου ὁ Ὁράτιος καυχᾶται γιὰ τὴν ποιητικὴ τέχνη του, ποὺ τὴν ἐντάσσει στὴν αἰωνιότητα, κι ὁ Ἱερώνυμος τὸν μιμεῖται καυχώμενος κατ' οὓσιαν γιὰ τὴ συγγραφικὴ καὶ ποιητικὴ του τέχνη.

Τὸ ἔργο αὐτὸ εἶναι ἀξονικὴ τομογραφία τοῦ χαρακτῆρος καὶ τοῦ ἥθους τοῦ Ἱερωνύμου καὶ κλασικὸ δεῖγμα τῆς προκεχωρημένης παρακμῆς τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς ἀποθρασύνσεως τοῦ μοναχισμοῦ. ἔξ μηνες πρὶν γραφῇ, ἡ συντριπτικὴ πλειοψηφία τῶν ἐπισκόπων, θανάσιμοι ἔχθροι τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, τοῦ μεγαλειτέρου μεταποστολικοῦ ἀντρὸς τῆς Χριστιανωσύνης, τὸν εἶχαν καθαιρέσει ἀφορίσει καὶ καταδικάσει σὲ θανάσιμῃ ἔξορια. μετὰ τὴν ἀνάκλησι κι ἀποκατάστασί του ὁ Χρυσόστομος συγχώρησε τὸν ἔχθρούς του ὅλους. καὶ τρεῖς μῆνες ἐπειτα οἱ συγχωρηθέντες ὠργανώθηκαν πάλι ἐναντίον του καὶ τὴ δεύτερη αὐτὴ φορὰ κατώρθωσαν νὰ τὸν ἔξοντάσουν. ἡ δεύτερη συνωμοσία τους ἄρχισε τὸν Ἰανουάριο τοῦ 404, ἀκριβῶς τὶς ήμέρες ποὺ ὁ ἐρωτευμένος Ἱερώνυμος ἔγραφε αὐτὸ τὸ ἐρωτικὸ παραλήρημα, τὸ ὅποιο μᾶς δείχνει μιὰ ἄλλη πλευρὰ τῆς παρακμῆς ἐκείνης. ὅντως ντοκουμέντο καὶ μνημεῖον χαλκοῦ διαχρονικῶτερον.

“Οταν ἡ μετάφρασί μου αὐτὴ εἶχε κυκλοφορήσει παντοῦ μὲ τὸ Μητερικὸν τοῦ Δ. Τσάμη, ὅπου συμπεριλήφθηκε (τ. 7, σ. 156-255, ἔτος 1996) κατ' αἴτησί του, ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχε μετάφρασι τοῦ ἔργου σὲ καμμία γλῶσσα, μιὰ μέρα ποὺ ἥμασταν μαζὶ στὸ γραφεῖο του, ἥρθε μιὰ σημαίνουσα μοναχὴ τοῦ μικτοῦ μοναστηριοῦ τοῦ ”Εσσεξ τῆς Ἀγγλίας, στὴν ὁποία ὁ Τσάμης μὲ σύστησε, προσθέτοντας ὅτι ἐγὼ μετέφρασα τὸ Ἐπιτάφιον τῆς Παύλης. ἐκείνη μὲ κύτταξε ἐκστατικὴ καὶ μόνο ποὺ δὲν ἐπεσε στὸ ἔδαφος νὰ μὲ προσκυνήσῃ. δὲν σταματοῦσε νὰ μοῦ ἐκφράζῃ τὸ θαυμασμό της καὶ τὴν εὐγνωμοσύνη της, «ποὺ μετέφρασα αὐτὸ τὸ ἀπροσπέλαστο μέχρι τότε ἀριστούργημα, καὶ μποροῦν πλέον νὰ τὸ ἀπολαμβάνουν κλπ. κλπ.». μοῦ μετέφερε καὶ τὴν εὐγνωμοσύνη ὅλων τῶν ἀρρένων καὶ θηλέων μοναχῶν τοῦ μοναστηριοῦ τους, τὸ ὅποιο ἴδρυσε ἔνας λελές καλλιτέχνης ‘Ρώσος ἐμιγκρές τοῦ Παρισιοῦ, ποὺ ὅταν μπατάλιασε –πολὺ νωρίς–, ἔγινε μοναχὸς Ἀγιορείτης πρῶτα καὶ νικολαΐτης ἐπειτα στὴν Ἀγγλία. ἡ καλόγρια δὲν σταματοῦσε νὰ μ’ ἐκθειάζῃ. δὲν ἔλεγα τίποτε, κι ἐκείνη αὐτὸ τὸ θεώρησε ἀββάδικο μέτρο ταπεινοφροσύνης. σοῦ λέει, μὲ τέτοια ὑψηλοβάμονα ἀριστουργήματα ποὺ μεταφράζει αὐτὸς καὶ ἀσφαλῶς ἐντρυφᾷ σ’ αὐτὰ πρῶτος ἀπ’ ὅλους, θὰ εἶναι νηπικὸς μὲ ἀββάδικη πνευματικότητα καὶ ταπεινοφροσύνη. ἔτσι ἀλληλοθαυμάζονται κι ἀλληλοκολακεύονται οἱ τέτοιοι, μερικὲς φορὲς καὶ γιὰ πράγματα ποὺ δὲν τὰ πιστεύουν. ἐγὼ ὅμως δὲν μίλησα, ἐπειδή, ἀν μιλοῦσα, θὰ τῆς ἔλεγα· «Μὰ βέβαια· στὸ κείμενο ποὺ μετέφρασα βρήκατε τὸ νικολαΐτικὸ πρότυπό σας, τὸ

όποιο ψάχνατε καὶ δὲν βρίσκατε. τὸ «ὅρθόδοξο» μικτὸ μοναστήρι σας εἶναι σὰν τὸ μοναστήρι τοῦ Ἱερωνύμου καὶ τῆς Παύλης στὴ Βηθλεέμ. καὶ τώρα βρήκατε τὸ ἀρχαῖο στήριγμά σας». συγκρατήθηκα ὅμως, φιλοξενούμενος ἐπισκέπτης κι ἐγὼ σὲ χῶρο μὴ δικό μου, κι ἀνέλαβα νὰ τὸ πῶ αὐτὸ σὲ ὡτα ἀκουόντων ὄπωσδήποτε καὶ σ' ὅλη τὴ Χριστιανώσυνη σὲ καιρὸ εὐθετώτερο τώρα. εἶναι γεγονὸς ἀναντίρρητο ὅτι ἀπὸ τὰ ἔρωτευμένα κι ἀντίζηλα ζευγάρια Ἱερωνύμου - Παύλης καὶ 'Ρουφίνου - Μαρκέλλης ὡς πρότυπα δρομολογήθηκε τὸ πορνόβιο σύστημα τοῦ παπικοῦ μοναχισμοῦ μὲ τὶς βρομοτερέζες. ἔναν αἰῶνα πιὸ μπροστά, τὸ 306, θέσπισαν τὴν πορνόβιο ἀγαμία τους, ἀλλὰ δὲν μποροῦσαν νὰ τὴ στηρίξουν κάπου, ἰστορικῶς τούλαχιστο, ἀν δχι βιβλικῶς. δημιούργησε αὐτὸ τὸ «στήριγμα» καὶ τοὺς τὸ προσέφερε ὁ πρὶν καὶ μετὰ τὸ βάπτισμά του πόρνος Ἱερώνυμος, καὶ γι' αὐτὸ τὸν ἀναγόρευσαν *doctorem doctorum* καὶ μάλιστα *primum inter quatuor*. οἱ παπικοὶ τὸν θεωροῦν ὡς τὸν μεγαλείτερο ἄντρα τῆς ἐκκλησίας. κι αὐτὸς δὲν εἶναι τίποτε περισσότερο ἀπὸ ἔνας τῶν κατ' ἐξοχὴν πλαστογράφων τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Όπως ἔγραψα ἀναλυτικὰ πρὶν ἀπὸ πολλὰ χρόνια στὴ διδακτορική μου διατριβὴ «Ἱερώνυμον De viris illustribus», ὁ Δαλμάτης ἦτοι Ἰλλυριὸς Ἱερώνυμος (347-420) μετὰ κάποιες σπουδὲς στὴ 'Ρώμη, τὶς ὁποῖες ὁ ἴδιος θεώρησε λαμπρές, κι ἀφοῦ χρημάτισε κατηχούμενος γιὰ πολλὰ χρόνια, σὲ ἀντρικὴ πλέον ἥλικια ἀποφάσισε νὰ γίνῃ Χριστιανὸς καὶ κληρικὸς καὶ μᾶλλον πάπας 'Ρώμης. σκέφτηκε ὅμως ὅτι, μιὰ καὶ τὸ βάπτισμα ἔξαλείφει ὅλα τὰ προδιαπραχθέντα ἀμαρτήματα, καλὸ εἶναι νὰ χορτάσῃ πρῶτα τὴν πορνεία κι ὅλες τὶς διαστροφές κι ἔπειτα νὰ γίνη μὲ τὸ βάπτισμα πεντακάθαρος καὶ νὰ μὴν ξαναμαρτήσῃ. στὴν ἀρχαίᾳ ἐκκλησίᾳ βέβαια, ἀν ἔνας κατηχούμενος ἀνέβαλλε τὸ βάπτισμά του γιὰ πολύ, περισσότερο ἀπ' ὅσο ἔκρινε ἡ ἐκκλησία, δὲν τὸν βάπτιζαν πλέον, ἀλλὰ τὸν ἔδιωχναν κι ἀπὸ κατηχούμενο' καὶ δεύτερον, ἀν ἔνας μετὰ ἀπὸ ἐπαρκῆ κατήχησι ἐπιδιδόταν σὲ τέτοια ἀμαρτήματα, τὸν ἔδιωχναν ἐπίσης γιὰ πάντα, χωρὶς νὰ τὸν βαπτίσουν. καὶ τρίτον, εἶναν ποὺ εἴτε πρὶν εἴτε μετὰ τὸ βάπτισμα εἶχε γεντῆ σεξουαλικῶς στὴ ζωὴ του περισσότερες ἀπὸ μία γυναῖκα νομίμως ἢ πόρνευσε μία φορὰ στὴ ζωὴ του, δὲν τὸν ἔκαναν ποτὲ κληρικὸ καὶ τοῦ ἀπαγόρευαν ἵσοβίως νὰ ἔχῃ ἐκκλησιαστικὸ θεολογικὸ καὶ κηρυκτικὸ λόγο τόσο προφορικὸ ὅσο καὶ γραπτό. κι αὐτὸ στὴν Ἀνατολὴ τηροῦνταν, ἀλλ' ὅχι καὶ στὴ Δύσι. ἔτσι ὁ Ἱερώνυμος, ἀφοῦ ἐπιδόθηκε στὸ βόρβορο τῆς ἀκολασίας γιὰ δύο περίπου χρόνια, ἔπειτα βαπτίστηκε, γιὰ νὰ εἶναι ὀλόαγνος. ἔπειδὴ ὅμως μία μὲν τοπικὴ ἐκκλησία, ἐκφραζόμενη μ' ἔναν ἀνάξιο ποιμένα της, μπορεῖ νὰ ἐμπαιίζῃ τὸν ἑαυτό της, ἀλλ' ὁ θεός δὲν ἐμπαιίζεται, ὁ Ἱερώνυμος ἐγκαταλείφθηκε καὶ μετὰ τὸ βάπτισμα, κι ἐ-

πιδόθηκε στήν ἀκολασία γι' ἄλλη μιὰ διετία περίπου, μὲ σκοπὸν νὰ διανύσῃ ὅχι διετία, ἀλλὰ μιὰ ὄλοκληρη ζωὴ ἀκολασίας, μετὰ διετία ὅμως σταμάτησε, ἐπειδὴ ἀπὸ μιὰ πολὺ βαρειὰ καὶ παρὰ λίγο θανάσιμη ἀρρώστια ἔγινε σεξουαλικὰ ἀνίκανος. καὶ τότε «μετανόησε», ἐπιδόθηκε στὰ «πνευματικά», καὶ θέλησε ἀπὸ λαϊκὸς νὰ γίνῃ κατ' εὐθεῖαν πάπας τῆς Ῥώμης. ἦταν εύνοούμενος τοῦ Ῥώμης Δαμάσου.

Στὸ μεταξὺ ως λαϊκός, ποὺ φαίνεται ὅτι ἦταν κι ἐμφανίσιμος ἄντρας καὶ γοητευτικός, ὅλως προπετής καὶ τετυφωμένος, ἔκανε τὸ δάσκαλο τῆς θεολογίας, ἔχων μόρφωσιν εὐσέβειας, τὴν δὲ δύναμιν αὐτῆς ἡρνημένος, κι ἀναδείχτηκε σὲ διάσημο γυναικουλλέκτη. εἶχε μαθήτριες μόνο γυναικάρια σεσωρευμένα ἀμαρτίαις, ἀγόμενα ἐπιθυμίαις ποικίλαις, συναισθηματικῶς αἰχμάλωτα σ' αὐτόν, πάντοτε μανθάνοντα καὶ μηδέποτε εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν δυνάμενα, ἵδιως χῆρες εὐκατάστατες καὶ ἄγαμες «ἀφιερωμένες» κοπέλλες, ἐνδύνων εἰς τὰς οἰκίας αὐτῶν γιὰ τὸν πονηρὸ σκοπό του (Β' Τι 3,3-7), καθὼς λέει ὁ ἀπόστολος Παῦλος λίγες μέρες πρὶν σφαχτῇ. διότι στὰ τέτοια ὑποκείμενα μπορεῖ μερικὲς φορὲς ἢ σωματικὴ ἰκανότης γιὰ κάποιο λόγο νὰ μαραίνεται προώρως δλοσχερῶς καὶ ἀμετακλήτως, ἀλλ' ἢ ἀσελγῆς ἐπιθυμίᾳ δὲν καταστέλλεται· ἀντίθετα μάλιστα ἐξαγριώνεται περισσότερο, καὶ ἡ θηλυμανία τους ἀχαλίνωτη ἔσεπερνάει κάθε φυσιολογικὸ δριο. τέτοιος ἦταν κι ὁ Ἱερώνυμος. εἶχε δὲ μεταξὺ τῶν αἰχμαλωτισμένων γυναικαρίων του καὶ μία κατ' ἐξοχὴν ἐρωμένη, τὴ Μαρκέλλα, ὅπως ἀκριβῶς κι ὁ Μοντανὸς εἶχε πρῶτα μιὰ Πρίσκιλλα, κι ἀργότερα γι' ἀνανέωσι μιὰ Μαξιμίλλα. κι ὁ κάθε τέτοιος συνήθως ἔχει σὰ σουλτάνα τοῦ ἰδεατοῦ χαρεμιοῦ του πότε μιὰ Μαρία, πότε μιὰ Ιουλία, πότε μιὰ δεύτερη Μαρία, κλπ.. κλπ.. εἶναι πλέον φαινόμενο διεγνωσμένο. ἔτσι ἀκριβῶς σὰν τὸν νικολαΐτη Μοντανὸ κι ὁ Ἱερώνυμος κάποτε ἔκανε πέρα τὴ Μαρκέλλα, ἐπειδὴ τὴν ἀνανέωσε μὲ τὴν Παῦλα, πιθανῶς νεώτερη ὁμορφότερη καὶ κυρίως πλούσιώτερη. τὰ φίλαυτα αὐτὰ ἄτομα ἀγαποῦν τὶς γυναῖκες των ὅπως ὁ λαγὸς τὰ μαρούλια. ἐδῶ μιλᾶμε γιὰ μιὰ ζάπλουτη πατρικία Παῦλα καὶ νεαρὴ χήρα γύρω στὰ 30. διότι πολὺ πρὶν πεθάνῃ στὰ 57 της, ἔχει γιὸ μὲ κόρη νήπια, ἐνῷ ὅταν εἶχε φύγει μὲ τὸν Ἱερώνυμο, ὁ γιός της αὐτὸς ἦταν νήπιο ὁ ἴδιος. καὶ ἡ νεαρὴ ζάπλουτη χήρα εἶχε πέντε παιδιά, τέσσερα κορίτσια ἔφηβα κι ἕνα γιὸν νήπιο, τὸν Τοξότιο. ἐνδέχεται ἐκεῖνο ποὺ τὸν τράβηξε πρὸς τὴν Παῦλα νὰ ἦταν καὶ τὰ τέσσερα ἔφηβα κορίτσια της. διότι τὶς αἰχμαλώτισε ἄγρια καὶ τὶς πέντε, μητέρα καὶ τέσσερες κόρες της. τὸν δὲ νήπιο Τοξότιο σχεδὸν τὸν ἀπεχθανόταν, καὶ γι' αὐτὸν τοῦ ἔκανε μιὰ ζημιὰ ποὺ μεγαλείτερη δὲν μποροῦσε νὰ ὑπάρχῃ γιὰ ἔνα νήπιο· τὸν ἀπομάκρυνε γιὰ πάντα ἀπὸ τὴ μητέρα του κι ἀπὸ τὴν περιουσία του, ὅταν ἐκεῖνος ἦταν ἀκόμη νήπιος.

Πρώτα γιὰ κάποια ἄσκησι ποὺ ἐπέβαλε στὴν πρώτη κόρη τῆς Παύλης, τὴν Βλαισίλλα, ἔκείνη πέθανε, καὶ ξέσπασε μεγάλο σκάνδαλο, ποὺ συντάραξε τὴν ‘Ρώμη. ὅταν δὲ τὶς ἡμέρες ἔκεινες ὁ Ἱερώνυμος καὶ ὑποψήφιος πάπας ‘Ρώμης (384), «ὅ τεσσαρακοστὸς μετὰ τὸν ἀπόστολο Πέτρο», ὅπως φανταζόταν ὁ ἴδιος, καὶ εἶχε σκαρώσει καὶ κάποιους καββαλιστικοὺς συμβολισμοὺς μεταξὺ 1 καὶ 40, δηλαδὴ τοῦ «Πέτρου» καὶ τοῦ ἑαυτοῦ του. Θὰ διαδεχόταν τὸν ἔνθερμο προστάτη του Δάμασο, αὐταρχικὸ τύραννο ποὺ εἶχε γίνει πάπας ‘Ρώμης τὸ 366 μετὰ ἀπὸ ἄγριες σφαγές τῶν διαδῶν τοῦ συνυποψήφιού του Οὐρσίνου, κατὰ τὶς διποῖες σὲ μία μόνο μέρα καὶ μόνο στὸ ναὸ τοῦ μάρτυρος Σικινίνου μετρήθηκαν 137 πτώματα (Amm. Marcellinus 27, 3, 11-13. Rufinus, Hist. eccl. 2,10 PL 21,521ab). τὰ ἴδιότροπα σεξουαλικὰ σκάνδαλα ὅμως τοῦ Ἱερώνυμου μὲ τὰ γυναικάριά του, ποὺ ἀκούστηκαν ἐξ ἀφορμῆς τοῦ αἰφνιδίου θανάτου τῆς Βλαισίλλας, κι ὁ ἴδιος ὁ θάνατός της δὲν τοῦ ἐπέτρεψαν νὰ γίνη πάπας ‘Ρώμης, ἐπειδὴ οἱ συνυποψήφιοί του ἀξιοποίησαν πρὸς ὅφελός των τὰ σκάνδαλά του, καὶ παρέμεινε λαϊκός. (μισή χιλιετία ἀργότερα ὁ νεοχειροτόνητος πάπας ‘Ρώμης Νικόλαος Α’ θὰ ἐκμανῇ ἐναντίον τοῦ Φωτίου Κωνσταντινουπόλεως, ἐπειδὴ ἐξελέγη πατριάρχης ἀπὸ λαϊκός). κι ὁ Ἱερώνυμος ποὺ εἶδε καὶ τοὺς καββαλισμούς του νὰ καταρρέουν, εἴτε φεύγοντας ἀπὸ τὴν ‘Ρώμη χολωμένος εἴτε καὶ φυγοδικώντας ἐξαφανίστηκε ἀπὸ τὴν ‘Ρώμη πάραντα, παίρνοντας μαζί του καὶ τὴν ἀπαραίτητη Παῦλα μακριὰ ἀπὸ τὸ χῶρο τῆς θανάτουσεως τῆς Βλαισίλλας. πήγε γιὰ πάντα στὴν Ἀσία.

Στὸ μεταξὺ ὑπῆρξαν καὶ παράλληλα γεγονότα. ἡ πιὸ μπροστὰ ἔξωργισμένη Μαρκέλλα πρῶτον μὲν ἔγινε ἐρωμένη τοῦ ‘Ρουφίνου (τὰ ἔργα του στὴν PL 21), φίλου τοῦ Ἱερώνυμου ἀπὸ τὸν καιρὸ τῆς συναλητείας των, ὅταν κι ἔκεινος εἶχε ἐπιδοθῆ μαζί του στὴν ἴδια νικολαϊτικὴ δραστηριότητα, ἀλλὰ σὲ βεληνεκές μικρότερο ὡς ἐλάσσονος γοητείας, δεύτερον δὲ ἡ Μαρκέλλα, χωρὶς νὰ ἔχενάλη ποτὲ τὸν Ἱερώνυμο, ἄνοιξε μὲ τὴν πρώην φίλη της Παῦλα ἔναν ἄγριο καὶ ἰσόβιο πόλεμο κουτσομπολιοῦ καὶ κατινιᾶς. στὴν Παλαιστίνη ἡ Παῦλα μὲ τὸν Ἱερώνυμο, στὴν Παλαιστίνη κι ἡ Μαρκέλλα μὲ τὸν ὀλίγο ‘Ρουφίνο. τὰ δυὸ γύναια μιὰ ζωή, κι ὡς ἡγούμενες μοναστηριῶν, τρώγονταν σὰν τὶς κεραμιδόγατες. ὁ βλάκας ‘Ρουφίνος συμπαραστεκόταν τὴν Μαρκέλλα στὸ γατήσιο πόλεμό της, κι ὁ κοκορίκος Ἱερώνυμος κορδωνόταν σὰ γύφτικο σκεπάρνι ποὺ δυὸ κεραμιδόγατες ἔεσχιζονταν γιὰ τὴ γοητεία του. μιὰ ποὺ δὲν μποροῦσε ν’ ἀπολαύσῃ τὸ πλῆρες σέξ, ἀπολάμβανε αὐτό. ἡ δὲ Παῦλα ἄρχισε μιὰ μανιακὴ πλειοδοσία, γιὰ νὰ κρατήσῃ τὸν ἔραστή της, ποὺ τόσο κουράστηκε γιὰ νὰ τὸν ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τὴν «πνευματική της ἀδελφή» Μαρκέλλα. καὶ μέσα στὴν ἀφρενάριστη πλειοδοσία τῆς Παύλης ἔγιναν ὅσα τρελλὰ περιγράφονται μὲ τόση τύ-

φλωσι στὸ ἀδιάντροπο αὐτὸ ἀριστούργημα - τερατούργημα τοῦ Ἱερωνύμου «Ἐπιτάφιον Παύλης», ποὺ μεταφράζω ἐδῶ. διότι εἶναι ἔνα ὅντως μνημεῖον χαλκοῦ διαχρονικώτερον γιὰ τὸ πῶς εἰσήλασε ἡ παρακμὴ στὴν ἐκκλησία μετὰ τὴν παῦσι τῶν διωγμῶν ὃς ὥπουλος πλέον νικολαϊτισμός. στὸ κεφάλαιο 18 ὁ ἐκτεταμένος ὑπαινιγμὸς ἀναφέρεται στὸν ἄγριο πόλεμο ἀνάμεσα στὶς δυὸ κεραμιδόγατες Μαρκέλλα καὶ Παῦλα. εἶναι ἀξιοσημείωτο πῶς ὁ Ἱερώνυμος τὸν λέει πόλεμο τοῦ Ἰδουμαίου Ἀδερ πρὸς τὸν Σολομῶντα (Γ' Βα 11,14) καὶ πῶς ἡ πλευρά του τὸν «πνευματικὸ» αὐτὸν ἀγῶνα τῆς τὸν ἔξωραΐζει κι ἔξαγιάζει μὲ ψαλμικὰ καὶ ἄλλα βιβλικὰ ἐδάφια. καὶ οἱ σημερινοὶ γέροντες κάθε κερδοσκοπικὴ ἐπιτυχία τους τὴ λένε ἰεροπρεπῶς εὐλογία, ἀντὶ νὰ τὴν ποὺν κατάρα ἡ βρομιά.

Ο Ἱερώνυμος ἀπομονώνει πρῶτα τὴ χήρα Παῦλα ἀπ' ὄλους τοὺς συγγενεῖς της. τὸ κάνουν αὐτὸ καὶ σήμερα οἱ γέροντες. κυριαρχεῖ στὸν οἴκο της τρώγοντας τὴν τεράστια περιουσία της καὶ θανατώνοντας, ὥπως θανάτωσε, τὴν πρώτη κόρη της Βλαισίλλα. μὲ πολὺ κοκοριλίκι καυχᾶται στὸ Ἐπιτάφιον ὅτι ἡ Παῦλα δὲν ἦθελε νὰ δίνεται στὸν ἄντρα τῆς Τοξότιο καὶ νὰ τοῦ κάνῃ παιδιά (4,2) κι ὅτι σχεδὸν εὐχόταν τὸ θάνατό του (5,1) καὶ τὴ χηρεία της. τρέφει πολὺ χορταστικὰ τὸ κοκοριλίκι του αὐτὴ ἡ καύχησι τοῦ ἐραστοῦ· γι' αὐτὸ μιλάει σὰν τυφλωμένος ἀντεραστῆς ἀκόμη καὶ τοῦ πεθαμένου συζύγου της. ἔπειτα τὸ ἴδιο κοκοριλίκι του τὸ τρέφει καὶ τὸ ὅτι ἐκείνη τὸν προτίμησε κι ἀπ' ὄλους τοὺς οἰκείους της κι ἀπὸ τὸν μεγάλο κοινωνικό της περίγυρο, ἀπὸ τοὺς ὄποιους τὴν ἀπομόνωσε (5,1-2). νιώθει πιὸ κόκορας, ποὺ δὲν δυσαρεστεῖται μαζί του γιὰ τὸν ἔξ αιτίας του θάνατο τῆς κόρης της Βλαισίλλας, γιὰ τὸν ὄποιο θάνατο αὐτὸς γράφει ἐδῶ ὅτι τὴν παρηγόρησε ἀρκούντως στὴ ‘Ρώμη μὲ μιὰ ἐπιστολή του (4,2), δηλαδὴ τὴν κατάφερε νὰ μὴν ἔξοργιστῇ ἐναντίον του, ἐμπνέοντάς της ἔρωτα ἵσχυρότερο τῆς θλίψεως γιὰ τὸ θάνατο τοῦ παιδιοῦ της. ἔπειτα κοκορεύτηκε ὑπουλα ποὺ ώς ἐραστῆς τῆς Παύλης νίκησε τοὺς ἀντεραστάς του φιλοξενουμένους τῆς Παύλης Δομινῖνο Ἀντιοχείας κι Ἐπιφάνιο Κύπρου (6,1), ποὺ τόσο θαύμαζε ἐκείνη, ἀλλ' αὐτὸς τὴν κράτησε δική του κυρίως θαυμάστρια.

Στὸ τέλος ὄλοκληρώνει τὸ κοκοριλίκι του πείθοντάς την νὰ ἐγκαταλείψῃ γιὰ χάρι του τ' ἄλλα τρία παιδιά της, ‘Ρουφίνα Παυλίνα καὶ νήπιο Τοξότιο, νὰ πάρῃ μαζί της μόνο τὴν τρίτη κόρη της Εὐστοχίᾳ –δυὸ φορές τὴ λέει *Εὐστοχία* (27,2· 33,2) κι ἐφτὰ φορές *Εὐστόχιον* (2,2· 4,1· 4,2· 6,3· 26,2· 29,2· 31,1), ὥπως λένε τώρα «ἡ Κατερίνα» καὶ «τὸ Κατερινάκι»–, ἐπειδὴ ἡταν μικρονοϊκὴ καὶ πολὺ ἔξαρτημένο δουλάκι –ένα χαϊβάνι– καὶ ἡταν πάντοτε τόσο προσκολλημένη στὴ μητέρα της καὶ ὑπατασσόταν στὴν ἔξουσία ἐκείνης τόσο πολύ, ὥστε

οὐδέποτε κοιμόταν οὐδέποτε κυκλοφοροῦσε καὶ οὐδέποτε ἔτρωγε χωρὶς ἐκείνη, γιὰ νὰ μὴν ἔχῃ στὴν κατοχὴ της οὔτε ἕνα νόμισμα (26,2), νὰ φύγῃ μαζί του στὴν Ἀνατολὴ –ἀορίστως, διότι τὴ Βηθλεὲμ τὴν προσδιώρισαν ἔπειτα, ἡ Παῦλα δῆθεν (10,3· 14,3)–, καὶ νὰ μὴν ξαναδῇ τὰ παιδιά της ποτέ. σὰ διεστραμμένος ἐραστὴς τῆς Παύλης καὶ ψυχανώμαλος ἀντεραστὴς τοῦ νηπίου γιοῦ της Τοξοτίου ἡδονίζεται νὰ περιγράφῃ ὅτι, ὅταν ἀνέβηκαν στὸ καράβι, κι ἐκεῖνο ἄνοιξε πανιὰ καὶ ξεκινοῦσε, κι ἀπὸ τὴν προκυμαία ὁ μικρὸς Τοξότιος τῆς ἄπλωνε ἵκετευτικὰ τὰ χέρια του, κλαίοντας καὶ παρακαλώντας σπαρακτικὰ νὰ μὴν τὸν ἐγκαταλείψῃ ἡ νὰ τὸν πάρῃ μαζί της, ἐκείνη γύρισε τὸ πρόσωπό της ἀλλοῦ καὶ οὔτε δάκρυσε. καὶ ἡ ἔφηβος καὶ σὲ ἡλικία γάμου κόρη της ‘Ρουφίνα τὴν ἱκέτευε μὲ κλάμα σιωπηλό, ἀλλ’ ἡ λυστασμένη ἀπὸ ἔρωτα γιὰ τὸν Ιερώνυμο σκυλόμαννα οὔτε γύρισε νὰ τὴν κυττάξῃ, ἀλλὰ μὲ τὴν πρὸς τὸ θεὸν εὐσέβεια κατανικοῦσε τὴν πρὸς τὰ παιδιά της στοργή. κατέπνιγε τὴ μητέρα, γιὰ νὰ προσφέρῃ τὴ δουλὴ τοῦ Χριστοῦ. ...καὶ ἥταν σ' ὅλους ἀξιοθάμαστη γιὰ τοῦτο, ὅτι κατανικοῦσε μιὰ μεγάλη ἀγάπη (6,2).

Χρησιμοποιεῖ ὁ ἐραστὴς ως στηρίγματα αὐτῆς τῆς ἀπάνθρωπης καὶ διεστραμμένης κτηνωδίας βιβλικὰ ἐδάφια. καὶ σ' ὅλη τὴν ἔκτασι τοῦ ἔργου του χρησιμοποιεῖ σὰν κλεμμένα κι ἀταίριαστα ἀνταλλακτικὰ γιὰ παρόμοιες κτηνωδίες τῆς Παύλης καὶ δικές του, ποὺ τὶς ἐγκρίνει κι ὀλοφάνερα τὶς ὑπαγορεύει ὁ ἴδιος, διάφορα βιβλικὰ χωρία, ποὺ κάθε ἄλλο παρὰ αὐτὸ ποὺ ἰσχυρίζεται αὐτὸς ἐννοοῦν, γαρνίροντάς τα βέβαια καὶ περνώντας τα ἀπὸ τὸ δικό του μετασχηματιστή, μὲ ἄφθονες καββαλιστικὲς ἔρμηνεις, ὅπως ὅταν κατὰ τὸ Β' αἰῶνα ἔνας νικολαῖτης εἶπε σὲ ἀθώα κοπέλλα, ποὺ λιμπίστηκε, τὸ εὐαγγελικὸ ρήτορες Παντὶ τῷ αἰτοῦντί σε δίδου (Λκ 6,30), ἡ ὅπως ἔνας κίναιδος κληρικὸς τῶν χρόνων μας, ὅταν ψάρευε, ἔλεγε Ἄλλήλων τὰ βάρη βαστάζετε (Γα 6,2). ἔτσι ἀπὸ θεοσέβεια κι οἱ εἰδωλολάτρες θυσίαζαν εὐλαβῶς τὰ νήπια παιδιά τους στὸν κίναιδο θεό τους Μολόχ, καίγοντάς τα ζωντανὰ στὴν πυρά του καὶ παραμένοντας ἀλύγιστοι κι ἀσυγκίνητοι ἀπὸ τὰ σπαρακτικά τους κλάματα καὶ τὴ φρίκη τους. αὐτὸ ἐννοεῖ κι ὁ Χριστός, προλέγοντας ὅτι οἱ εἰδωλολάτρες διώκτες θὰ σφάζουν τοὺς Χριστιανοὺς ως θεοσεβεῖς θυσίες των πρὸς τοὺς θεούς των, ὅταν λέῃ στοὺς μαθητάς του ὅτι Ἐρχεται ὥρα ἵνα πᾶς ὁ ἀποκτείνας ὑμᾶς δόξῃ λατρείαν προσφέρειν τῷ θεῷ (Ιω 16,2). τέτοιες θεοσεβεῖς θυσίες προσέφεραν μὲ τὴν ἀπανθρωπία τους ὁ Ιερώνυμος καὶ ἡ Παῦλα. διεστραμμένα ἄτομα. ὅ,τι «έλεημοσύνες» κι «ἀγαθοεργίες» ἔκαναν ως σπατάλη γιὰ τὸν ἔρωτά τους καὶ κάθε ἀνθρωπαρέσκειά τους, ποὺ ἀπέβλεπε στὴν ἀπόσπασι γενικῆς ἐγκρίσεως τοῦ ἔρωτός των, καταναλίσκοντας τὴν περιουσία ποὺ ἀνήκε στὰ ἐγκαταλελειμμένα παιδιά τῆς

σκυλόμαννας, τὶς ἔκαναν, γιὰ νὰ καμουφλάρουν τὸ ἀπάνθρωπο ἀνοσιούργημά τους. ὁ θεὸς δὲν ζήτησε αὐτὸ ποὺ ἔκαναν, κι αὐτοὶ δὲν ἔκαναν τὸ ἀπλὸ ποὺ τοὺς ζητοῦσε. πολὺ ἀκάθαρτα ἄτομα καὶ διαβολεμένα. νόθευσαν τὸ Χριστιανισμὸ πρῶτοι πρῶτοι κι ὅσο λίγοι ἀντίχριστοι. καὶ σήμερα ὑπάρχουν ἄτομα, πού, ὅταν σκοτώνουν κάποιον ἐν ὄνόματι τοῦ Κυρίου –στὴν πραγματικότητα γιὰ τὴν ἰκανοποίησι τῆς κακίας των–, δὲν τὸν σκοτώνουν, ἀλλὰ «τὸν στέλνουν στὸν Κύριο». καὶ ἡ ‘Ρουφῖνα τῆς Παύλης ἡ ἀπαρηγόρητη, ὕστερα ἀπὸ λίγον καιρὸ πέθανε, ἐνῷ ἡ σκυλόμαννά της ὀσιευόταν μὲ τὸν Ἱερώνυμο στὴ Βηθλεέμ. ἡ δὲ Παῦλα, ὅταν τὸ ἔμαθε, ταράχτηκε, ἀλλ’ ὁ Ἱερώνυμος καὶ πάλι τὴν παρηγόρησε (4,2).

Ξέρω ὅτι αὐτὰ ποὺ γράφω εἶναι τρομερά, ἀλλὰ βγαίνουν ἀπὸ τὸ κείμενο ποὺ μετέφρασα. κι ὅποιος θέλει νὰ ἐλέγξῃ τὸ λατινικὸ πρωτότυπο, βρίσκεται ως Ἐπιστολὴ 108 στὴν PL 22,878 - 906. δὲν θὰ σπαταλοῦσα ἄλλες 36 σελιδες γι’ αὐτὸ τὸ ἀνοσιούργημα, καὶ γι’ αὐτὸ ἔχω ἐδῶ μόνο τὴ μετάφρασί του. στὸ Μητερικὸν ἔβαλα καὶ τὸ λατινικὸ κείμενο. ἔχουμε ἀπὸ τὸ παρελθὸν πολὺ κακὰ ἴνδαλματα, ποὺ τὰ θαυμάζουμε ἀντὶ νὰ τ’ ἀποτροπιαζόμαστε. γι’ αὐτὸ ὅχι μόνο δὲν προκόψουμε, ἀλλ’ οὕτε κἀντελασπώνουμε.

‘Ο συχνὰ ὁρκιζόμενος (2,1· 15,1· 21,4· 30,1) καταχραστὴς Ἱερώνυμος εἶναι ψεύτης, καὶ τὰ ψέματά του φαίνονται ὀλοφάνερα μέσα στὸ ἀντιφατικὸ αὐτὸ κείμενό του. ἐνῷ στὴν ἐγκατάλειψι τῶν παιδιῶν της, προκειμένου νὰ μετριάσῃ τὸ σὸκ κάθε τρίτου, λέει γιὰ τὴν Παῦλα ὅτι ἄφησε τὴν κόρη της Παυλīνα κληρονόμο τόσο τοῦ φρονήματός της ὅσο καὶ τῆς περιουσίας της (4,2), ὅταν ἐγκωμιάζῃ τὴν Παῦλα, λέει στὸ μὲν προοίμιο του συνοπτικῶς. Θέλει ὁ ἀναγνώστης νὰ μάθῃ μὲ δυὸ λόγια τὶς ἀρετές της: ἄφησε φτωχοὺς ὄλους τοὺς δικούς της (= τὰ παιδιά της) (2,2): στὸ δὲ ἐπίλογό του λέει ἐπιγραμματικῶς καὶ μὲ ὄρκο. Μάρτυς μου ὁ Ἰησοῦς ὅτι στὴ θυγατέρα της (Ἐνστοχία) δὲν ἄφησε οὕτε ἔνα νόμισμα, ἀλλ’ ὅπως ἔχω ἥδη πῆ, τῆς ἄφησε μεγάλο χρέος (30,1). ἐνδιαμέσως δὲ ἀναφερόμενος στὶς βιτσιόζικες σπατάλες ἀνθρωπαρεσκείας τῆς Παύλης, λέει Ὄλα σχεδὸν τὰ πλούτη τοῦ εὐγενοῦς καὶ ἐνδόξου καὶ κάποτε πλουσιωτάτου οἴκου διασκορπίστηκαν στοὺς φτωχούς (5,1), καὶ πολλὲς φορὲς μιλάει γιὰ μεγάλη διασπάθισι τῆς περιουσίας τῶν παιδιῶν της, ποὺ κατὰ τὸ ἥμισυ προερχόταν ἀπὸ τὸν πεθαμένο πατέρα τους (26,2), γι’ ἀλόγιστες παροχὲς χρημάτων σὲ πρόσωπα μὴ ἔχοντα ἀνάγκη ἀλλὰ μόνο γιὰ τὴν ἰκανοποίησι τῆς ἀνθρωπαρεσκείας της, γιὰ κτίσιμο τεραστίων κτηριακῶν ἐγκαταστάσεων, ποὺ θὰ στέγαζαν τὸ καραγυναικαριὸ τοῦ Ἱερωνύμου, καὶ γιὰ τὸ πᾶς τραβώντας ἀπὸ τὴ ‘Ρώμη χρήματα καὶ ῥευστοποιώντας τὴν περιουσία τῶν ἐγκαταλελειμμένων παιδιῶν της προκαλοῦσε κατασχέσεις. κατὰ τὰ ἄλ-

λα ἀπετάγη ἀπὸ τοῦ κόσμου τούτου. κατὰ τὴν ἀποταγή της ῥούφηξε μέσω τραπεζιτῶν κάθε οἰκονομικὴ ἰκμάδα τῶν παιδιῶν της, γιὰ νὰ προλάβῃ νὰ τὴ φάῃ αὐτὴ κατασπαταλώντας την γιὰ τὰ βίτσια της καὶ γιὰ τὰ γοῦστα τοῦ ἐγωπαθοῦς καὶ ἀπανθρώπου ἐραστοῦ της Ἱερωνύμου. κι ἐκεῖνος ἔτρεφε τὸ ἀμαρτωλὸ καὶ ἄσφαιρο κοκοριλίκι του μὲ τὸ αἷμα τῶν μισητῶν του παιδιῶν τῆς ἐρωμένης του. καὶ σ' ὅλη τὴν κοινὴ ζωὴ του μ' ἐκείνη τῆς ἔγραφε δυὸ γράμματα τὴν ἡμέρα, πρωΐ κι ἀπόγευμα, ἐνῷ ἀπεῖχαν 100 μέτρα. καὶ γιὰ τὸν ἔρωτά της τῆς μετέφρασε ἔνα ἔνα ὄλα τὰ βιβλία τῆς Π. Διαθήκης· πλήρωνε δηλαδὴ (μὲ χρήματα τῆς Παύλης) τὸν Ἰουδαῖο ῥαββίνο Βαρανίνα νὰ τοῦ μεταφράζῃ ὅπως ὅπως τὸ πρωτομασορικὸ κείμενο, κι αὐτὸς φορμάριζε τὰ στραβολατινικὰ τοῦ Ἰουδαίου σὲ κομψὰ λατινικά. πρόκειται γιὰ ἔνα σκεύασμα διπλῆς παραχαράξεως, γιὰ ἔνα πλαστὸ χαρτονόμισμα, γιὰ μιὰ πλαστογραφημένη Βίβλο, γάγγραινα τῆς χριστιανικῆς πίστεως μέχρι σήμερα. διότι ἀπ' αὐτὸ τὸ πλαστὸ χαρτονόμισμα κατάγονται ὄλες οἱ παπικὲς καὶ προτεσταντικὲς μεταφράσεις τῆς Βίβλου.

Ἡ Παῦλα, λέει ὁ ἀντιφατικὸς καὶ ἀδίστακτος ψεύτης, ἦταν τόσο ταπεινόφρων καὶ τόσο ἀσκητική, ποὺ ὅχι μόνο δὲν ἔχωριζε ἀπὸ τὶς ἄλλες σὲ τίποτε, ἀλλά, ἀν τὴν ἔβλεπες, σοῦ φαινόταν καὶ κατώτερη ἀπὸ κεῖνες. στὸ 20,3 ὅμως λέει ὅτι οἱ ἄλλες, ὅταν ἦταν εὐγενοῦς κι ἀριστοκρατικῆς καταγωγῆς, στὸ μοναστήρι δὲν ἐπιτρεπόταν νὰ ἔχουν ἀπὸ τὸ σπίτι τους ὑπηρέτες, ἐνῷ στὸ 27,2 τοῦ ἔφευγει ὅτι ἡ Παῦλα στὸ μοναστήρι εἶχε ὑπηρέτριες.

Ἄνατριχιάζει κανεὶς στὸ κεφάλαιο 26, ὅπου ὁ αὐταρχικὸς Ἱερώνυμος θεωρεῖ χριστιανικὸ καὶ πνευματικὸ τὸ ἀνοσιούργημά του νὰ πείθῃ τὴν Παῦλα καὶ τὸν παντρεμένο γιό της Τοξότιο, ἐκεῖνον ποὺ ἐγκατέλειψε νήπιο, καὶ τὴ γυναικὰ του Λαίτη, ἀφ' ἐνὸς μὲν νὰ διακόψουν κάθε συζυγικὴ σχέσι καὶ «ν' ἀφιερωθοῦν στὸ Χριστό» μὲ ἴσοβια ἀποχή, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ βρέφος τους Παῦλα, μιὰ ποὺ ἀπὸ ἡλικίᾳ ἐνὸς ἔτους ἥξερε νὰ ψελλίζῃ μισὰ τὰ ὄνόματα τῆς γιαγιᾶς της Παύλης καὶ τῆς θείας της Εὔστοχίας, μὲ σπασμένη καὶ μπεμπεκίστικη προφορά, νὰ τὴν ἀφιερώσουν ἴσοβιο παρθένο στὸ Χριστό, συνεχίζοντας ἔτσι τὴν πίστι τῆς μητέρας καὶ γιαγιᾶς Παύλης (26,3). ἀντίχριστα ἄτομα ποὺ κάθισαν στὶς συνειδήσεις τῶν Χριστιανῶν σὰ θεῖα κι ἀξιομίμητα σεβάσματα (Β' Θε 2,4).

Ο Ἱερώνυμος, ὅταν θέλῃ νὰ κρύψῃ τὸ σκοπό του, καὶ μάλιστα τὸν κερδοσκοπικό, λέει ψέμματα ὑστερικά. μέσα σ' αὐτὸ τὸ κείμενο, πού, ὑποτίθεται, εἶναι ἀπαρηγόρητος θρῆνος γιὰ τὴν ἀγαπημένη του θεά, στὴν ἀρχὴ λέει ἐν παρενθέσει Δὲν ἔχω πρόθεσι νὰ γράψω Ὁδοιπορικό (8,1), ἐπειδὴ αὐτὸ κυρίως ἔχει πρόθεσι νὰ γράψῃ, καὶ γράφει πράγματι «Ὁδοιπορικὸ στοὺς Ἀγίους Τόπους», τῆς θαυμάσιας κι αἰθέ-

ριας Παύλης τάχα και τοῦ διακριτικὰ ἐμφανιζομένου ἔαυτοῦ του κι ἐνὸς στίφους κοριτσιῶν ποὺ τοὺς ἀκολουθοῦσαν σὰ συλφίδες και διακοσμοῦσαν κι ἐκεῖνα τὸ κοκοριλίκι του. μ' αὐτὸ τ' Ὁδοιπορικὸ θέλει νὰ προσελκύσῃ σπάταλους ἐπισκέπτες χατζῆδες στὸ ξενοδοχεῖο τοῦ μοναστηριοῦ του, ποὺ τὸ ἀναφέρει μία φορὰ διακριτικὰ ὡς ἐνα σίκημα γιὰ τοὺς ξένους κοντὰ στὸ δρόμο (14,3), τοὺς χαζοχατζῆδες ποὺ θὰ προσκυνήσουν τὸν τάφο τῆς Θαυμαστῆς και προσκυνητῆς θεᾶς Παύλης, θὰ ἔχουν τὴν τιμὴ νὰ ὑποβάλουν σ' αὐτὸν τὰ σεβάσματά τους, και θὰ τοῦ ἀφήσουν τὸ χοντρὸ και βαρὺ δύσηλό τους, ἔτσι τὸ ἐνα τρίτο τοῦ Ἐπιταφίου (§§ 6 - 14 = τὸ 32%) εἶναι ἀκριβῶς Ὁδοιπορικὸ στοὺς Ἀγίους Τόπους τοῦ ῥομαντικοῦ ζεύγους Ιερωνύμου και Παύλης. 70 χρόνια πρὶν ἀπὸ τὴν ἐμφάνισι τοῦ Ὁδοιπορικοῦ αὐτοῦ ἐμφανίστηκε κίνησι χατζῆδων πρὸς τοὺς λεγομένους Ἀγίους Τόπους, ὅπου ἐκτελέστηκαν ὁ Κύριος, ὁ Στέφανος, οἱ δυὸ Ιάκωβοι, και πλῆθος ἄλλων Χριστιανῶν και κακοποιήθηκαν και καταδιώχτηκαν ἄλλοι ἀπόστολοι, κι ὁ Ιερώνυμος, ποὺ εἶχε τὴν τέχνη και τὴ γοητεία νὰ καταβροχθίζῃ περιουσίες ἐνόχων, μυρίστηκε τὸ χρῆμα ἐγκαίρως. τὸ κείμενο αὐτὸ εἶναι τὸ πρῶτο Ὁδοιπορικὸ γιὰ ξεμωραμένους χατζῆδες μὲ κατσιασμένες συνειδήσεις, ποὺ «ἀγοράζουν» τὸν παράδεισο μὲ τὸ ἀμαρτωλὸ χρῆμα τους, λαδώνοντας τὸ θεὸ ἢ ἔναν Ιερώνυμο. τὰ Ὁδοιπορικὰ πάντοτε εἶναι προσπέκτους ξενοδοχείων' κι ἐμπορίας θρησκομπιχλιμπιδῶν ποὺ ἀγιάζουν ἀμετανοήτους ἐνόχους, εἰδικὴ ἐμπορία σὲ εἰδικὸ πελατειακὸ κοινό· γενναιόδωρο δέ, διότι ἐκεῖνο ποὺ «ἀγοράζεται» εἶναι ἡ σωτηρία.

Ὄπως στὰ κατακάθια τῶν κερκίδων τοῦ Κολοσσαίου ἦταν «πνευματικὴ» τροφὴ τὰ θεάματα μονομαχιῶν θηριομαχιῶν ἀνθρωποφαγιῶν κι ἀνθρωποκτονιῶν, ἔτσι και στὰ δῆθεν «ἐκχριστιανισμένα» κατακάθια τῶν χατζῆδων εἶναι λαχταριστὸ κάθε «ἀξιοθέατο» (ἀτραξίδιν) ποὺ «νὰ σοῦ κόβῃ τὸ αἷμα», ἀνάμεσα δὲ σ' αὐτὰ και τὰ πνευματιστικὰ (σὰν τὸ «γῦρο τοῦ θανάτου» ἢ τὴν «κοπέλλα ποὺ τὴν κόβουν σὲ τρία τεμάχια»). τὸ Ὁδοιπορικὸ τοῦ Ιερωνύμου ἔχει και τέτοια. δαιμονες ποὺ ὠρύονται σὰ λιοντάρια διὰ στόματος δαιμονισμένων ποὺ αὐτοβασανίζονται, ἢ οὐρλιάζουν σὰ λύκοι, ἢ γαυγίζουν σὰ σκύλοι, ἢ μουγκρίζουν σὰ βόδια, ἢ σφυρίζουν σὰ φίδια, δαιμονισμένες γυναῖκες ποὺ κρεμιοῦνται κατακέφαλα, χωρὶς νὰ πέφτουν τὰ φουστάνια τους πρὸς τὸ κεφάλι (θέλει νὰ πῇ «Μὴ διστάξετε, δὲν φαίνεται τὸ βρακί τους ἢ τίποτε ἄλλο, δὲν εἶναι «ἀκατάλληλα»), και ἄλλα τέτοια, στὰ ὅποια κάνει χάζι κάθε χατζηκατίνα. κι ὁ τυχοδιώκτης και κερδοσκόπος Ιερώνυμος ἥξερε νὰ ταῖζῃ τὸ χατζηκατινούλικο πελατειακὸ κοινό του και μὲ τέτοια «πνευματικὴ» τροφή, ιεροπρεπῶς και ιεροκρυφίως κερδοφόρο. τὸν τέταρτο αἰῶνα ἄλλοι ἔγραψαν ἔξωργισμένοι *Katὰ τῶν ἀπιόντων εἰς Ιε-*

ροσόλυμα, ὁ Ἱερώνυμος ὅμως ἥξερε νὰ τοὺς ὑπερκεράζῃ μὲ πραότητα γράφοντας «Γιὰ τοὺς ἀπιόντας εἰς Ἱεροσόλυμα». σπουδαῖο τσιράκι τοῦ πάπα Ρώμης Δαμάσου.

Λένε μερικοὶ κακεντρεχέστατοι ψιθυρισταὶ τὴν Παῦλα τρελλὴ κι ὅτι τὰ μωαλά της χρειάζονταν θεραπεία (19,3), γράφει μὲ στοϊκῶς ἥ κι ἐμπορικῶς συγκρατημένη πικρία ὁ Ἱερώνυμος, ἐννοώντας βέβαια ὅτι αὐτὸ δὲν ἀλήθευει. ἡ ἴδια ἡ Παῦλα ἄλλωστε, ὅταν τὸ ἄκουγε, ἀποκρινόταν μὲ βιβλικὸ χωρίο καββαλιστικῶς ἐρμηνευόμενο *Ἡμεῖς μωροὶ διὰ Χριστόν* (Α' Κο 1,25). πῶς θὰ ἐρμήνευαν ἄραγε ἡ Παῦλα κι ὁ ξετρελλαμένος μὲ τὴν τρέλλα της Ἱερώνυμός της τὸ λόγο τοῦ ἴδιου ἀποστόλου στὴν ἴδια Ἐπιστολή (14,23), ὅτι «Κυττάξτε, παλαβοί· ἂν οἱ μὴ Χριστιανοὶ σᾶς δοῦν νὰ κάνετε τὶς παλαβομάρες ποὺ κάνετε, οὐκ ἔροῦσιν ὅτι μαίνεσθε; γιὰ συμμορφωθῆτε λοιπὸν καὶ μὴν εἴστε παλαβοὶ γιὰ χάζι!». κι ἀλήθεια τὸ νὰ καταφιλάῃ ἡ Παῦλα τὸ λίθο τοῦ «τάφου» τοῦ Χριστοῦ καὶ νὰ γλείφῃ μὲ τὰ χείλη της συρόμενα τὴ θέσι ὅπου, ὑποτίθεται ὅτι, ἀκούμποῦσε τὸ σᾶμα τον (9,2), τὸ νὰ κλαίῃ καὶ νὰ ὁδύρεται καὶ ν' ἀναστενάζῃ ὑστερικὰ μὲ ἀσταμάτητους στεναγμούς γιὰ τὸν πεθαμένο Χριστό (9,2), ὅπως ἔκλαιγαν μέχρι καὶ τότε οἱ εἰδωλολάτρες τὸν πεθαμένο Βάκχο ἥ "Ἄδωνι στὸν ἐπιτάφιο του στὴ Σικελία, λὲς καὶ βρισκόταν σὲ ὥρα πρὸ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ, ποὺ μόνο πηγὴ παντοτινῆς χαρᾶς μπορεῖ νὰ εἶναι πλέον μαζὶ καὶ μὲ τὸ θάνατό του, καὶ νὰ τὰ κάνῃ αὐτὰ ἡ Παῦλα μπροστὰ σὲ πλῆθος θαυμαστῶν της ποὺ τὴν παρακολουθοῦσαν περιμένοντας νὰ βουτήξουν καὶ κάτι ἀπὸ τὶς σπατάλες της σὰν ὅρνεα, τὸ νὰ ὄρκιζεται ἔπειτα στὴ φάτνη τῆς Βηθλεέμ ὅτι βλέπει τὸ θεῖο βρέφος νὰ κλαίῃ μέσα στὴ φάτνη τυλιγμένο στὶς πάννες του καὶ τοὺς μάγους νὰ τὸ προσκυνοῦν καὶ τὸν ἀστέρα τους νὰ λάμπῃ, οἱ δὲ θαυμασταὶ της νὰ μένουν κατάπληκτοι (10,1), τὸ νὰ θέλῃ μαζὶ μ' ὅλα τὰ κορίτσια τοῦ στίφους της νὰ μείνουν γιὰ πάντα μαζὶ μὲ τοὺς μοναχοὺς κι ἀσκητὰς ἀββᾶδες στὰ κελλιά τους, κι ἐκεῖνοι ἀναστατωμένοι ἀπὸ νηπτικὸ ἐνθουσιασμὸ καὶ κατενθουσιασμένοι κι ὄλότελα ἐκβεβακχευμένοι ἀπὸ τὴν πρωτότυπη αὐτὴ ἴδεα της, νὰ τὸ θέλουν ἐπίσης (14,2) –τί φαεινὴ ἴδεα ἀλήθεια!–, νὰ μπαίνῃ σ' ὅλα τὰ κελλιὰ τῶν ἀββάδων καὶ νὰ κυλιέται στὰ πόδια τοῦ καθενὸς πάντοτε (14,2), αὐτὰ ὅλα δὲν εἶναι ἐκδηλώματα ψυχοπαθῶν κι ἐνθουσιασμοὶ φρενοβλαβῶν σὲ γενικὴ παράκρουστι φρενῶν; μόνο ἡ Παῦλα ἦταν τρελλή;

Τὸ νὰ βρεθῇ ὁ πάπας Ἐπιφάνιος Κύπρου, ὁ θαυμαστὴς τῆς Παύλης, στὴ Βηθλεέμ, γιὰ νὰ τὴν πείσῃ, βαλτὸς ἀπὸ τὸν Ἱερώνυμο, τώρα ποὺ εἶναι ἀρρωστούλα, νὰ πιῇ λίγο κρασὶ γιὰ τὸ καλό της, καὶ νὰ διπλασιάζῃ τὸ λατρευτικὸ θαυμασμό του γιὰ τὴν καπριτσιόζικη ἀντίρρησί της, ἀπαντώντας στὸν Ἱερώνυμο ὅτι *Τόσο προάδενσα, ποὺ παρὰ λίγο νὰ μὲ πείσῃ γέρον ἄνθρωπο νὰ μὴν ξαναπιῶ κρασί* (21,1), καὶ νὰ

μαθητεύουν τόσοι μεγάλοι «ἄντρες» σ' ἓνα γύναιο (πρβλ. Α΄ Τι 2,12), αὐτὸ δὲν εἶναι ὁμαδικὴ παραφροσύνη; ἔτσι ἔκαναν ὁ Χριστὸς ὁ Παῦλος οἱ ἀπόστολοι; μετὰ λίγον καιρὸ δ πάπας Ἐπιφάνιος στρατολογήθηκε ἀπὸ ἄλλον στὴν Κωνσταντινούπολι, γιὰ νὰ τσακίσῃ προοιμιακῶς τὸν Ἰωάννη Χρυσόστομο, τὸν μεγαλείτερο μεταποστολικὸ ἄντρα τῆς Χριστιανωσύνης. φαίνεται ὅτι πωλοῦσε ἡ νοίκιαζε τὸ πολιὸν καὶ σεβάσμιον κῦρος του σὲ προσιτὲς τιμές. κι ὅταν ὁ Χρυσόστομος τοῦ διεμήνυσε «Ἐπιφάνιε, εἰσπήδησες ἀπρόσκλητος στὴν ἐπισκοπή μου καὶ ξεσάλωσες παρανομώντας, ὥστε νὰ διαπράξῃς μέχρι καὶ χειροτονίες, καὶ θὰ τὸ βρῆς ἀπὸ τὸν Κύριο», ἐκεῖνος ἔφυγε τρομοκρατημένος καὶ κατὰ τὸν πλοῦν πρὸς Κύπρον πέθανε ἀπὸ τὸ φόβο του. τὸ νὰ μαζεύωνται στὴν κηδεία τῆς Παύλης πλήθη ἐπισκόπων καὶ ταξιαρχίες μοναχῶν ἀπ' ὅλη τὴν Μέσην Ἀνατολὴ καὶ νὰ ψάλλουν ἑλληνιστὶ συριστὶ καὶ ρωμαϊστὶ, καὶ νὰ μὴ θέλουν νὰ τὴν θάψουν ἐπὶ ήμέρες, γιὰ νὰ μὴν παύσουν νὰ βλέπουν τὸ θεῖο σωματάκι της ἔστω καὶ νεκρό, καὶ νὰ θέλουν ἔπειτα νὰ σηκώσουν τὸ φέρετρό της ὅλοι οἱ ἐπίσκοποι, ἀλλά, μὴ ἔχοντας ἀπὸ ποῦ νὰ τὸ πιάσουν τόσο πολλοί, οἱ περισσότεροι νὰ τὸ ἀκουμποῦν - σηκώνουν μὲ τὸν τράχηλό τους (21,1), γιὰ νὰ μὴ χάσουν τὴν συμμετοχή, καὶ τὸ νὰ τὴν θάψουν στὸ σπήλαιον, ὅπου ἀντιβιβλικῶς ὑποτίθεται ὅτι γεννήθηκε ὁ Χριστός (29,1), σὰ θεὰ ἀντικαταστάτριά του στὸ διασκευασμένο πλέον Χριστιανισμό, αὐτὰ ὅλα δὲν εἶναι ὁμαδικὴ τρέλλα γιὰ τὴν καινούργια θεὰ Παῦλα ποὺ ἐμφανίστηκε στὴν παρηκμασμένη καὶ παραχαραγμένη Χριστιανωσύνη; οἱ ἀνθρώποι δὲν τρελλαίνονται μόνο ἀπὸ τὰ γονίδιά τους· τρελλαίνονται κι ἀπὸ ἔρωτα. δὲν ἥταν βέβαια ὅλοι οἱ ἐπίσκοποι τῆς Ἀνατολῆς, ἀλλὰ μόνο οἱ μισοί. οἱ ἄλλοι μισοὶ ἐκεῖνο τὸ μῆνα ἀκριβῶς βρίσκονταν συγκεντρωμένοι στὴν Κωνσταντινούπολι, γιὰ νὰ ἔξοντάσουν κατὰ τὴν δεύτερη κι ἐπιτυχημένη πιὰ ἀπόπειρά τους τὸ Χρυσόστομο. καθολικὴ σαπίλα.

Πόσο μακριὰ ἀπὸ τὴν Χριστιανικὴ πίστι βρίσκεται ὁ Ἱερώνυμος καὶ πόσο ἔχθρος της εἶναι, δείχνει καὶ ἡ ἀσεβῶς αὐταρχικὴ καὶ ἄκρως ἀνελεύθερη κι ἀντιχριστιανικὴ πρακτικὴ του καὶ ὑπαγορευομένη ἀπ' αὐτὸν πρακτικὴ τῆς Παύλης, ἐκεῖνο δηλαδὴ ποὺ εἶπα προηγουμένως, ὅτι αὐτὸς ὁ κάποτε ἐπὶ χρόνια καταπορνεύων κι ἐκείνη ἡ κάποτε παντρεμένη καὶ μητέρα πέντε παιδιῶν ἀποφασίζουν κι ἀφιερώνουν στὴν ἄγαμη ζωὴ τὴν ἐγγόνη ἐκείνης, ἡλικίας περίπου 1 ἔτους· καὶ πείθουν τὸν ἔγγαμο γιὸ τῆς Παύλης Τοξότιο, ἐκεῖνο τὸ κάποτε τόσο σκληρὰ καὶ ἀσπλαχνα κι ἀπάνθρωπα ἐγκαταλειμμένο νήπιο, καὶ τὴ γυναῖκα του Λαίτη, μετὰ τὴ γέννησι τοῦ πρώτου παιδιοῦ τους, νὰ διακόψουν τὴ συζυγικὴ ζωὴ τους καὶ νὰ ζοῦν μέσα στὸ σπίτι τους ὡς καλόγεροι (26,3). εἶναι τὰ διαβολικῶς φθονερὰ ἐκεῖνα καθάρματα, οἱ κωλύοντες

γαμεῖν, ὅπως τοὺς λέει ὁ ἀπόστολος Παῦλος, οἱ διεστραμμένοι καὶ παράφρονες ψυχανώμαλοι ἐκεῖνοι, τῶν ὅποίων ἡ διδασκαλία εἶναι διδασκαλία δαιμονίων, οἱ ἀντίχριστοι νικολαῖτες ποὺ ἐμφανίζονται ἐν ὑστέροις καιροῖς (Β' Τι 4,1-5), οἱ ἀντινομισταὶ ὑποκριταί, οἱ ὅποιοι πάντοτε, πρὶν καταλήξουν ως ἀκόλαστοι καὶ διεστραμμένοι, ἀρχίζουν ώς ἐγκρατῆτες.

Ο μοναχὸς Ἱερώνυμος κατὰ παράβασι τῶν βιβλικῶν χριστιανικῶν ἀρχῶν χειροτονήθηκε πρεσβύτερος ἀπὸ τὸ θαυμαστή του Δομνῖνο Ἀντιοχείας. τότε ἡ ἴδιότης τοῦ μοναχοῦ ἦταν ἀξεπέραστο κώλυμα γιὰ τὴν ἱερωσύνην. καὶ δὲν μιλάω γιὰ τὸ πορνικὸ παρελθόν του. ἀργότερα, ὅπως μαρτυρεῖ ὁ Φώτιος στὴ Β' Ἐπιστολή του πρὸς Νικόλαον 'Ρώμης (§ 23), ὁ μοναχὸς γινόταν κληρικός, ἂν δεχόταν ν' ἀποσχηματιστῇ πρῶτα καὶ ὑποσχόταν ὅτι θὰ τρώῃ κρέας καὶ δὲν θὰ ἔσται τοῦ μοναχικούς κανόνες. πρῶτος ὁ Ἱερώνυμος κι ἄλλος ἔνας σύγχρονός του μοναχὸς Ἰωάννης ἀποτέλεσαν ἔξαίρεσι, ἀλλὰ μὲ τὴν ὑπόσχεσι ὅτι δὲν θὰ ἵερουργήσουν ποτὲ στὴ ζωὴ τους. τότε τί νόημα εἶχε ἡ χειροτονία τους; γι' αὐτοὺς εἶχε νόημα καὶ πονηρότατο μάλιστα· πρῶτον κάλυψι τοῦ πορνικοῦ τους παρελθόντος, ὅπως στὴν περίπτωσι τοῦ Ἱερώνυμου, καὶ δεύτερον προσαπόκτησι κύρους ἔξουσίας καὶ δικαιώματος νὰ ἔχουν ἐκκλησιαστικὸ λόγο προφορικὸ καὶ γραπτό. ὁ Ἱερώνυμος γιὰ τὴ Χριστιανικὴ πίστι καὶ τὴν ἐκκλησία ὑπῆρξε ἀντίχριστος πολὺ βαρύτερος τοῦ Γρηγορίου 'Ρασποῦτιν. διότι ὁ 'Ρασποῦτιν, πέρα ἀπὸ τὶς πορνεῖες του καὶ τὶς ἀνακτορικὲς δολοπλοκίες του, δὲν ἔγραψε τίποτε, δὲν εἶχε ποτὲ καμμιὰ θεολογικὴ ἄποψι, δὲν ἀνακατεύτηκε σὲ θέματα πίστεως δόγματος ἡθικῆς ποιμαντικῆς ἢ ἄλλο παραπλήσιο. ἦταν ἀπλῶς ἔνας πόρνος κι ἀνακτορικὸς παράσιτος. τὴ Χριστιανικὴ πίστι ως ὁμοιογία δὲν τὴν ἔβλαψε καθόλου. οὕτε καὶ διοικητικῶς τὴν ἔβλαψε διαχρονικά. ὁ Ἱερώνυμος ὅμως δὲν ἦταν ἀπλῶς ἔνα ἡθικὸ κατακάθι. ὁ διάβολος ἔχει πάρα πολλοὺς πόρνους, καὶ δὲν θὰ κέρδιζε πολλά, ἀν εἶχε κι ἄλλον ἔνα. ἡθελε ἔναν ποὺ νὰ εἶναι εἰδικὸ σκεῦος χρήσιμο γιὰ τὴν παραχάραξι τῆς Χριστιανικῆς πίστεως. ἀχάριστος δὲ ὃν ἀκόμη καὶ πρὸς τὰ ὅργανά του δὲν τοῦ χάρισε καὶ πολλὴ σεξουαλικὴ ἀπόλαυσι. ἀλλ' ἐφαρμόζοντας τὴν παροιμία «Ἄν θέλης τὸ ἀηδόνι σου νὰ κελαηδάῃ καλλίτερα, βγάλε του τὰ μάτια», μετὰ δύο καὶ δύο χρόνια σεξουαλικῆς ἀκολασίας, τὸν εὐνούχισε. κι ὁ εὐνουχισμένος τοῦ κελάηδησε πιὸ λυσσασμένα. τὸν ἡθελε γιὰ εἰδικὴ ἀποστολή, τὴ διαχρονικὴ παραχάραξι τῆς Χριστιανικῆς πίστεως, ποὺ ἄρχισε ἀπὸ τὴν παραχάραξι τῆς Βίβλου. κι αὐτὸς ἦταν ὁ Ἱερώνυμος. σ' ὅλα τὰ ἔργα του κρύβεται ὁ διάβολος στὴ θεατρικώτερη κι ἐπιτυχέστερη δραστηριότητά του, τὴν καὶ κριτιμώτερη. κι ἀπ' ὅλους τοὺς Λατίνους «πατέρες» γράφει στὴν ὥραιότερη λατινική.

"Εκανα τὴ μετάφρασι αὐτὴ βλέποντας δυὸ ἐκδόσεις τοῦ λατινικοῦ κειμένου, μία τοῦ D. Vallarsi (PL) καὶ μία τοῦ I. Hilberg (CSEL).

* * *

**ΙΕΡΩΝΥΜΟΥ ΕΠΙΤΑΦΙΟΝ ΠΑΥΛΗΣ
(ΕΠΙΣΤΟΛΗ 108)**

(Μετάφρασι ἀπὸ τὸ λατινικό)

1 / Κι ἂν ὅλα τοῦ σώματός μου τὰ μέλη γίνονται γλῶσσες κι ὅλες οἱ κλειδώσεις μου πάρουν φωνὴ καὶ λαλήσουν, δὲν θὰ μπορέσω νὰ πῶ τίποτε ἀντάξιο τῶν ἀρετῶν τῆς ἀγίας καὶ σεβασμίας Παύλης. εὐγενὴς στὴν καταγωγή, ἀλλὰ πολὺ εὐγενέστερη στὴν ἀγιότητα, μεγάλη κάποτε στὰ πλούτη, ἀλλὰ τώρα διασημότερη γιὰ τὴν ἐν Χριστῷ πενία της, ρίζα τῶν Γράκχων¹, ἀπόγονος τῶν Σκιπιόνων², κληρονόμος τοῦ Παύλου³, τοῦ ὄποιου πῆρε καὶ τ' ὄνομα, ἀληθινὴ καὶ γνήσια ἀπότοκος τῆς Μαικίας Παπιρίας⁴, τῆς μητέρας τοῦ Ἀφρικανοῦ⁵ ἀντὶ γιὰ τὴ 'Ρώμη προτίμησε τὴ Βηθλεέμ κι ἀντάλλαξε τὰ παλάτια ποὺ ἀστραφταν ἀπὸ τὸ χρυσὸ μὲ 2 τὴν εὐτέλεια τοῦ ἀκαλαίσθητου πηλοῦ. δὲν θὰ θρηνήσουμε ποὺ χάσαμε μιὰ τέτοια γυναῖκα, ἀλλὰ θ' ἀναπέμψουμε εὐχαριστίες ποὺ τὴν εἶχαμε, καὶ μάλιστα ἀκόμη τὴν ἔχουμε· διότι γιὰ τὸ θεὸ ζοῦν τὰ πάντα, κι ὅτιδήποτε ὀνεβαίνει στὸν Κύριο, συγκαταλέγεται στὴν οἰκογένειά του· καὶ ἡ ἀπώλειά της εἶναι μιὰ ἐγκατοίκησι τοῦ οὐρανίου δώματος. αὐτή, ὅσον καιρὸ ἐνδημοῦσε στὸ σῶμα της, ἥταν ἀπόδημος ἀπὸ τὸν Κύριο (Β' Κο 5,6), καὶ πάντα παραπούνταν ἐν φωνῇ κλαυθμοῦ καὶ ἔλεγε·

Οἵμοι, ὅτι ἡ παροικία μου ἐμακρύνθη,

*κατεσκήνωσα μετὰ τῶν σκηνωμάτων Κηδάρ,
πολλὰ παρώκησεν ἡ ψυχὴ μου* (Ψα 119,5-6).

καὶ τί τὸ παράξενο ποὺ ἔπληττε νὰ παροικῇ στὰ σκότη -γιατὶ ἔτσι ἐρμηνεύεται τὸ Κηδάρ-, ἀφοῦ ὁ κόσμος ἐν τῷ πονηρῷ κεῖται; (Α' Ιω 5,19)· καὶ

ὡς τὸ σκότος αὐτῆς, οὕτω καὶ τὸ φῶς αὐτῆς (Ψα 138,12)·
καὶ τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνει, καὶ ἡ σκοτία αὐτὸ οὐ κατέλαβε (Ιω 1,5). γι' αὐτὸ καὶ συχνὰ ἔλεγε τὸ

Πάροικός εἰμι καὶ παρεπίδημος

καθὼς πάντες οἱ πατέρες μουν (Ψα 38,13)·

καὶ πάλι· Ἐπιθυμίαν ἔχω εἰς τὸ ἀναλῦσαι καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι 3 (Φι 1,23). κάθε μέρα βασανίζοταν ἀπὸ τὴν ἀσθένεια τοῦ σωματίου της, τὴν ὄποια χαλιναγωγοῦσε μὲ ἀπίστευτη ἐγκράτεια καὶ μὲ ὅλο καὶ αὐξανόμενες νηστεῖες, ἐπαναλαμβάνοντας συνεχῶς τὸ

ὑποπιάζω μου τὸ σῶμα καὶ δουλαγωγῶ, μήπως ἄλλοις κηρύξασα
αὐτὴν ἀδόκιμος γένωμαι (Α΄ Κο 9,27)· καὶ τὸ καλόν ἔστι τὸ μὴ πί-
νειν οἶνον μηδὲ ἐσθίειν κρέας (‘Ρω 14,21)· καὶ τὸ

ἐταπείνουν ἐν νηστείᾳ τὴν ψυχήν μου (Ψα 34,13)·
καὶ τὸ
ὅλην τὴν κοίτην μου ἔστρεψας ἐν τῇ ἀρρωστίᾳ (Ψα 40,4)·
καὶ τὸ

ἔστραφην εἰς ταλαιπωρίαν ἐν τῷ ἐμπαγῆναι μοι ἄκανθαν
(Ψα 31,4).

κι ἀνάμεσα στὰ σουβλίσματα τοῦ πόνου, ποὺ τὰ ὑπέμενε μὲ θαυ-
μαστὴ ὑπομονή, σὰ νὰ ἐνατένιζε τοὺς οὐρανοὺς ἀνοιχτοὺς γι' αὐ-
τήν, ἔλεγε·

Τίς δώσει μοι πτέρυγας ώσει περιστερᾶς,
καὶ πετασθήσομαι καὶ καταπαύσω; (Ψα 54,7).

2 1 Ἐπικαλοῦμαι ὡς μάρτυρες τὸν Ἰησοῦν καὶ τοὺς ἀγίους ἀγγέ-
λους του καὶ ἴδιαίτερα τὸν ἄγγελο ἐκεῖνο ποὺ ὑπῆρξε φύλακας
(Μθ 18,10) κι ἀκόλουθος τῆς θαυμάσιας αὐτῆς γυναικας, πώς,
ὅτι κι ἀν πῶ, δὲν θὰ τὸ πῶ κινούμενος ἀπὸ εὐγνωμοσύνη ἥ ἀπὸ
τὴ συνήθεια τῶν ἐγκωμιαστῶν, ἀλλὰ θὰ τὸ πῶ τεκμηριωμένο, καὶ
μάλιστα λιγότερο ἐπάξια ἀπ' ὅσο ἐπάξια τὴν ἐξυμνεῖ δλη ἥ οἰ-
κουμένη, τὴ θαυμάζουν οἱ Ἱερεῖς, τὴν ποθοῦν οἱ χοροὶ τῶν παρ-
θένων, καὶ τὴ διασαλπίζει ἥ σάλπιγγα τῶν μοναχῶν καὶ τῶν φτω-
χῶν. θέλει ὁ ἀναγνώστης νὰ μάθῃ μὲ δυὸ λόγια τὶς ἀρετές της; ἄ-
φησε φτωχοὺς ὅλους τοὺς δικούς της διατελώντας φτωχότερη ἥ
ἴδια. καὶ δὲν εἶναι καθόλου παράξενο νὰ τὸ πῶ αὐτὸ γιὰ τοὺς πιὸ
ἀγαπητούς της καὶ γιὰ τὸ μικρὸ ἀριθμὸ τῶν οἰκιακῶν δούλων
της, ποὺ ἄντρες καὶ γυναικες ἀπὸ δούλους καὶ δοῦλες τοὺς μετέ-
βαλε σὲ ἀδερφοὺς καὶ ἀδερφές, ἀφοῦ καὶ τὴν Εὐστόχιον, θυγατέ-
ρα της παρθένο καὶ ἀφιερωμένη στὸ Χριστό, γιὰ τὴν παρηγορία
τῆς ὅποιας γράφεται τὸ σύντομο αὐτὸ κείμενο, τὴν ἄφησε μα-
κριὰ ἀπὸ τὴν ὑψηλῆς καὶ εὐγενοῦς καταγωγῆς συγγένειά της,
πλούσια μόνο στὴν πίστι καὶ στὴ χάρι.

3 1 Ἄς ἀπολαύσουμε λοιπὸν τὴν ἱστορία της μὲ τὴ χρονικὴ
σειρά της. ἄλλοι ἀνατρέχουν σὲ πολὺ παλιότερο χρόνο, καὶ ἀπὸ
τὰ σπάργανά της κι ἀπ' αὐτὴ τὴ νηπιακή της κουδουνίστρα, ποὺ
λέει ὁ λόγιος, ἀνατρέχουν στὴ μητέρα της Βλαισίλλα καὶ στὸν
πατέρα της ‘Ρωγάτο, τῶν ὅποιων ἥ μία γενιὰ εἶναι τῶν Σκιπιώ-
νων καὶ τῶν Γράκχων ἥ δὲ ἄλλη, διατρέχοντας ὅλα τὰ γένη τῆς
Ἐλλάδος, φέρεται νὰ τραβάῃ μέχρι σήμερα τὸ αἷμα της ἀπὸ τὸ
στέμμα τὰ πλούτη καὶ τὴν εὐγενῆ ρίζα τοῦ Ἀγαμέμνονος ποὺ κυ-
ρίευσε τὴν Τροία μετὰ ἀπὸ δέκα ἑτῶν πολιορκία. ἐμεῖς ὅμως δὲν

θὰ ἔξυμνήσουμε τίποτε ἄλλο, παρὰ μόνο ἐκεῖνο ποὺ εἶναι παραμόνιμο κι ἐκπηγάζει ἀπὸ τὴν καθαρώτατη πηγὴ τῆς ἀγίας δια-² νοίας. ἂν καὶ ὁ Κύριος καὶ σωτήρας, ὅταν στὸ Εὐαγγέλιο οἱ ἀπόστολοι τὸν ρώτοῦν, τί θὰ τοὺς ἀποδώσῃ, τώρα ποὺ γιὰ τ' ὄνομά του ἐγκατέλειψαν τὰ πάντα, διδάσκει ὅτι θ' ἀνταμειφθοῦν μὲ τὸ ἐκατονταπλάσιο στὸ παρὸν καὶ μὲ ζωὴν αἰώνια στὸ μέλλον (Μθ 19,27-29) (κι ἀπ' αὐτὸ καταλαβαίνουμε ὅτι ἀξιέπαινο εἶναι ὅχι τὸ νὰ κατέχῃ κανεὶς πλούτη ἀλλὰ τὸ νὰ τὰ περιφρονῇ γιὰ τὸ Χριστό, ὅχι τὸ νὰ ὄρμαῃ πρὸς τὶς τιμές ἀλλὰ τὸ νὰ τὶς θεωρῇ μηδαμινὲς μπροστὰ στὴν πίστι τοῦ Κυρίου). πράγματι αὐτὸ ποὺ ὁ σωτήρας ὑποσχέθηκε στοὺς δούλους καὶ στὶς δούλες του γιὰ τὸ παρόν, τὸ ἀπέδωσε. διότι αὐτὴ ποὺ περιφρόνησε τὴ δόξα μιᾶς πόλεως, ἔξυμνεῖται τώρα μὲ τὴν περὶ αὐτῆς γνώμη ὄλης τῆς οἰκουμένης· αὐτὴν πού, ὅταν κατοικοῦσε στὴ ‘Ρώμη, δὲν τὴν ἡξερε κανεὶς ἔξω ἀπὸ τὴ ‘Ρώμη, τώρα, κρυμμένη στὴ Βηθλεέμ, τὴ θαυμάζουν ὄλες οἱ βαρβαρικὲς καὶ ρωμαϊκὲς χῶρες. ποιοῦ ἔθνους οἱ ἀνθρωποι δὲν ἔρχονται στοὺς Ἅγιους Τόπους; καὶ ἀπ' ὅσους ἥρθαν στοὺς Ἅγιους Τόπους ποιός εἶναι ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους ³ πὶ θαυμαστὸς ἀπὸ τὴν Παῦλα; ὅπως ἀκριβῶς ἀνάμεσα σὲ πολλὰ πολύτιμα πετράδια ἀστράφτει τὸ πολυτιμότερο ἀπ' ὅλα καὶ ἡ λάμψι τοῦ ἥλιου ἀφανίζει κι ἀμαυρώνει τὶς μικρὲς λάμψεις τῶν ἄλλων ἀστέρων, ἔτσι κι αὐτὴ μὲ τὴν ταπεινοφροσύνη τῆς ὑπερνίκησε τὶς ἀρετὲς καὶ τὰ κατορθώματα ὄλων, κι ἔζησε σὰν ἡ ἐλαχίστη ἀνάμεσα σ' ὄλους, ἔτσι ποὺ νὰ γίνῃ ἡ μείζων πάντων (Μθ 18,1-4· 20,26· 23,11· Μρ 9,34· 10,42-43· Λκ 9,46-48· 22,24· 22,26-27). κι ὅσο περισσότερο ταπείνωνε τὸν ἑαυτό της, τόσο περισσότερο τὴν ἔξύψωνε ὁ Χριστός. ἦταν καὶ δὲν ἦταν κρυμμένη. μὲ τὴν ἀποφυγὴ τῆς δόξης κέρδιζε δόξα, ἡ ὁποία ἀκολουθεῖ τὴν ἀρετὴ σὰ σκιὰ¹ καὶ ἀποφεύγοντας τοὺς ἀναζητητάς της ἀναζητεῖ τοὺς καταφρονητάς της². μὰ τί κάνω; παράτησα τὴ συνέχεια τῆς ἔξιστορήσεως καὶ, ἀγκιστρωμένος στὶς λεπτομέρειες, ἔπαινα νὰ τηρῶ τοὺς κανόνες τοῦ λόγου.

4 1 Ἀπὸ τέτοια λοιπὸν ρίζα ἦταν γεννημένη καὶ παντρεμένη μὲ τὸν Τοξότιο, ποὺ εἶχε τὸ εὐγενέστατο αἷμα τοῦ Αἰνείου¹ καὶ τῶν Ἰουλίων². ἀπ' αὐτὸν καὶ ἡ θυγατέρα του καὶ παρθένος τοῦ Χριστοῦ Εὐστόχιον βρίσκεται νὰ εἶναι Ιουλία, κι αὐτὸς

Ο Ιουλίος ὄνομα ποὺ ξεκινάει ἀπὸ τὸν μέγαν Ιουλον³.
κι αὐτὰ τὰ λέμε, γιὰ νὰ εἶναι ὅχι βαριὰ διακοσμητικὰ σ' αὐτοὺς ποὺ τᾶχουν, ἀλλὰ θαυμαστὰ σ' αὐτοὺς ποὺ τὰ περιφρονοῦν. οἱ ἀνθρωποι τοῦ αἰῶνος τούτου θαυμάζουν ἐκείνους ποὺ ἔχουν αὐτὰ τὰ προνόμια. ἐμεῖς ἔπαινοῦμε ἐκείνους ποὺ τὰ περιφρονοῦν γιὰ

- τὸ σωτῆρα. καὶ κατὰ τρόπο θαυμαστὸ αὐτοὺς πού, ὅταν τὰ ἔχουν, λίγο τοὺς λογαριάζουμε, ἀν τ' ἀπαρνηθοῦν, τοὺς ἀνακηρύττουμε.
- ² ἀφοῦ λοιπὸν ἀνέτειλε ἀπ' αὐτοὺς τοὺς ὑπερόχους καὶ μὲ τὴν ἀγνότητά της καὶ τὴν εὐγονία της εὐδοκίμησε πρῶτα στὸν ἄντρα της κι ἔπειτα καὶ στοὺς ἀγχιστεῖς της καὶ στὴ μαρτυρίᾳ ὅλης τῆς οἰκουμένης, κι ἀφοῦ ἔφερε στὴ ζωὴ πέντε παιδιά –τὴ Βλαισίλλα, γιὰ τὸ θάνατο τῆς ὁποίας τὴν παρηγόρησα στὴ ‘Ρώμη⁴, τὴν Παυλῖνα ποὺ ἄφησε κληρονόμο τόσο τοῦ φρονήματός της ὅσο καὶ τῆς περιουσίας της, τὸν ἄγιο κι ἀξιοθάумαστο ἄντρα ἐκείνης Παμμάχιο, πρὸς τὸν ὁποῖο ἐκδώσαμε μικρὸ βιβλίο γιὰ τὸ θάνατό της⁵, τὴν Εὐστόχιον ποὺ τώρα εἶναι πολυτιμότατο κόσμημα τῆς παρθενίας καὶ τῆς ἐκκλησίας στοὺς Ἅγιους Τόπους, τὴ ‘Ρουφῖνα ποὺ μὲ τὸν πρόωρο θάνατο της συντάραξε τὴν εὐσεβῆ ψυχὴ τῆς μητέρας της, καὶ τὸν Τοξότιο, μετὰ τὸν ὁποῖο σταμάτησε νὰ γεννᾶῃ, ὅπως θὰ κατάλαβες, δὲν ἥθελε νὰ ὑπηρετήσῃ γιὰ πολὺν καιρὸ τὸ συζυγικὸ καθῆκον, ἀλλ’ ὑπῆκουσε στὸν πόθο τοῦ συζύγου, ποὺ ἥθελε κι εὐχόταν νὰ κάνῃ ἀρσενικὰ παιδιά –,
- 5** 1 ἔπειτα πέθανε ὁ ἄντρας της, καὶ τὸν θρήνησε τόσο, ποὺ σχεδὸν πέθανε ἡ ἴδια. ἔπειτα στράφηκε πρὸς τὴ δουλεία τοῦ Κυρίου τόσο, ποὺ φαινόταν σὰ νὰ εἴχε εὐχηθῆ τὸ θάνατο τοῦ ἄντρός της, τί χρειάζεται ν' ἀναφέρω ὅτι ὅλα σχεδὸν τὰ πλούτη τοῦ εὐγενοῦς καὶ ἐνδόξου καὶ κάποτε πλουσιωτάτου οἴκου διασκορπίστηκαν στοὺς φτωχούς; τί νὰ πᾶ γιὰ τὸ πῶς ἡ πρὸς ὅλους ἄκρως ἐλεήμων ἐκείνη ψυχὴ καὶ ἀγαθότης ἔφτασε μέχρι κι ἐκείνους ποὺ δὲν ἔβλεπε ποτέ της; ποιός φτωχὸς πεθαίνοντας δὲν σαβανώθηκε μὲ δικό της ἰματισμό, ποιός κατάκοιτος ἄρρωστος δὲν διατράφηκε μὲ τὰ πλούτη της; τοὺς ἀναζητοῦσε μὲ πολλὴ φροντίδα σ' ὄλοκληρη τὴν πόλι, καὶ τὸ θεωροῦσε ζημιά της, ἀν κανεὶς ἀρρωστος ἡ πεινασμένος διατρεφόταν μὲ τροφὴ ἀλλουνοῦ. ἐκπαίδευε ἔτσι καὶ τὰ παιδιά της, κι ὅταν οἱ συγγενεῖς τὴ μάλλωναν, τοὺς ἔλεγε ὅτι σ' αὐτὰ ἀφήνει σὰν ἀνώτερη κληρονομιὰ τὸ ἔλεος τοῦ Χριστοῦ.
- 6** 1 Δὲν μπόρεσε νὰ ὑπομείνῃ γιὰ πολὺν καιρὸ τὶς ἐπισκέψεις καὶ τὶς κοσμικότητες τοῦ ὑψηλοῦ κατὰ κόσμον γένους καὶ τῆς εὐγενέστατης οἰκογενείας, στενοχωριόταν γιὰ τὴν ὑψηλὴ κοινωνικὴ της θέσι κι ἔσπευδε ν' ἀπομακρυνθῆ καὶ ν' ἀποφύγῃ τὰ στόματα τῶν ἐγκωμιαστῶν. κι ὅταν αὐτοκρατορικὲς ἐπιστολὲς συγκέντρωσαν στὴ ‘Ρώμη τοὺς ἐπισκόπους Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως γιὰ κάποιες διαφωνίες τῶν ἐκκλησιῶν, γνώρισε ἀξιοθάумαστους ἄντρες κι ἀρχιερεῖς τοῦ Χριστοῦ· τὸν ἐπίσκοπο Ἀντιοχείας Παυλῖνο¹ καὶ τὸν Ἐπιφάνιο Σαλαμῖνος² τῆς Κύπρου, ποὺ τώρα λέγε-

ται Κωνσταντία. ἀπ' αὐτοὺς τὸν Ἐπιφάνιο τὸν εῖχε καὶ φιλοξενούμενο στὸ σπίτι της, ἐνῷ τὸν Παυλῖνο, ποὺ ἔμενε σ' ἄλλο σπίτι, τὸν κατέκτησε ώς συγγενῆ στὴν παιδεία. ἀναφλέχθηκε ἀπὸ τίς ἀρετὲς ἔκεινων καὶ σκεφτόταν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν πατρίδα

² της. λησμονώντας σπίτι, παιδιά, οἰκογένεια, περιουσία, κι ὁτιδήποτε εἶναι τοῦ κόσμου τούτου, μόνη της, ἀν μπορῇ νὰ λεχθῇ, καὶ χωρὶς ἀκολουθία, λαχταροῦσε νὰ πάῃ στὴν ἔρημο τῶν Ἀντωνίων³ καὶ τῶν Παύλων⁴. τέλος ἀφοῦ πέρασε ὁ χειμώνας κι ἄνοιξε ἡ θάλασσα, καθὼς οἱ ἐπίσκοποι ἐπέστρεφαν στὶς ἐκκλησίες των, ἀπὸ τάμα καὶ πόθο ἀπέπλεε κι αὐτὴ μαζί τους. τί νὰ πολυλογῶ; κατέβηκε στὸ λιμάνι ἔπειροβοδούμενη ἀπὸ τὸν ἀδερφό της, τοὺς συγγενεῖς, τοὺς συμπεθέρους, καὶ τὰ παιδιά της, ἐπειδὴ ἦταν ἡ μεγαλείτερη ὅλων τους. φούσκωναν κιόλας τὰ πανιὰ καὶ τὸ καράβι ἀνοιγόταν στὸ πέλαγος μὲ τὴν κωπηλασία, ὅταν στὴν προκυμαίᾳ ὁ μικρὸς Τοξότιος τῆς ἄπλωνε ἵκετευτικὰ τὰ χέρια του, ἡ δὲ ἔφηβος καὶ σὲ ἡλικία γάμου Ρουφίνα τὴν ἵκετευε μὲ κλάμα σιωπηλό. κι ὅμως (ἡ Παῦλα) ὑψωνε τὰ μάτια της στὸν οὐρανὸ στεγνὰ⁵ καὶ μὲ τὴν πρὸς τὸ θεό εὐσέβεια κατανικοῦσε τὴν πρὸς τὰ παιδιά της στοργή. κατέπνιγε τὴν μητέρα, γιὰ νὰ προσφέρῃ εὐδόκιμη τὴ δούλη τοῦ Χριστοῦ. τὰ σπλάχνα της ἀνακατεύονταν κι αὐτὴ κατὰ κάποιον τρόπο ἔκολουθος ἀπὸ τὰ μέλη της, ὅταν κατέπνιγε τὸν πόνο, καὶ ἦταν σ' ὅλους ἀξιοθαύμαστη γιὰ τοῦτο, ὅτι κατανικοῦσε μιὰ μεγάλη ἀγάπη. ἀνάμεσα στ' ἀρπακτικὰ χέρια τῶν ἔχθρῶν καὶ στὴ σκληρὴ μοῖρα τῶν αἰχμαλώτων τίποτε δὲν εἶναι ὠμότερο ἀπὸ τὸ χωρισμὸ τῶν γονέων ἀπὸ τὰ παιδιά τους. κι αὐτὸ ἡ μεγάλη πίστι τὸ ὑπέμενε ἀντίθετα πρὸς τοὺς νόμους τῆς φύσεως. ὥρμοῦσε μάλιστα πρὸς τὸ σκοπό της μὲ τὸ φρόνημα γεμάτο ἀγαλλίασι, κατανικώντας τὴν ἀγάπη πρὸς τὰ παιδιά μὲ τὴν ἀνώτερη ἀγάπη πρὸς τὸ θεό, κι ἐπαναπαυόταν σὲ μόνη τὴν Εὐστόχιον, ποὺ τὴν ἀκολουθοῦσε καὶ στὸ θαλάσσιο αὐτὸ ταξίδι καὶ στὸ φρόνημα. ἐν τῷ μεταξὺ τὸ καράβι αὐλάκωνε τὴ θάλασσα, κι ἐνῷ ὅλοι, ὅσοι ἔπλεαν μαζί της, κολλοῦσαν τὰ βλέμματα στὴν προκυμαία, αὐτὴ ἔστρεψε σταθερὰ τὰ μάτια της ἀλλοῦ, γιὰ νὰ μὴ βλέπῃ ἔκεινους ποὺ δὲν μποροῦσε νὰ τοὺς βλέπῃ χωρὶς ταραχή. μαρτυρῶ ὅτι καμμία δὲν ἀγάπησε τόσο πολὺ τὰ παιδιά της, στὰ ὅποια αὐτὴ πρὶν ἔκινήσῃ γιὰ τὸ ταξίδι, χάρισε τὰ πάντα, ἀποκληρώνοντας τὸν ἑαυτό της πάνω στὴ γῆ, γιὰ νὰ βρῇ κληρονομιὰ στὸν οὐρανό.

⁷ / "Οταν ἔφτασε στὴν νῆσο Ποντιάδα¹, τὴν ὅποια ἔκανε ξακουστὴ ἡ ἐπὶ αὐτοκράτορος Δομιτιανοῦ² ἔξορία τῆς Φλαβίας Δομιτίλλας³, γυναικὸς ποὺ ἔξωρίστηκε, ἐπειδὴ ὠμολόγησε ὅτι εἶναι

Χριστιανή, κι ὅταν εἶδε τὰ κελλάκια στὰ ὄποια ἐκείνη ὑπέμεινε τὸ μακρό τῆς μαρτύριο, λαχταροῦσε νὰ εῖχε φτεροῦγες νὰ πετάξῃ καὶ νὰ δῇ τὰ Ἱεροσόλυμα, τοὺς Ἀγίους Τόπους. γι' αὐτὴν οἱ ἀνεμοὶ ᾔταν βραδυκίνητοι καὶ ἡ μέγιστη ταχύτητα νωθρή. ὅταν περνοῦσε τὸ Ἀδριατικὸ πέλαγος, ἔνιωθε νὰ βρίσκεται ἀνάμεσα στὴ Σκύλλα καὶ στὴ Χάρυβδι⁴, σὰ νὰ ἔπλεε σὲ κασσίτερο, ὡς που ἔφτασε στὴ Μεθώνη⁵. κι ἐκεῖ, ἀφοῦ τὸ σωματάκι της ξεκουράστηκε λιγάκι,

*Κι ἀκούμπησε στὴν παραλία τὰ κουρασμένα ἀπὸ τὴν ἄλμη
μέλη της⁶,*

περνώντας ἀπὸ τὸ Μαλέα καὶ τὰ Κύθηρα,
κι ἀπὸ τὶς κατάσπαρτες στὸ Πέλαγος Κυκλάδες
κι ἀπὸ τὶς στενὲς θάλασσες ποὺ χοροπηδοῦν ἀνάμεσα στὶς
πυκνὲς ξηρές⁷,

μετὰ τὴ ‘Ρόδο καὶ τὴ Λυκία⁸ ἀντίκρυσε ἐπὶ τέλους τὴν Κύπρο, ὅπου προσέπεσε στὰ γόνατα τοῦ ἀγίου καὶ σεβασμίου Ἐπιφανίου, καὶ φιλοξενήθηκε ἀπ' αὐτὸν δέκα μέρες, ὅχι γιὰ ξεκούρασι, ὅπως νόμιζε ἐκεῖνος, ἀλλὰ γιὰ τὸ ἔργο τοῦ θεοῦ, ὅπως θὰ δείξουν

² τὰ πράγματα. διότι ἀφοῦ περιώδευσε ὅλα τὰ μοναστήρια τῆς χώρας ἐκείνης, ἀπ' ὅσα μποροῦσε νὰ ἔχῃ, ἀφῆσε ἀναψυχὲς δαπανῶν στοὺς ἀδελφούς, τοὺς ὄποιούς συγκέντρωντες ἐκεῖ ἀπ' ὅλο τὸν κόσμο ἥ ἀγάπη τοῦ ἀγίου ἀντρός. ἀπὸ κεῖ μ' ἓνα μικρὸ ταξίδι ἔφτασε στὴ Σελεύκεια⁹. ἀπ' αὐτὴν ἀνέβηκε στὴν Ἀντιόχεια¹⁰, κι ἀφοῦ φιλοξενήθηκε γιὰ λίγο ἀπὸ τὴν ἀγάπη τοῦ ἀγίου καὶ ὁμολογητοῦ Παυλίνου, στὴ μέση τοῦ χειμῶνος, θερμαινόμενη ἥ εὐγενῆς γυναίκα ἀπὸ τὴ φλόγα τῆς πίστεως, αὐτὴ ποὺ πρῶτα μεταφερόταν μὲ τὰ χέρια τῶν εὐνούχων¹¹ συνέχισε τὴν πορεία της καθήμενη πάνω σὲ γαϊδουράκι.

8 / ¹ Παρατρέχω τὸ ταξίδι στὴν Κοίλη Συρία¹ καὶ τὴ Φοινίκη² –διότι δὲν ἔχω πρόθεσι νὰ γράψω ὁδοιπορικό τους–, καὶ θὰ κατονομάσω μόνο τοὺς τόπους ἐκείνους ποὺ ἀνευρίσκονται μέσα στὶς Ἀγιες Γραφές. ἀφήνοντας πίσω τὴ ρώμαϊκὴ κολωνία Βηρυτὸ³ καὶ τὴν ἀρχαία πόλι Σιδῶνα (Γε 49,13), βάδισε τὴν παραλία τῆς Σαρεπτά, τῆς μικρῆς κωμοπόλεως τοῦ Ἡλία (Γ' Βα 17,8-24), κι ἀφοῦ σ' αὐτὴ προσευχήθηκε στὸν Κύριο καὶ σωτῆρα, περνώντας τὶς ἀμμουδερὲς παραλίες τῆς Τύρου, στὶς ὄποιες ὁ Παῦλος ἔκλινε τὰ γόνατά του (Πρξ 21,5), ἔφτασε στὴν Ἀκχώ, ποὺ τώρα λέγεται Πτολεμαῖς (Πρξ 21,7), καὶ μέσα ἀπὸ τοὺς κάμπους τῆς Μαγεδδώ, ποὺ εἶδαν τὸ φόνο τοῦ Ἰωσίου (Δ' Βα 23,29· Β' Πα 35,22-24), μπῆκε στὴ γῆ Φιλιστιίμ. θαύμασε τὰ ἐρείπια τῆς Δώρ (‘Η 11,2 Φεναεδώρ)⁴, πόλεως ποὺ κάποτε ᾔταν πανίσχυρη, κι ἔ-

πειτα στράφηκε πρὸς τὸν Στράτωνος Πύργο⁵, τὸν ὄποιο ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰουδαίας Ἡρόδης ὀνόμασε Καισάρεια πρὸς τιμὴν τοῦ Καίσαρος Αὐγούστου, κι ἐκεὶ εἶδε τὸν οἴκο τοῦ Κορνηλίου (Πρᾶξ 10,1), ποὺ ἔγινε ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὸν οἰκίσκο τοῦ Φιλίππου καὶ τὸν κοιτῶνα τῶν τεσσάρων προφήτιδων παρθένων (Πρᾶξ 21,8-9). ἔπειτα εἶδε τὴν Ἀντιπατρίδα (Πρᾶξ 23,31), μιὰ μισοερειπωμένη πόλι στὴν ὄποια ὁ Ἡρόδης ἔδωσε τ' ὄνομα τοῦ πατέρα του, καὶ τὴ Λύδδα ποὺ μετωνομάστηκε Διόσπολις, τὴν ξακουστὴν ἀπὸ τὴν ἀνάστασι τῆς Δορκάδος καὶ τὴ θεραπεία τοῦ Αἰνέου (Πρᾶξ 9,32-43), καὶ τὴν ὅχι μακριὰ ἀπ' αὐτὴν Ἀριμαθαία, τὴν πολίχνη τοῦ Ἰωσήφ ποὺ ἔθαψε τὸν Κύριο (Μρ 15,43), καὶ τὴν πόλι τῶν Ἱερέων Νόβ (Α' Βα 22,19 *Noμβά*), λόφους ἐρειπίων τώρα, καὶ τὴν Ἰόπη, τὸ λιμάνι φυγῆς τοῦ Ἰωνᾶ (Ιν 1,3· Πρᾶξ 9,36-43) καὶ –γιὰ νὰ πῶ ἀκροθιγῶς καὶ κάτι ἀπὸ τὸν μύθους τῶν ποιητῶν– ἐκείνη ποὺ ἀντίκρυσε τὴν ἐγκαταλειμένη στὸ βράχο Ἀνδρομέδα⁶. συνεχίζοντας τὴν πορεία ἔφτασε στὴ Νικόπολι, ἡ ὄποια προηγουμένως λεγόταν Ἐμμαούς (Ακ 24,13), ἐκεὶ ὅπου ὁ Κύριος ἐπιγνωσθεὶς ἐν τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου (Ακ 24,30-31), καθιέρωσε ὡς ἐκκλησία τὸ σπίτι τοῦ Κλεόπα. προχωρώντας ἀπὸ κεῖ κατέβηκε στὴν Κάτω Βεθωρών καὶ στὴν Ἀνω Βεθωρών, πόλεις τὶς ὄποιες ἴδρυσε ὁ Σολομὼν (Β' Πα 8,5) καὶ οἱ ὄποιες καταστράφηκαν ἔπειτα ἀπὸ διάφορες συγκυρίες πολέμων. ἀγνάντεψε δεξιὰ τὴν Ἐλών καὶ τὴ Γαβαών, ὅπου ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυή, πολεμώντας ἐναντίον τῶν πέντε βασιλέων, ἔδωσε διαταγὴ στὸν ἥλιο καὶ στὴ σελήνη (Ιη 10,12), καὶ καταδίκασε τοὺς Γαβαωνῖτες νὰ εἰναι νεροκουβαληταὶ καὶ ξυλοσχίστες, ἐπειδὴ στὴ σύναψι συνθήκης τοῦ σκάρωσαν δόλο καὶ παγίδα (Ιη 9,3-33). στὴ Γαβαὰ σταμάτησε πολὺ λίγο, ἵσα ἵσα γιὰ νὰ θυμηθῇ τὴν πόλι ποὺ καταστράφηκε ἐκ θεμελίων γιὰ τὴν ἀμαρτία της, καὶ τὴν παλλακὴ ποὺ κόπηκε σὲ τεμάχια (Κρ 19-20), καὶ τοὺς ἔξακόσιους ἄντρες τῆς φυλῆς Βενιαμὶν ποὺ ἐπέζησαν (Κρ 21), γιὰ νὰ γεννηθῇ ὁ ἀπόστολος Παύλος (Ρω 11,1· Φι 3,5).

- 9.1** Τί χρονοτριβῶ; ἀφήνοντας ἀριστερὰ τὸ μαυσωλεῖο τῆς Ἐλένης, τῆς βασιλίσσης τῶν Ἀδιαβηνῶν ἡ ὄποια σὲ καιρὸ πείνας βοήθησε τὸ λαὸ προσφέροντας σιτάρι¹, ἔφτασε στὰ Ἱεροσόλυμα, τὴν τριώνυμη πόλι Ιεβοὺς Σαλὴμ Ἱερουσαλὴμ, τὴν ὄποια ὁ Αἴλιος Ἀδριανὸς² ἀνέστησε ἔπειτα ἀπὸ τὰ ἐρείπια καὶ τὶς στάχτες της καὶ τὴν ὠνόμασε Αἴλια. κι ἐνῷ ὁ ἀνθύπατος τῆς Παλαιστίνης, ποὺ γνώριζε πολὺ καλὰ τὴν οἰκογένειά της, διέταξε τοὺς ὑπηρέτες ποὺ ἔστειλε γιὰ τὴν ὑποδοχή της νὰ τῆς ἐτοιμάσουν τὸ πραιτώριο, αὐτὴ προτίμησε ἔνα ταπεινὸ κελλάκι. περιηγήθηκε ὅ-

λους τοὺς (Ἄγίους) Τόπους μὲ τόσο ζῆλο καὶ τόση λαχτάρα, ποὺ δὲν θὰ μποροῦσε νὰ τοὺς ἀποχωριστῇ, ἀν δὲν βιαζόταν νὰ ἐπι-² σκεφτῇ καὶ τοὺς ἄλλους. μπροστὰ στὸ σταυρὸ ἔπεσε στὸ ἔδαφος, σὰ νὰ ἔβλεπε νὰ κρέμεται ἀπ’ αὐτὸν ὁ Κύριος, καὶ προσέφερε τὴ λατρεία της. ὅταν μπῆκε στὸν τάφο, φιλοῦσε τὸ λίθο τῆς ἀναστάσεως, ἐκεῖνον ποὺ ἀποκύλισε ὁ ἄγγελος ἀπὸ τὸ στόμιο τοῦ τάφου (Μθ 28,2· Μρ 16,3-4), κι ἔγλειφε μὲ τὰ χείλη της τὴ θέσι τοῦ σώματος, ἐκεῖ ὅπου ἦταν ξαπλωμένος ὁ Κύριος, σὰν μέσα στὴν πίστι της νὰ διψοῦσε γιὰ λαχταριστὸ νερό. τί δάκρυα ἔχυσε ἐκεῖ καὶ τί στεναγμοὺς πόνου ἄφησε, τὸ μαρτυρεῖ ὀλόκληρη ἡ Ἱερουσαλήμ, τὸ μαρτυρεῖ ὁ ἴδιος ὁ Κύριος, τὸν ὄποιο προσφωνοῦσε.³

³ προχωρώντας ἀπὸ κεῖ ἀνέβηκε στὴ Σιών, ἡ ὄποια εἶναι κτισμένη γύρω γύρω στὴν ἀκρόπολι καὶ σκοπιά. τὴν πόλιν αὐτὴ ἐκπόρθησε κάποτε κι ἀνοικοδόμησε ὁ Δαυΐδ (Β' Βα 5,6-9). γιὰ τὴν ἐκπόρθησί της εἶναι γραμμένο· *Oὐαὶ σοι, πόλις Ἀριὴλ* (δηλαδὴ «Λέων Θεοῦ» καὶ κάποτε πανίσχυρη), ἢν ἔξεπόρθησε Δαυΐδ (Ησ 29,1)³. καὶ γιὰ τὴν ἀνοικοδόμησί της·

Oἱ θεμέλιοι αὐτῆς ἐν τοῖς ὅρεσι τοῖς ἀγίοις·

ἀγαπᾶ Κύριος τὰς πύλας Σιών

ὑπὲρ πάντα τὰ σκηνώματα Ἰακώβ (Ψα 86,1-2).

ὅχι τὶς πύλες αὐτὲς ποὺ βλέπουμε σήμερα νὰ ἔχουν μεταβληθῆ σὲ χόβιλη καὶ στάχτη, ἀλλὰ τὰς πύλας ὥν ὁ ἄδης οὐ κατισχύσει (Μθ 16,18), ἐκεῖνες μέσα ἀπὸ τὶς ὄποιες προσέρχεται στὸ Χριστὸ τὸ πλῆθος τῶν πιστευόντων (Πρξ 4,32). ἐκεῖ τῆς ἔδειχναν νὰ βαστάζῃ τὴ στέγη μιᾶς ἐκκλησίας ἡ κολώνα ποὺ ἔχει βαφῆ μὲ τὸ αἷμα τοῦ Κυρίου, ὅταν, καθὼς λέγεται, τὸν ἔδεισαν σ’ αὐτὴ γιὰ νὰ τὸν μαστιγώσουν (Μθ 27,26). τῆς ἔδειχναν καὶ τὸν τόπο ὅπου τὸ πνεῦμα τὸ ἄγιο ἐπιφοίτησε ἐπάνω σ’ ἐκατὸν εἴκοσι ψυχές, γιὰ νὰ ἐκπληρωθῇ ἡ προφητεία τοῦ Ἰωάννη (Πρξ 1,15· 2,4· 2,16-21· Ἰλ 3,1-5).

10 / "Ἐπειτα, γιὰ νᾶχῃ εὐχέρεια, μοίρασε τὰ χρήματά της στοὺς φτωχοὺς καὶ συνδούλους της καὶ προχώρησε στὴ Βηθλεέμ, καὶ στὰ δεξιὰ τῆς πορείας της στάθηκε στὸν τάφο τῆς Ῥαχήλ (Γε 35,16-20), ὅπου ἐκείνη εἶχε γεννήσει τὸν Βενιαμίν, ὅχι τὸν Βενωνί, ὅπως τὸν ὠνόμασε ἡ μητέρα του πεθαίνοντας, ποὺ θὰ πῇ «Υἱὸς ὁδύνης μου», ἀλλ’ ὅπως προφήτευσε ἐν πνεύματι ὁ πατέρας του «Υἱὸς δεξιᾶς». κι ἐκεῖ μπαίνοντας στὸ σπήλαιο τοῦ σωτῆρος, μόλις εἶδε τὸ ἵερὸ οἰκημα τῆς παρθένου καὶ τὸ στάβλο (Λκ 2,7-17), ὅπου ἔγνω βοῦς τὸν κτησάμενον αὐτὸν καὶ ὅνος τὴν φάτνην τοῦ κυρίου αὐτοῦ (Ησ 1,3), γιὰ νὰ ἐκπληρωθῇ ἐκεῖνο ποὺ εἶναι γραμμένο στὸν ἴδιο προφήτη, *Μακάριος ὁ σπείρων ἐπὶ*

νδατα, οὐ βοῦς καὶ ὅνος πατεῖ (Ησ 32,20), τὴν ἄκουσα νὰ ὁρκίζεται ὅτι μὲ τὰ μάτια τῆς πίστεως βλέπει τὸ βρέφος νὰ κλαίῃ στὴ φάτνη τυλιγμένο στὶς πάννες του, τοὺς μάγους νὰ προσκυνοῦν τὸ θεό, τὸ λαμπερὸ ἀστέρι ἀπὸ πάνω, τὴν παρθένο μητέρα, τὸν πρόθυμο διατροφέα, τοὺς ποιμένες νὰ ἔρχωνται μέσα στὴ νύχτα, γιὰ νὰ δοῦν τὸ ρῆμα τὸ γεγονός καὶ νὰ κηρύξουν ἀπὸ τότε κιόλας τὸ προοίμιο τοῦ Ἰωάννου· Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος (Ιω 1,1), καὶ Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο (1,14), τὰ σφαγμένα νήπια, τὸν ἐξαγριωμένο Ἡρῷδη, τὸν Ἰωσήφ καὶ τὴ Μαρία νὰ φεύγουν στὴν Αἴγυπτο (Μθ 2,18-2,18· Λκ 2,7-20). κι ἀναμιγνύοντας τὰ δάκρυα της μὲ τὴ χαρά της ἔλεγε· «Χαῖρε, Βηθλεέμ, οἶκος ἄρτου¹, ἐν ᾧ ἐγεννήθη ὁ ἄρτος ὁ καταβαίνων ἐκ τοῦ οὐρανοῦ (Ιω 6,33). Χαῖρε, Ἐφραθά, χώρα γονιμωτάτη καὶ καρποφόρος»², τῆς ὁποίας τὸ γέννημα εἶναι θεός. γιὰ σένα κάποτε προφήτευσε ὁ Μιχαίας· Καὶ σύ, Βηθλεέμ, οἶκος τοῦ Ἐφραθά, μήτι ὀλιγοστὸς εἰ ἐν χιλιάσιν Ἰούδα; ἐκ σοῦ μοι ἐξελεύσεται ὁς ἐσται ἄρχων ἐν τῷ Ἰσραὴλ, καὶ αἱ ἔξοδοι αὐτοῦ ἀπὸ ἀρχῆς ἐξ ἡμερῶν αἰώνιων. διὰ τοῦτο δώσεις αὐτοὺς ἔως καιροῦ τικτούσης, τέξεται, καὶ οἱ ἐπίλοιποι τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ ἐπιστρέψουσιν ἐπὶ τοὺς νίοὺς Ἰσραὴλ (Μχ 5,1-2· πρβλ. Μθ 2,6). γιατὶ σὲ σένα γεννήθηκε ὁ ἡγέτης ὁ γεννημένος πρὸ ἐωσφόρου (Ψα 109,3), κι αὐτουνοῦ ἡ ἐκ πατρὸς γέννησι ξεπερνάει κάθε ἡλικία. καὶ τόσον καιρὸ σὲ σένα παρέμενε ἡ ρίζα τοῦ δαυΐτικοῦ γένους, μέχρι νὰ ἐμφανιστῇ ἡ παρθένος καὶ οἱ ἐπίλοιποι τοῦ λαοῦ ποὺ πιστεύει στὸ Χριστὸ νὰ ἐπιστρέψουν στοὺς νίοὺς Ἰσραὴλ καὶ νὰ κηρύξουν ἔλευθερα· Ὦμην ἦν ἀναγκαῖον πρῶτον λαληθῆναι τὸν λόγον τοῦ θεοῦ· ἐπειδὴ δὲ ἀπωθεῖσθε αὐτὸν καὶ οὐκ ἀξίους κρίνετε ἕαντοὺς τῆς αἰώνιους ζωῆς, στρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη (Πρξ 13,46). διότι εἶπε ὁ Κύριος· Οὐκ ἐλήλυθα εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπωλολότα οἴκου Ἰσραὴλ (Μθ 15,24). καὶ τὸν καιρὸ ἐκεῖνο ἐκπληρώθηκαν τὰ λόγια τοῦ Ἰακὼβ ποὺ εἶπε γι' αὐτόν·

Οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα
καὶ ἥγουμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ,
ἔως ἂν ἔλθῃ φῶτός τοι,
καὶ αὐτὸς ἐσται προσδοκία ἔθνων (Γε 49,10).
καλῶς ὄμνυεν ὁ Δαυΐδ, καλῶς ηὔχετο λέγοντας·
Εἰ εἰσέλθω εἰς σκήνωμα οἴκου μου,
εἰ ἀναβῶ ἐπὶ κλίνης στρωμῆς μου,
εἰ δώσω ὑπνον τοῖς ὄφθαλμοῖς μου καὶ τοῖς βλεφάροις μου
νυσταγμόν,
καὶ ἀνάπαυσιν τοῖς κροτάφοις μου,
ἔως οὐ εῦρω τόπον τῷ Κυρίῳ,

σκήνωμα τῷ θεῷ Ἱακώβ (Ψα 131,3-5).
κι ἀμέσως ἐξέφρασε ὅτι ἐπιθυμοῦσε καὶ μὲ μάτια προφητικά, αὐτὸν ποὺ ἐμεῖς τὸν βλέπουμε ὅτι ἥρθε, ἐκεῖνος τὸν ἔβλεπε ὅτι θὰ ἔρθῃ·

Ίδού ἡκούσαμεν αὐτὸν ἐν Ἐφραθά,

εῦρομεν αὐτὸν ἐν τοῖς πεδίοις τοῦ δρυμοῦ (Ψα 131,6).

τὸ ζῷθ σὰν ἑβραϊκὴ λέξι, ὅπως διδάχτηκα ἀπὸ σένα, σημαίνει ὅχι αὐτήν, δηλαδὴ τὴ Μαρία τὴ μητέρα τοῦ Κυρίου, ἀλλ' αὐτόν³. γι' αὐτὸ καὶ λέει ἀξιόπιστα·

Εἰσελευσόμεθα εἰς τὰ σκηνώματα αὐτοῦ,

*προσκυνήσωμεν εἰς τὸν τόπον οὗ ἔστησαν οἱ πόδες αὐτοῦ
(Ψα 131,7).*

κι ἐγὼ ἡ ἄθλια κι ἀμαρτωλὴ κρίθηκα ἄξια νὰ καταφιλήσω τὴ φάτνη (Λκ 2,7), ὅπου κλαίει ὁ νήπιος Κύριος, νὰ προσευχηθῶ στὸ σπήλαιο, ὅπου ἡ παρθένος λεχώνα ἀνέβλυσε τὸ νήπιο θεό; αὐτὴ εἶναι ἡ ἀναπαυσί μου, γιατὶ εἶναι ἡ πατρίδα τοῦ Κυρίου μου. ἐδῶ θὰ κατοικήσω, γιατὶ τὴ διάλεξε ὁ σωτήρας μου.

Ἐξανέτειλα κέρας τῷ Χριστῷ μου.

ἡ ψυχὴ μου αὐτῷ ζῆ,

καὶ τὸ σπέρμα μου δουλεύσει αὐτῷ (Ψα 131,17· 21,30-31).

⁴ ὅχι μακριὰ ἀπὸ κεῖ κατέβηκε στὸν πύργο τοῦ Ἀδερ, δηλαδὴ τοῦ «κοπαδιοῦ»⁴, δίπλα στὸν ὅποιο ὁ μὲν Ἱακώβ βόσκησε τὰ κοπάδια του (Γε 35,21), οἱ δὲ ποιμένες οἱ νυκτὸς ἀγραυλοῦντες (Λκ 2,8) ἀξιώθηκαν ν' ἀκούσουν τὸ

Δόξα ἐν ὑψίστοις θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη

ἐν ἀνθρώποις εὐδοκίας (Λκ 2,14).

κι ἐνῷ φύλαγαν πρόβατα, βρῆκαν τὸν ἀμνὸν τοῦ θεοῦ (Ιω 1,29) μὲ τὸν ἄγνὸ καὶ καθαρώτατον πόκον, ὁ ὅποιος μέσα στὴν ξηρασία πάσης τῆς γῆς ἥταν πλήρης ἀπὸ τὴν οὐράνια δρόσον (Κρ 6,37-38) καὶ τοῦ ὅποιου τὸ αἷμα ἥρε τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου (Ιω 1,29) κι ἀπομάκρυνε τὸν ὀλοθρεύοντα τὴν Αἴγυπτο σὰ βάμμα ἐπὶ τῶν σταθμῶν τῶν θυρῶν (⁵Εξ 12,7· 12,13· 12,22-23).

11 / Κι ἀμέσως μὲ βῆμα γρήγορο ἄρχισε νὰ πορεύεται τὸν ἀρχαῖο δρόμο ποὺ ὁδηγεῖ στὴ Γάζα, τὴν «Ἐξουσία» ἢ «Πλούτο θεοῦ»¹, καὶ ν' ἀναλογίζεται σιωπηλὴ πᾶς ὁ Αἰθίοπας εὐνοῦχος, ποὺ εἰκονίζει τοὺς ἐθνικούς, ἥλλαξε τὸ δέρμα αὐτοῦ (⁶Ιε 13,23), κι ἐνῷ διάβαζε τὴν Παλαιὰ Διαθήκη, βρῆκε τὴν πηγὴ τοῦ εὐαγγελίου (Πρξ 8,27-39). ἀπὸ κεῖ πέρασε στὴ δεξιὰ μεριά. ἀπὸ τὴ Βεθσοὺρ ἥρθε στὴν Ἐσχώλ, ποὺ ἐρμηνεύεται «Βότρυξ»². ἀπὸ κεῖ σὰ δεῖγμα τῆς εὐφορώτατης γῆς καὶ σὰν τύπο ἐκείνου ποὺ λέει *Κατεπάτησα τὸν ληνὸν μόνος καὶ ἐκ τῶν ἔθνῶν ἀνήρ οὐκ ἔστι*

μετ' ἔμοι (Ησ 63,3) μετέφεραν μὲ τὴν ἴδιότητα τῶν κατασκόπων
² σταφύλι θαυμαστοῦ μεγέθους (Αρ 13,24), καὶ μετὰ ἀπὸ μικρὸ
 διάνυσμα μπῆκε στὰ σκηνώματα τῆς Σάρρας (Γε 18,10) καὶ εἶδε
 τὰ βρεφικὰ σπάργανα τοῦ Ἰσαὰκ καὶ τὰ ἵχνη τῆς δρυὸς τοῦ Ἀ-
 βραάμ (Γε 18,1), κάτω ἀπὸ τὴν ὄποια εἶδε τὴν ἡμέραν τοῦ Χρι-
 στοῦ καὶ ἐχάρη (Ιω 8,56). κι ἀπὸ κεῖ σηκώθηκε καὶ κατέβηκε
 στὴ Χεβρών· αὐτὴ εἶναι ἡ Καριαθαρβή (Ιη 14,15)³, δηλαδὴ
 «Πόλις τῶν τεσσάρων ἀνδρῶν», τοῦ Ἀβραὰμ τοῦ Ἰσαὰκ τοῦ Ἱα-
 κὼβ καὶ τοῦ μεγάλου Ἀδάμ, γιὰ τὸν ὄποιο οἱ Ἐβραῖοι βεβαιώ-
 νουν ὅτι σύμφωνα μὲ τὸ βιβλίο τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυὴ θάφτηκε ἐ-
 κεῖ· ἀν καὶ οἱ περισσότεροι θεωροῦν τέταρτο τὸν Χάλεβ· καὶ μὲ
 τὴν ἄποψι αὐτὴ ἡ μνήμη εἶναι ἀποδείξιμη (Ιη 14,13-14). δὲν θέ-
 λησε νὰ περάσῃ στὴν Καριὰθ-Σεφέρ, δηλαδὴ «Δεσμὸν Γραμμά-
 των» (πρβλ. Ιη 15,15· Κρ 1,11-12), διότι περιφρονεῖ τὸ γράμμα,
 ποὺ ἀποκτέννει, κι ἀναζητεῖ τὸ πνεῦμα, ποὺ ζωοποιεῖ (Β' Κο 3,6).
 καὶ πιὸ πολὺ θαύμασε τὰ *“Υδατα μετεώρων καὶ ταπεινῶν,* τὰ ὄ-
 ποια ἀποδεχόταν ὁ Γοθονιήλ, ὁ γιὸς τοῦ Ιεφονὴ τοῦ Κενέζ, ἀντὶ
 γιὰ τὴν Γῆν νότου καὶ γιὰ τὸ ἄνυδρο κτῆμα, καὶ μὲ τὴν παραλα-
 βὴ τῶν ὄποιων ἔκανε ποτιστικοὺς τοὺς ἄνυδρους ἀγροὺς τῆς
 προηγουμένης συμφωνίας (Κρ 1,13-15), γιὰ νὰ βροῦν λύτρωσιν
 κι ἐξαγορά καὶ πάρεσιν τῶν προγεγονότων ἀμαρτημάτων (Ρω
³ 3,25) στὰ «ῦδατα τοῦ βαπτίσματος». τὴν ἄλλη μέρα μετὰ τὴν ἀνα-
 τολὴ τοῦ ἥλιου στάθηκε στὴν κορυφὴ τῆς Καφάρ-Βαρουχαῖ⁴ δη-
 λαδὴ τῆς «Ἐπαύλεως τῆς εὐλογίας», στὸν τόπο ὅπου ὁ Ἀβραὰμ
 συνεπορεύετο τῷ Κυρίῳ (Γε 18,16). ἀπὸ κεῖ, ἀγναντεύοντας τὴν
 ἀπέραντη ἔρημο καὶ τὴν ἄλλοτε χώρα τῆς Σοδόμης καὶ τῆς Γο-
 μόρρας, τῆς Ἀδαμὰ καὶ τῆς Σεβωΐμ (Γε 14,8· Δε 29,23), ἀφησε τὴ
 φαντασία της νὰ φτερουγίσῃ στὰ κλήματα τοῦ Βαλσάμου στὴν
 Ἐνγαδὶ καὶ στὴ Σηγώρ (Ασ 1,14· Ησ 15,5), τὴν *τριετίζουσαν*
δάμαλιν (Ησ 15,5), ἡ ὄποια πρῶτα λεγόταν Βαλὰ (Γε 14,2· 14,8)
 κι ἔπειτα μεταφράστηκε στὴ συριακὴ γλῶσσα Ζοαράμ, δηλαδὴ
 «Μικρούλα». ἀφέθηκε σὲ ἀναμνήσεις στὸ σπήλαιο τοῦ Λώτ (Γε
 19,30-38), καὶ γεμάτη δάκρυα συμβούλευσε τὶς ἀδελφὲς παρθένες
 νὰ φυλάγωνται ἀπὸ τὸ κρασὶ ἐν φί ἐστιν ἀσωτία (Εφ 5,18) καὶ
 τοῦ ὄποιου καρπὸς εἶναι οἱ Μωαβῖτες καὶ οἱ Ἀμμωνῖτες (Γε
 19,32-38).

- 12 /** Ἐπιμένω γιὰ πολὺ στὸ νότο, ὅπου ἡ νύμφη βρῆκε τὸ νυμφίο
 νὰ πλαγιάζῃ (Ασ 1,7), ὁ δὲ Ιωσὴφ συμποσίασε μαζὶ μὲ τοὺς ἀ-
 δερφούς του (Γε 43,16). ἀς ἐπιστρέψω ὅμως στὴν Ιερουσαλὴμ
 καὶ διὰ μέσου τῆς Θεκουὲ καὶ τοῦ Ἀμὼς (Αμ 1,1) ἀς δῶ νὰ λά-
 μπῃ ὁ σταυρὸς τοῦ Ὁρους τῶν Ἐλαιῶν, ἀπὸ τὸ ὄποιο ὁ σωτήρας

ἀνέβη πρὸς τὸν πατέρα (Ιω 20,17· Πρξ 1,9-12), στὸ ὄποιο κάθε χρόνο κατεκαίετο ἡ πυρρὰ δάμαλις (Αρ 19,2· 5), ὀλοκαύτωμα Κυρίου, καὶ ἡ σποδός της ἔξαγνιζε τὸ λαὸ τοῦ Ἰσραὴλ (Αρ 19,9), καὶ πάνω στὸ ὄποιο σύμφωνα μὲ τὸν Ἱεζεκιὴλ τὰ χερουβῖμ φεύγοντας ἀπὸ τὸ ναὸ τοῦ (τῆς Ἱερουσαλὴμ) θεμελίωσαν τὴν ἐκκλησία (Ιζ 11,22-23). μπῆκε στὸν τάφο τοῦ Λαζάρου τῆς Μαρίας καὶ τῆς Μάρθας (Ιω 11,1-44) καὶ εἰδε τὸ σπίτι τους καὶ τὴ Βηθφαγή, τὴν «Ἐπαυλὶ τῶν ἱερατικῶν γνάθων» (Μθ 21,1)¹, πάτησε τὸν τόπο ὃπου ὁ ἀτίθασος πᾶλος τῶν ἔθνων δέχτηκε τὰ χαλινάρια τοῦ Κυρίου, καὶ σαμαρωμένος μὲ τὰ ἴμάτια τῶν ἀποστόλων προσέφερε τὴ ῥάχι του τιθασευμένη γιὰ καβάλα (Μθ 21,6-7). μὲ μιὰ πορείᾳ ἀνάστροφη κατέβηκε στὴν Ἱεριχώ, ἀναπολώντας τὸν τραυματίᾳ ἐκεῖνο τοῦ Εὐαγγελίου, τὴν ἀλλαγὴ πορείας τῶν ἱερέων καὶ Λευΐτῶν λόγῳ τῆς κτηνωδίας τοῦ νοῦ των, τὴν εὐσπλαχνία τοῦ Σαμαρείτου, ἥτοι «φρουροῦ»², ποὺ ἔβαλε τὸν ἥμιθανὴ πάνω στὸ ζῷο του καὶ τὸν μετέφερε στὸ πανδοχεῖον τῆς ἐκκλησίας (Λκ 10,30-37), καὶ τὸν τόπο Ἀδωμμίμ, ποὺ ἔρμηνεύεται τόπος «Ἄιμάτων»³, ἐπειδὴ ἐκεῖ χυνόταν πολὺ αἷμα κατὰ τὶς συγχνὲς ἐπιθέσεις τῶν ληστῶν, καὶ τὴ «συκομορέά» του Ζακχαίου, ἥτοι τὰ καλὰ ἔργα τῆς μετανοίας⁴, μὲ τὰ ὄποια πετάλωσε τὰ πρώην ὡμὰ καὶ φθοροποιὰ ἀμαρτήματα τῆς ἀρπαγῆς κι ἐνατένισε στὸν ὑψιστὸ Κύριο διὰ μέσου τῆς ὑψίστης ἀρετῆς (Λκ 19,1-10)· πῆγε στὶς παρόδιες θέσεις τῶν τυφλῶν, οἱ ὄποιοι μὲ τὰ δύο μάτια ποὺ ἀπέκτησαν προτύπωσαν τὸ μυστήριο τῶν δύο λαῶν ποὺ πίστευσαν στὸν Κύριο (Μθ 20,30-34). μπῆκε στὴν Ἱεριχώ καὶ εἰδε τὴν πόλι, ποὺ ὁ Ἀχιὴλ ἐν τῷ Ἀβιράμ πρωτοτόκῳ αὐτοῦ ἐθεμελίωσεν αὐτὴν καὶ ἐν τῷ Σεγούβ τῷ νεωτέρῳ νίῳ αὐτοῦ ἐπέστησε πύλας αὐτῆς (Γ' Βα 16,34· καὶ Ἰη 6,26). ἀγνάντεψε τὰ τείχη τῶν Γαλγάλων, εἰδε τὸν Βουνὸν τῶν ἀκροβυστιῶν καὶ τὸ μυστήριο τῆς ἐκ δευτέρου περιτομῆς (Ιη 5,2-3), εἰδε τοὺς δώδεκα λίθους οἱ ὄποιοι μεταφέρθηκαν ἐκεῖ ἀπὸ τὴν κοίτη τοῦ Ἰορδάνου (Ιη 4,3-9) προεικονίζοντας τὰ θεμέλια τῶν δώδεκα ἀποστόλων, εἰδε τὴν κάποτε πικρότατη καὶ «ἀτεκνούσαν» πηγὴ τοῦ Νόμου, τὴν ὄποια γλύκανε μὲ τὴ σοφία του ὁ ἀληθινὸς Ἐλισαῖος καὶ τὴ μετέβαλε σὲ γλυκύτητα καὶ ἀφθονία (Δ' Βα 2,19-22). μόλις πέρασε ἡ ἐπικείμενη νύχτα τράβηξε μὲ πόθο πολὺ φλογερὸ πρὸς τὸν Ἰορδάνη. στάθηκε στὴν ὅχθη τοῦ ποταμοῦ καὶ, καθὼς εἶχε ἀνατείλει ὁ ἥλιος, αὐτὴ ἀναπόλησε τὸν ἥλιον τῆς δικαιοσύνης (Μα 4,2), τὸ πῶς μέσα στὴν κοίτη τοῦ ποταμοῦ πάτησαν οἱ ἵερεῖς μὲ τὰ πέλματά τους στεγνά (Ιη 3,11-17), τὸ πῶς τὰ νερὰ μὲ τὸ πρόσταγμα τοῦ Ἡλία καὶ τοῦ Ἐλισαίου στήθηκαν ἐνθα καὶ ἐνθα, τὸ δὲ κῦμα τοὺς προ-

σέφερε δρόμο (Δ' Βα 2,8), τὸ πῶς τὰ νερὰ ποὺ μιάνθηκαν μὲ τὸν κατακλυσμὸν καὶ μὲ τὸ φόνον τοῦ ἀνθρωπίνου γένους (Γε 7,17-24) τὰ καθάρισε ὁ Κύριος μὲ τὸ βάπτισμά του (Μθ 3,13-17).

- 13 / Θὰ ᾄταν κουραστικό, ἂν ἥθελα νὰ μιλήσω γιὰ τὴν *Φάραγγα Αχώρ* (Ιη 7,24), ἡτοι φάραγγα «Ταραχῆς καὶ θορύβων»¹, ὅπου καταδικάστηκε μὲ θάνατο ἡ κλοπὴ καὶ ἡ ἀπληστία, καὶ γιὰ τὴν Βεθήλ, τὸν «Οἶκον τοῦ Θεοῦ» (Γε 28,19), ὅπου ὁ Ἰακὼβ γυμνὸς καὶ φτωχὸς κοιμήθηκε πάνω στὸ γυμνὸ χῶμα βάζοντας κάτω ἀπὸ τὸ κεφάλι του μιὰ πέτρα (Γε 28,11), ὁ Ἰακὼβ ποὺ στὸ Ζαχαρία περιγράφεται νὰ ἔχῃ ἐπτὰ ὄφθαλμοὺς (Ζα 3,9) καὶ στὸν Ἡσαΐα λέγεται λίθος ἀκρογωνιαῖος (Ἡσ 28,16). ὁ Ἰακὼβ ποὺ εἶδε κλίμακα εἰς τὸν οὐρανὸν ἀφικνουμένην, ἐφ' ἣς Κύριος ἐπεστήρικτο (Γε 28,12-13), ἀπλώνοντας χέρι σ' αὐτοὺς ποὺ ἀνεβαίνουν καὶ 2 γκρεμίζοντας ἀπὸ τὴν κορυφὴν αὐτοὺς ποὺ τὸν ἀρνοῦνται. ἡ περιοχὴ εὐλαβεῖται καὶ τοὺς τάφους τοῦ Ἰησοῦ τοῦ γιοῦ τοῦ Ναυὴ καὶ τοῦ ἰερέως Ἐλεάζαρ τοῦ γιοῦ τοῦ Ἀαρών, ποὺ εἶναι πάνω στὸ Ὄρος Ἐφραίμ. ἀπ' αὐτοὺς ὁ ἔνας εἶναι θαμμένος στὴ Θαμναθσαρέ, στὴ βόρεια μεριὰ τοῦ ὄρους Γαάς, (Ιη 24,30-31), κι ὁ ἄλλος στὴ Γαβαὰθ τοῦ γιοῦ του Φινεές (Ιη 24,33). καὶ εἶναι ἀξιοθαύμαστο ὅτι αὐτὸς ποὺ ἔκανε (στὸν Ἰσραὴλ) τὴν διανομὴ τῶν ἐγγείων κλήρων² διάλεξε γιὰ τὸν ἔαυτό του τὰ δρεινὰ καὶ τὰ κατσάβραχα. τί νὰ διηγηθῶ γιὰ τὴ Σηλώ, ὅπου μέχρι καὶ σήμερα δείχνουν τὸ ἐρειπωμένο θυσιαστήριο (Α' Βα 1,3); τί νὰ πῶ καὶ γιὰ τὴν ἀπαγωγὴ τῶν κοριτσιῶν ποὺ ὁ φυλὴ Βενιαμὶν τὴν ἔκανε (Κρ 21,15-24) προτοῦ γὰρ κάνῃ ὁ ‘Ρωμύλος τὴν ἀπαγωγὴ τῶν κο- 3 ριτσιῶν τῶν Σαβίνων;³ πέρασε κι ἀπὸ τὴν Συχέμ -οχι Συχάρ, ὅπως τὴ λὲν οἱ περισσότεροι ἀφηγηταί- (Ιω 4,5)⁴, ἡ ὅποια τώρα λέγεται Νεάπολις, καὶ μπῆκε στὴν ἐκκλησία ποὺ στεγάζει τὴν πηγὴ τοῦ Ἰακὼβ (Ιω 4,6) πρὸς τὴ μεριὰ τοῦ ὄρους Γαριζίμ. πάνω σ' αὐτὸ τὸ πηγάδι κάθισε ὁ Κύριος καί, διψασμένος καὶ πεινασμένος ὁ ἴδιος, ἔθρεψε τὴν πίστι τῆς Σαμαρείτιδος (Ιω 4,7-30), ἡ ὅποια, ἀφοῦ παράτησε τοὺς πέντε της ἄντρες - βίβλους τοῦ Μωϋσέως καὶ τὸν ἔκτο, ποὺ ἔλεγε πῶς εἶχε, δηλαδὴ τὴν πλάνη τοῦ Δοσιθέου⁵, βρῆκε τὸν ἀληθινὸν Μεσσία κι ἀληθινὸν σωτῆρα (Ιω 4,17-27). ἀπὸ κεῖ ἐπέστρεψε καὶ εἶδε τοὺς τάφους τῶν δώδεκα πατριαρχῶν στὴ Σεβαστή, δηλαδὴ τὴ Σαμάρεια, τὴν ὅποια ὁ Ἡρόδης ὠνόμασε Αύγούστα, ἀλλὰ στὴν ἐλληνικὴ γλῶσσα (= Σεβαστή), πρὸς τιμὴν τοῦ Αύγούστου. ἐκεῖ εἶναι θαμμένοι οἱ προφῆτες Ἐλισαῖος καὶ Ἀβδίας κι ὁ Ἰωάννης ὁ βαπτιστής, οὓς μείζων οὐκ ἐγήγερται ἐν γεννητοῖς γυναικῶν (Μθ 11,11· Λκ 7,28). ἐκεῖ συγκλονίστηκε ἀπὸ πολλὰ θαύματα. ἔβλεπε τοὺς δαιμονες νὰ ὠ-

ρύωνται ἐνεργώντας διαφόρους βασανισμούς· ἔβλεπε ὅτι μπροστά στοὺς τάφους τῶν ἄγίων οἱ ἀνθρωποι οὐρλιαζαν μὲν οὐρλιαχτὰ λύκων, γαύγιζαν σὰ σκύλοι, βρυχῶνταν σὰ λέοντες, σφύριζαν σὰ φίδια, μούγκριζαν σὰν ταῦροι, κι ἄλλοι ἔκαναν κυκλικὲς τοῦμπες στὸ ἔδαφος, κι ἐνῷ οἱ (δαιμονισμένες) γυναῖκες κρεμνιοῦνταν ἀπὸ τὰ πόδια κατακέφαλα, τὰ φουστάνια τους δὲν ἔπεφταν πρὸς τὸ κεφάλι. τοὺς εὐσπλαχνιζόταν ὄλους, κι ἀφοῦ ἔχυνε δάκρυα γιὰ τὸν καθένα ξεχωριστά, ἐκλιπαροῦσε τὴν εὐσπλαχνία τοῦ Χριστοῦ. παρ' ὅλο ποὺ ἦταν ἀσθενική, ἀνέβηκε μὲ τὰ πόδια στὸ ὅρος ἐκεῖνο, σὲ δυὸ σπηλιὲς τοῦ ὁποίου ὁ προφήτης Ἀβδίας σὲ καιρὸ διωγμοῦ καὶ πείνας διέθρεψεν ἐν ἄρτῳ καὶ ὕδατι ἐκατὸν προφῆτας (Γ' Βα 18,4). ξαναρχίζοντας τὴν πορεία διέτρεξε τὴν τροφὸ τοῦ Κυρίου Ναζαρέτ (Λκ 4,16· Μθ 4,13), τὴν Κανὰ (Ιω 2,1-11), καὶ τὴν Καφαρναούμ (Μθ 4,13· 8,5-17· Λκ 4,23· 4,31-41), ποὺ εἶδαν τὰ σημεῖα του σὰν ἄνθρωποι τοῦ σπιτιοῦ του, τὴ λίμνη τῆς Τιβεριάδος ποὺ ἀγιάστηκε μὲ τὰ ναυτικὰ ταξίδια τοῦ Κυρίου (Μθ 8,23-27), καὶ τὴν ἔρημο στὴν ὁποίᾳ χόρτασαν πολλὲς χιλιάδες ὅχλων μὲ λίγα ψωμιά, ἀπὸ δὲ τ' ἀπομεινάρια ἐκείνων ποὺ ἔτρωγαν γέμισαν δώδεκα κοφίνια - φυλές τοῦ Ἰσραὴλ (Μθ 14,15-21). ἀγνάντεψε ἀπὸ μακριὰ τὰ ὅρη Ἐρμῶν καὶ Ἐρμωνὶ (Ψα 41,7· 88,13· Ἄσ 4,8) καὶ τοὺς εὐρύχωρους κάμπους τῆς Γαλιλαίας, ὅπου ἔπεσαν νεκροὶ ὁ Σισάρα καὶ ὅλη ἡ στρατιά του, ὅταν τοὺς νίκησε ὁ Βαράκ (Κρ 4,2-24). τῆς ἔδειξαν τὸν ὄρμητικὸ Γισὼν ποὺ χωρίζει τὴν πεδιάδα στὰ δύο (πρβλ. Γ' Βα 1,3· Β' Πα 39,14· Ἱε 2,13), καὶ τὴν πόλι τῆς Ναΐμ ὅπου ἀναστήθηκε ὁ γιὸς τῆς χήρας (Λκ 7,11-17). θὰ βραδιάσῃ πρὶν τελειώσω τὸ λόγο μου, ἀν θελήσω νὰ διηγηθῶ ὅλα ὅσα περιηγήθηκε μὲ ἀπίστευτη πίστι ἡ σεβάσμια Παῦλα.

14 / Θὰ πάω τώρα στὴν Αἴγυπτο καὶ στὴ Σοκχώθ (Ἐξ 12,37· Β' Πα 11,8), καὶ στὴν πηγὴ τοῦ Σαμψὼν ποὺ ἀνέβλυσε ἀπὸ τὸν γομφίο τῆς σιαγόνος (Κρ 15,18-19). θὰ σταθῶ γιὰ λίγο καὶ θὰ βρέξω τὰ διψασμένα χεῖλη μου, γιὰ νὰ πάρω κουράγιο καὶ νὰ δῶ τὸν Μωρασθί (Μχ 1,1), καὶ τὸν ἄλλοτε τάφο τοῦ προφήτου Μιχαίου ποὺ τώρα εἶναι ἐκκλησία. ἀφήνοντας στὸ πλευρό μου τοὺς Χορραίους, τοὺς Γεθαίους, τὴ Μαρεσά, τὴν Ἰδουμαία, τὴ Λαχίς (Β' Πα 11,8), καὶ διασχίζοντας τὶς ἀπαλώτατες ἀμμουδιές, ποὺ ἡ ἄμμος τους φεύγει κάτω ἀπὸ τὰ πέλματα τῶν ὄδοιπόρων, καὶ τὴν ἀπέραντη ἐρημιὰ τῆς ἐρήμου, θὰ φτάσω στὸν ποταμὸ τῆς Αἰγύπτου Σιώρ (Δ' Βα 8,21), ποὺ ἔρμηνεύεται «Θολός»¹, καὶ θὰ ἐπισκεφτῶ τὰς πέντε πόλεις Αἰγύπτου τὰς λαλούσας τῇ γλώσσῃ τῆς Χαναανίτιδι (Ησ 19,18), καὶ τὴ γῆ Γεσέν (Γε 46,34· 47,4-5· 50,8),

καὶ τὸ πεδίον Τάνεως, ὅπου ὁ θεὸς ἐποίησε θαυμάσια (Ψα 77,12· 77,43), καὶ τὴν πόλι Νόο ποὺ ἔπειτα ὀνομάστηκε Ἀλεξάνδρεια, καὶ τὴν πολιτεία τοῦ Κυρίου Νιτρία ὅπου κάθε μέρα ἀποπλύνονται πολὺ καθαρὰ οἱ ρύποι πολλῶν² μὲ τὸ νίτρον (= σαπούνι)

² (Ιε 2,22) τῶν ἀρετῶν. ἀφοῦ εἶδε κι αὐτὴ τὴν πολιτεία συνοδευόμενη τόσο ἀπὸ ἔναν ἄγιο καὶ σεβάσμιο ἄντρα, τὸν ἐπίσκοπο καὶ ὁμολογητὴ Ἰσίδωρο, ὃσο κι ἀπὸ ἀναρίθμητα πλήθη μοναχῶν, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ὄποιους ἦταν τιμημένοι καὶ μὲ τὸν ἰερατικὸ καὶ λευτικὸ βαθμό, ἔξεφρασε βέβαια τὴ χαρά της πρὸς δόξαν Κυρίου, ἀλλ’ ὡμολόγησε ὅτι εἶναι ἀνάξια γιὰ μιὰ τέτοια τιμή. τί ν’ ἀραδιάσω Μακαρίους καὶ Ἀρσῆτες καὶ Σεραπίωνες καὶ τ’ ἄλλα τὰ ὀνόματα τῶν στύλων τοῦ Χριστοῦ; σὲ ποιανοῦ κελλὶ δὲν μπῆκε; σὲ ποιανῶν τὰ πόδια δὲν κυλίστηκε; στὸν κάθε ἄγιο ἔχωριστὰ πίστευε ὅτι βλέπει τὸ Χριστό, κι ὅτιδήποτε προσέφερε σ’ ἐκείνους, εἶχε τὴ χαρὰ ὅτι τὸ προσφέρει στὸν Κύριο. ζῆλος ἀξιοθαύμαστος καὶ γενναιότητα μόλις πιστευτὴ γιὰ γυναῖκα! λησμονώντας τὸ φῦλο της καὶ τὴ σωματικὴ της ἀδυναμία, ἐπιθυμοῦσε νὰ κατοικήσῃ ἀνάμεσα σὲ τόσες χιλιάδες μοναχῶν μαζὶ καὶ μὲ τὶς κοπέλλες ποὺ τὴν ἀκόλουθοῦσαν. καὶ ἵσως νὰ τὸ πετύχαινε, διότι τὴ δέχονταν ἀπαξάπαντες, ἀν δὲν τὴν τραβοῦσε περισσότερο ὁ ἔρωτας τῶν Ἀγίων Τόπων. καὶ χάρι στὸ φλογερώτατο πόθο της, πλέοντας ἀπὸ τὸ Πηλούσιο³ στὸν Μαϊουμᾶ⁴, ἐπέστρεψε μὲ τόση ταχύτητα, ποὺ θὰ νόμιζες ὅτι εἶναι πουλί. μετὰ ἀπὸ λίγο προκειμένου νὰ μείνῃ γιὰ πάντα στὴν ἀγία Βηθλεέμ, ἔμεινε τρία χρόνια σ’ ἓνα στενὸ σπιτάκι, μέχρι νὰ κτίσῃ κελλιὰ καὶ μοναστήρια καὶ νὰ ἴδρυσῃ δίπλα στὸ δρόμο ἓνα οἰκημα γιὰ τοὺς ἔνοντος, ἐπειδὴ ἡ Μαρία κι ὁ Ἰωσὴφ δὲν βρῆκαν σπίτι (Λκ 2,7). αὐτὴ εἶναι ἡ ἱστορία της μέχρι τὸ περιγραφτικὸ ταξίδι της, τὸ ὄποιο πραγματοποίησε μαζὶ μὲ πολλὲς παρθένες καὶ μὲ ἀκόλουθο τὴ θυγατέρα της.

15 / Θὰ περιγράψω τώρα λεπτομερέστερα τὴν ἀρετή της, τὴν ἐντελῶς προσωπικὴ ἀρετή της, καὶ καθὼς θὰ τὴν περιγράψω, ὑπόσχομαι, μὲ μάρτυρα καὶ κριτὴ τὸ θεό, ὅτι ὅχι μόνο δὲν θὰ προσθέσω τίποτε οὕτε θὰ μεγαλοποιήσω, ὅπως συνηθίζουν νὰ κάνουν οἱ ἐγκωμιασταί, ἀλλὰ καὶ θὰ μειώσω, μόνο γιὰ νὰ μὴν ἔπεράσω τὰ ὄρια τοῦ πιστευτοῦ, καὶ γιὰ νὰ μὴ νομίσουν αὐτοὶ ποὺ συνηθίζουν νὰ μειώνουν, καὶ γιὰ νὰ τὸ πῶ πιὸ ἔκαθαρα μὲ στόμα παρρησιασμένο¹, αὐτοὶ ποὺ εἶναι καταφρονηταί, γιὰ νὰ μὴ νομίσουν, ὅτι ἐγὼ ὁ ἀναξιόπιστος στολίζω τὴν κουρούνα τοῦ Αἰ-² σώπου μὲ χρώματα ποὺ δὲν εἶναι δικά της². καὶ γιὰ ν’ ἀρχίσω μὲ τὴν πρώτη χριστιανικὴ ἀρετή, ἡ ἥδια εἶχε μειώσει τὸν ἔαυτό της

μὲ τόση ταπεινοφροσύνη, ποὺ ἀν κανείς, ξέροντας τὴν ἔξοχότητα τοῦ ὄνοματός της, τὴν ἔβλεπε, δὲν θὰ πίστευε ὅτι εἶναι ἡ ἴδια, ἀλλὰ θὰ τὴν περνοῦσε γιὰ μιὰ ἀπὸ τὶς τελευταῖς δοῦλες της. κι ὅταν συμμετεῖχε στοὺς πολυπληθεῖς χοροὺς τῶν παρθένων, φαινόταν νὰ εἶναι ἡ κατώτερη ἀπ' ὅλες καὶ στὸ ντύσιμο καὶ στὴ φωνὴ καὶ στὴν ὅλη ἐμφάνισι καὶ στὸ βάδισμα. ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ ἀντρός της μέχρι τὴν ἡμέρα τοῦ δικοῦ της θανάτου οὐδέποτε συνέφαγε μὲ κανέναν ἄντρα, ἀκόμη κι ἀν ἥξερε ὅτι αὐτὸς εἶναι ἄγιος κι ἔχει τὸ ὕπατο ἱερατικὸ ἀξίωμα. σὲ λοιτρὸ δὲν ἔμπαινε³ παρὰ μόνον ὅταν ἥταν ἐπικινδύνως ἄρρωστη. μαλακὰ κλινοσκεπάσματα δὲν χρησιμοποίησε οὔτε κι ὅταν ἥταν κατάκοιτη μὲ ύψηλότατο πυρετό, ἀλλ' ἐστρωνε ἔνα τρίχινο στρῶμα πάνω στὸ σκληρότατο χῶμα καὶ ἡσύχαζε, ἀν φυσικὰ αὐτὸ μπορῆ νὰ λεχθῇ ἡσυχασμός. συνέδεε τὶς ἡμέρες καὶ τὶς νύχτες μὲ ώρισμένους λόγους σχεδὸν σὰν μὲ συζύγους κι ἐκπλήρωνε τὸ τοῦ Ψαλτηρίου

*Λούσω καθ' ἐκάστην νύκτα τὴν κλίνην μου,
ἐν δάκρυσι τὴν στρωμνήν μου βρέξω (Ψα 6,7).*

Θὰ πίστευες ὅτι σ' αὐτὴ βρίσκονται οἱ πηγὲς τῶν δακρύων. κατηγοροῦσε τὸν ἑαυτό της καὶ γιὰ τὰ πιὸ ἐλαφρὰ ἀμαρτήματα μὲ τέτοιον τρόπο, ποὺ νὰ τὴ νομίσης ἔνοχη γιὰ τὰ πιὸ βαριὰ ἐγκλήματα. κι ὅταν ἐγὼ τὴν προέτρεπα συχνὰ νὰ προσέχῃ τὰ μάτια της καὶ νὰ τὰ φυλάγῃ γιὰ τὴν ἀνάγνωσι τοῦ Εὐαγγελίου, μοῦ ἔλεγε· «Πρέπει νὰ ἔξευτελίζω τὸ πρόσωπο ποὺ πολλές φορὲς ἀντίθετα μὲ τὴν ἐντολὴ τοῦ θεοῦ τὸ φτιασίδωσα μὲ κοκκινάδι, μὲ ψιμύθιο, καὶ μὲ ἀντιμόνιο⁴. πρέπει νὰ ταλαιπωρῶ τὸ σῶμα, τὸ ὅποιο παραδίνονταν σὲ πολλὲς ἡδονές. τὸ μακροχρόνιο γέλιο πρέπει ν' ἀντισταθμιστῇ μὲ συνεχὲς κλάμα. τ' ἀπαλλὰ κλινοσκεπάσματα καὶ τὰ πανάκριβα μεταξωτὰ πρέπει ν' ἀντικατασταθοῦν μὲ σκληρότατα τρίχινα. ἐγὼ ποὺ κύνταζα ν' ἀρέσω στὸν ἄντρα καὶ στὸν κόσμο, τώρα λαχταρῶ ν' ἀρέσω στὸ Χριστό» (Α' Κο 7,32-34). ἀν ἀνάμεσα στὶς τόσες καὶ τέτοιες ἀρετές της θελήσω νὰ διακηρύξω τὴν ἀγνότητά της, θὰ φανῷ ὑπερβολικός. αὐτὴ καὶ ὅταν ἀκόμη ἥταν κοσμική, ἥταν τὸ ὑπόδειγμα ὅλων τῶν χηρῶν μητέρων τῆς 'Ρώμης. ἡ πολιτεία της ἥταν τέτοια, ποὺ ἀκόμη καὶ οἱ διακεκριμένοι κουτσομπόληδες δὲν τόλμησαν ποτὲ νὰ πλάσουν γι' αὐτὴ κάποια φήμη. δὲν ὑπῆρξε τίποτε ἐπιεικέστερο ἀπὸ τὸ χαρακτῆρα της καὶ τίποτε φιλοφρονέστερο πρὸς τοὺς ταπεινούς. τοὺς ἰσχυροὺς οὔτε ἐπιδίωκε νὰ τοὺς συναναστρέφεται, ἀλλ' οὔτε καὶ τοὺς περιφρονοῦσε μὲ τὴν ὑπεροψία ἐκείνη ποὺ ἐπιδιώκει νὰ δοξαστῇ μ' αὐτὸ τὸν τρόπο. ὅταν ἔβλεπε φτωχό, τὸν βοηθοῦσε, ὅταν ἔβλεπε πλούσιο, τὸν παρώτρυνε στὴν ἀγαθοεργία. στὴ συμπεριφορά

της προεῖχε ἡ γενναιοδωρία· κι ἐνῷ ἡ ἴδια χάριζε τοὺς τόκους, πολλές φορὲς δανειζόταν, γιὰ νὰ ἔξοφλήσῃ ἄλλα χρέη· καὶ σὲ κανέναν ἀπ' ὅσους τῆς ζητοῦσαν χρήματα δὲν ἀρνοῦνταν. ὁμο-⁵ λογῶ τὴν πλάνη μου. τῆς ἔκανα παρατηρήσεις, γιατὶ νὰ εἶναι προθυμότερη στὸ νὰ δίνῃ, λέγοντάς της τὸ χωρίο ἐκεῖνο ἀπὸ τὸν Ἀπόστολο⁵. Οὐχ ἵνα ἄλλοις ἀνεστις, μῦν δὲ θλῖψις, ἄλλ' ἔξι ἰσό-τητος ἐν τῷ νῦν καιρῷ, ἵνα τὸ ὑμᾶν περίσσευμα γένηται εἰς τὸ ἐ-κείνων ὑστέρημα, ὅπως καὶ τὸ ἐκείνων περίσσευμα γένηται εἰς τὸ ὑμᾶν ὑστέρημα (B' Κο 8,13-14)· καὶ τὸ χωρίο ἐκεῖνο ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιο⁶ τοῦ σωτῆρος· Ὁ ἔχων δύο χιτῶνας μεταδότω τῷ μὴ ἔχοντι τὸν ἔνα (Ακ 3,11)· καὶ νὰ προνοῇ, μήπως τὴν ἀγαθοεργία ποὺ κάνει, δὲν θὰ μπορῇ νὰ τὴν κάνῃ πάντοτε· καὶ πολλὰ τέτοια. ὅλ' αὐτὰ ἐκείνη τ' ἀπέκρουε μὲ μιὰ θαυμαστὴ ντροπαλότητα καὶ μὲ λόγο πολὺ λιτό. κι ἐπικαλοῦνταν μάρτυρα τὸν Κύριο ὅτι ὅλα τὰ κάνει γιὰ τὸ ὄνομα ἐκείνου, κι ὅτι ἔχει κάνει τάμα νὰ πεθάνῃ ζητιάνα, νὰ μὴν ἀφήσῃ στὴν κόρη της οὔτε ἔνα νόμισμα, καὶ στὴν κηδεία της νὰ τὴν τυλίξουν μὲ ξένο σεντόνι (Μρ 15,46).⁶ καὶ στὸ τέλος προσέθετε· «Ἐγώ, ἂν ζητιάνευα, θὰ εῦρισκα πολ-λοὺς νὰ μοῦ δώσουν· αὐτὸς ὁ ζητιάνος ὅμως, ἂν δὲν ἔπαιρνε ἀπὸ μένα, ποὺ μπορῶ νὰ τοῦ δώσω ἀκόμη κι ἀπὸ τὰ μὴ δικά μου, καὶ πέθαινε, ποιός θὰ θεωροῦνταν ὑπεύθυνος γιὰ τὸ χαμὸ τῆς ζωῆς του;». ἐγὼ τὴν ἥθελα νὰ εἴναι πιὸ φειδωλὴ γιὰ τὴν περιουσία της, ἐκείνη ὅμως μὲ φλογερώτερη πίστι συνδεόταν μὲ τὸ σωτῆρα μ' ὅλη της τὴν ψυχή, κι ἀκολουθοῦσε τὸ φτωχὸ σωτῆρα της πτω-χὴ τῷ πνεύματι (Μθ 5,3). ξαναδίνοντάς του ὅ, τι πῆρε ἀπὸ αὐτόν, ἀφοῦ εἶχε γίνει γι' αὐτὸν φτωχή. κι ἐν τέλει κατάφερε αὐτὸ ποὺ εὐχόταν, κι ἄφησε τὴν κόρη της σὲ βαρὺ χρέος, ποὺ τὸ ἔχει μέ-χρι τώρα καὶ πιστεύει ὅτι θὰ τὸ ἔξοφλήσῃ ὅχι μὲ τὶς δικές της δυνάμεις ἀλλὰ μὲ τὴν πίστι στὸ Χριστὸ καὶ μὲ τὸ ἔλεός του.

16 / Οἱ περισσότερες ἀπὸ τὶς χῆρες μητέρες συνηθίζουν νὰ προ-σφέρουν δῶρα στοὺς διαφημιστάς των, κι ἐνῷ ἡ γενναιοδωρία τους εἶναι διαχντικὴ σὲ λίγους, τραβοῦν τὸ χέρι τους ἀπὸ τοὺς ἄλλους. τὸ ἐλάττωμα αὐτὸ ἐκείνη δὲν τὸ εἶχε καθόλου. μοίραζε τὰ χρήματά της σ' ὅλους ἀνάλογα μὲ τὴν ἀνάγκη τοῦ καθενός, ὅ-χι γιὰ τὴν ἀπόλαυσι ἄλλὰ γιὰ τὴν ἀνάγκη. κανεὶς φτωχὸς δὲν ἔ-φυγε ἀπ' αὐτὴν ἄδειος. αὐτὰ ποὺ εἶχε τὰ εἶχε ὅχι ἀπὸ μεγάλο πλοῦτο ἀλλ' ἀπὸ συνετὴ διαχείρισι, κι ἐκπλήρωνε πάντοτε τὸ *Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται* (Μθ 5,7)· καὶ

*Καθὼς ὕδωρ ἀποσβέσει πῦρ,
οὕτως ἐλεημοσύνη ἀμαρτίας¹.*

καὶ *Ποιεῖτε ἔαντοῖς φίλους ἐκ τοῦ μαμωνᾶ τῆς ἀδικίας, οἵτινες ὑ-*

μᾶς δέξονται εἰς τὰς αἰωνίους σκηνάς (Λκ 16,9)· καὶ Δότε ἐλεημοσύνην, καὶ ἵδοὺ ἀπαντα καθαρά (Λκ 11,41)· καὶ τὰ λόγια τοῦ Δανιὴλ ὅταν προτρέπῃ τὸν βασιλέα Ναβουχοδονόσορ νὰ ἔξαγο-² ράσῃ τὶς ἀμαρτίες του μὲ τὶς ἐλεημοσύνες (Δα 4,24). δὲν ἥθελε νὰ σκορπίζῃ τὰ χρήματά της στοὺς λίθους ἐκείνους οἱ ὄποιοι θὰ παρέλθουν μαζὶ μὲ τὴ γῆ καὶ τὸν κόσμο, ἀλλὰ τοὺς ζῶντες ἐκείνους λίθους οἱ ὄποιοι κυλίονται ἐπὶ γῆς (Ζα 9,16), ἀπὸ τοὺς ὄποιους στὴν Ἀποκάλυψι τοῦ Ἰωάννου εἶναι καμωμένη ἡ πόλις τοῦ μεγάλου βασιλέως (Ἀπ 21,18-21), καὶ γιὰ τοὺς ὄποιους ἡ Γραφὴ λέει ὅτι θὰ μεταβληθοῦν σὲ σάπφιρο, σμάραγδο, ἵασπι, καὶ σ' ἄλλα πολύτιμα πετράδια.

17 / *Αὐτὰ ὅμως μποροῦν νὰ τὰ ἔχουν καὶ πολλοὶ ἄλλοι, καὶ ξέρει ὁ διάβολος ὅτι δὲν ἀποτελοῦν τὸν κολοφῶνα τῶν ἀρετῶν. γι' αὐτὸ καὶ μετὰ τὴν ἀπώλεια τῆς περιουσίας τοῦ Ἰώβ, μετὰ τὴν κατάρρευσι τοῦ σπιτιοῦ του, μετὰ τὸ θάνατο τῶν παιδιῶν του, εἴπε στὸν Κύριο· Δέρμα ὑπέρ δέρματος· πάντα ὄσα ὑπάρχει ἀνθρώπῳ ὑπέρ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ἐκτίσει· οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ ἀποστείλας τὴν χεῖρά σου ἄψαι τῶν ὀστῶν αὐτοῦ καὶ τῶν σαρκῶν αὐτοῦ· ἡ μὴν εἰς πρόσωπόν σε εὐλογήσει (Ιβ 2,4-5). ξέρουμε πάρα πολλοὺς ποὺ ἔδωσαν ἐλεημοσύνη, ἀλλ' ἀπὸ τὸ σῶμα τους δὲν προσέφεραν τίποτε· ποὺ ἄπλωσαν χέρι στοὺς φτωχούς, ἀλλὰ στὸ θέμα τῆς σαρκικῆς ἡδονῆς ὑπῆρξαν μὲν ὑπέροχοι στὸν ὑπέροχον τὰ ἀπ' ἔξω, ἀλλ' ἀπὸ μέσα ἦταν γεμάτοι ἀπὸ κόκκαλα νεκρῶν (Μθ 23,27). ἡ Παῦλα ὅμως δὲν ἦταν τέτοια. ἡ Παῦλα εἶχε τέτοια ἐγκράτεια, ποὺ ἔγινε σχεδὸν τὸ μέτρο, καὶ δουλαγωγοῦσε (Α΄ Κο 9,27) τὴ μηδαμινότητα τοῦ σώματος μὲ ὑπερβολικὲς νηστεῖες καὶ ὑπερβολικὸ μόχθο. κι ἀν ἔξαιρεθοῦν οἱ ἑορτάσιμες ἡμέρες, μόλις ποὺ δεχόταν λάδι στὸ φαγητό της· κι ἀπ' αὐτὸ μόνο μπορεῖ κανεὶς νὰ ὑπολογίσῃ πόσο λίγες φορὲς δεχόταν κρασί, ζωμό, ψάρια, γάλα, μέλι, αὐγά, καὶ τὰ ὑπόλοιπα εὐγενεστα. ὑπάρχουν μερικοὶ ποὺ νομίζουν ὅτι εἶναι ἐγκρατέστατοι, ἀκόμη κι ὅταν τρῶν ἀπ' ὅλ' αὐτὰ τὰ τρόφιμα, καὶ περιορίζουν ὅλη τὴν ντροπὴ μόνο στὸ ἀν θὰ κορέσουν μ' αὐτὰ τὴν κοιλιά τους λαίμαργα.*

18 / *Τὶς ἀρετὲς τὶς κυνηγάει πάντοτε ὁ φθόνος καὶ οἱ κεραυνοὶ χτυποῦν τὰ βουνὰ τὰ ψηλά¹. μήπως εἶναι περίεργο ποὺ τὸ λέω αὐτὸ γιὰ τοὺς ἀνθρώπους, ὅταν ἀκόμη κι ὁ Κύριός μας σταυρώθηκε διὰ τὸν φθόνον (Μθ 27,18· Μρ 15,10) τῶν φαρισαίων, ὅταν ὅλοι οἱ ἄγιοι εἶχαν ἐκείνους οἱ ὄποιοι τοὺς φθονοῦσαν, κι ὅταν ἀκόμη καὶ στὸν παράδεισο ὑπῆρξε ὁ ὄφης (Γε 3,1-7) οὐ τῷ φθόνῳ θάνατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον;² "Ηγειρεν αὐτῇ Κύριος τὸν Ἀδαρ τὸν Ἰδουμαῖον (Γ΄ Βα 11,14), ἵνα αὐτὴν κολαφίζῃ, ἵνα μὴ ὑ-*

περαίρηται, καὶ σὰν μὲ κάποιο σκόλοπα τῇ σαρκὶ τὴ νουθετοῦσε πολλές φορὲς ἵνα μὴ τῇ ὑπερβολῇ τῶν ἀρετῶν ὑπεραίρηται (Β' Κο 12,7) καὶ νομίζῃ ὅτι στέκεται στὰ ὕψη, συγκρίνοντας τὸν ἐ-² αὐτὸν τῆς μὲ τὰ ἐλαττώματα τῶν ἄλλων γυναικῶν. ἐγὼ τῆς ἔλεγα νὰ ὑποχωρῇ μπροστὰ στὸ φθόνο καὶ νὰ δίνῃ τόπον τῇ ὁργῇ (‘Ρω 12,19), πρᾶγμα ποὺ τῷκανε κι ὁ Ἰακὼβ μπροστὰ στὸν ἀδερφό του Ἡσαῦ (Γε 27,41-45· 29,1), κι ὁ Δαυΐδ μπροστὰ στὸν πανίσχυρο ἐ-χθρό του Σαούλ (Α' Βα 19,9 κ.ε.). ἀπ' αὐτοὺς ὁ ἔνας ἔφυγε στὴ Μεσοποταμία κι ὁ ἄλλος παραδόθηκε στοὺς ἄλλοιφύλους (Α' Βα 27,1), προτιμώντας νὰ πέσῃ στὰ χέρια τῶν ἐχθρῶν (τοῦ ἔθνους) παρὰ (τῶν ὅμοεθνῶν) ἐκείνων ποὺ τὸν φθονοῦσαν. κι ἐκείνη μοῦ ἀπαντοῦσε· «Θὰ εἶχες δίκαιο σ' αὐτὸ ποὺ λές, ἂν ὁ διάβολος δὲν πολεμοῦσε τοὺς δούλους καὶ τὶς δοῦλες τοῦ θεοῦ παντοῦ καὶ δὲν πήγαινε πρὶν ἀπ' αὐτοὺς στὸν κάθε τόπο ποὺ θὰ κατέφευγαν, ἂν δὲν μὲ κρατοῦσε ἐδῶ ὁ ἔρωτας τῶν Ἀγίων Τόπων, κι ἀν μποροῦσα νὰ βρῶ τὴ Βηθλεέμ μου σὲ ἄλλο μέρος τῆς γῆς. κι ὅταν ὁ Παῦλος λέη *Νικᾶτε ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν* (‘Ρω 12,21), γιατί νὰ μὴν νικήσω τὸ φθόνο μὲ τὴν ὑπομονή μου; γιατί νὰ μὴν τσακίσω τὴν ὑπερηφάνεια μὲ τὴν ταπεινοφροσύνη; γιατί νὰ μὴν ὑπομείνω τὴν κακὴ μὲ τὸ νὰ παρέχω καὶ τὴν ἄλλην σιαγόνα; (Λκ 6,29· Μθ 5,39). μήπως οἱ ἀπόστολοι δὲν δοξάζονταν, ὅταν προπηλακίζονταν γιὰ τὸν Κύριο; μήπως κι ὁ ἴδιος ὁ σωτήρας δὲν ἐκένωσεν ἐ-αυτόν, μορφὴν δούλου λαβὼν καὶ γενόμενος ὑπήκοος τῷ πατρὶ μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ (Φι 2,7-8), γιὰ νὰ μᾶς ὑπηρετήσῃ μὲ τὸ πάθος του; δ' Ἰώβ, ἂν δὲν ἀγωνίζοταν καὶ δὲν νικοῦσε στὴ μάχη του, δὲν θὰ κέρδιζε τὸν τῆς δικαιοσύνης στέφανον (Β' Τι 4,8), καὶ δὲν θὰ τοῦ ἔλεγε ὁ Κύριος·

Οἵει με ἄλλως σοι κεχρηματικέναι ἡ ἵνα ἀναφανῆς δίκαιος;
(Ιβ 40,8).

μακάριοι λέγονται στὸ Εὐαγγέλιο οἱ δεδιωγμένοι ἐνεκεν δικαιοσύνης (Μθ 5,10). ἂς εἶναι ἡσυχη ἡ συνείδησί (μας), ποὺ δὲν πάσχουμε γιὰ ἀμαρτήματά (μας). καὶ ἡ θλῖψι μας σ' αὐτὸ τὸν κόσμο εἶναι ἡ τροφὴ τῶν ἀμοιβῶν μας (Β' Κο 4,17)». ὅταν ὁ ἐχθρὸς ἀποθρασυνόταν καὶ ὠρμοῦσε μέχρι λογομαχία, αὐτὴ ἔψαλλε τὸ τοῦ Ψαλτηρίου·

*Ἐν τῷ συστῆναι τὸν ἀμαρτωλὸν ἐναντίον μου,
ἐκωφάθην καὶ ἐταπεινώθην καὶ ἐσίγησα ἐξ ἀγαθῶν*
(Ψα 38,2-3)

καὶ πάλι·

*Ἐγὼ δὲ ὥσει κωφὸς οὐκ ἥκουον
καὶ ὥσει ἄλαλος οὐκ ἀνοίγων τὸ στόμα αὐτοῦ.*

καὶ ἐγενόμην ὥσει ἄνθρωπος οὐκ ἀκούων
καὶ οὐκ ἔχων ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ ἐλεγμούς (Ψα 37,14-15).

⁴ στοὺς πειρασμοὺς συνήθιζε νὰ λέῃ τὰ λόγια τοῦ Δευτερονομίου· Πειράζει ὑμᾶς Κύριος ὁ θεὸς ὑμῶν εἰδέναι εἰ ἀγαπᾶτε Κύριον τὸν θεόν ὑμῶν ἐξ ὅλης τῆς καρδίας ὑμῶν καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς ὑμῶν (Δε 13,4). στὶς θλίψεις καὶ στὶς στενοχώριες ἔστιλιγε τὰ λόγια τοῦ Ἡσαΐου· Οἱ ἀπογεγαλακτισμένοι ἀπὸ γάλακτος, οἱ ἀπεσπασμένοι ἀπὸ μαστοῦ, θλῖψιν ἐπὶ θλῖψιν προσδέχεσθε, ἐλπίδα ἐπ’ ἐλπίδι, ἔτι μικρὸν καὶ ἔτι μικρόν, διὰ φαυλισμὸν χειλέων, διὰ γλῶσσαν ἐτέραν (Ἡσ 28,9-11). καὶ γιὰ νὰ παρηγορηθῇ, ἐξηγοῦσε αὐτὸ τὸ χωρίο τῆς Γραφῆς· ὅτι γνώρισμα τῶν ἀπογαλακτισμένων, δηλαδὴ αὐτῶν ποὺ ἔφτασαν στὴν ἀντρικὴ ἡλικία, εἶναι νὰ ὑπομένουν τὴν μιὰ θλῖψι μετὰ τὴν ἄλλη, γιὰ ν’ ἀξιωθοῦν νὰ δοῦν νὰ πραγματοποιῆται ἡ μιὰ ἐλπίδα τους μετὰ τὴν ἄλλη, εἰδότες ὅτι ἡ θλῖψις ὑπομονὴν κατεργάζεται, ἡ δὲ ὑπομονὴ δοκιμήν, ἡ δὲ δοκιμὴ ἐλπίδα, ἡ δὲ ἐλπὶς οὐ καταισχύνει (Ρω 5,3-4)· διότι εἰ καὶ ὁ ἔξω ὑμῶν ἄνθρωπος διαφθείρεται, ἀλλ’ ὁ ἔσωθεν ἀνακαινοῦται. καὶ τὸ παραντίκα ἐλαφρὸν τῆς θλίψεως ὑμῶν αἰώνιας δόξης βάρος κατεργάζεται ὑμῖν, μὴ ἀποσκοπούντων ὑμῶν τὰ βλεπόμενα, ἀλλὰ τὰ μὴ βλεπόμενα. τὰ γὰρ βλεπόμενα πρόσκαιρα, τὰ δὲ μὴ βλεπόμενα αἰώνια (Β’ Κο 4,16-18)· καὶ ὅτι δὲν θὰ κάνῃ πολὺν καιρό, ἀν καὶ στὴν ἄνθρωπινη ἀνυπομονησίᾳ φαίνεται ν’ ἀργῆ, γιὰ νὰ φτάσῃ ἡ βοήθεια τοῦ θεοῦ, ὁ δόποιος λέει· *Καιρῷ δεκτῷ ἐπήκουσά σου καὶ ἐν ἡμέρᾳ σωτηρίας ἐβοήθησά σοι* (Ἡσ 49,8)· κι ὅτι δὲν πρέπει νὰ φοβόμαστε τὰ δόλια χείλη καὶ τὶς ἐχθρικὲς γλῶσσες, ἀλλὰ νὰ χαιρόμαστε ποὺ ἔχουμε βοηθὸ τὸν Κύριο, καὶ νὰ τὸν ἀκοῦμε, ὅταν μᾶς παροτρύνῃ· *Ἐν τῇ ὑπομονῇ ὑμῶν κτήσασθε τὰς ψυχάς ὑμῶν* (Λκ 21,19)· καὶ· *Οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς* (Ρω 8,18)· κι ἀλλοῦ μᾶς παροτρύνει νὰ μακροθυμοῦμε γιὰ ὅλα ὅσα μᾶς συμβαίνουν·

19 *Ι* Μακρόθυμος γὰρ ἀνὴρ πολὺς ἐν φρονήσει,
οὐ δὲ ὀλιγόψυχος ἵσχυρῶς ἄφρων (Πρμ 14,29).

Στὶς ἀτονίες καὶ στὶς συχνὲς ἀσθένειές (της) ἔλεγε· *Οταν ἀσθενῶ, τότε δυνατή εἰμι* (Β’ Κο 12,10)· καὶ· *Ἐχομεν τὸν θησαυρὸν τοῦτον ἐν δόστρακίνοις σκεύεσιν* (Β’ Κο 4,7), ἔως ὅτου τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσηται ἀθανασίαν καὶ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσηται ἀφθαρσίαν (Α’ Κο 15,53)· καὶ πάλι· *Καθὼς περισσεύει τὰ παθήματα τοῦ Χριστοῦ εἰς ἡμᾶς, οὕτω διὰ τοῦ Χριστοῦ περισσεύει καὶ ἡ παράκλησις* (Β’ Κο 1,5)· καὶ παρακάτω· *Ωσπερ κοι-*

νωνοί ἔστε τῶν παθημάτων, οὕτω καὶ τῆς παρακλήσεως (Α΄ Κο 1,7). στὴ λύπη ἔψαλλε·

*Ίνατί περίλυπος εἰ, ἡ ψυχή μου,
καὶ ίνατί συνταράσσεις με;
ἔλπισον ἐπὶ τὸν θεόν, ὅτι ἐξομολογήσομαι αὐτῷ·
σωτήριον τοῦ προσώπου μου καὶ ὁ θεός μου (Ψα 41,12).*

*στοὺς κινδύνους ἔλεγε· Εἴ τις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν, ἀπαρνησά-
σθω ἔαυτὸν καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθείτω μοι
(Μθ 16,24)· καὶ πάλι· Ὡς ἀν θέλῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σῶσαι, ἀπο-
λέσει αὐτήν· ὅς δὲ ἀν ἀπολέσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔνεκεν ἐμοῦ,*

*2 σώσει αὐτήν (Μθ 16,25· Λκ 9,24). ὅταν τῆς ἀναγγέλλονταν οἱ κα-
τασχέσεις τῆς περιουσίας της καὶ ἡ ἀπώλεια ὅλης τῆς πατρικῆς
της κληρονομίας, ἔλεγε· Τί γάρ ὠφελήσει ἀνθρωπον, ἐὰν τὸν κό-
σμον ὅλον κερδήσῃ, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ζημιώθῃ; ἢ τί δώσει ἄν-
θρωπος ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ; (Μθ 16,26)· καὶ· Γιμνὸς ἐ-
ξῆλθον ἐκ κοιλίας μητρός μου, γυμνός καὶ ἀπελεύσομαι. ὡς τῷ
Κυρίῳ ἔδοξεν, οὕτως ἐγένετο. εἴη τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον
(Ιβ 1,21)· κι ἐκεῖνο· Μὴ ἀγαπᾶτε τὸν κόσμον μηδὲ τὰ ἐν τῷ κό-
σμῳ. ὅτι πᾶν τὸ ἐν τῷ κόσμῳ ὁ πόθος τῆς σαρκὸς καὶ ἡ γενετή-
σιος ἐπιθυμία τῶν ὀφθαλμῶν καὶ ἡ ἀλαζονεία τοῦ βίου τούτου, ἀ
οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ πατρός, ἀλλ᾽ ἐκ τοῦ κόσμου ἔστι. καὶ ὁ κόσμος
παράγεται καὶ ἡ γενετήσιος ἐπιθυμία αὐτοῦ (Α΄ Ιω 2,15-17). ξέρω
ὅτι τῆς ἀνήγγειλαν μὲν γράμματα τὶς βαρύτατες ἀρρώστιες τῶν
παιδιῶν της καὶ μάλιστα τοῦ Τοξοτίου της, τὸν ὅποιο ἀγαποῦσε
πάρα πολύ. κι ἀφοῦ ἔδειξε σ' αὐτὸ τὴν ἀνδρία της λέγοντας*

*Ἐταράχθην καὶ οὐκ ἐλάλησα (Ψα 76,5),
ἐξερράγη στὰ λόγια ἐκεῖνα· Ὁ φιλῶν νιὸν ἢ θυγατέρα ὑπὲρ ἐμὲ
οὐκ ἔστι μου ἄξιος (Μθ 10,37). καὶ προσευχόμενη στὸν Κύριο ἔ-
λεγε·*

*Περιποίησαι τοὺς νιοὺς τῶν τεθανατωμένων (Ψα 78,11),
3 οἱ ὅποιοι κάθε μέρα θανατώνουν τὰ σώματά τους γιὰ σένα. ἔμαθα
ὅτι κυκλοφόρησε κάποιος ψίθυρος –διότι τὸ γένος τῶν ἀνθρώ-
πων εἶναι κακεντρεχέστατο– ἀπὸ ἀνθρώπους ποὺ κινοῦνταν δῆ-
θεν ἀπὸ ἀγάπη, ὅτι ἀπὸ τὸν ὑπερβολικό της βρασμὸ γιὰ ἀρετὴ
διαγνώστηκε ἀπὸ μερικοὺς ὅτι ἦταν τρελλὴ κι ὅτι τὰ μυαλά της
χρειάζονταν θεραπεία. στὸν ψίθυρο αὐτὸ ἐκείνη ἀπάντησε· Θέα-
τρον ἐγενήθημεν τῷ κόσμῳ, καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις. ἡμεῖς
μωροὶ διὰ Χριστόν (Α΄ Κο 4,9-10), ἀλλὰ τὸ μωρὸν τοῦ θεοῦ σο-
φώτερον τῶν ἀνθρώπων ἔστι (Α΄ Κο 1,25). γι' αὐτὸ καὶ ὁ σωτή-
ρας λέει πρὸς τὸν πατέρα·*

Σὺ δὲ ἐγνως τὴν ἀφροσύνην μου (Ψα 68,6).

αὐτὸν στὸ Εὐαγγέλιο καὶ οἱ οἰκεῖοι του ἥθελαν νὰ τὸν δέσουν ὡς παράφρονα (Μρ 3,21) καὶ οἱ ἔχθροί του τὸν προπηλάκιζαν λέγοντας· *Δαιμόνιον ἔχει καὶ Σαμαρείτης ἐστί* (Ἰω 8,48)· καὶ· *Ἐν τῷ Βεελζεβούλ, ἄρχοντι τῶν δαιμονίων, ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια* (Μθ 12,24). ἐμεῖς δῆμος ἀς ἀκούσουμε τὸν Ἀπόστολο ποὺ συμβουλεύει· *Ἡ καύχησις ἡμῶν αὕτη ἐστί, τὸ μαρτύριον τῆς συνειδήσεως ἡμῶν, ὅτι ἐν ἀγιότητι καὶ εἰλικρινείᾳ καὶ χάριτι θεοῦ ἀνεστράφημεν ἐν τῷ κόσμῳ* (Β' Κο 1,12)· καὶ τὸν Κύριο ποὺ λέει στοὺς ἀπόστολους· *Διὰ τοῦτο μισεῖ ὑμᾶς ὁ κόσμος, ὅτι ἐκ τοῦ κόσμου οὐκ ἐστέ. εἰ γάρ ἐκ τοῦ κόσμου ἦτε, ὁ κόσμος ἀν τὸ ἴδιον ἐφίλει*⁴ (Ἰω 15,19). καὶ πρὸς τὸν ἴδιο τὸν Κύριο ἀπηγόρωνε τὰ ἔξης λόγια· *Σὺ ἔγνως τὰ κρύφια τῆς καρδίας μου* (Ψα 43,22)· καὶ·

*Ταῦτα πάντα ἥλθον ἐφ' ἡμᾶς,
καὶ οὐκ ἐπελαθόμεθά σου καὶ οὐκ ἡδικήσαμεν ἐν τῇ διαθήκῃ
σου
καὶ οὐκ ἀπέστη εἰς τὰ ὄπίσω ἡ καρδία ἡμῶν* (Ψα 43,18-19)·
καὶ·

*"Ενεκά σου θανατούμεθα ὅλην τὴν ἡμέραν".
ἔλογίσθημεν ὡς πρόβατα σφαγῆς* (Ψα 43,23· Ρω 8,36)·
ἀλλὰ

*Κύριος ἐμοὶ βοηθός,
καὶ οὐ φοβηθήσομαι τί ποιήσει μοι ἀνθρωπος* (Ψα 117,6)·
διότι διάβασα·

*Υἱέ, τίμα τὸν Κύριον, καὶ ἰσχύσεις,
πλὴν δὲ αὐτοῦ μὴ φοβοῦ ἄλλον* (Πρμ 7,1).

μ' αὐτὰ καὶ ἄλλα τέτοια χωρία σὰν μὲ πανοπλίαν τοῦ Χριστοῦ (Ἐφ 6,11) ἔκανε τὸν ἑαυτό της αὐστηρὸ καὶ ἐναντίον ὅλων τῶν ἐλαττωμάτων βέβαια, ἀλλὰ κυρίως ἐναντίον τοῦ φθόνου, καὶ μὲ τὸ νὰ ὑπομένῃ τὶς ἀδικίες δάμαζε τὴ λύσσα ποὺ ἐγκυμονοῦσε ἔνα στῆθος. στὸ τέλος, μέχρι τὴν ἡμέρα τοῦ θανάτου της, ἀποκαλύφθηκε σ' ὅλους τόσο ἡ ὑπομονὴ της ὅσο καὶ ὁ φθόνος τῶν ἄλλων, ὁ ὅποιος κατατρώει αὐτὸν ποὺ τὸν ἔχει μέσα του, καὶ ὅσον καιρὸ παρορμάει τὸν πονηρὸ νὰ κάνῃ κακό, ὀργιάζει ἐναντίον αὐτοῦ τοῦ ἴδιου μὲ ἴδιαίτερη λύσσα.

20 / Θὰ πῶ καὶ γιὰ τὴν τάξι τοῦ μοναστηριοῦ, πῶς ἐξαργύρωσε τὴν ἐγκράτεια τῶν ἀγίων σὲ δική της ὠφέλεια. ἔσπειρε τὰ σαρκικά, γιὰ νὰ θερίσῃ τὰ πνευματικά (πρβλ. Α' Κο 9,11)· ἔδινε τὰ ἐπίγεια, γιὰ νὰ πάρῃ τὰ ἐπουράνια· παραχωροῦσε τὰ μικρά, γιὰ νὰ τ' ἀνταλλάξῃ μὲ τὰ αἰώνια. μετὰ τὸ μοναστήρι τῶν ἀντρῶν, τὸ ὅποιο παρέδωσε στοὺς ἀντρες νὰ τὸ διευθύνουν, πάρα πολλὲς παρ-

θένες, τίς όποιες συγκέντρωσε ἀπὸ διάφορες ἐπαρχίες, τόσο εὐ-
γενεῖς ὅσο καὶ τῆς μεσαίας καὶ τῆς κατωτάτης κοινωνικῆς τάξε-
ως, τίς χώρισε σὲ τρία τάγματα καὶ μοναστήρια, μὲ τέτοιον τρό-
πο φυσικά, ὥστε, ἐνῷ ἡταν χωρισμένες στὴν ἐργασία καὶ στὸ φα-
² γητό, νὰ είναι ὅλες μαζὶ στὶς ψαλμῳδίες καὶ στὶς ὁμιλίες. μετὰ
τὸ ψάλσιμο τοῦ Ἀληλούια, ποὺ ἡταν τὸ σήμαντρο τὸ ὄποιο κα-
λοῦσε σὲ συγκέντρωσι, σὲ καμμία δὲν ἐπιτρεπόταν νὰ κάθεται. κι
αὐτή, ἀφοῦ ἐρχόταν πρώτη ἢ ἀνάμεσα στὶς πρῶτες, περίμενε
<νὰ μαζευτοῦν> οἵ ἄλλες καὶ τὶς καλοῦσε στὴν ἐργασία κεντρί-
ζοντας τὸ φιλότιμό τους καὶ δίνοντας τὸ παράδειγμα ἡ ἴδια, κι ὅ-
χι ποντάροντας στὸ φόβο τους. στὸν ὅρθρο, τὴν τρίτη ὥρα, τὴν
ἔκτη, τὴν ἐνάτη, τὸ ἐσπέρας, καὶ τὸ μεσονύκτιο ἔγαλλαν μὲ τάξι
τὸ Ψαλτήριο. καὶ δὲν ἐπιτρεπόταν σὲ καμμία ἀπὸ τὶς ἀδελφὲς ν'
ἀγνοῆ τοὺς Ψαλμοὺς ἢ νὰ μὴ μαθαίνῃ κάθε μέρα κάτι ἀπὸ τὶς Ἀ-
γιες Γραφές. μόνο τὴν κυριακὴ πήγαιναν στὴν ἐκκλησία, δίπλα
στὴν ὄποια κατοικοῦσαν, καὶ κάθε τάγμα ἀκολουθοῦσε τὴν μητέ-
ρα του. ἐπιστρέφοντας ἀπὸ κεῖ μὲ τὸν ἴδιο τρόπο, ἔπιαναν τὴν
ἐργασία τους καὶ κατασκεύαζαν ἐνδύματα ἢ γιὰ τὸν ἑαυτό τους ἢ
³ γιὰ ἄλλους. ἀν καμμία ἡταν εὐγενοῦς καταγωγῆς, δὲν ἐπιτρεπό-
ταν νὰ ἔχῃ ὑπηρέτη ἀπὸ τὸ σπίτι της, γιὰ νὰ μὴ θυμᾶται τὴν πα-
λιὰ ζωὴ καὶ τὴν ἀχαλινωσία τῆς νηπιότητός της, καὶ ἀνασκα-
λεύῃ τὴν παλιὰ πλάνη καὶ τὴ φρεσκάρη μὲ τὴ συχνὴ ὑπόμνησι.
ὅλες εἶχαν τὴν ἴδια ἐνδύμασία¹. χρησιμοποιοῦσαν ἔνα κομμάτι
ὑφάσματος μόνο, γιὰ νὰ σκουπίζουν τὰ χέρια τους. ἀπὸ ἄντρες ἀ-
πεῖχαν τόσο πολύ, ποὺ δὲν συναντοῦσαν οὔτε εὐνουχισμένους,
γιὰ νὰ μὴ δώσῃ καμμιὰ ἀφορμὴ κακογλωσσιᾶς, ἢ ὄποια συνή-
θως προσβάλλει τοὺς ἀγίους κι ἔχει σὰν τιμωρία της τὴν ἐγκατά-
λειψι (τῆς χάριτος). ἀν καμμιὰ ἐρχόταν στοὺς ψαλμοὺς ἀργοπο-
ρημένη ἢ ἡταν τεμπέλα στὴ δουλειά, τὴν ἀντιμετώπιζε μὲ διαφό-
ρους τρόπους. ἀν ἡταν ὁργίλη, μὲ τὸ καλό, ἀν ἡταν ἀνεκτική, μὲ
παρατηρήσεις, μιμούμενη ἐκεῖνο τὸ τοῦ Ἀποστόλου· *Tί θέλετε;*
ἐν ράβδῳ ἔλθω πρὸς ὑμᾶς ἢ ἐν πνεύματι πραότητος καὶ ἡμερότη-
⁴ *τος;* (Α' Κο 4,21). ἐκτὸς ἀπὸ διατροφὴ καὶ σκεπάσματα καμμία
δὲν εἶχε τίποτε ἄλλο, διότι ὁ Παῦλος λέει· *"Ἐχοντες διατροφὰς*
καὶ *σκεπάσματα τούτοις ἀρκεσθησόμεθα* (Α' Τι 6,8)· γιὰ νὰ μὴν
προχωρήσουν ἀπὸ τὴ συνήθεια νὰ ἔχουν κάτι παραπάνω πρὸς τὴ
φιλαργυρία, ἢ ὄποια δὲν μπορεῖ νὰ κορεσθῇ μὲ καμμία δύναμι,
ἄλλ' ὅσο περισσότερο ἔχει, τόσο περισσότερο ζητάει, καὶ δὲν
μπορεῖ νὰ δαμασθῇ οὔτε μὲ τὴν ἀφθονία οὔτε μὲ τὴν ἀνέχεια. ὅ-
σες λογομαχοῦσαν μεταξύ τους, τὶς συμφιλίωνε μὲ λόγο πραότα-
το. τὴν ἀκόλαστη σάρκα τῶν ἐφήβων τὴν τσάκιζε μὲ συχνὲς καὶ

διπλασιαζόμενες νηστεῖες, προτιμώντας νὰ τὶς κάνῃ νὰ πονοῦν στὸ στομάχι παρὰ στὸ μυαλό. ὅταν ἔβλεπε καμμία νὰ εἶναι κομψότερη, τὴν ἥλεγχε μὲ σύσπασι τοῦ μετώπου τῆς καὶ σκυθρωπότητα τοῦ προσώπου τῆς, λέγοντας ὅτι ἡ μὲν κομψότητα τοῦ σώματος καὶ τοῦ ντυσίματος εἶναι ἀκομψία τῆς ψυχῆς, ὁ δὲ αἰσχρὸς καὶ ἀκόλαστος λόγος δὲν πρέπει νὰ προφέρεται ποτὲ ἀπὸ στόμα παρθενικό, κι ὅτι αὐτὰ εἶναι τὰ σημάδια ποὺ δείχνουν φιλήδονο νοῦ, ἡ δὲ ἐξωτερικὴ ἐμφάνισι τοῦ ἀνθρώπου ἀποδεικνύει τὰ πάθη τοῦ ἐσωτερικοῦ του (πρβλ. Ρω 7,22-25). ὅταν ἔβλεπε ὅτι κάποια ἥταν γλωσσοῦ καὶ φλύαρη κι ἀδιάντροπη, καὶ ἡδονιζόταν μὲ τοὺς καυγάδες, καὶ ὅτι, παρ' ὅλο ποὺ πολλὲς φορὲς τῆς εἶχε κάνει παρατηρήσεις, ἐκείνη δὲν ἔλεγε ν' ἀλλάξῃ, τὴν ἔβαζε νὰ προσεύχεται ἀνάμεσα στὶς τελευταῖς ἡ καὶ ἔξω ἀπὸ τὴ συνάθροισι τῶν ἀδελφῶν, στὶς πόρτες τοῦ τρικλίνου, καὶ νὰ τρώῃ ἀπομονωμένη, ὥστε αὐτὴν ποὺ δὲν τὴ διώρθωνε ἡ ἐπίπληξι νὰ τὴ διορθώσῃ ἡ ντροπή. ἀποτροπιαζόταν τὴν κλοπὴ σὰν ἱεροσυλία, καὶ ἔλεγε ὅτι αὐτὸ ποὺ στοὺς κοσμικοὺς ἀνθρώπους θεωρεῖται ἡ ἐλαφρὸ ἥ τίποτε, αὐτὸ στὰ μοναστήρια εἶναι βαρύτατο παράπτωμα. τί νὰ θυμηθῶ ἀπὸ τὴ γλυκύτητα καὶ τὴ φιλοπονία τῆς γιὰ ὅσες ἀρρώσταιναν, τὶς ὁποῖες καὶ περιποιόταν μὲ θαυμαστὲς ὑπηρεσίες καὶ διακονίες; κι ἐνῷ ὅταν ἀρρώσταιναν οἱ ἄλλες, τὶς προσέφερε ἄφθονα τὰ πάντα καὶ τὶς ἐπέτρεπε νὰ τρῶν κρέας, ἢν καμμιὰ φορὰ ἀρρώσταινε ἡ ἴδια, στὸν ἑαυτό τῆς δὲν χαριζόταν· καὶ σ' αὐτὸ ἀποδεικνύόταν ἄνιση, ὅτι τὴν ἐπιείκεια, ποὺ ἔδειχνε στὶς ἄλλες, στὸν ἑαυτό τῆς τὴν ἀντικαθιστοῦσε μὲ σκληρότητα.

21 / Καμμία ἀπὸ τὶς ἔφηβες κοπέλλες μὲ τὸ ὑγιὲς καὶ σφριγγῆλὸ σῶμα δὲν εἶχε τέτοια ἐπίδοσι στὴν ἐγκράτεια, ὅση εἶχε αὐτὴ μὲ τὸ τσακισμένο καὶ ἡλικιωμένο καὶ ἀσθενικό τῆς σωματάκι. ὁμολογῶ ὅτι ἥταν πολὺ δυνατὴ στὸ νὰ μὴ λυπᾶται τὸν ἑαυτό τῆς, στὸ νὰ μὴν ὑποχωρῇ, ὅποιος κι ἀν τὴ συμβούλευε. σὲ μῆνα Ἰούλιο μὲ τοὺς θερμότατους καύσωνες τῆς ἔλαχε μέσα σὲ καύσωνα καὶ πυρετός. κι ἀφοῦ χάθηκε κάθε ἐπίδαια, μὲ τὸ ἔλεος τοῦ θεοῦ ἀνέπνευσε. καὶ οἱ γιατροὶ τὴ συμβούλευαν ὅτι εἶναι ἀπαραίτητο γιὰ τὴν ἀνάρρωσι τοῦ σώματός τῆς λίγο καὶ λεπτὸ κρασί, ὥστε νὰ μὴν πίνῃ νερὸ καὶ τῆς γυρίσῃ σὲ ὄδρωπα. κι ἐγὼ εἶχα παρακαλέσει κρυφὰ τὸ μακάριο πάπα Ἐπιφάνιο¹ νὰ τὴ συμβουλεύσῃ, ἀκόμη καὶ νὰ τὴν πιέσῃ, νὰ πιῇ κρασί. μυαλωμένη καὶ πανέξυπνη καθὼς ἥταν, κατάλαβε ἀμέσως τὴ συνωμοσία, καὶ χαμογελώντας κατήγγειλε ὅτι αὐτὸ ποὺ τῆς ἔλεγε ἐκεῖνος ἥταν δικό μου. τί χρειάζεται νὰ πῶ περισσότερα; ὅταν ὁ μακάριος ἀρχιερεὺς μετὰ ἀπὸ πολλὲς συμβουλὲς βγῆκε ἀπὸ τὴν πόρτα, καθὼς τὸν ῥω-

τοῦσα τί κατάφερε, ἀπάντησε· «Τόσο προώδευσα, ποὺ παρὰ λίγο
2 νὰ μὲ πείσῃ γέρον ἄνθρωπο νὰ μὴν ξαναπιῶ κρασί». τ' ἀναφέρω
αὐτὰ ὅχι γιὰ νὰ ἐπιδοκιμάσω τὸ νὰ σηκώνη κανεὶς φορτία χωρὶς
περίσκεψι καὶ πέρα ἀπὸ τὶς δυνάμεις του, ἀφοῦ ἄλλωστε ἡ Γρα-
φὴ συμβουλεύει

Βάρος ὑπέρ σὲ μή ἄρης²,

ἀλλὰ γιὰ νὰ ἔξαρω τὴ ζέσι τοῦ φρονήματος καὶ τὸν ἔρωτα τῆς πι-
στῆς ψυχῆς ἀκόμη κι ἀπ' αὐτὴ τὴν αὐστηρότητα ἐκείνης ποὺ λέ-
ει·

Ἐδίψησέ σε ἡ ψυχή μου, πολλαπλᾶς καὶ ἡ σάρξ μου

(Ψα 62,2).

εἶναι δύσκολο νὰ ἐπικρατῇ σ' ὅλα τὸ μέτρο. καὶ ὅντως κατὰ τὴ
γνώμη τῶν φιλοσόφων οἱ ἀρετὲς εἶναι μεσότητες, ἐνῷ οἱ κακίες
εἶναι ὑπερβολές³. κι αὐτὸ ἐμεῖς μποροῦμε νὰ τὸ συμπιέσουμε σ'
3 ἔνα ἀποφθεγματάκι· *Μηδὲν ἄγαν*⁴. αὐτὴ ποὺ εἶχε τόση δύναμι
στὸ νὰ περιφρονῇ τὰ φαγητά, στὸ πένθος ἥταν εὔθραυστη καὶ
στοὺς θανάτους τῶν δικῶν της, καὶ μάλιστα τῶν παιδιῶν της, ἔ-
σπαζε. διότι στὴν κοιμησι καὶ τοῦ ἀντρός της καὶ τῶν θυγατέρων
της ὅλες τὶς φορὲς κινδύνευσε. βεβαίωνε ὅμως ὅτι ἀκόμη καὶ τὸ
μητρικὸ πόνο τὸν καταπράνε, ὅταν σφράγιζε τὸ στόμα της καὶ
τὸ στομάχι της μὲ τὸ σημεῖο τοῦ σταυροῦ. ὑπερίσχυε ἡ στοργή,
καὶ τὰ γονικά της σπλάχνα συντάραζαν τὴν πιστὴ ψυχή της. καὶ
παρ' ὅλο ποὺ μὲ τὸ φρόνημά της νικοῦσε τὴν εὔθραυστη φύσι
τοῦ σώματός της, νικιόταν. διότι ἔτσι καὶ τὴν ἄρπαζε ἡ ἀρρώ-
στια, τὴν κατεῖχε γιὰ πολὺν καιρὸ καὶ δημιουργοῦσε σ' ἐμᾶς ἀ-
νησυχία καὶ σ' αὐτὴ κίνδυνο. σ' αὐτὸ τὸν κίνδυνο ἐκείνη χαιρό-
ταν καὶ κάθε λίγο ἔλεγε· *Ταλαιπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος! τίς με ρίσε-*
4 *ται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου;* (Ρω 7,24). ἀς πῆ ὁ ἔξυ-
πνος ἀναγνώστης ὅτι ἐγὼ ἀντὶ γιὰ ἐγκώμια γράφω κατηγορητή-
ριο. ἐπικαλοῦμαι μάρτυρα τὸν Ἰησοῦ, στὸν ὅποιο ὑπηρέτησε ἐ-
κείνη κι ἐπιθυμῶ νὰ ὑπηρετήσω κι ἐγώ, ὅτι δὲν πλάθω τίποτε οὕ-
τε ὑπέρ οὕτε κατά, ἀλλὰ διατυπώνω ὡς Χριστιανὸς γιὰ Χριστια-
νὴ ὅσα εἶναι ἀληθινά. γράφω δηλαδὴ ἴστορία, καὶ ὅχι πανηγυρι-
κό· καὶ ὅτι αὐτὰ ποὺ γιὰ κείνη ἥταν ἐλαττώματα, γιὰ τοὺς ἄλ-
λους εἶναι ἀρετές. ἐλαττώματα τὰ λέω κατὰ τὴν νοοτροπία τὴ
δικῆ μου καὶ κατὰ τὴν ἀγάπη τῶν ἀδελφάδων καὶ ἀδελφῶν, οἱ ὁ-
ποῖοι τὴν ἀγαποῦμε καὶ, τώρα ποὺ ἔφυγε, τὴν ἀναζητοῦμε.

22 1 Ἐκείνη λοιπὸν τὸν δρόμον τετέλεκε, τὴν πίστιν τετήρηκε,
καὶ τώρα ἀπολαμβάνει τὸν τῆς δικαιοσύνης στέφανον (Β' Τι 4,7-
8). ἀκολουθεῖ τῷ ἀρνίῳ, ὅπου ἀν ὑπάγῃ (Απ 14,4), χορταίνει ἀπὸ
κεῖνα γιὰ τὰ ὅποια πεινοῦσε (Λκ 6,21), καὶ χαρούμενη ψάλλει·

*Καθάπερ ἡκούσαμεν, οὕτω καὶ εἰδόμεν
ἐν πόλει Κυρίου τῶν δυνάμεων, ἐν πόλει τοῦ θεοῦ ἡμῶν
(Ψα 47,9).*

ῷ μακάρια ἀνταλλαγὴ τῶν πραγμάτων! ἔκλαψε, γιὰ νὰ γελάῃ πάντα (Λκ 6,21), ἔχασε λάκκους συντετριμένους (Ιε 2,13), γιὰ νὰ βρῇ τὴν πηγή, τὸν Κύριο, ντύθηκε¹ τρίχινο σάκκο, γιὰ νὰ φοράῃ τώρα λευκὰ ἴματια (Απ 3,5· 3,18) καὶ νὰ λέη·

*Διέρρηξας τὸν σάκκον μου καὶ περιέζωσάς με εὐφροσύνην
(Ψα 29,12).*

*Σποδὸν ὁσεὶ ἄρτον ἔφαγε
καὶ τὸ πόμα ἑαυτῆς μετὰ κλαυθμοῦ ἐκίρνα (Ψα 101,10),
λέγοντας·
Ἐγενήθησαν τὰ δάκρυνά μου ἐμοὶ ἄρτος
ἡμέρας καὶ νυκτός (Ψα 41,4),
γιὰ νὰ τρώῃ στοὺς αἰῶνες ἄρτον ἀγγέλων (Ψα 77,25) καὶ νὰ ψάλλῃ*

*Γεύσασθε καὶ ἵδετε ὅτι χρηστὸς ὁ Κύριος (Ψα 33,9)
καὶ
Ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν·
λέγω ἐγὼ τὰ ἔργα μου τῷ βασιλεῖ (Ψα 44,2),
καὶ γιὰ νὰ βλέπῃ νὰ ἐκπληρώνωνται σ' αὐτὴ τὰ λόγια τοῦ Ἡσαΐου, ἢ μᾶλλον τοῦ Κυρίου ποὺ μιλάει διὰ μέσου τοῦ Ἡσαΐου·
Ἴδού ὁ δουλεύοντές μοι φάγονται, ὑμεῖς δὲ πεινάσετε. Ἰδού ὁ δουλεύοντές μοι πίονται, ὑμεῖς δὲ διψήσετε. Ἰδού ὁ δουλεύοντές μοι εὐφρανθήσονται, ὑμεῖς δὲ αἰσχυνθήσεσθε. Ἰδού ὁ δουλεύοντές μοι ἀγαλλιάσονται ἐν εὐφροσύνῃ, ὑμεῖς δὲ κεκράξεσθε διὰ τὸν πόνον τῆς καρδίας, καὶ ἀπὸ συντριβῆς πνεύματος δλολύξετε² (Ἡσ 65,13-14). Θǎλεγα ὅτι ἐκείνη ἀπὸ πάντα εἶχε διαφύγει τοὺς λάκκους τοὺς συντετριμένους (Ιε 2,13), καὶ εἶχε βρῆ τὴν πηγή, τὸν Κύριο, γιὰ νὰ μπορῇ νὰ ψάλλῃ χαρούμενη·*

*Ὄν τρόπον ἐπιποθεῖ ἡ ἔλαφος ἐπὶ τὰ πηγὰς τῶν ὑδάτων,
οὕτως ἐπιποθεῖ ἡ ψυχὴ μου πρὸς σέ, ὁ θεός.
ἐδίψησεν ἡ ψυχὴ μου πρὸς θεὸν τὸν ἰσχυρόν, τὸν ζῶντα.
πότε ἥξω καὶ ὀφθήσομαι τῷ προσώπῳ τοῦ θεοῦ; (Ψα 41,2-3).*

23 / Θὰ πᾶ μὲ συντομία πᾶς ἀπέφυγε τοὺς βορβορώδεις λάκκους (Ιε 2,13) τῶν αἱρετικῶν καὶ πᾶς τοὺς εἶχε ὕσπερ ἐθνικούς (Μθ 18,17). κάποιος παλιὸς στὴν τέχνη καὶ πολυμήχανος καί, καθὼς φαινόταν, μορφωμένος καὶ πεπειραμένος ἄρχισε ἐν ἀγνοίᾳ μου νὰ τῆς προβάλλῃ ἐρωτήσεις καὶ νὰ λέῃ· Σὲ τί ἀμάρτησε τὸ νήπιο, γιὰ νὰ τὸ ἀρπάζουν οἱ δαίμονες; σὲ ποιά ἡλικία θὰ εἴμαστε, ὅταν θ' ἀναστηθοῦμε; σ' αὐτὴ ποὺ πεθαίνουμε; μὰ τότε μετὰ τὴν

ἀνάστασι θὰ ἔχουν δουλειὰ καὶ οἱ θηλάστριες παραμάνες. σὲ ἄλλη; μὰ αὐτὸ δὲν θὰ εἶναι πλέον ἀνάστασι νεκρῶν, ἀλλὰ μεταμόρφωσι σὲ ἄλλους. καὶ θὰ ὑπάρχῃ ἡ διαφορὰ φύλου ἀντρὸς καὶ γυναικὸς ἢ δὲν θὰ ὑπάρχῃ; ἂν θὰ ὑπάρχῃ, θὰ ὑπάρχουν καὶ γάμοι καὶ συνουσία καὶ τοκετός. ἂν δὲν θὰ ὑπάρχουν, τότε μὲ τὴν ἀφαιρεσὶ τῶν διαφορῶν τοῦ φύλου τὰ σώματα ποὺ θ' ἀναστηθοῦν δὲν θὰ εἶναι πλέον τὰ ἴδια, –διότι τὸ φθαρτὸν σκήνωμα βαρύνει νοῦν πολυφρόντιδα¹–, ἀλλὰ θὰ εἶναι σώματα λεπτὰ καὶ πνευματικά, καθὼς λέει ὁ Ἀπόστολος· *Σπείρεται σῶμα ψυχικόν, ἐγείρεται σῶμα πνευματικόν* (Α' Κο 15,44). μὲ δόλ' αὐτὰ ἥθελε ν' ἀποδείξῃ ὅτι τὰ λογικὰ δημιουργήματα ἔξεπεσαν μέσα σὲ σώματα ἐξ αιτίας κάποιων κακῶν ὥσπαν καὶ ἀρχαίων ἀμαρτημάτων καὶ ὅτι ἀνάλογα μὲ τὴν ποικιλία καὶ τὴ βαρύτητα τῶν ἀμαρτημάτων γεννήθηκαν σὲ τέτοια ἢ τέτοια κατάστασι, ὥστε νὰ χαίρωνται μέσα στὴν ὑγεία τῶν σωμάτων καὶ στὰ πλούτη καὶ στὴν εὐγενῆ καταγγὴ τῶν γεννητόρων τους, ἢ νὰ μποῦν σὲ φιλάσθενα σαρκία καὶ σὲ οἰκογένειες φτωχῶν, γιὰ νὰ ξεπλύνουν τὶς ποινὲς τῶν ἀρχαίων ἀμαρτημάτων καὶ νὰ ἐγκλειστοῦν μέσα στὸν παρόντα κόσμο καὶ στὸ σῶμα τους σὰν σὲ φυλακή. μόλις τ' ἄκουσε αὐτὸ καὶ τὸ ἀνέφερε σ' ἐμένα δείχνοντας καὶ τὸν ἄνθρωπο, καὶ μετατέθηκε ἔτσι σ' ἐμένα ἡ ἀνάγκη ν' ἀντισταθῶ στὴν ποταπὴ δχιὰ καὶ στὸ θανατηφόρο θηρίο, γιὰ τὰ ὄποια ὁ Ψαλμῳδὸς παραινεῖ καὶ λέει

Μὴ παραδῷς τοῖς θηρίοις ψυχὴν ἐξομολογουμένην σοι
(Ψα 73,19)

καὶ

Ἐπιτίμησον, Κύριε, τοῖς θηρίοις τοῦ καλάμου (Ψα 67,31)², ποὺ γράφοντας ἀδικίαν, λαλοῦσι κατὰ τοῦ Κυρίου ψεῦδος καὶ τίθενται εἰς οὐρανὸν τὸ στόμα αὐτῶν (Ψα 72,8-9· Ωσ 7,13), ἀντιμετώπισα τὸν ἄνθρωπο, καὶ μὲ τὰ ἴδια του τὰ λόγια, μὲ τὰ ὄποια θεμελίωνε τὴν ἀπάτη, τὸν ἐκλεισα³ μέσα σὲ μιὰ σύντομη ἐπερώτησι· Τί ἀπὸ τὰ δυό, πίστευε ἢ δὲν πίστευε στὴν ἀνάστασι τῶν νεκρῶν; κι ὅταν μοῦ ἀπάντησε ὅτι προσωπικὰ πίστευε, τοῦ πέταξα· «Τὰ ἴδια σώματα ἀνασταίνονται ἢ ἄλλα;». κι ὅταν εἶπε «Τὰ ἴδια», τὸν ῥωτάώ· «Μὲ τὸ ἴδιο φῦλο ἢ μὲ ἄλλο». κι ἐπειδὴ μπροστὰ σ' αὐτὸ ποὺ τὸν ῥωτοῦσα σιωποῦσε καὶ κουνοῦσε τὸ κεφάλι του ἀπὸ δῶ κι ἀπὸ κεῖ σὰν τὸ φίδι, γιὰ νὰ μὴν τὴ φάῃ κατακέφαλα, τοῦ λέω· «Ἄφοῦ δὲν μιλᾶς, θ' ἀπαντήσω στὸν ἔαυτό μου ἀντὶ γιὰ σένα ἐγὼ καὶ θὰ ἐξηγήσω τὰ συνεπακόλουθα. ἂν δὲν ἀνασταίνεται οὔτε γυναῖκα οὔτε ἄντρας, δὲν θὰ εἶναι ἀνάστασι νεκρῶν· διότι τὸ φῦλο ἔχει κάποια μέλη, καὶ τὰ μέλη ἀπαρτίζουν τὸ ὅλο σῶμα. ἂν λοιπὸν δὲν θὰ ὑπάρξουν τὸ φῦλο καὶ τὰ μέλη

του, ποῦ θὰ εἶναι ἡ ἀνάστασι τῶν σωμάτων, ἡ ὁποία δὲν μπορεῖ νὰ σταθῇ χωρὶς τὸ φῦλο καὶ τὰ μέλη του; συνεπῶς, ἀν δὲν ὑπάρξῃ ἀνάστασι τῶν σωμάτων, δὲν θὰ ὑπάρξῃ γενικῶς ἀνάστασι νε⁴ κρῶν. ἀλλὰ κι ἐκεῖνο ποὺ προβάλλεις γιὰ τοὺς γάμους, ὅτι δῆθεν, ἀν ὑπάρξουν αὐτὰ τὰ μέλη, θὰ ἐπακολουθήσουν καὶ γάμοι, τὸ ἔξηγει ὁ σωτήρας: *Πλανᾶσθε μὴ εἰδότες τὰς Γραφὰς μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ.* ἐν γάρ τῇ ἀναστάσει τῶν νεκρῶν οὕτε γαμοῦσιν οὕτε γαμοῦνται, ἀλλ’ ἔσονται ὡς ἄγγελοι (Μθ 22,29-30). ἐκεῖ ποὺ λέγεται τὸ οὕτε γαμοῦσιν οὕτε γαμοῦνται καταφαίνεται ἡ διαφορὰ τῶν φύλων. διότι κανεὶς δὲν λέει τὸ οὕτε γαμοῦσιν οὕτε γαμοῦνται γιὰ τὴν πέτρα καὶ γιὰ τὸ ξύλο, ποὺ δὲν ἔχουν τὴν φύσι τοῦ γαμεῖν, ἀλλὰ γιὰ ὅσα μποροῦν νὰ πραγματοποιήσουν γάμο καὶ δὲν τὸν πραγματοποιοῦν μὲ τὴν χάρι καὶ τὴ δύναμι τοῦ Χριστοῦ. κι ἀν ἀντιτείνης «Πῶς λοιπὸν θὰ εἴμαστε ὡς ἄγγελοι, ἀφοῦ μεταξὺ τῶν ἀγγέλων δὲν ὑπάρχει ἀντρας καὶ γυναίκα;», ἄκου προσεκτικὰ μὲ συντομία. δὲν μᾶς ἀπονέμει τὴν οὐσία τῶν ἀγγέλων ἀλλὰ τὴ συμπεριφορὰ καὶ τὴ μακαριότητα· ὅπως κι ὁ Ἰωάννης ὁ βαπτιστὴς ὠνομάστηκε ἄγγελος, πρὶν ἀποκεφαλιστῇ (Λκ 7,27), καὶ ὅπως ὄλοι οἱ ἄγιοι καὶ οἱ παρθένες τοῦ θεοῦ φέρουν ἐπάνω τους τὸν τύπο τῆς ζωῆς τῶν ἀγγέλων ἀκόμη καὶ σ’ αὐτὸ τὸν κόσμο. γι’ αὐτὸ καὶ λέει Ἐσεσθε ὡς ἄγγελοι (Μθ 22,30)· ύπόσχεται τὴν ὅμοιότητα, δὲν ἀλλάζει τὴν φύσι.

- 24 /** Καὶ συνάμα ἀπάντα μου, πῶς θὰ ἐρμήνευες τὸ ὅτι ὁ Θωμᾶς ἐψηλάφησε τὰς χεῖρας καὶ εἶδε τὴν πλευρὰν τοῦ Κυρίου τραυματισμένη μὲ τὴ λόγχη (Λκ 24,39· Ἰω 20,27), κι ὁ Πέτρος εἶδε τὸν Κύριο νὰ στέκεται εἰς τὸν αἰγιαλὸν (Ἰω 21,4) καὶ νὰ τρώῃ κηρήθρα μελιοῦ καὶ μέρος ὀπτοῦ ἵχθυος; (Λκ 24,42). αὐτὸς ποὺ ἔστη (Λκ 24,36· Ἰω 20,26), ἀσφαλῶς εἶχε πόδια. αὐτὸς ποὺ ἔδειξε τὴν πλευρὰν τὴν τραυματισμένη (Ἰω 20,20), ἀσφαλῶς εἶχε καὶ κοιλιὰ καὶ στῆθος, χωρὶς τὰ ὅποια δὲν ὑπάρχουν πλευρές, γιατὶ αὐτὲς εἶναι κολλημένες στὴν κοιλιὰ καὶ στὸ στῆθος. αὐτὸς ποὺ μίλησε (Λκ 24,37· 46· Ἰω 20,19· 26), μιλοῦσε μὲ τὴ γλῶσσα καὶ μὲ τὸν οὐρανίσκο καὶ μὲ τὰ δόντια· διότι ὅπως χτυπάει τὸ πλῆκτρο στὶς χορδές, ἔτσι χτυπάει καὶ ἡ γλῶσσα στὰ δόντια καὶ παράγει τὸν ἥχο τῶν φθόγγων. αὐτός, ποὺ ψηλαφήθηκαν τὰ χέρια του (Λκ 24,39· Ἰω 20,27), ἀναγκαστικὰ εἶχε καὶ βραχίονες. ἀφοῦ λοιπὸν ἴστορεῖται ὅτι εἶχε ὄλα τὰ μέλη, ἔχει ἀναγκαστικὰ καὶ τὸ ὄλο σῶμα, ποὺ ἀπαρτίζεται ἀπὸ τὰ μέλη, ὅχι φυσικὰ γυναικεῖο ἀλλ’ ἀνδρικό, δηλαδὴ τοῦ ἴδιου ἐκείνου φύλου μὲ τὸ ὅποιο καὶ πέθανε. κι ἀν ἀντιπροβάλλης «Λοιπὸν κι ἐμεῖς μετὰ τὴν ἀνάστασι θὰ τρῶμε; καὶ πῶς εἰσῆλθε κεκλεισμένων τῶν θυρῶν (Ἰω 20,19· 26)

ἀντίθετα πρὸς τὴν φύσι τῶν ἀπτῶν καὶ στερεῶν σωμάτων;», ἄκου. μὴν τραβᾶς πρὸς τὸ διασυρμὸ τὴν πίστι στὴν ἀνάστασι ἐξ αἰτίας τῶν τροφῶν. γιατὶ καὶ στὴν ἀναστημένη κόρη τοῦ ἀρχισυναγώγου διέταξε νὰ δοθῇ τροφή (Μρ 5,43), κι ὁ Λάζαρος, ὁ τεταρταῖος νεκρός (Ιω 11,39), παρακάθησε, καθὼς εἶναι γραμμένο, μαζί του σὲ δεῖπνο (Ιω 12,2), γιὰ νὰ μὴ θεωρηθῇ ἡ ἀνάστασί τους φαντασία. ἀν λοιπὸν εἰσῆλθε κεκλεισμένων τῶν θυρῶν (Ιω 20,19· 26), καὶ σὺ στηρίζεσαι σ' αὐτό, γιὰ νὰ ὑποστηρίξῃς τὴν πνευματικὴ καὶ αἰθέρια φύσι τοῦ σώματος, τότε, ἀφοῦ καὶ πρὶν ἀπὸ τὸ πάθος περπάτησε πάνω στὴ θάλασσα ἀντίθετα πρὸς τὴν φύσι τῶν βαρέων σωμάτων, εἶχε σῶμα πνευματικό ἀφοῦ δὲ κι ὁ Πέτρος περπάτησε πάνω στὰ νερὰ μὲ βῆμα μετέωρο (Μθ 14,25-29), πρέπει νὰ πιστέψουμε ὅτι κι ἐκεῖνος εἶχε σῶμα πνευματικό. ἡ ἐξουσία ὅμως καὶ ἡ δύναμι τοῦ θεοῦ φαίνεται περισσότερο, ὅταν ³ γίνεται κάτι ἀντίθετα πρὸς τὴν φύσι. καὶ γιὰ νὰ μάθῃς ὅτι μὲ τὸ μέγεθος τῶν σημείων ἀποδεικνύεται ὅχι ἡ διασάλευσι τῆς φύσεως ἀλλ’ ἡ παντοδυναμία τοῦ θεοῦ, αὐτὸς ποὺ περπατοῦσε διὰ τῆς πίστεως, μὲ τὴν ὀλιγοπιστία ἥρξατο καταποντίζεσθαι (Μθ 14,30)· τὸν σήκωσε ὅμως τὸ χέρι τοῦ Κυρίου ποὺ ἔλεγε· Ὄλιγόπιστε! εἰς τί ἐδίστασας; (Μθ 14,31). ἐκπλήσσομαι δὲ πῶς παραμένεις ξεροκέφαλος, ὅταν ὁ Κύριος λέγῃ· Φέρε τὸν δάκτυλὸν σου ὥδε καὶ ψηλάφα τὰς χεῖράς μου καὶ τεῖνον τὴν χεῖρά σου καὶ βάλε εἰς τὴν πλευράν μου, καὶ μὴ γίνου ἄπιστος ἀλλὰ πιστός (Ιω 20,27)· κι ἀλλοῦ· Ἰδετε τὰς χεῖράς μου καὶ τοὺς πόδας, ὅτι αὐτὸς ἐγὼ εἰμι· ψηλαφήσατε καὶ ἵδετε, ὅτι πνεῦμα σάρκα καὶ ὀστέα οὐκ ἔχει καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα. καὶ τοῦτο εἰπὼν ἐπέδειξεν αὐτοῖς τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας (Λκ 24,39-40). ἄκοῦς ὀστᾶ καὶ σάρκα, πόδια καὶ χέρια, καὶ σὺ μοῦ ζωγραφίζεις σφαιρες τῶν στοϊκῶν¹ κι ἀεριώδη παραληρήματα;

25 / Στὴ συνέχεια διερωτᾶσαι, γιατὶ ὁ δαίμονας ἀρπάζει τὸ νήπιο, ποὺ δὲν ἔχει δικά του ἀμαρτήματα, ἢ σὲ ποιά ἡλικία θ' ἀναστηθοῦμε, ἀφοῦ πεθαίνουμε σὲ διάφορες ἡλικίες. πᾶρε τὴν ἀπάντησι στὶς ἀχαρες ἀπορίες σου·

Tὰ κρίματα Κυρίου ἄβυσσος πολλή (Ψα 35,7)·
καὶ· *Ω βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως θεοῦ!* ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὄδοι αὐτοῦ! τίς γάρ ἔγνω νοῦν Κυρίου; ἢ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο; (Ρω 11,33-34). ἀσφαλῶς ἡ διαφορὰ τῶν ἡλικιῶν δὲν ἀλλοιώνει τὴν ταυτότητα τῶν σωμάτων, ἀφοῦ τὰ σώματά μας καταρρέουν κάθε μέρα, καὶ ἡ αὐξάνονται ἡ φθίνουν. θὰ εἴμαστε λοιπὸν τόσο ἄνθρωποι ὅσο ν' ἀλλοιωνόμαστε κάθε μέρα; ἢ μήπως ἥμουν ἄλλος,

ὅταν ἡμουν δέκα ἑτῶν, ἄλλος στὰ τριάντα, ἄλλος στὰ σαράντα, κι ἄλλος τώρα ποὺ ἔχω τὸ κεφάλι μου ὀλόλευκο; σύμφωνα λοιπὸν μὲ τὶς παραδόσεις τῶν ἐκκλησιῶν καὶ μὲ τὸν ἀπόστολο Παῦλο ἡ ἀπάντησι εἶναι ὅτι θ' ἀναστηθοῦμε εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ (Ἐφ 4,13), στὴν ὁποίᾳ ἡλικία βρέθηκε κατὰ τὴν παράδοσι τῶν Ἰουδαίων καὶ ὁ μόλις πλασμένος Ἀδάμ, καὶ στὴν ὁποίᾳ διαβάζουμε ὅτι ἀναστήθη² κε ὁ σωτήρας μας Κύριος». εἴπα κι ἄλλα πολλὰ κι ἀπὸ τὶς δυὸ Διαθῆκες, τὰ ὁποῖα ἀντιπροέταξα στὴν ὑστερία τοῦ αἵρετικοῦ. ἀπὸ κείνη τὴν ἡμέρα (ἡ Παῦλο) ἄρχισε νὰ σιχαίνεται τόσο πολὺ τὸν ἄνθρωπο ἐκεῖνο καὶ ὅλους ὅσοι ἦταν τοῦ ἵδιου δόγματος, ὥστε νὰ τοὺς ἀποκαλῇ δημοσίᾳ ἔχθροὺς τοῦ Κυρίου. κι αὐτὰ τὰ εἴπα, ὅχι γιὰ ν' ἀνασκευάσω συνοπτικῶς μιὰ αἵρεσι, στὴν ὁποίᾳ δόθηκε ἀπάντησι μὲ πολλὰ βιβλία, ἀλλὰ γιὰ νὰ δείξω τὴν πίστι μιᾶς τόσο σπουδαίας γυναικός, ἡ ὁποίᾳ προτίμησε ν' ἀντιμετωπίζῃ τὴν παντοτινὴ ἔχθρα τῶν ἀνθρώπων παρὰ νὰ προσκρούσῃ στὸ θεὸ καὶ νὰ κάνῃ παραχωρήσεις σὲ φθοροποιοὺς φιλίες (Ια 4,4).

26 1 Θὰ συνεχίσω ὅπως ἄρχισα. δὲν ὑπῆρξε τίποτε τὸ ἐπιδεκτικότερο στὴ μάθησι ἀπὸ τὴ διάνοιά της. ἦταν βραδεῖα εἰς τὸ λαλῆσαι, ταχεῖα εἰς τὸ ἀκοῦσαι (Ια 1,19), καὶ θυμόταν πάντα τὸ δίδαγμα Ἄκουε, Ἰσραήλ, καὶ σιώπα (Δε 27,9). ἀπομνημόνευε τὶς Γραφὲς καὶ, ἐπειδὴ ἀγαποῦσε τὴν Ἰστορία¹ κι ἔλεγε ὅτι αὐτὴ εἶναι τὸ θεμέλιο τῆς ἀληθείας, ἀκολουθοῦσε περισσότερο τὴν πνευματικὴ ἔρμηνεία², καὶ μ' αὐτὴ τὴ στέγη ἐπιστέγαζε τὴν οἰκοδομὴ τῆς ψυχῆς της. στὸ τέλος μὲ παρώρμησε ν' ἀξιωθῇ νὰ διαβάσῃ κι αὐτὴ καὶ ἡ κόρη της τὴν Παλαιὰ καὶ τὴν Καινὴ Διαθήκη ἀπὸ δική μου ἔρμηνεία³. αὐτὸ ποὺ τὸ ἀρνούμαν ἐξ αἰτίας τοῦ εὐλαβοῦς δισταγμοῦ μου, τὸ ἐκτέλεσα ἐξ αἰτίας τῆς ἐπιμονῆς της καὶ τῶν συχνῶν ἀπαιτήσεών της, γιὰ νὰ διδάξω αὐτὸ ποὺ ἔμαθα ὅχι ἀπὸ τὸν ἑαυτό μου, δηλαδὴ ἀπὸ τὸ θράσος τοῦ χειρίστου διδασκάλου, ἀλλ' ἀπὸ τοὺς ἐπιφανεῖς ἄντρες τῆς ἐκκλησίας. κι ἂν κάπου βρισκόμουν σὲ ἀμηχανία κι ὀμολογοῦσα εἰλικρινῶς ὅτι ἔχω ἄγνοια, δὲν ἥθελε καθόλου νὰ ἐπαναπαύεται σ' ἐμένα, ἀλλὰ μὲ ἀκατάπαυστες ἔρωτήσεις μὲ ἀνάγκαζε νὰ τῆς δείξω ἀνάμεσα σὲ πολλὲς καὶ δυνατὲς ἔρμηνευτικὲς ἀπόψεις ποιά μοῦ φαίνεται² προτιμότερη. θὰ πῶ καὶ κάτι ἄλλο, ποὺ οἱ φθονεροὶ θὰ τὸ θεωρήσουν ἵσως ἀνάξιο πίστεως. τὴν ἐβραϊκὴ γλῶσσα, τὴν ὁποίᾳ ἐγὼ ἔμαθα ἐν μέρει ἀπὸ τὴ νεαρή μου ἡλικία μὲ πολὺ μόχθο καὶ ἰδρῶτα, καὶ μὲ ἀκατάπαυστη μελέτη δὲν ἐννοῶ νὰ τὴν ἐγκαταλείψω, γιὰ νὰ μὴ μ' ἐγκαταλείψῃ κι ἐκείνη⁴, θέλησε νὰ τὴ μάθῃ, καὶ

τὸ κατάφερε σὲ τέτοιο βαθμό, ὥστε νὰ ψάλλῃ ψαλμοὺς ἐβραϊστὶ καὶ νὰ προφέρῃ τὶς λέξεις χωρὶς καμμιὰ ἐπίδρασι τῆς λατινικῆς προφορᾶς. κι αὐτὸ βέβαια τὸ βλέπουμε μέχρι σήμερα στὴν ἀγία θυγατέρα της τὴν Εὐστόχιον, ἡ ὁποία ἦταν πάντοτε τόσο προσκολλημένη στὴ μητέρα της καὶ ὑποτασσόταν στὴν ἔξουσία ἐκείνης τόσο πολύ, ὥστε οὐδέποτε κοιμόταν οὐδέποτε κυκλοφοροῦσε καὶ οὐδέποτε ἔτρωγε χωρὶς ἐκείνη, γιὰ νὰ μὴν ἔχῃ στὴν κατοχὴ της οὕτε ἔνα νόμισμα, ἀλλὰ χαιρόταν νὰ μοιράζῃ ἡ μητέρα της στοὺς φτωχοὺς τόσο τὴν πατρικὴ της ὄσο καὶ τὴ μητρικὴ της περιουσία, καὶ πίστευε ὅτι ἡ μέγιστη κληρονομία κι ὁ Ὁψι-³ στος πλοῦτος εἶναι ἡ εὐσέβεια πρὸς τὴ μητέρα της. δὲν πρέπει ν' ἀποσιωπήσω μὲ πόση χαρὰ χοροπήδηξε (ἡ Παῦλα), ὅταν ἄκουσε ὅτι ἡ Παῦλα, ἡ ἐγγονὴ της ἡ γεννημένη ἀπὸ τὴ Λαίτη καὶ τὸν Τοξότιο, τὴν ὁποία μάλιστα εἶχαν καὶ δεσμευμένη μὲ τάμα τους καὶ μὲ ὑπόσχεσί τους ὅτι θὰ ἔμενε στὴν παρθενία, ἀπὸ τὰ σπάργανα καὶ τὴν κουδουνίστρα της ἀκόμη ψάλλει σὲ γλῶσσα μπεμπεκίστικη Ἄληλούνια καὶ προφέρει σπασμένα καὶ μισὰ τὰ ὄνοματα τῆς γιαγιᾶς της καὶ τῆς ἀπὸ τὸν πατέρα θείας της⁵. γιὰ ἔνα μόνο πρᾶγμα ποθοῦσε τὴν πατρίδα της· γιὰ ν' ἀποτάξῃ ἀπὸ τὸν κόσμο τὸ γιό της, τὴ νύφη της, καὶ τὴν ἐγγονὴ της⁶ ἥξερε νὰ ὑπηρετῇ τὸ Χριστὸ πολὺ καλά. αὐτὸ λοιπὸν ἐν μέρει τὸ κατάφερε. διότι ἡ μὲν ἐγγονὴ της προορίζεται, ὅταν μεγαλώσῃ, γιὰ τὴ νυφικὴ καλύπτρα τοῦ Χριστοῦ, ἡ δὲ νύφη της ἀφιερώθηκε (τοῦ λοιποῦ) στὴν ἴσοβια ἀποχὴ ἀπὸ τὸν ἄντρα, καί, συνεχίζοντας στὴν πίστι καὶ στὶς ἐλεημοσύνες τὸ ἔργο τῆς πεθερᾶς της, προσπαθεῖ νὰ μιμηθῇ στὴ ‘Ρώμη αὐτὸ ποὺ ἔκανε ἐκείνη στὰ Ἱεροσόλυμα.

27 / Ψυχὴ μου! τί κάνουμε τώρα; γιατί φοβᾶσαι νὰ προχωρήσῃς στὸ θάνατό της; ἥδη ἡ πραγματεία παίρνει μῆκος, ὅσο φοβούμαστε νὰ προχωρήσουμε πρὸς τὰ τελευταῖα, λέες καί, ἀν ἐμεῖς σιωπήσουμε καὶ κολλήσουμε στὰ ἐγκώμια ἐκείνης, μπορεῖ ν' ἀναβληθῇ ὁ θάνατός της! μέχρι ἐδῶ πλεύσαμε μὲ οὖρους ἀνέμους καὶ ἡ καρίνα αὐλάκωσε γλείφοντας τὴ γαλήνια ἐπιφάνεια τῆς θαλάσσης ποὺ μόλις ρύτιδωνόταν. τώρα ὅμως ὁ λόγος προσκρούει σὲ σκοπέλους καὶ μπροστὰ στὰ ξεσηκωμένα βουνὰ τῶν κυμάτων ἀπειλεῖται μὲ ναυάγιο καὶ τῶν δυὸ μοναστηριῶν, σὲ τέτοιο βαθμό, ποὺ ἀναγκαζόμαστε νὰ φωνάξουμε·

Ἐπιστάτα, σῶσον ἡμᾶς, ἀπολλύμεθα (Λκ 8,24· Μθ 8,25)· καὶ
Ἐξεγέρθητι, ἵνατί ὑπνοῖς, Κύριε; (Ψα 43,24).

διότι ποιός ἔχει τὸ σθένος νὰ διηγηθῇ μὲ μάτια στεγνὰ¹ πῶς πέθανε ἡ Παῦλα; ἔπεσε σὲ πολὺ βαρειὰ ἀρρώστια, καὶ μάλιστα, κάτι ποὺ τὸ εὐχόταν πάντα, ἐπέτυχε νὰ ἐγκαταλείψῃ ἐμᾶς καὶ νὰ

² συζευχθῆ στενότερα μὲ τὸν Κύριο. κατὰ τὴν ἀρρώστια αὐτὴ ἡ πάντοτε θαυμαστὴ πρὸς τὴν μητέρα εὐσέβεια τῆς κόρης της Εὐστοχίας ἀποκαλύφθηκε σ' ὅλους ἀκόμη πιὸ θαυμαστή. ἡ ἴδια ἦταν πάντα δίπλα στὸ κρεβάτι της, τὴν ἀνέμιζε μὲ τὴ βεντάλια, τῆς κρατοῦσε τὸ κεφάλι, τῆς ἔβαζε ἀπὸ κάτω προσκέφαλο, τῆς ἔτριβε τὰ πόδια μὲ τὸ χέρι της, τῆς ζέσταινε τὸ στομάχι, τῆς ἔστρωνε μαλακὰ στρώματα, κανόνιζε τὸ ζεστὸ νερό, τῆς παρέθετε νὰ φάῃ τὸ εἰδικὸ φαγητό της, προλάβαινε τὶς δουλειὲς ὄλων τῶν ὑπηρετριῶν, ἔκανε διτίδηποτε ἄλλο, κι ἀπὸ πάνω πίστευε ὅτι ἐκτρέπεται ἀπὸ τὴν ἀξιόμισθη πνευματική της ἐργασία. μὲ τί προσευχές, μὲ τί κλάματα καὶ στεναγμοὺς ἔτρεχε μιὰ πρὸς τὴν κατάκοιτη μητέρα της καὶ μιὰ πρὸς τὸ σπίλαιο² τοῦ Κυρίου, γιὰ νὰ μὴ στερηθῇ ἀπὸ μιὰ τέτοια συντροφιά, γιὰ νὰ μὴν ἐπιζήσῃ μετὰ τὴ φυγὴ ἐκείνης, γιὰ νὰ κηδευτῇ μὲ τὸ ἴδιο φέρετρο! ἀλλ’ ὥ εὔθραυστη καὶ πεπτωκυῖα φύσι τῶν θνητῶν! ἀν ἡ πίστι τοῦ Χριστοῦ δὲν μᾶς ἀνέβαζε στὸν οὐρανὸ κι ἀν δὲν μᾶς δινόταν ὡς ἐπαγγελία ἡ ἀθανασία τῆς ψυχῆς, θὰ ἥμασταν στὴν ἴδια κατάστασι μὲ τ’ ἄγρια θηρία καὶ μὲ τὰ ὑποζύγια! ὁ ἴδιος θάνατος περιμένει καὶ τὸν δίκαιο καὶ τὸν ἀσεβῆ, καὶ τὸν καλὸ καὶ τὸν κακό, καὶ τὸν καθαρὸ καὶ τὸν ἀκάθαρτο, καὶ τὸν ἰερουργημένο καὶ τὸν μὴ ἰερουργημένο. ὅπως ὁ καλὸς ἔτσι κι ὁ ἀμαρτωλός· ὅπως ἐκεῖνος ποὺ ὅρκίζεται, ἔτσι κι ἐκεῖνος ποὺ φοβᾶται τὸν ὅρκο. μὲ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ ζῷα διαλύονται σὲ στάχτη καὶ σὲ χόβολη.

28 / 28. Γιατί παρατείνω τὸ λόγο γιὰ πολὺ καὶ μὲ τὴ χρονοτριβὴ κάνω τὸν πόνο μου διαρκέστερο γιὰ τοὺς ἄλλους; διαισθάνθηκε ἡ σοφώτατη τῶν γυναικῶν ὅτι πλησιάζει ὁ θάνατος καὶ, καθὼς τὸ ὑπόλοιπο μέρος τοῦ σώματός της καὶ τῶν μελῶν της κρύωνε, ἔνιωθε μόνη τὴ ζεστασιὰ τῆς ψυχῆς νὰ σκιρτάῃ στὸ ἄγιο καὶ ἰερὸ στῆθος της, καὶ πιὸ πολὺ σὰ νὰ ἐγκατέλειπε ξένους καὶ νὰ ἐσπευδε πρὸς τοὺς δικούς της, ψιθύριζε τοὺς στίχους·

*Κύριε, ἡγάπησα εὐπρέπειαν οἴκου σου
καὶ τόπον σκηνώματος δόξης σου (Ψα 25,8).*

καὶ·

*Ως ἀγαπητὰ τὰ σκηνώματά σου, Κύριε τῶν δυνάμεων!
ἐπιποθεῖ καὶ ἐκλείπει ἡ ψυχή μου εἰς τὰς αὐλὰς τοῦ Κυρίου
(Ψα 83,2-3)*

καὶ·

*Ἐξελεξάμην παραρριπτεῖσθαι ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ θεοῦ μου μᾶλλον
ἢ οἰκεῖν με ἐν σκηνώμασιν ἀμαρτωλῶν (Ψα 83,11).
κι ὅταν τὴ ρώτησα γιατί σιωπαίνει, γιατί δὲν μοῦ ἀπαντάει, ὅταν*

τῆς μιλάω, κι ἀν πονάῃ κάπου, μοῦ ἀπάντησε στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα, ὅτι δὲν ἔχει καμμιὰ ἐνόχλησι, ἀλλὰ τὰ βλέπει ὅλα ἡσυχα καὶ γαλήνια. μετὰ τὰ λόγια αὐτὰ ἔμεινε ἄφωνη καὶ κλείνοντας τὰ μάτια, σὰ νὰ περιφρονοῦσε κιόλας τ' ἀνθρώπινα, μέχρι τὴν ἐκπνοὴ τῆς ψυχῆς της ἐπαναλάμβανε τοὺς παραπάνω στίχους τόσο ψιθυριστά, ποὺ μόλις ἄκουγα τί ἔλεγε. κι ἀπλώνοντας τὸ δάχτυλο στὸ στόμα διέγραφε τὸ σημεῖο τοῦ σταυροῦ πάνω στὰ χείλη της. ἔφυγε τὸ πνεῦμα της, κι ἄρχισε ν' ἀσθμαίνη γιὰ θάνατο. ἡ ψυχὴ της κάνοντας τὸ κάπως ἄγριο ἐκεῖνο σφυριχτὸ φύσημα, μὲ τὸ ὁποῖο τερματίζεται ἡ ζωὴ τῶν θνητῶν, τὸ μετέτρεψε σὲ δοξολογία τοῦ Κυρίου. ἥταν παρόντες οἱ ἐπίσκοποι τῶν Ἱεροσολύμων καὶ ἄλλων πόλεων καὶ ἀναρίθμητο πλῆθος ἵερέων τοῦ κατωτέρου βαθμοῦ καὶ Λευϊτῶν. χοροὶ κατέκλυζαν ὅλα τὰ μοναστήρια (= κελλιὰ) τῶν παρθένων καὶ τῶν μοναχῶν. κι ἀμέσως μόλις ἄκουσε τὸ νυμφίο νὰ τῆς φωνάξῃ

*Ἄναστα, ἐλθέ, ἡ πλησίον μου,
καλή μου, περιστερά μου,
ὅτι ἴδου ὁ χειμὼν παρῆλθεν,
ὁ νέτος ἀπῆλθεν ἔαυτῷ (Ἄσ 2,10-11),
χαρούμενη ἀπάντησε·*

*Τὰ ἄνθη ὤφθη ἐν τῇ γῇ,
καιρὸς τῆς τομῆς ἔφθακε (Ἄσ 2,12).
καί·*

Πιστεύω τοῦ ἴδεῖν τὰ ἀγαθὰ Κυρίου ἐν γῇ ζώντων (Ψα 26,13).

29 / Στὴ συνέχεια τὰ σμήνη τῶν μοναχῶν ἀνέπεμψαν ὅχι ὀλοφυρφοὺς καὶ κοπετούς, ὅπως συνηθίζεται νὰ γίνεται στοὺς κοσμικοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ ψαλμοὺς σὲ διάφορες γλῶσσες. κι ἀφοῦ μεταφέρθηκε στὰ χέρια τῶν ἐπισκόπων –οἱ ῥωμαλεώτεροι ύποβάσταζαν τὸ φέρετρο καὶ μὲ τὸν τράχηλό τους–, ἐνῷ ἄλλοι ἀρχιερεῖς κρατοῦσαν πυρσοὺς καὶ κέρινες λαμπάδες κι ἄλλοι ἥταν ἐπὶ κεφαλῆς τῶν χορῶν τῶν ψαλλόντων, τοποθετήθηκε στὸ μέσο τῆς ἐκκλησίας τοῦ σπηλαίου¹ τοῦ σωτῆρος. στὴν κηδεία της συγκεντρώθηκε ὅλο τὸ πλῆθος τῶν πόλεων τῆς Παλαιστίνης. ποιός ἀπὸ τοὺς ἀφανεῖς μοναχοὺς ἔμεινε στὴν ἔρημο στὸ κελλάκι του; ποιά παρθένος ἔμεινε στὴν κρυφὴ στέγη της; τὸ νὰ μὴν ἀποδώσῃ κανεὶς τὴν τελευταία τιμὴ σὲ μιὰ τέτοια γυναικα τὸ θεωροῦσαν ἱεροσυλία. χῆρες καὶ φτωχοὶ ὅπως καὶ στὴν περίπτωσι τῆς Δορκάδος, ἐπεδείκνυον τοὺς χιτῶνας ποὺ τοὺς εἶχε δώσει ἐκείνη (Πρξ 9,39). ὅλο το πλῆθος τῶν φτωχῶν φώναζε ὅτι ἔχασε τὴ μητέρα του καὶ τὴν τροφό του· καὶ τὸ θαυμαστότερο, κανένας φόβος δὲν σημάδευε τὴ μορφὴ τους, ἀλλὰ τὰ λόγια τους ἦ-

ταν μεστὰ ἀπὸ τόση ἀξιοπρέπεια καὶ σεμνότητα, ποὺ θὰ νόμιζες
ὅτι ἐκείνη οὐκ ἀπέθανεν, ἀλλὰ καθεύδει (Μρ 5,39· Λκ 8,52· Μθ
9,24). ψαλμοὶ ἀντηχοῦσαν στὴν ἑλληνικὴ στὴ λατινικὴ καὶ στὴ
2 συριακὴ γλῶσσα ἐναλλάξ. ἡ κηδεία της διήρκεσε ὅχι μόνο τρεῖς
μέρες, ἀλλὰ ὄλοκληρη ἔβδομάδα. ὁ κόσμος στεκόταν ὅχι μόνο
στὴν ἐκκλησία ἀλλὰ καὶ κάτω ἀπ’ αὐτὴ δίπλα στὸ σπήλαιο τοῦ
Κυρίου. κι ἔκλαψαν γι’ αὐτὴ ὅχι μόνο οἱ παρόντες στὴν κηδεία
ἀλλὰ καὶ κάθε πιστὸς προσωπικά. τὴ σεβάσμια παρθένο κόρη
της Εὐστόχιον, ποὺ ἦταν σὰν ἀπογαλακτισμένη ἀπὸ τὴ μητέρα
της, δὲν μποροῦσαν νὰ τὴν ἀποσπάσουν ἀπ’ αὐτὴ. τὴ φιλοῦσε
στὰ μάτια, κολλοῦσε (τὸ μάγουλό της) στὸ πρόσωπό της, τῆς ἀ-
γκάλιαζε ὅλο τὸ σῶμα, καὶ ἤθελε νὰ τὴ θάψουν κι αὐτὴ μαζὶ μὲ
τὴ μητέρα της.

30 1 Μάρτυς μου ὁ Ἰησοῦς ὅτι στὴ θυγατέρα της δὲν ἄφησε οὔτε
2 ἔνα νόμισμα, ἀλλ’ ὅπως ἔχω πῆ κιόλας, τῆς ἄφησε μεγάλο χρέος
καὶ –κάτι ποὺ γιὰ κείνους εἶναι δυσκολώτερο– ἀμέτρητο πλῆθος
ἀδελφῶν καὶ ἀδελφάδων. αὐτοὺς εἶναι δύσκολο νὰ τοὺς διαθρέ-
ψῃ καὶ ἀσεβὲς νὰ τοὺς ἐγκαταλείψῃ. τί τὸ θαυμαστότερο ἀπ’ αὐ-
τὴ τὴν ἀρετὴ; μιὰ γυναίκα ἀπὸ οἰκογένεια εὐγενῶν καὶ κάποτε
πολὺ ἴσχυρὴ νὰ σκορπάῃ ὅλα τὰ ὑπάρχοντά της σ’ ἐλεημοσύνες
μὲ τόση πίστι, ὥστε νὰ φτάσῃ σχεδὸν σὲ ἐσχατη φτώχεια. ἀς ρί-
χνουν ἄλλοι χρήματα, νομίσματα ποὺ συσσωρεύτηκαν στὸν κορ-
βανᾶ τοῦ θεοῦ καὶ δᾶρα (Μρ 7,11· Μθ 27,6) ποὺ μετρήθηκαν σὲ
χρυσοῦς λυχνούχους¹. κανεὶς δὲν ἔδωσε στοὺς φτωχοὺς περισ-
σότερα ἀπὸ κείνη ποὺ δὲν ἄφησε γιὰ τὸν ἑαυτό της τίποτε. καὶ
τώρα ἐκείνη ἀπολαμβάνει τὰ πλούτη καὶ τ’ ἀγαθὰ ἐκεῖνα ἢ ὁ-
φθαλμὸς οὐκ εἶδε καὶ οὓς οὐκ ἤκουσε καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου
οὐκ ἀνέβη (Α΄ Κο 2,9). ἐμεῖς ἀς κλάψουμε ὅσο μᾶς πρέπει ἀν συ-
νεχίσουμε νὰ κλαῖμε γιὰ περισσότερο χρόνο ἐκείνην ποὺ (τώρα)
βασιλεύει, θὰ φανοῦμε ὅτι μᾶλλον φθονοῦμε τὴ δόξα της.

31 1 Εὐστόχιον! νᾶσαι ἀμέριμνη. πλουτίστηκες μὲ μεγάλη κληρο-
νομιά. *Μερίς σού ἔστι Κύριος* (Δε 10,9· 18,1-2· Ιη 13,14· Ψα
72,26· Θρ 3,24), μὲ τὸν ὅποιο νὰ χαίρεσαι περισσότερο. ἡ μητέρα
σου στεφανώθηκε μὲ μεγάλο μαρτύριο. σὰν ὁμολογία δὲν λογα-
ριάζεται μόνο ἡ ἔκχυσι τοῦ αἵματος· καὶ ἡ ὑπηρεσία τῆς ἀφιερω-
μένης διανοίας εἶναι καθημερινὸ μαρτύριο. τὸ στεφάνο ἐκεῖνο
πλέκεται ἀπὸ κόκκινα τριαντάφυλλα καὶ βιολέττες, αὐτὸ πλέκε-
ται ἀπὸ λευκὰ κρίνα. γι’ αὐτὸ καὶ στὸ Ἀσμα ἀσμάτων γράφει

Ἄδελφιδός μου λευκός καὶ πυρρός (Ασ 5,10),
καὶ δίνει στοὺς νικητὰς τὰ ἵδια βραβεῖα τόσο στὴν εἰρήνη ὅσο
καὶ στὸν πόλεμο. ἡ μητέρα σου, τὸ λέω, ἄκουσε μαζὶ μὲ τὸν Ἀ-

βραάμ· Ἔξελθε ἐκ τῆς γῆς σου καὶ ἐκ τῆς συγγενείας σου καὶ δεῦρο εἰς τὴν γῆν, ἵνα ἄν σοι δεῖξω (Γε 12,1)· ἀκουσε τὸν Κύριο καὶ διὰ μέσου τοῦ Ἱερεμίου ποὺ προστάξει· Φεύγετε ἐκ μέσου
² *Βαβυλῶνος*¹ καὶ ἀνασφάζετε τὰς ψυχὰς ὑμᾶν (ἱε 28,6). καὶ μέχρι τὴν ἡμέρα τοῦ θανάτου της δὲν ἐπέστρεψε στὴ Χαλδαία, οὕτε πόθησε τοὺς λέβητας Αἰγύπτου (Ἐξ 16,3) καὶ τοὺς ζωμοὺς τῶν κρεάτων της, ἀλλ’ ἀκολουθούμενη ἀπὸ παρθενικοὺς χοροὺς ἔγινε πόλις τοῦ σωτῆρος (Ἄπ 3,12), κι ἀνεβαίνοντας ἀπὸ τὴν μικρούλα Βηθλεέμ στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν (Μθ 3,2), λέει στὴν ἀληθινὴ Νωεμίν· Ὁ λαός σου λαός μου καὶ ὁ θεός σου θεός μου (Ρθ 1,16).

32 1 Τὸ βιβλίο αὐτὸ τὸ ὑπαγόρευσα γιὰ σένα μέσα σὲ δύο μόλις νύχτες μὲ τὸν ἕδιο πόνο ποὺ ἔχεις καὶ σύ. ἀλλ’ ὅσες φορὲς θέλησα νὰ πιάσω τὴν πέννα καὶ νὰ γράψω τὸ βιβλίο ποὺ ὑποσχέθηκα, τόσες φορὲς μούδιασαν τὰ δάχτυλά μου, ἔπεσε τὸ χέρι μου, ἀποχαυνώθηκε τὸ μυαλό μου. γ’ αὐτὸ καὶ τὸ τάμα τοῦ γράφοντος τὸ ἐκφράζει ἔνας λόγος ἀκαλλιέργητος χωρὶς καμμιὰ κομψότητα καὶ γλωσσικὴ χάρι.

33 1 Χαῖρε, Παῦλα, καὶ στήριζε μὲ τὶς ἰκεσίες σου τὸ ἔσχατο γῆρας τοῦ λάτρη σου. ἡ πίστι καὶ τὰ ἔργα σου σὲ νυμφεύουν μὲ τὸ Χριστό, κι ἔτσι καθὼς εἶσαι δίπλα του, πετυχαίνεις εὐκολώτερα ὅτι ζητᾷς.

Τεχνούργησα μνημεῖο ἀπὸ τὸ χαλκὸ πιὸ αἰώνιο¹
 ποὺ κανένα πάλιωμα δὲν μπορεῖ νὰ τὸ γκρεμίσῃ. χάραξα στὸν τάφο σου ἐπίγραμμα, ποὺ τῷβαλα καὶ στὸ τέλος αὐτοῦ τοῦ βιβλίου, ὥστε, ὅπου κι ἀν φτάσῃ ὁ λόγος μου, νὰ ἐγκωμιάζουν καὶ σένα (Μθ 26,13· Μρ 14,9)· κι ὁ ἀναγνώστης νὰ μαθαίνῃ ὅτι εἶσαι θαμμένη στὴ Βηθλεέμ.

2 Ἐπίγραμμα τοῦ τάφου²

*Σκιπίων ἦν ἐγείνατο Παύλου τε γεννήτορες τέκον,
 Γράκχων φύτλη Ἀγαμέμνονός τε περικλυτὴ βλάστη,
 ἐνθάδε κεῖται ἐνὶ τύμβῳ· Παῦλαν πρότεροι καλέεσκον.
 Εὐστοχίας γεννήτειρα ἐօύσα· Ρώμαιών τε πρώτη γερουσίας
 πενίην Χριστοῦ ὕπασεν ἡδ’ ἀγρὸν Βηθλεεμίτην.*

3 Καὶ στὴν πόρτα τοῦ σπηλαίου

*Μνῆμα στεινὸν πέτρῳ ἐν ἀκροτόμῳ καθορᾶς;
 Παύλης οἰκητήριόν ἐστιν εἰς οὐρανίην σπευδούσης βασιλείην.
 ἡ ρ' ἀδελφεόν, συγγενέας, Ρώμην, πάτρην τ' ἀφιεῖσα,
 πλοῦτον τ' ἐκγόνους τ' ἐν ἄντρῳ κεύθεται Βηθλεεμίῳ.*

τῆδε τεὶς φάτνη, Χριστέ, τῆδε τε βασιλῆες
δῶρα μυστικὰ φέροντες ἀνθρώπῳ τε θεῷ τε δῶκαν.

34 1 Ἡ ἀγία¹ καὶ μακαρία Παῦλα ἐκοιμήθη τῇ ἑβδόμῃ πρὸ τῶν Καλανδῶν Φεβρουαρίων (= 26 Ιανουαρίου) ὥρᾳ τρίτῃ Σαββάτου μετὰ τὴν τοῦ ἡλίου δύσιν. ἐτάφη δὲ τῇ πέμπτῃ πρὸ τῶν αὐτῶν Καλανδῶν (= 28 Ιανουαρίου) ὑπατευόντων Αὐγούστου Ὁνωρίου ἔτει ἔκτῳ καὶ Ἀρισταίνετον (= 404). ἐβίωσεν ἐν τῇ ἀγίᾳ προθέσει τῆς Ῥώμης ἐτη πέντε, ἐν Βηθλεέμ ἐτη εἴκοσιν. ἄπας δὲ χρόνος τοῦ βίου αὐτῆς ἐπληρώθη εἰς ἐτη πεντήκοντα ἕξ, μῆνας ὀκτώ, ἡμέρας εἴκοσι καὶ μίαν.

33 2 Ἐπίγραμμα τοῦ τάφου*

Αὐτή, ποὺ τὴ γέννησε ὁ Σκιπίων καὶ οἱ πρόγονοι τοῦ Παύλου,
γένος τῶν Γράκχων, ἔνδοξη ἀπόγονος τοῦ Ἀγαμέμνονος,
εἶναι θαμμένη ἐδῶ στὸν τύμβον· Παῦλα τὴν ἔλεγαν οἱ παλιοί.
γεννήτρια τῆς Εὐστοχίας, πρώτη τῆς Ῥωμαϊκῆς συγκλήτου,
τὴν πτωχεία τοῦ Χριστοῦ ἀκολούθησε καὶ τὴν ὑπαιθρο τῆς
Βηθλεέμ.

3 Καὶ στὴν πόρτα τοῦ σπηλαίου

Βλέπεις τὸ στενὸ τὸ μνῆμα στὸν ἀπότομο τὸ βράχο;
εἶναι ἡ κατοικία τῆς Παύλης ποὺ σπεύδει γιὰ τὴ βασιλεία
τῶν οὐρανῶν.

ἄφησε πίσω ἀδερφό, συγγενεῖς, Ῥώμη, καὶ πατρίδα,
πλούτη καὶ παιδιά, καὶ εἶναι θαμμένη στὸ σπήλαιο τῆς Βηθλεέμ.
ἐδῶ εἶν' ἡ φάτνη σου, Χριστέ, ἐδῶ κι οἱ βασιλιᾶδες
ἔδωσαν στὸν ἄνθρωπο καὶ θεὸ τὰ μυστικὰ δῶρα ποὺ φέραν.

34 1 Ἡ ἀγία καὶ μακαρία Παῦλα κοιμήθηκε στὶς 26 Ιανουαρίου, ὥρᾳ τρεῖς τὸ Σάββατο μετὰ τὴ δύσι τοῦ ἡλίου. Θάφτηκε δὲ στὶς 28 Ιανουαρίου τὴ χρονιὰ ποὺ ἦταν ὑπατοι ὁ Αὔγουστος Ὁνωρίου γιὰ ἔκτη χρονιὰ κι ὁ Ἀρισταίνετος (= 404). χρημάτισε διακόνισσα στὴ Ῥώμη πέντε χρόνια, στὴ Βηθλεέμ εἴκοσι χρόνια. ὅλος δὲ χρόνος τῆς ζωῆς της ἔφτασε τὰ πενήντα ἕξ χρόνια, ὁχτὼ μῆνες, καὶ εἴκοσι μία μέρες.

* * *

Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ε Ι Σ

1. *Γράκχοι*· ἐπιφανῆς ρώμαική οἰκογένεια τοῦ γένους τῶν Σεμπρωνίων, ἡ ὅποια ἀνέδειξε πολλοὺς διασήμους ἄντρες, γνωστότεροι εἶναι οἱ δυὸς δολοφονηθέντες δῆμαρχοι τοῦ Β' π.Χ. αἰῶνος Τιβέριος καὶ Γάιος, οἱ ὄποιοι εἶναι ἵσως οἱ πρῶτοι ποὺ ἀποπειράθηκαν νὰ γίνουν αὐτοκράτορες. μετὰ ἀπὸ τοὺς ἀποπειράθηκαν οἱ Μάριος καὶ Σύλλας, ἔπειτα οἱ Πομπήιος καὶ Ἰούλιος Καῖσαρ, καὶ τελευταῖοι οἱ Μάρκος Ἀντώνιος καὶ Ὁκταβιανὸς Καῖσαρ, ἐπέτυχαν οἱ δυὸς Καίσαρες, ἀλλ᾽ ὁ Ἰούλιος μετὰ λίγα χρόνια δολοφονήθηκε.

2. *Σκιπίωνες*· ἐπιφανῆς ρώμαική οἰκογένεια ἀπὸ τὴν ὥποια διάσημοι στὴν ἴστορία εἶναι δύχτῳ ἄντρες τοῦ Γ' καὶ Β' π.Χ. αἰῶνος, οἱ δυὸς τελευταῖοι ἐπωνυμάστηκαν καὶ *Ἀφρικανοί*, ἐπειδὴ ὁ ἕνας νίκησε καὶ συρρίκνωσε τὴν Καρχηδόνα κι ὁ ἄλλος τὴν κυρίευσε καὶ τὴν κατέστρεψε· καὶ φυσικά ὑπέταξαν τὴν Β. Ἀφρική.

3. *Παῦλος*· ὁ Λεύκιος Αἰμίλιος Παῦλος (227-160 π.Χ.) διασημότατος Ἐρωμαῖος στρατηγὸς καὶ πολιτικός, ὁ κατακτητὴς τῆς Ἐλλάδος καὶ τῆς Μ. Ἀσίας. ἀπὸ αὐτὸν πήραν, νομίζω, τὸ ὄνομα *Παῦλος* γύρω στὸ 170 π.Χ. ἡ οἰκογένεια τοῦ ἀποστόλου Παύλου, ὅταν ἔγιναν θετοὶ Ἐρωμαῖοι πολῖτες.

4. *Μαικία Παπιρία*· κόρη τῆς ἐπιφανοῦς ρώμαικῆς οἰκογένειας τῶν Παπιρίων, σύζυγος τοῦ Αἰμιλίου Παύλου, μητέρα τοῦ γιοῦ του Ποπλίου Κορηνήλιου Αἰμιλιανοῦ Σκιπίωνος τοῦ δευτέρου Ἀφρικανοῦ. ὁ γενάρχης τῶν Παπιρίων Γάιος ἦταν ὁ ἀρχιερεύς, στὸν ὄποιο ἀποδίδεται ἡ συλλογὴ θρησκευτικῶν νόμων ἡ γνωστὴ ὡς *Ius papirianum*.

5. *Ἀφρικανός*· ἐννοεῖται ὁ δεύτερος Σκιπίων ὁ Ἀφρικανός, ὁ γιὸς τοῦ Αἰμιλίου Παύλου καὶ τῆς Μαικίας Παπιρίας.

3. 1. Cicero, Tusc. disp. 1,109. Seneca, Epist. 79,13.

2. Plinius, Epist. 1,8,14.

4. 1. *Αἰνείας*· ἥρωας τῆς Ἰλιάδος (Β 820· Ε 166-575· Υ 75-352· κλπ.). καὶ πρῶτος ἥρωας τῆς Αἰνειάδος τοῦ Βεργiliού (1,1' 1,92' κλπ.) καὶ δῆθεν οἰκιστὴς τῶν ᘗρωμαίων.

2. *Ἰούλιοι*· μεγάλη ρώμαική οἰκογένεια, τῆς ὥποιας τελευταῖοι καὶ πολὺ ἔνδοξοι γόνοι οἱ δύο πρῶτοι ᘗρωμαῖοι αὐτοκράτορες Ἰούλιος Καῖσαρ καὶ Ὁκταβιανὸς Καῖσαρ ὁ Αὔγουστος, ἀπὸ τοὺς ὥποιον ωνομάστηκαν καὶ οἱ δυὸς φερόνυμοι θερινοὶ μῆνες, καὶ δόλοι οἱ νίοθετημένοι αὐτοκράτορες μέχρι καὶ τὸ Νέρωνα.

3. Vergilius, Aen. 1,288: *Iulus, a magno demissum nomen Iulo*.

4. Hieronymus, Epist. 39 PL 22,465-473.

5. Hieronymus, Epist. 66 PL 22,639-647.

6. 1. Παυλῖνος Β' ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας (371-6).

2. Ἐπιφάνιος Σαλαμῖνος ἡ Κύπρου (330-403).

3. Ἐννοεῖται ὁ λεγόμενος μέγας Ἀντώνιος.

4. Ἐννοεῖται ὁ λεγόμενος *Παῦλος* ὁ ἀπλοῦς.

5. Horatius, Carm. 1,3,18 *siccis oculis* (= στεγνοῖς ὀφθαλμοῖς, μὲ ἀδάκρυτα μάτια).

7. 1. *Pontias*· νῆσος τοῦ Τυρρηνικοῦ πελάγους, τόπος ἔξοριάς.

2. *Δομιτιανός*· *Ἐρωμαῖος* αὐτοκράτορας (81-96), γιὸς τοῦ Βεσπασιανοῦ κι ἀδερφὸς τοῦ Τίτου, παράφρων.

3. *Φλαβία Δομιτίλλα*· ὑπῆρξαν δυὸς Δομιτίλλες, μητέρα καὶ κόρη. ἡ πρώτη Δομιτίλλα ἦταν ἐγγονὴ τοῦ αὐτοκράτορος Βεσπασιανοῦ, θυγατέρα τῆς κόρης του καὶ ἀδερφῆς τῶν αὐτοκρατόρων Τίτου καὶ Δομιτιανοῦ, κι ἐπίσης σύζυγος τοῦ ὑπάτου Φλαβίου Κλήμεντος· ἡ δεύτερη ἦταν κόρη τοῦ Κλήμεντος καὶ τῆς πρότης Δομιτίλλας, τὸ 95 ὁ Δομιτιανὸς φόνευσε τὸν Κλήμεντα κι ἔξωρισε τίς δυὸς Δομιτίλλες, τὴ μητέρα στὴ νῆσο

Πανδατερία καὶ τὴν κόρη στὴ νῆσο Ποντιάδα. οἱ δυὸς ἐξόριστες πέθαναν στὴν ἐξορία· ή κόρη τοὐλάχιστο μαρτύρησε ὡς Χριστιανή.

4. Τὰ γνωστὰ ὄμηρικὰ θαλάσσια τέρατα (Ομηρος, μ 101-126' 234-262), τὰ ὅποια ἀρχαῖοι γραμματικοὶ τοποθετοῦσαν στὸ στενὸ μεταξὺ Ιταλίας καὶ Σικελίας.

5. Λιμάνι τῆς Μεσσηνίας τῆς Πελοποννήσου.

6. *Et sale tabentis artus in litore ponunt.* Vergilius, Aen. 1,173.

7. ....*Sparsasque per aequor*

Cycladas, et crebris legitimus freta consita terris. Vergilius, Aen. 3,126-7.

Κυκλάδες δὲ Βεργίλιος λέει τὰ Δωδεκάνησα, ὅπως κι ἄλλοι ἀρχαῖοι.

8. *Λυκία*· περιοχὴ τῆς Μ. Ἀσίας ἀπέναντι ἀπὸ τῇ 'Ρόδο, χώρα τῶν Λυκίων.

9. *Σελεύκεια*· ἐπίνειο τῆς Ἀντιοχείας τὴν ἵδρυσε ὁ στρατηγὸς τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου Σέλευκος Α' ὁ Νικάτωρ (312-280 π.Χ.), ὁ γενάρχης τῆς δυναστείας τῶν Σελεύκιδῶν.

10. *Ἀντιόχεια*· ἡ γνωστὴ βασιλεύουσα τοῦ κράτους τῶν Σελεύκιδῶν ποὺ ἦταν τὸ μεγαλείτερο ἀπὸ τὰ κομμάτια τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. τὴν ἵδρυσε ὁ Ἀντίοχος Α', γιὸς τοῦ Σελεύκου.

11. *Εύνοῦχοι*· εὐνουχισμένοι δοῦλοι ποὺ κουβαλοῦσαν τὸ φορεῖον τῶν ἀριστοκρατισῶν (Ἄσ 3,9).

8. 1. *Κοιλὴ Συρία*· ἡ μεταξὺ Αιβάνου καὶ Ἀντιλιβάνου πεδινὴ Συρία, ποὺ εἶναι κοιλάδα.

2. *Φοινίκη*· ὁ σημερινὸς Λίβανος.

3. *Κολωνία Βηρυτός*· κολωνία (*colonia*) λεγόταν μιὰ πόλι κατεκτημένης χώρας, ποὺ εἶχε ἴσοπολιτεία· ἦταν δηλαδὴ δῆλοι οἱ κάτοικοι τῆς Ρωμαῖοι πολῖτες. τέτοια πόλι τοῦ Ἐλλάδα ἦταν οἱ Φίλιπποι (Πρξ 16,12).

4. Στὸ Ἡ 11,2 κατὰ τοὺς Ο' Φεναεδώρ' πρβλ. Plinius 5,69, οἱ Βαρανίνα καὶ Τερώνυμος, ποὺ καὶ στὴ Vulgata τους ἔχουν μόνο τὴν κατάληξι τοῦ ὀνόματος *Dor* ὅπως καὶ τὸ μασοριτικὸ (*Δυρ*), ἔχουν κείμενο πολὺ φθαρμένο, προφανῶς παπυρικῆς ἀλεξανδρινῆς καταγωγῆς, ἀπὸ τὸ ὅποιο ἐπαναμετέφραζαν τὸ μασοριτικό τους οἱ μασορῖτες.

5. Plinius 5,69.

6. Ψευδησίδος. Γυν. Κατάλ., ἀπόσπ. 135. Ἡρόδοτος 7,61,3· 7,150,2. Ἀπολλόδωρος 2,4,3. καὶ ἰδίως Παυσανίας 4,35,9.

9. 1. *Ιώσηπος*, Ἀρχ. 20,49-53' 20,94-96.

2. *Αἴλιος Άδριανός*· 'Ρωμαῖος αὐτοκράτορας (117-138).

3. Hieronymus, Onom., PL 23,1237' 1239' 1313.

10. 1. Hieronymus, Onom., PL 23,1201' 1239' 1271' 1317.

2. Hieronymus, Onom., PL 23, 1215' 1241' 1279.

3. 'Ο Τερώνυμος ἐδῶ μὲ τὸ στόμα τῆς Παύλης ἐπιτίθεται ἐναντίον τῆς μεταφράσεως τῶν Ἐβδομήκοντα, τὴν ὅποια μισοῦσε πολὺ ἄγρια. ἐδῶ τῆς ἐπιτίθεται, ἐπειδὴ ἔχει αὐτὴν (= τὴν κιβωτὸν Ψα 131,8), ἐνῷ αὐτὸς κι ὁ Ἰουδαῖος ῥαββίνος Βαρανίνα στὴ Vulgata τους ἔχουν *illum* (= αὐτὸν), κι αὐτὸς βολεύει τὸν Τερώνυμο, γιὰ νὰ οἰκοδομήσῃ τὴν ἀνόητη καββαλιστικὴ ἐρμηνεία του ποὺ ἀναπτύσσει.

4. Hieronymus, Onom., PL 23,1263.

11. 1. Hieronymus, Onom., PL 23,1241' 1271.

2. Hieronymus, Onom., PL 23,1237' καὶ Ἀρ 13,25.

3. Εὐσέβιος, Τοπ. ὀνόμ., ΒΕΠ 23,49' 50.

4. Hieronymus, Onom., PL 23,1317.

12. 1. Hieronymus, Onom., PL 23,1201' 1211' 1239' 1271' 1315.

2. Hieronymus, Onom., PL 23,1233' 1249' 1325.

3. Εὐσέβιος, Τοπ. ὀνόμ., ΒΕΠ 23,18' 20' 39.

4. Hieronymus, Onom., PL 23,1211· 1243· 1279· 1319.
- 13.** 1. Hieronymus, Onom., PL 23,1261·1265·1313.
2. Δηλαδὴ ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναοῦ.
3. Κατὰ τὸ σχετικὸ ρώμαϊκὸ μῦθο, ὅταν ὁ ‘Ρώμη, ἐπειδὴ αὐτὸς καὶ οἱ ἄντρες του δὲν εἶχαν γυναικες, ἀρπάξαν τὰ κορίτσια τῶν Σαβίνων.
4. Hieronymus, Onom., PL 23,1219· 1237· 1305· 1327· 1347.
5. Δοσίθεος καὶ δοσιθιανοί, αἱρετικοὶ νικολαϊτικοὶ χαρακτῆρος, τοὺς ὅποιους ἀναφέρει τὸ Β' αἰῶνα ὁ Ἡγήσιππος, Ἀπόσπ. 5 (ΒΕΠ 5,85), στὸν Εὐσέβιο, Ἐκ. ἴστ. 4,22,5.
- 14.** 1. Hieronymus, Onom., PL 23,1327.
2. Τὸ νίτρον (ἔβραϊστὶ ντρ) ἦταν τὸ κυριώτερο σπαστὸν τῶν ἀρχαίων, ἐξορυσσόμενο στὴ Νιτρία τῆς Αἰγύπτου ἥδη γύρω στὸ 1500 π.Χ. καὶ σήμερα λεγόμενο στὴ χημεία νάτριον ἢ νάτριον καυστικόν (Na_2CO_3 , 10 H_2O). πρῶτος τὸ ἀναφέρει ὁ Ἱερεμίας (2,22). στὴν Ἑλλάδα ἥρθε γύρω στὸ 600 π.Χ. καὶ μεταγράφητε νίτρον (Σαπφώ, ἀπόσπ. 165 Bergk, ἀπὸ Φρύνιχον, λ. νίτρον -305. καὶ ἄλλοι) ἢ λίτρον (Ἡρόδοτος 2,86,5. καὶ ἄλλοι). ὁ Ἱερώνυμος ἐδῷ ἔρμηνεύοντας καββαλιστικὰ καὶ αὐτὴ τὴ λέξι, ἐννοεῖ ὅτι σημαίνει ὅτι οἱ σύγχρονοι του μοναχοὶ τῆς Νιτρίας ἀγιάζονται ἀποπλύνοντας τὶς ἀμαρτίες των πολὺ καλὰ καὶ γινόμενοι πεντακάθαροι.
3. Πηλούσιον· πανάρχαιη πόλι τῆς Αἰγύπτου στὸν ἀνατολικῶτα βραχίονα τοῦ Δέλτα τοῦ Νείλου.
4. Μαῖονυμᾶ· πόλι τῆς Παλαιστίνης κοντὰ στὴ Γάζα.
- 15.** 1. Persius, Sat. 1,115.
2. Βάβριος, 72. Φαΐδρος 1,3. Horatius, Epist. 1,3,18-20.
3. Ἀσκοῦνδε δηλαδὴ τὴ μοναχικὴ ἀρετὴ τῆς ἀλουσίας, τὸ νὰ μὴν πλύνεται κανεὶς ποτέ, καὶ τῆς χαμεννίας, τὸ νὰ κοιμᾶται κανεὶς χωρὶς κρεβάτι καὶ στρῶμα, κάτω στὸ ἔδαφος, στρώνοντας μόνο ἓνα πανί ἢ τὸ ἴματιό του, ὅπως φαίνεται λίγο παρακάτω· ἀρετὲς γνωστὲς καὶ στοὺς μοναχοὺς τοῦ Ὄμηρου (Ιλιάς, Π 235 ὑποφῆται ἀνιπτόποδες χαμαιεῦναι), ἀπὸ τοὺς ὅποιους κληρονομήθηκαν. διότι στὴν Ἅγια Γραφὴ τέτοιες ἐπιδόσεις δὲν ἀναφέρονται· εἶναι κληρονομιά εἰδωλολατρική· καὶ εἰδεχθής βέβαια.
4. Τὸ ψιμύθιον, ὁ λευκὸς δηλαδὴ ἀνθρακικὸς μόλυβδος (2 PbCO_3 . Pb(OH)_2), χρησιμοποιούταν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα (Ἀριστοφάνης, Ἐκκλ., 878) καὶ μέχρι τὰ χρόνια μαζί ως λευκαντικὸ φτιασίδι τοῦ προσώπου τῶν γυναικῶν. τὸ ἀντιμόνιο (*stibium*, Sb) χρησιμοποιούταν (Δ' Βα 9,30· Ιε 4,30· Ιζ 23,40· στίμι - στιμίζομαι) γιὰ νὰ βάφωνται μαῦρα τὰ βλέφαρα κι οἱ βλεφαρίδες.
5. Ἀπόστολος· ὁ Β' τόμος τῆς Κ. Διαθήκης (Πράξεις, Ἐπιστολές, Ἀποκάλυψις). ὁρος ἀρχαιότερος τοῦ 400.
6. Ἔναγγέλιον· ὁ Α' τόμος τῆς Κ. Διαθήκης (Ἐναγγέλια).
- 16.** 1. Ἰησοῦς Σιραχίδης, Σοφία 3,30.
- 18.** 1. Horatius, Carm. 2,10,11-12· *Feruntque summos fulgura montis.*
2. Σοφία Σολομῶντος 2,24.
- 20.** 1. Οἱ μοναχοὶ τὸν Ε' αἰῶνα (404) δὲν εἶχαν ἀκόμη ῥάσα, οὕτε κάποιο ἄλλο ἔνδυμα ποὺ νὰ τοὺς διακρίνῃ ἀπὸ τοὺς λαϊκούς· οὕτε οἱ κληρικοί.
- 21.** 1. Πάπας Ἐπιφάνιος (*papa Epiphanius*)· λέει πάπαν τὸν Ἐπιφάνιο Κύπρου, ἐπειδὴ ὁ ἐλληνικὸς αὐτὸς τίτλος στὴν Ἀνατολὴν εἶναι ἀκόμη κοινόχρηστος ἰδίως γιὰ τὸν Ἀλεξανδρείας καὶ τὸν Κύπρου (ἥ Κύπρος πολλὲς φορὲς φερόταν ὡς ἐπαρχία τῆς Αἰγύπτου). μόλις δὲ προηγούμενος ἐπίσκοπος ‘Ρώμης Δάμασος φθόνησε, ἀρπάξε ἀπὸ τὸν Ἀλεξανδρείας, καὶ χρησιμοποίησε γιὰ τὸν ἐσυτό του τὸν τίτλο πάπας. λίγο ἀργότερα ἄλλος ἐπίσκοπος ‘Ρώμης ἀπαγόρευσε τὴ χρῆσι του σ' ὅποιονδήποτε ἄλλον ἐπίσκοπο τῆς οἰκουμένης. καὶ στὴ μὲν Δύστι οὐπέκυψαν ὅλοι, στὴν Ἀνατολὴ ὅμως ἀδιαφόρησαν γιὰ τὸ καπρίτσι αὐτὸ τοῦ ‘Ρώμης μέχρι σήμερα.

2. Ἰησοῦς Σιραχίδης, Σοφία 13,2. Ἀν καὶ ὁ Ἱερώνυμος ὡς βιβλία τῆς Π. Διαθήκης δέχεται μόνο ἐκεῖνα ποὺ δέχονται οἱ μετὰ τὸ 130 Ἰουδαῖοι κι ἀργότερα οἱ προτεστάντες, ἐν τούτοις ἐδῶ στὰ 16,1 καὶ 21,2 χρησιμοποιεῖ ὡς θεόπνευστη Βίβλο καὶ τὴ Σοφία τοῦ Σιραχίδου Ἰησοῦ, στὰ δὲ 18,2 καὶ 23,1 χρησιμοποιεῖ πάλι ἔτσι τὴ λεγόμενη Σοφία Σολομῶντος· κι ὀνομάζει τὴ μία φορά (21,2) τὸ βιβλίο τοῦ Σιραχίδου *Γραφὴν* (*Scriptura*), ὅπως ὄνομάζει συνήθως τὴν Ἀγία Γραφή. ἀσυνέπεια.

3. Ἀριστοτέλης, Ἡθ. νικ. 2,5· 2,7· 2,9· 3,8· 4,13· Ἡθ. εὐδ. 2,3· 2,5· Πολ. 4,11.

4. Θέογνις, 335. Πίνδαρος, ἀπόστ. 204· σοφοί. Ἀριστοτέλης, Ῥητ. 2,12· Χίλων Λακεδαιμόνιος. Πλούταρχος, Ἐπτ. σοφ. συμπ. 20· Χίλων. Terentius, Andria, 61 *Nequid nisi*.

22. 1. Τὸ χωρίο ἀπὸ *vestita cilicio* μέχρι *Domīnum reperiret* (= ντύθηκε τρίχινο σάκκο μέχρι εἶχε βρῆ... τὸν Κύριο) ὀβελίζεται ὡς νόθο· φρονῶ ὅμως ὅτι εἶναι γνήσιο.

23. 1. Σοφία Σολομῶντος 9,15.

2. Θηρία τοῦ καλάμου λέει ὁ Ψαλμόδος τοὺς Αἰγυπτίους, ἐπειδὴ κατοικοῦν στὶς ὅχθες τοῦ γεμάτου καλάμια καὶ παπύρους Νείλου. ἀλλ’ ὁ Ἱερώνυμος, ἐρμηνεύοντας κατὰ τὴν ὥριγενική συνήθειά του καββαλιστικά – ἡταν παλιὸς φανατικὸς θαυμαστῆς τοῦ Ὁριγένους–, ἐννοεῖ ὡς κάλαμον τὴν πέννα γραφῆς καὶ ὡς Θηρία τοῦ καλάμου τοὺς συγγραφεῖς ἐχθρούς του, μὲ τοὺς ὅποιους βριτικόταν πάντοτε σὲ ἄγρια διαμάχη.

3. *Brevi interrogatio conclusi*: τὸ *conclusi* (= ἔκλεισα, συνέκλεισα) εἶναι ἀθλητικὸς - δεξιολαβικὸς παλαιστικὸς ὄρος, ποὺ σημαίνει τὸ «κεφαλοκλείδωμα», ἡ δὲ ὅλη φράσι σημαίνει «μὲ μιὰ μικρὴ ἐπερώτησι», μὲ ἔνα σβέλτο τέχνασμα, «τοῦ ἔκανα κεφαλοκλείδωμα» (ἔμμεσος ἔπαινος τῆς διαλογικῆς καὶ ὥητορικῆς του δεινότητος).

24. 1. Χρύσιππος, στὸν Εὐστάθιο, Εἰς Ἰλ. Ψ 66.

26. 1. Ιστορία· τὰ ιστορικὰ βιβλία τῆς Ἀγίας Γραφῆς.

2. *Πλευρατικὴ ἐρμηνεία* (*intelligentia spiritualis*): ἐννοεῖ τὴν καββαλιστικὴν ἐρμηνείαν, αὐτὴ ποὺ ἐφαρμόζει κι ὁ ἴδιος ἐδῶ στὰ βιβλικὰ χωρία. τὴν ἔχει κληρονομήσει ἀπὸ τὸν Ὁριγένη, ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ ἡταν φανατικὸς θαυμαστῆς του. ἐπειτα τὸν ἀποκήρυξε, ἀλλὰ τὴν ὥριγενικὴν καββαλιστικὴν ἐρμηνείαν τὴν κράτησε, ἐπειδὴ αὐτὴ ὅποιον δὲν καταλαβαίνει τὸ κείμενο τὸν βγάζει ἀπὸ τὸ ἀδιέξοδο. σφαλερᾶς πολλοὶ λέν τὸν καββαλισμὸν ἀλληγορία. ἀλληγορία εἶναι δταν τὴ δίνη ὁ ἴδιος ὁ συντάκτης τοῦ λόγου ἢ συγγραφεὺς τοῦ κειμένου, ὅπως ὁ Κύριος στὶς παραβολές ἢ ὁ Ἰωάννης στὴν Ἀποκάλυψι, ἐνῷ δταν τὴν ἐφαρμόζῃ στὸ κείμενο ὁ ἐρμηνευτής, ἐπειδὴ ἔτσι γουστάρει αὐτός, ὅπως ὁ Ὁριγένης στὴ Βίβλο ἢ πρὶν ἀπ’ αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι Ἀριστόβουλος καὶ Φίλων Ἀλεξανδρεύς, εἶναι καββαλισμός. ὁ καββαλισμὸς κατάγεται ἀπὸ τοὺς Αἰγυπτίους ἱερογραμματεῖς, οἱ ὅποιοι προσπαθοῦσαν νὰ «διαβάσουν» τὰ μὴ ἀναγνώσιμα ἀρχαῖα αἰγυπτιακὰ ἱερογλυφικά. ἐννοεῖται δτι ὅποιαδήποτε καββαλιστικὴ ἐρμηνεία εἶναι μόνο σφαλερή· καὶ ἀνόητη βέβαια καὶ βλάσφημη, δταν πρόκηται γιὰ τὴ Βίβλο.

3. ἐννοεῖ τὴ δική του μετάφρασι τὴν ἐπειτα λεγομένη *Vulgata* (= λαϊκή). τὴν Κ. Διαθήκη του, ποὺ εἶναι γλωσσικὴ μόνο διασκευὴ - «βελτίωσι» σὲ κομψὰ λατινικὰ τῆς ἀπὸ τὸ Β’ αἰώνα ὑπαρχούσης ἄκομψης γλωσσικῶς ἀλλὰ σωστῆς λατινικῆς μεταφράσεως τῆς λεγομένης *Ιταλικῆς* (*itala*), τὴν τελείωσε πρὸ τοῦ 384 ἐπὶ πάπα ‘Ρόμης Δαμάσου’ τὴ δὲ Π. Διαθήκη του τοῦ τὴ μετέφρασε, ὅπως ὅμοιογεῖ ὁ ἴδιος, σὲ κακὰ λατινικὰ ὁ Ἰουδαῖος ῥαββίνος Βαρανίνα γύρω στὸ 400 ἀπὸ τὸ τότε μασοριτικὸ (πρωτομασοριτικό), δταν ὁ ἴδιος ὁ Ἱερώνυμος μόναξε μαζὶ μὲ τὴν Παῦλα στὴ Βηθλεέμ, κι ἐπειτα ὁ ἴδιος τὴ λιμάρισε ἀποδίδοντάς την σὲ κομψὰ λατινικά, τελειώνοντάς την πρὸ τοῦ 404. ἡ ὅλη τῆς Βίβλου μετάφρασί του ἐρμηνευτικῶς καὶ μεταφραστικῶς εἶναι ἄθλια.

4. Ὅταν λέη ὅτι ἥξερε ἐβραϊκὰ ἢ ἐλληνικά, ψεύδεται ὡς ἀπατεώνας. δὲν ἥξερε καμμιὰ ἀπὸ τὶς δύο γλῶσσες.

5. Δηλαδὴ τῆς Παύλης καὶ τῆς Εὐστοχίας.

27. 1. Horatius, Carm. 1,3,18 *siccis oculis.*

2. *Specus Domini* ἐννοεῖ τὸ σπήλαιο, ὅπου δῆθεν γεννήθηκε ὁ Χριστός. τὸ Εὐαγ-
γέλιο δὲν λέει πουθενά σπήλαιον· λέει χῶρο ποὺ εἶχε φάτνην (= παχνί), δηλαδὴ στά-
βλο. τὸ σπήλαιον τὸ εἰσήγαγε ὁ αἱρετικὸς Ἰουστῖνος τὸ Β' αἰῶνα, ἐπηρεασμένος ἀπὸ
τοὺς εἰδωλολατρικοὺς μύθους γιὰ τοὺς θεοὺς Ἐρμῆ καὶ Μίθρα, ποὺ μυθολογοῦνταν ὅτι
γεννήθηκαν σὲ σπήλαιο (βλ. Ὑμν. εἰς Ἐρμῆν, 23. Ἰουστῖνον, Διάλ. 78,6). ἔπειτα οἱ πα-
πικοὶ ἔλεγαν πάντα σπήλαιον, ὅπως κι ἐδό δ μυθομανῆς Ἱερώνυμος. κι ἔπειτα ἀπὸ δυτι-
κὴ ἐπίδρασι εἴπαν σπήλαιον καὶ ἀνατολικοὶ ποιηταὶ ὅπως ὁ Ῥωμανός, οἱ εἰκονογράφοι,
καὶ τὰ σημερινὰ φράγκικα κάλαντα. βλ. καὶ 10,1· 10,3· 27,2.

29. 1. *Spelunca salvatoris* ταυτόσημο μὲ τὸ *specus Domini* (27,2).

30. 1. *Funale aureum* (χρυσοῦ λυχνοῦχος) ὅπως τώρα λέμε «ἔνα πιθάρι λίρες»,
«ἔναν κουβᾶ λίρες», «ἔναν τενεκὲ λίρες», τότε ἔλεγαν «ἔναν λυχνοῦχο χρυσᾶ νομίσμα-
τα». ὁ λυχνοῦχος (*funale*), ποὺ σφαλερά στὸ Λεξικὸ τῶν Liddell - Scott καὶ σ' ὅλα τ' ἄλ-
λα ἔρμηνεται «λυχνοστάτης», ἡταν φοειδὲς σκεῦος 30 × 20 ἑκ., διάτρητο ἀπὸ μικρὲς

ὅπες σὰν κόσκινο. τὸ σκεῦος
αὐτό, ποὺ μέσα του τοποθε-
τοῦνται πήλινο λυχνάρι, προ-
στάτευε τὴ φλόγα του ἀπὸ
τὸν ἄνεμο. εἶχε διπλὴ κινητι-
κὴ λαβὴ ἐξαρτημένη ἀπὸ
τοὺς «ώμους» του, γιὰ τὴ με-
ταφορὰ ἢ τὴν ἀνάρτησί του,
καὶ στὸ κάτω μέρος 3 ἢ 4 πό-
δια. μικροὶ στὰ χωριὰ φτιά-
χναμε τέτοιους λυχνοῦχους -
«φανάρια» μὲ κούφια καὶ διά-
τρητα καρπούζια. βρέθηκε
χάλκινος λυχνοῦχος στοὺς
βασιλικοὺς τάφους τῆς Βερ-
γίνας (βλ. M. Ἀνδρονίκου,
Οἱ βασιλικοὶ τάφοι καὶ ἄλλες
ἀρχαιότητες, Ἀθῆνα 1984, σ.
162). ἀναφέρεται ὁ λυχνοῦ-
χος σὲ ἀρχαίους συγγραφεῖς
Ἐλληνες καὶ Λατίνους. Ἀλε-
ξίς, Ἐκκηρυττόμενος, ἀπόσπ.

67A Edmonds. Cicero, De senect. 13,44. Vergilius, Aen. , 1,727. Horatius, Carm. 3,26,7.
Ovidius, Met. 12,247.

31. 1. *Baßulών* ὁ Ἱερεμίας ἀσφαλῶς ἐννοεῖ τὴ Baßulῶνα τῆς Μεσοποταμίας (Ι-
ράκ). ὁ Πέτρος (Α' Πε 5,13), ποὺ ἀναφέρει τὴ Baßulῶνα ὡς τόπο διαμονῆς του, ἐννοεῖ
τὴ Baßulῶνα τῆς Αἰγύπτου, πρώην Μέμφιν κι ἔπειτα Κάιρο. ἡ αἰγυπτιακὴ αὐτὴ Baßul-
ῶν, καταφύγιο τῶν ἀποστόλων τῆς περιτομῆς Πέτρου Ἰούδα Ιοάννου Μάρκου μετὰ τὸ
66, ἀναφέρεται στ' ἀρχαῖα κείμενα πάρα πολλὲς φορές. Διόδωρος Σικ. 1,56,3. Στράβων
17,1,30· 40. Πέτρος ἀπόστολος, Α' Ἐπιστ. 5,13. Ἰώσηπος, Ἀρχ. 2,315. Κλαύδιος Πτολε-
μαῖος, Γεωγρ. 4,5,24. M. Ἀθανάσιος, Ἐπιστ. πρὸς μον. 72 PG 25,780b. Παλλάδιος Ἐ-
λεν., Λαυρ., Ἀρσέν., 42' Δανιήλ, 3' PG 65, 108a· 153c. Ζώσιμος Ἰστ. 1,44 CSHB, σ. 41.
Στέφανος Βυζ., λ. Baßulῶν. Πρακτικὰ Η' οἰκ. συνόδου ἐν Ἀγίᾳ Σοφίᾳ (τοῦ 880), Ἐπι-
στολὴ Μιχαὴλ Ἀλεξανδρείας πρὸς Φώτιον Κωνσταντινουπόλεως, 94 K. Σιαμάκη, Δο-
σιθέου Τόμος Χαρᾶς, 1985, σ. 307... καὶ Ἰάκωβον Baßulῶνος. Πάπυροι Ὁξυρ. 895,13-

14 (305 μ.Χ.)· 1190,5-6 (212 μ.Χ.)· 1260,7-8 (325 μ.Χ.)· 1406, ὅλος (212 μ.Χ.). Πάπυρος Hibeh 220, ὅλος (335 μ.Χ.). Πάπυροι Rylands 627, ὅλος· 633,525-8. Πάπυροι SGUA 5639,16-18 (710 μ.Χ.)· 9545,32 (τῆς 2-9-112 μ.Χ., ὁ ἀρχαιότερος σχετικὸς πάπυρος)* 9749,1 (642 μ.Χ.). Πάπυροι PSI 873,7-9 (299 μ.Χ.)· 1266,5-6 (τοῦ Ή' αἱ.). Πάπυρος Ἀμβούργου 2 = Πάπυρος ίουδαϊκὸς 417, ὅλος. ὁ Ἰωάννης στὴν Ἀποκάλυψι (14,8· 16,19· 17,5· 18,2· 18,10· 18,21) ὡς ἀντικείμενο τῆς ἀλληγορίας του ἐννοεῖ τὴν ἀρχαία καὶ ἀνύπαρκτη πλέον Βαβυλῶνα τῆς Μεσοποταμίας, τὴν ὥποια ἀποκαλεῖ πάντοτε *Βαβυλῶνα μεγάλην*, προφανέστατα γιὰ νὰ τὴν ἀντιδιαστείλῃ πρὸς τὴ μικρότερη *Βαβυλῶνα τῆς Αἰγύπτου* καὶ μόνη ὑπαρκτὴ καὶ γνωστὴ κοινῶς στὶς ἡμέρες του, στὴν ὥποια καὶ κατοικοῦσε λίγο πρὶν γράψῃ τὴν Ἀποκάλυψι στὴν Πάτμο. οἱ παπικοὶ ὅμως κι ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς ὁ Ἱερώνυμος ἐδῶ λένε *Βαβυλῶνα* τὴ ‘Ρώμη, τὴν ἔδρα τοῦ πάπα τους, ὅχι «γιὰ νὰ τὴ μεμφθοῦν» τάχα ὡς κέντρο τῆς ἀμαρτίας, ἀλλὰ γιὰ νὰ δείξουν ὅτι ὁ Πέτρος γράφει τὴν Α΄ Ἐπιστολή του ἀπὸ τὴν ἔδρα του τὴ ‘Ρώμη ἡ *Βαβυλῶνα!* ὑστερικὸς φακιρικὸς κι ἀπατεωνικὸς τρόπος τοῦ σκέπτεσθαι καὶ τοῦ καββαλιστικῶς ἐρμηνεύειν. τί δουλειὰ εἶχε στὴ ‘Ρώμη ὁ Πέτρος, ποὺ δὲν μιλοῦσε τὰ λατινικὰ καθόλου καὶ τὰ Ἑλληνικὰ καλά; καὶ βλέπουμε στὰ προειρημένα Πρακτικὰ τῆς συνόδου τοῦ 880 ὅτι ἐπίσκοπος *Βαβυλῶνος* τῆς Αἰγύπτου ὀνόματι ‘Ιάκωβος ὑπῆρχε τούλαχιστον μέχρι τὸν Θ' αἰώνα.

33. 1. Horatius, Carm. 3,30,1 *Exegi monumentum aere perennius.*

2. Μεταφράζω σὲ ὅμηρικὴ γλῶσσα (χωρὶς μέτρο), γιὰ νὰ ἐκφράσω τὴν ὑψηγορία τοῦ Ἱερωνύμου στὸν στίχους του αὐτού.

34. 1. Τὸ τελευταῖο αὐτὸ κεφάλαιο 34 δὲν εἶναι, νομίζω, κείμενο τοῦ Ἱερωνύμου, ἀλλὰ μεταγενέστερο συναξάριο. γι αὐτὸ καὶ τὸ μεταφράζω στὴ συναξαριστικὴ γλῶσσα.

* Μεταφράζω τὰ δυὸ ἐπιγράμματα καὶ τὸ συναξάριο καὶ στὴ σημερινὴ δημοτικὴ γλῶσσα.

* * *

E Y P E T H P I A

1. Βιβλικὰ χωρία

Γένεσις			19	13,1
3	1-7	18,1	29	18,2
7	17-24	12,3	35	10,1
12	1	31,1	21	10,4
14	2	11,3	43	12,1
	8	11,3''	46	14,1
18	1	11,2	47	14,1
	10	11,2	49	10,3
	16	11,3	13	8,1
19	30-38	11,3	50	8,1
	32-38	11,3		
27	41-45	18,2	”Εξοδος	
28	11	13,1	12	10,4
	12-13	13,1	7	
			13	10,4

22-23	10,4	19	9	18,2
37	14,1	22	19	8,3
16	3	27	1	18,2
Ἄριθμοί				
13	24	11,1	5	6-9
	25	11,1		9,3
19	2	12,1		
	5	12,1	1	13
	9	12,1	11	14
			16	18,1
			34	12,2
			17	8-24
Δευτερονόμιον			18	8,1
10	9	31,1		13,5
13	4	18,4		
18	1-2	31,1	2	12,3
27	9	26,1		
29	23	11,3	19-22	12,3
			8	14,1
			21	
Ἴησοῦς Ναυή			23	8,1
3	11-17	12,3		
4	3-9	12,3	Β' Παραλειπομένων	
5	2-3	12,3	8	8,3
6	26	12,2	11	14,1
7	24	13,1	35	8,1
9	3-33	8,3	39	13,6
10	12	8,3		
11	2	8,2	Ψαλμοί	
13	14	31,1	6	15,3
14	13-14	11,2	21	10,3
	15	11,2	25	28,1
15	15	11,2	26	28,2
24	30-31	13,2	29	22,1
	33	13,2	31	1,3
			33	22,1
Κριταί			34	1,3
1	11-12	11,2	35	25,1
	13-15	11,2	37	18,3
4	2-24	13,6	38	18,3
6	37-38	10,4		
15	18-19	14,1	40	1,2
	19-20	8,3	41	1,3
	21	8,3		
21	15-24	13,2	41	2-3
				22,2
			4	22,1
			7	13,6
			12	19,1
‘Ρούθ			43	19,4
1	16	31,2		
			22	19,4
			23	19,4
Α' Βασιλειῶν			24	27,1
1	3	13,2	44	22,1

47	9	22,1	<i>Μιχαῖας</i>		
54	7	1,3	1	1	14,1
62	2	21,2	5	1-2	10,2
67	31	23,2			
68	6	19,3	<i>Ἰωάν</i>		
72	8-9	23,2	3	1-5	9,3
	26	31,1			
73	19	23,2			
76	5	19,2	<i>Ιωνᾶς</i>		
77	12	14,1	1	3	8,2
	25	22,1			
	43	14,1	<i>Ζαχαρίας</i>		
78	11	19,2	3	9	13,1
83	2-3	28,1	9	16	16,2
	11	28,1			
86	1-2	9,3	<i>Μαλαχίας</i>		
88	13	13,6	4	2	12,3
101	10	22,1			
109	3	10,2	<i>Ἡσαῖας</i>		
117	6	19,4	1	3	10,1
119	5-6	1,2	15	5	11,3''
131	3-5	10,3	19	18	14,1
	6	10,3	28	9-11	18,4
	7	10,3		16	13,1
	17	10,3	29	1	9,3
138	12	1,2	32	20	10,1
			49	8	18,4
<i>Ἴωβ</i>			63	3	11,1
1	21	19,2	65	13-14	22,1
2	4-5	17,1			
40	8	18,3	<i>Ιερεμίας</i>		
			2	13	13,6· 22,1· 22,2· 23,1
<i>Παροιμίαι</i>				22	14,1
7	1	19,4	13	23	11,1
14	29	18,4	28	6	31,1
<i>Ἄσμα</i>			<i>Θρῆνοι</i>		
1	7	12,1	3	24	31,1
	14	11,3			
2	10-11	28,2	<i>Ιεζεκιήλ</i>		
	12	28,2	11	22-23	12,1
4	8	13,6			
5	10	31,1	<i>Δανιήλ</i>		
			4	24	16,1
<i>Ωσηέ</i>					
7	13	23,2	<i>Ματθαῖος</i>		
			1,18-2,18		10,1
<i>Ἀμώς</i>			2	6	10,2
1	1	12,1	3	2	31,2

	13-17	12,3		43	8,2
4	13	13,5''		46	15,5
5	3	15,6	16	3-4	9,2
	7	16,1			
	10	18,3	Λουκᾶς		
	39	18,2	2	7-20	10,1
8	5-17	13,5		7-17	10,1
	23-27	13,5		7	10,3' 14,3
	25	27,1		8	10,4
9	24	29,1		14	10,4
10	37	19,2	3	11	15,5
11	11	13,4	4	16	13,5
12	24	19,3		23	13,5
14	15-21	13,5		31-41	13,5
	25-29	24,1	6	21	22,1
	30	24,3		29	18,2
	31	24,3	7	11-17	13,6
15	24	10,2		27	23,4
16	18	9,3		28	13,4
	24	19,1	8	24	27,1
	25	19,1		52	29,1
	26	19,2	9	24	19,1
18	1-4	3,3		46-48	3,3
	10	2,1	10	30-37	12,2
	17	23,1	11	41	16,1
19	27-29	3,2	16	9	16,1
20	26	3,3	19	1-10	12,2
	30-34	12,2	21	19	18,4
21	1	12,1	22	24	3,3
	6-7	12,1		26-27	3,3
22	29-30	23,4	24	13	8,3
	30	23,4		30-31	8,3
23	11	3,3		36	24,1
	27	17,1		37	24,1
26	13	33,1		39-40	24,3
27	6	30,1		39	24,1''
	18	18,1		42	24,1
	26	9,3		46	24,1
28	2	9,2			
Ιωάννης					
Μάρκος					
3	21	19,3	1	1	10,1
5	39	29,1		5	1,2
	43	24,2		14	10,1
7	11	30,1		29	10,4''
9	34	3,3	1	1-11	13,5
10	42-43	3,3	4	5	13,3
14	9	33,1		6	13,3
15	10	18,1		7,30	13,3
				17-27	13,3

6	33	10,2	9	11	20,1
8	48	19,3		27	1,3' 17,2
	56	11,2	15	44	23,1
11	1-44	12,1		53	19,1
	39	24,2			
12	2	24,2	B' Κορινθίους		
15	19	19,3	1	5	19,1
20	17	12,1		7	19,1
	19	24,1' 24,2''		12	19,3
	20	24,1	3	6	11,2
	26	24,1''' 24,2'''	4	7	19,1
	27	24,1''' 24,3		16-18	18,4
21	4	24,1		17	18,3
			8	13-14	15,5
Πράξεις			12	7	18,1
1	15	9,3		10	19,1
	9-12	12,1			
2	4	9,3	'Εφεσίους		
	16-21	9,3	4	13	25,1
8	27-39	11,1	5	18	11,3
9	32-43	8,2	6	11	9,4
	36-43	8,2			
	39	29,1	Φιλιππησίους		
10	1	8,2	1	23	1,2
13	46	10,2	2	7-8	18,3
21	5	8,1	3	5	8,3
	7	8,1			
	8-9	8,1	A' Τιμόθεον		
23	31	8,2	6	8	20,4
'Ρωμαίους			B' Τιμόθεον		
3	25	11,2	4	7-8	22,1
5	3-4	18,4		8	18,3
7	22-25	20,4			
	24	21,3	'Ιακώβου		
8	18	18,4	1	19	26,1
	36	19,4	4	4	25,2
11	1	8,3			
	33-34	25,1	A' Ιωάννου		
12	19	18,2	2	15-17	19,2
	21	18,2	5	19	1,2
14	21	1,3			
A' Κορινθίους			'Αποκάλυψις		
1	25	19,3	3	5	22,1
2	9	30,2		12	31,2
4	9-10	19,3		18	22,1
	21	20,4	14	4	22,1
7	32-34	15,3	21	18-21	16,2

2. Ὁ νόμος τα

- Ἄαρών 13,2
 Ἀβδίας 13,4· 13,5
 Ἀβιράμ 12,2
 Ἀβραάμ 11,2··· 11,3· 31,1
 Ἀγαμέμνων 3,1· 33,2
 Ἀγιοι Τόποι 3,2· 4,2· 7,1· 9,1· 14,2· 18,2
 Ἀδάμ 11,2· 25,1
 Ἀδαμά 11,3
 Ἀδαρ Ἰδουμαῖος 18,1
 Ἀδερ 10,4
 Ἀδιαβῆνοι 9,1
 Ἀδριανός (Αἴλιος Ἀδριανός) 9,1
 Ἀδριατικὸν πέλαγος 7,1
 Ἀδωμμίμ 12,2
 Αἴγυπτος 10,1· 10,4· 14,1··· 31,2
 Αἰθίοψ (Ιε 13,23) 11,1
 Αἴλια (= Ἱερουσαλήμ) 9,1
 Αἴλιος Ἀδριανός 9,1
 Αίνεας (Πρξ 9,32-43) 8,2
 Αίνειάς 4,1
 Αἴσωπος 15,1
 Ἀκηώ (= Πτολεμαῖς) 8,1
 Ἀλεξάνδρεια 14,1
 Ἀμμωνῖται 11,3
 Ἀμώς 12,1
 Ἀνατολή 6,1
 Ἀνδρομέδα 8,2
 Ἀντιόχεια 6,1· 7,2
 Ἀντιπατρίς 8,2
 Ἀντώνιοι (Α. δ ἀσκητής) 6,2
 Ἀριήλ 9,3
 Ἀριμαθαία 8,2
 Ἀρισταίνετος (ὕπατος 404) 34,1
 Ἀρσῆται (Α. δ ἀσκητής) 14,2
 Αύγούστα (= Σαμάρεια) 13,4
 Αύγουστος Καΐσαρ 8,2· 13,4
 Ἀφρικανός 1,1
 Ἀχιήλ 12,2
 Βαβυλών 31,1
 Βαλά 11,3
 Βαράκ 13,6
 Βεελζεβούλ 19,3
 Βεθήλ 13,1
 Βεθσούρ 11,1
 Βεθωρῶν Ἀνω - Βεθωρῶν Κάτω 8,3
 Βενιαμίν 8,3· 10,1· 13,2
 Βενωνί 10,1
 Βηθλεέμ 1,1· 3,2· 10,1· 1-,2··· 14,3· 18,2·
     31,2· 33,1· 34,1
 Βηθλεέμιον ἄντρον 33,3
 Βηθλεεμίτης ἀγρός 33,2
 Βηθφαγή 12,1
 Βηρυτός 8,1
 Βλαισίλλα (μάτηρ Παύλης) 3,1
 Βλαισίλλα (θυγάτηρ Παύλης) 4,2
 Βουνός ἀκροβυστιῶν 12,3
 Γαάς ὅρος 13,2
 Γαβαά 8,3
 Γαβαάθ 13,2
 Γαβαών 8,3
 Γαβαωνῖται 8,3
 Γάζα 11,1
 Γάλγαλα 12,3
 Γαλιλαία 13,6
 Γαριζίμ 13,3
 Γεθαῖοι 14,1
 Γεσὲν γῆ 14,1
 Γισών ποτ. 13,6
 Γοθονιήλ 11,2
 Γόμορρα 11,3
 Γράκχοι 1,1· 3,1· 33,2
 Δανιήλ 16,1
 Δαυΐδ 9,3··· 10,3· 18,2
 Διόσπολις 8,2
 Δομιτιανός 7,1
 Δομιτίλλα (Φλαβία Δομιτίλλα) 7,1
 Δορκάς 8,2· 29,1
 Δοσίθεος (αίρετικός Β' αἰ.) 13,3
 Δύσις 6,1
 Δώρο (Φεναεδώρ) 8,2
 Ἐβραῖοι 11,2
 Ἐλαιῶν ὅρος 12,1
 Ἐλεάζαρ 13,2
 Ἐλένη (βασίλισσα Ἀδιαβηνῶν) 9,1
 Ἐλισαῖος 12,3··· 13,4
 Ἐλλάς 3,1
 Ἐλάν 8,3
 Ἐμμαούς 8,3
 Ἐνγαδδί 11,3
 Ἐπιφάνιος Σαλαμῖνος 6,1··· 7,1· 21,1
 Ἐρμῶν ὅρος 13,6
 Ἐρμωνὶμ ὅρος 13,6

- Ἐσχώλ 11,1
 Εὐστόχιον 2,2· 4,1· 4,2· 6,3· 26,2· 2 9,2·
     31,1· Εὐστοχία 27,2· 33,2
 Ἐφραθά 10,2''' 10,3
 Ἐφραὶμ ὄρος 13,2
Ζακγαῖος 12,2
 Ζωαράμ 11,3
Ἡλίας 8,1· 12,3
 Ἡρῷδης (ό Α') 8,2''' 10,1· 13,4
Ἡσαῖας 13,1· 18,4
 Ἡσαῦ 18,2
Θαμναθσαρέ 13,2
 Θεκουέ 12,1
 Θωμᾶς 24,1
 Ἰακώβ 9,3· 10,3''' 10,4· 11,2· 13,1''' 13,3·
     18,2
 Ἰδουμαία 14,1
 Ἰδουμαῖος 18,1
 Ἰεβούς 9,1
 Ἰεζεκιήλ 12,1
 Ἰερεμίας 31,1
 Ἰεριχώ 12,2''
 Ἱεροσόλυμα 7,1· 9,1· 26,3· 28,2· Ἱερουσα-
     λήμ 9,1· 9,2· 12,1· Ἰεβούς 9,1· Αἰλία
     9,1
 Ἱεφονή 11,2
 Ἰησοῦς Ναυή 8,3· 11,2· 13,2
 Ἰόπη 8,2
 Ἰορδάνης 12,3''
 Ἰουδαία 8,2
 Ἰουδαῖοι 25,1
 Ἰούδας (ἡ φυλή) 10,2· 10,3
 Ἰουλία 4,1
 Ἰούλιος 4,1· Ἰούλιοι 4,1
 Ἰουλος 4,1
 Ἰσαάκ 11,2''
 Ἰσίδωρός τις ὁμοιογητής 14,2
 Ἰσραήλ 10,2''' 12,1· 13,5
 Ἰωάννης βαπτιστής 13,4· 23,4
 Ἰωάννης εὐαγγελιστής 10,1· 16,2
 Ἰώβ 17,1· 18,3
 Ἰωνᾶς 8,2
 Ἰωσήφ (νίος Ἰακώβ) 12,1
 Ἰωσήφ (θετὸς πατὴρ Ἰησοῦ) 10,1· 14,3
 Ἰωσήφ ἀπὸ Ἀριμαθαίας 8,2
 Ἰωσίας 8,1
Καῖσαρ Αὔγουστος 8,2
 Καισάρεια Παλαιστίνης 8,2
 Καλάνδαι (Kalendae) 34,1''
 Κανά 13,5
 Καριαθαρβή 11,2
 Καριὰθ Σεφέρ 11,2
 Καφάρ-Βαρουχαῖ 11,3
 Καφαρναούμ 13,5
 Κενέζ 11,2
 Κηδάρ 1,2''
 Κλεόπας 8,3
 Κορνήλιος (Πρξ 10,1) 8,2
 Κύθηρα 7,1
 Κυκλάδες (=Δωδεκάνησα) 7,1
 Κύπρος 6,1· 7,1
 Κωνσταντία (= Σαλαμίς Κύπρου) 6,1
 Λάζαρος 12,1· 24,2
 Λαίτη (Laeta) 26,3
 Λαχίς 14,1
 Λευΐται 12,2· Λευΐται (=Χριστιανοὶ κλη-
     ρικοί) 28,2
 Λύδδα 8,2
 Λυκία 7,1
 Λώτ 11,3
Μαγεδώ 8,1
 Μαϊκία Παπιρία 1,1
 Μαϊούμα 14,2
 Μακάριοι 14,2
 Μαλέας 7,1
 Μαρεσά 14,1
 Μάρθα (ἀδελφὴ Λαζάρου) 12,1
 Μαρία (μῆτηρ Χριστοῦ) 10,1· 10,3· 14,3
 Μαρία (ἀδελφὴ Λαζάρου) 12,1
 Μεθώνη 7,1
 Μεσοποταμία 18,2
 Μιχαῖας 10,2· 14,1
 Μωαβῖται 11,3
 Μωρασθί 14,1
 Μωϋσῆς 13,3
 Ναβούχοδονόσορ 16,1
 Ναζαρέτ 13,5
 Ναῦμ 13,6
 Ναυή 8,3· 11,2· 13,2
 Νεάπολις (=Συγέμ) 13,3
 Νικόπολις (=Ἐμμαούς) 8,3
 Νιτρία 14,1
 Νόβ 8,2
 Νόο (=Ἀλεξάνδρεια) 14,1
 Νοεμίν 31,2
 Ονώριος (Αὔγουστος) 34,1
 Ορος Ἐλαιῶν 12,1
 Παλαιστίνη 9,1· 29,1

- Παπιρία Μαικία 1,1
 Παμμάχιος 4,2
 Παῦλα 1,1· 3,2· 17,2· 27,1· 33,1· 33,2· 33,3·
     34,1
 Παῦλα (έγγονη) 26,3
 Παυλīνα 4,2
 Παυλīνος Ἀντιοχείας 6,1''· 7,2
 Παῦλος (Αἰμίλιος) 1,1· 33,2
 Παῦλος (ἀπόστολος) 8,1· 8,3· 20,4· 25,1
 Παῦλος (ὁ ἀπλούς) 6,2
 Πέτρος (ἀπόστολος) 24,1· 24,2
 Πηλούστιον 14,2
 Ποντιὰς νῆσος 7,1
 Πτομελαΐς 8,1
 ‘Ραχήλ 10,1
 ‘Ρόδος 7,1
 ‘Ρουφίνα 4,2· 6,2
 ‘Ρωγᾶτος 3,1
 ‘Ρωμαῖοι 33,2
 ‘Ρώμη 1,1· 3,2· 4,2· 6,1· 15,4· 26,3· 33,3·
     34,1
 ‘Ρωμύλος 13,2
 Σαβīνος 13,2· Σαβīνοι 13,2
 Σαλαμίς (Κύπρου) 6,1
 Σαλήμ 9,1
 Σαμάρεια 13,4· Σεβαστή 13,4
 Σαμαρείτης (τῆς παραβολῆς) 12,2
 Σαμαρεῖτις (ἡ) 13,3
 Σαμψών 14,1
 Σαούλ 18,2
 Σαρεπτά 8,1
 Σάρρα 11,2
 Σεβωτήμ 11,3
 Σεγούβ 12,2
 Σελεύκεια 7,2
 Σεραπίωνες 14,2
 Σηγώρ 13,1
 Σιδών 8,1
 Σισάρα 13,6
 Σιών 9,3''
 Σιώρ ποτ. 14,1
 Σκιπίων Ἀφρικανός 1,1
 Σκιπίων 31,2· Σκιπίωνες 11,· 3,1
 Σκύλλα (Ομηρος, μ 108) 7,1
 Σόδομα (ἡ !) 11,3
 Σοκγάθ 14,1
 Σολομών 8,3
 Στράτωνος Πύργος 8,2
 Συρία Κοίλη 8,1
 Συχάρ 13,3
 Συχέμ (= Νεάπολις) 13,3
 Τάνις 14,1
 Τιβεριάς · Τιβεριάδος λίμνη 13,5
 Τοξότιος (σύζυγος Παύλης) 4,1
 Τοξότιος (υἱός Παύλης) 4,2· 6,2· 19,2· 26,3
 Τροία 3,1
 Τύρος 8,1
 Φάραγξ Ἄχώρ 13,1
 Φεβρουάριαι Καλάνδαι 34,1
 Φεναεδώρ 8,2
 Φίλιππος (τῶν ἐπτά) 8,2
 Φιλιστίμ 8,1
 Φινεές 13,2
 Φλαβία Δομιτίλλα 7,1
 Φοινίκη 8,1
 Χαλδαία 31,2
 Χάλεβ 11,2
 Χαναανīτις γλῶσσα 14,1
 Χάρυβδις 7,1
 Χεβρόν 11,2
 Χορραῖοι 14,1

2. ΜΟΥΣΙΚΗ ΚΑΙ ΧΟΡΟΣ ΣΤΟ ΒΙΒΛΙΚΟ ΚΟΣΜΟ

1 Ὄταν θέλουμε νὰ ποῦμε γιὰ τὴ μουσικὴ καὶ τὸ χορὸ στὸ βιβλικὸ κόσμο, στὸν κόσμο τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης, πρέπει ἐξ ἀρχῆς νὰ ἔχουμε ὑπὲρ ὅψι μας μερικὰ πράγματα. ὁ βιβλικὸς κόσμος καλύπτει ὅλη τὴν προϊστορία καὶ τὸ μεγαλείτερο μέρος τῆς ἀρχαίας ἴστορίας. ὁ ἄνθρωπος στὴ μουσικὴ του πρόοδο, ὅπως καὶ σὲ κάθε ἄλλη του πρόοδο, ξεκίνησε ἀπὸ τὴν πρᾶξι καὶ τὴν ἐμπειρικὴ τέχνη καὶ κινήθηκε πρὸς τὴ θεωρία καὶ τὴν ἐπιστήμη. πρῶτα δηλαδὴ κατασκευάσε, χειρίστηκε, καὶ ἄκουσε τὰ μουσικὰ ὅργανα, κι ἔπειτα ἔβγαλε ἀπ’ αὐτὰ τὴ μουσικὴ θεωρία καὶ ἐπιστήμη καὶ γραφή. καὶ πρῶτα ἐκδήλωσε τὴ χαρά του μὲ σκιρτήματα, κι ἔπειτα ὠργάνωσε τὰ σκιρτήματά του σὲ διαφόρους χορούς. ἐπίσης ὁ ἄνθρωπος στὴ ζωὴ του χειρίστηκε πρῶτα τὰ ἔτοιμα κι ἀκατέργαστα φυσικὰ ἀντικείμενα, λ.χ. πέτρες ξύλα δόντια κέρατα κόκκαλα δέρματα, κι ἔπειτα προχώρησε σὲ δικές του ἐπεξεργασίες καὶ κατασκευὲς προσφορώτερες γιὰ τὶς ἀνάγκες του καὶ τοὺς σκοπούς του. ἡ μουσικὴ εἶναι κατ’ οὐσίαν πρῶτα ἡ τέχνη τοῦ χειρισμοῦ ῥύθμικῶν κρότων, καὶ σὲ δεύτερο χρόνο ἡ τέχνη τοῦ χειρισμοῦ ἥχων διαβαθμισμένων ὡς πρὸς τὸ ὑψος τους. πρακτικῶς ὁ ἄνθρωπος σὲ μιὰ πρωτόγονη ἐποχὴ σὰ μόνη πηγὴ διαβαθμισμένων ἥχων, τοὺς ὅποιους μποροῦσε νὰ χειρίστῃ, εἰχε τὴ φωνή του, ἐνῷ ἥχους προερχόμενους ἀπὸ ἄψυχα ἀντικείμενα κι ἀπὸ κατασκευές του εἰχε στὴν ἀρχὴ μόνο τοὺς ἀδιαβάθμητους κρότους, ποὺ μποροῦσαν νὰ τοῦ προσφέρουν μόνο ῥύθμο, λ.χ. τὸ νὰ χτυπάῃ μιὰ πέτρα ἢ ἔνα ξύλο, σὲ δεύτερο δὲ χρόνο κατώρθωσε νὰ κάνῃ καὶ δικές του κατασκευές ποὺ τοῦ ἔδιναν διαβαθμισμένους ἥχους, οἱ ὅποιοι μποροῦσαν νὰ τοῦ προσφέρουν μουσικὸ μέλος. αὐτὰ ὅλα σημαίνουν ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὰ μουσικὰ ὅργανα ἔκανε πρῶτα τὰ κρουστά, κι ἔπειτα τὰ ἔγχορδα καὶ τὰ πνευστά. γι’ αὐτὸ καὶ οἱ πρωτόγονοι κι ἀπολίτιστοι λαοὶ ἔχουν ὅργανα μόνο ἡ κυρίως κρουστά (τὰμ τάμ). ὁ χορὸς σὰ μιὰ ἐκδήλωσι χαρᾶς κυρίως ἀλλὰ καὶ ὅποιουδήποτε ἄλλου βιώματος εἶναι τόσο ἀρχαῖος καὶ πρωτόγονος ὅσο καὶ τὸ αὐθόρμητο σκίρτημα τῆς χαρᾶς, κατὰ τὸ ὅποιο ὁ ἄνθρωπος, ἀντὶ νὰ βαδίζῃ «πηδάει ἀπὸ τὴ χαρά του», «χοροπηδάει»· εἶναι δηλαδὴ ὁ χορὸς ἐξ ἵσου ἀρχαῖος μὲ τὴ μουσική, τὴν ὅποια συνοδεύει πολλὲς φορές, ἐνῷ ἐκείνη τὸν συνοδεύει πάντοτε. ὑπάρχει δηλαδὴ μουσικὴ χωρὶς χορό, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει χορὸς χωρὶς μουσική. καὶ γενικὰ ἡ μουσικὴ εἶναι ἄλλος τρόπος τοῦ λαλεῖν κι ὁ χορὸς ἄλλος τρόπος τοῦ βαδίζειν· τρόπος χαρμόσυνος κι ἑορταστικός.

2 Γιὰ ὅλα ὅσα λέχθηκαν παραπάνω, ἔξετάζοντας τὴ μουσικὴ καὶ

τὸ χορὸ τοῦ βιβλικοῦ κόσμου, θὰ ποῦμε πρῶτα γιὰ τὰ μουσικὰ ὅργανα, ἔπειτα γιὰ τὴ μουσική, κι ἔπειτα γιὰ τὸ χορό. Θὰ χρειαστῇ δέ, πρὶν ποῦμε γιὰ τὰ βιβλικὰ τέτοια, νὰ ποῦμε λίγα γενικὰ γιὰ κεῖνα ὅλου τοῦ ἀρχαίου κόσμου, μέσα στὰ ὅποια ἐντάσσονται καὶ τὰ βιβλικά.

* * *

3 Τὰ μουσικὰ ὅργανα διακρίνονταν καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα πρῶτα σὲ τρεῖς κατηγορίες· *κρουστά*, *ἔγχορδα*, καὶ *πνευστά*.

4 Ἀρχαιότερα, ὅπως λέχθηκε, εἶναι τὰ *κρουστά*, αὐτὰ τὰ ὅποια ὁ παίκτης τὰ *κρούει*, τὰ *χτυπάει*. τὰ *κρουστὰ* δὲν παράγουν μουσικὸ μέλος ἀλλὰ μόνο ρύθμο. διακρίνονται ἀπὸ τὴν ἡχοποιὸ ὕλη τους σὲ *τύμπανα*, *κύμβαλα*, καὶ *κρόταλα*. τὰ *τύμπανα* ἥταν ἀπὸ κατεργασμένο δέρμα τεντωμένο σ' ἔναν ξύλινο ἥ μετάλλινο γῦρο (κύλινδρο) βαθὺ ἥ ἀβαθῆ· τὰ δέρματα ἀποτελοῦσαν τὴν μία ἥ καὶ τὶς δυὸ ἐπίπεδες ἐπιφάνειες τοῦ κυλίνδρου· ὅπως καὶ *σήμερα*· ἔτσι ἔχουμε μονόπλευρα καὶ ἀμφίπλευρα τύμπανα. στὸ μέγεθος ἥταν ἀπὸ πολὺ μικρὰ καὶ μονόπλευρα, ὅπως τὸ ντέφι, μέχρι πολὺ μεγάλα καὶ ἀμφίπλευρα, ὅπως τὸ μεγάλο νταούλι, χτυπιοῦνταν δὲ τὰ μικρὰ μὲ τὰ δάχτυλα ἥ ὅλη τὴν παλάμη, καὶ τὰ μεγάλα μὲ ξύλινες βέργες ἥ σκυτάλες. τὰ μικρὰ καὶ μονόπλευρα τύμπανα συνήθως εἶχαν καὶ τότε στὸν ξύλινο γῦρο τους ἐγκόπες, ὅπου ἥταν περασμένα μετάλλινα διάτρητα δισκία σὰν τὰ πούλια τοῦ τάβλι, τὰ λεγόμενα μετάλλινα *κρόταλα*, ἥ καὶ *ἡχεῖα*, ἥ *σήμερα* *ζίλια*, ποὺ μὲ τὸν κραδασμὸ τοῦ παιξίματος ἥ καὶ μὲ ἴδιαίτερο κούνημα ἥχοῦσαν καὶ κουδούνιζαν. αὐτὸ γίνεται, διότι τὰ μεγάλα καὶ ἀμφίπλευρα τύμπανα ἔχουν ως *ἡχεῖον* ποὺ δυναμώνει τὸν ἥχο τους τὸν κλειστὸ θάλαμο ἀνάμεσα στὰ δυὸ τεντωμένα δέρματά τους, ἐνῷ τ' ἀνοιχτὰ μικρὰ καὶ μονόπλευρα (ντέφια) δὲν ἔχουν θάλαμο γιὰ *ἡχεῖο*, ὅπότε ἐνισχύονται μ' αὐτὰ τὰ μετάλλινα *ἡχεῖα* ἥ πούλια ἥ *ζίλια*. τὸ ὄνομα *τύμπανον* στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα εἶναι ἥχοποίητο ἀπὸ τὸ *τύμπ* (=τούμπ τούμπ)· ἐπίσης καὶ στὴ βιβλικὴ ἑβραϊκή. στὰ χωριὰ ἀκόμη λὲν τὸ τύμπανο μὲ τὴν ἀρχαία προφορὰ τοῦ ν τούμπανο, ὅπως στὴν παροιμίᾳ

Ο κόσμος τόχει τούμπανο κι ἐμεῖς κρυφὸ καμάρι.

5 Τὰ *κύμβαλα* ἥταν μετάλλινα κρόταλα ποὺ ἔδιναν μεταλλικὸ ἥχο· τὸ δὲ πιὸ εὔηχο μέταλλο εἶναι τὸ κρᾶμα χαλκοῦ καὶ καστιτέρου (=μπροῦντζος), ἀπὸ τὸ ὅποιο γίνονται κουδούνια, καμπάνες, καὶ κύμβαλα. τὸ κρᾶμα μερικὲς φορὲς εἶχε προσμίξεις κι ἄλλων εὐγενεστέρων μετάλλων. καὶ τ' ὄνομα *κύμβαλον* στὴν ἑλληνικὴ εἶναι ἥχοποίητο ἀπὸ τὸ *κύμβ* *κύμβ* (=κούμπ κούμπ). τὸ ἴδιο φαίνεται νὰ συμβαίνῃ καὶ στὴ βιβλικὴ ἑβραϊκή. ὑπῆρχαν κύμβαλα διάφορα μικρὰ καὶ μεγάλα, ὅπως καὶ *σήμερα*. μεγάλα ἥταν αὐτὰ ποὺ μοιάζουν σὰν καπάκια χύτρας, τὰ

λεγόμενα σήμερα *πιάτα* ή *πιατίνια*, μικρὰ δὲ αὐτὰ ποὺ φοριοῦνται στὰ δάχτυλα σὰ δαχτυλῆθρες καὶ χτυπιοῦνται ρύθμικὰ στὸ χορό, καὶ λέγονται σήμερα *μετάλλινα κρόταλα τῶν δακτύλων* ή καὶ *μετάλλινες καστανιέττες*. τὰ κύμβαλα, τόσο δηλαδὴ τὰ πιατίνια ὅσο καὶ οἱ καστανιέττες, εἶναι προέκτασι κι ἐνίσχυσι τῶν φυσικῶν κροτάλων τοῦ ἀνθρώπου ποὺ τραγουδάει ἥ χορεύει. τὰ παλαμάκια τοῦ χοροῦ ἔχουν μετάλλινη προέκτασι τὰ πιατίνια, ἐνῷ τὸ πλατάγισμα ποὺ κάνουμε μὲ τὸν ἀντίχειρα καὶ τὸ μεσαῖο δάκτυλο ἔχει προέκτασι τὶς καστανιέττες.

6 Τὰ δὲ *κρόταλα* ἦταν ξύλινα κυρίως κρόταλα τῶν δακτύλων σὰν τὶς σημερινὲς ἴσπανικὲς ξύλινες *καστανιέττες*, ἥ καὶ ξύλινα τακούνια ποὺ λέγονταν *κρούπεζαι* ἥ *κρουπέζια* ἀπὸ τὰ *κρούω* καὶ *πόδες* (*πεζόν*). σήμερα λέγονται *κλακέττες*. ὑπῆρχαν δὲ καὶ διάφορα *σεῖστρα*, δηλαδὴ χορευτικὲς κουδουνίστρες ξύλινες ἥ μετάλλινες. καὶ τ' ὄνομα *κρόταλον* στὴν ἑλληνικὴ εἶναι ἥχοποίητο.

7 Τὰ *κρουστὰ* ὄργανα, ὡς ὄργανα ἀποκλειστικῶς ρύθμοῦ, εἶναι γιὰ νὰ ρύθμιζουν καὶ τονίζουν τοὺς χτύπους τῶν ποδῶν στὸ χορό, καὶ φυσικὰ τοὺς μετρικοὺς πόδες τῶν ποιημάτων - τραγουδιῶν, οἱ δποῖοι γι' αὐτὸ ἀκριβῶς λέγονται *πόδες*, ἐπειδὴ ρύθμιζουν τὴν *ἄρσιν* (= σήκωμα) καὶ τὴν *θέσιν* (χτύπημα κατὰ γῆς) τῶν ποδῶν τῶν χορευτῶν. σ' ὅποια λαϊκὴ κουλτούρα κι ἑθνικὴ γραμματεία ὑπάρχουν ὄργανα κρουστά, μία τούλαχιστο ἀπὸ τὶς τρεῖς ὑποκατηγορίες (τύμπανα, κύμβαλα, κρόταλα), ὑπάρχουν ὁπωσδήποτε καὶ ποιητικὰ μέτρα (πόδες καὶ *στίχοι*). δὲν μαρτυροῦν ὑποχρεωτικὰ τὸ ἵδιο καὶ οἱ ἄλλες δυὸ κατηγορίες μουσικῶν ὄργάνων, τὰ ἔγχορδα καὶ τὰ πνευστά. ὁ ὄρος *στίχος* εἶναι κατ' ἀρχὴν χορευτικός, ἀπὸ τὸ *ρῆμα στείχω* (= περπατῶ)· β' ἀόριστος *ἔστιχον*· εἶναι ἡ λ.χ. κατὰ δέκα μέτρα προχώρησι στὸ χορό, τὸ χορευτικὸ περπάτημα, ἔνας ἀριθμὸς χορευτικῶν βημάτων ποὺ λαμβάνεται ὡς μονάδα χορευτικοῦ περπατήματος, ἥ ὅποια ἐπαναλαμβάνεται· τὸ πλῆρες σὲτ τῶν χορευτικῶν βημάτων· κι ἐπειτα μία σειρὰ τοῦ ποιητικοῦ κειμένου. καὶ στὴ λατινικὴ τὸ *versus* (= *στίχος*) εἶναι κατ' ἀρχὴν ἔνας χορευτικὸς κύκλος· ἀπὸ τὸ *ρῆμα verto* (= γυρίζω).

8 Τὰ *ἔγχορδα* μουσικὰ ὄργανα, αὐτὰ στὰ ὅποια ὁ παίκτης χτυπάει χορδές, εἶναι πολλὰ καὶ διάφορα. εἶναι καλλίτερα νὰ τὰ προσδιορίζῃ καὶ ταξινομῇ κανεὶς μὲ τὸ εἶδος τῆς κατασκευῆς των παρὰ μὲ τὰ ὄνοματά τους, διότι τὰ ὄνοματα εἶναι πολλές φορὲς στοιχεῖα ἀπλῶς γλωσσικὰ ἑθνικὰ χρονικὰ καὶ τοπικά, κι ὅχι τεχνικά. πολλὰ ὄνοματα ἐννοοῦν τὴν ἴδια κατασκευή, καὶ ἔνα ὄνομα σ' ἄλλο ἔθνος καὶ γλώσσα προσδιορίζει ἄλλο μουσικὸ ὄργανο καὶ σ' ἄλλο ἄλλο. ἴδιως αὐτὸ συμβαίνει ἀνάμεσα σὲ δυὸ διαφορετικὲς ἐποχές, διότι μία κατασκευὴ πολ-

λὲς φορές, ἐνῷ ἐξελισσόμενη ἀλλάζει μορφὴ καὶ ἀριθμὸς χορδῶν καὶ μουσικὸ ἀποτέλεσμα, ἐν τούτοις διατηρεῖ τὸ ἴδιο ὄνομα. οἱ χορδὲς σήμερα εἶναι μετάλλινες καὶ πλαστικές, στὴν ἀρχαιότητα ὅμως, ποὺ οὔτε σύρμα μποροῦσαν νὰ κάνουν, διότι δὲν μποροῦσαν ν' ἀσκήσουν στὰ μέταλλα τὴ σημερινὴ ἐξεργασία ποὺ λέγεται ἐφελκυσμός, οὔτε πλαστικὲς ὑλες εἶχαν, οἱ χορδὲς ἦταν ἀπὸ νεῦρα καὶ κυρίως ἀπὸ ἔντερα ζῷων σχισμένα σὲ λωρίδες καὶ κλωσμένα. πρέπει δὲ νὰ ἔχουμε συνεχῶς ὑπ' ὄψι μας ὅτι ὅλα γενικῶς τ' ἀρχαῖα ἐγχορδα ὅργανα παρῆγαν ἥχους πιὸ ἀπαλοὺς ἀμβλεῖς καὶ βραχνοὺς ἀπὸ τὰ σημερινά. αὐτὸ φαίνεται κι ἀπὸ τὸ ὅτι τὸν ἥχο τῶν χορδῶν, ποὺ ἐμεῖς σήμερα μὲ τὴ φωνὴ μας τὸν παριστάνουμε μὲ τὶς πεποιημένες λέξεις μας τζίνγκι τζάνγκι τζίνγκι τζάνγκι, οἱ ἀρχαῖοι "Ἐλληνες τὸν παρίσταναν μὲ τὶς ἀντίστοιχες λέξεις των τήνελλα, βλίτυρι, θρεττανελό, καὶ τοφλαττοθράτ, ποὺ τὶς ἔλεγαν κρούματα (ἀπὸ τὸ κρούω τὶς χορδὲς) (Αριστοφάνης, Ἀχ., 1227-33· Ἰππ., 276· Ὄρν., 1764· Βάτρ., 1286-96· Πλ., 290· 296· καὶ Σχόλια σ' ὅλα τὰ χωρία. Ψευδαρχίλοχος, ἀπόσπ. 324. Σχόλια εἰς Πινδάρου Ὄλ. 9,1. Γαληνός, Διαφ. σφυγμ. 3,4. Ἀρτεμίδωρος, Ὄνειρ. 4,2. Κλήμης Ἀλεξ., Στρ. 8,2,3,1. Διογένης Λαέρτιος 7,57. Σέξτος ἐμπειρικός, Λογικ. 2,133. Ἡσύχιος, λ. βλίτυρι).

9 Τ' ἀρχαῖα ἐγχορδα ὅργανα μποροῦν νὰ διακριθοῦν σὲ ὑποκατηγορίες κυρίως ἀνάλογα μὲ ὡρισμένα κατασκευαστικὰ ἴδιώματά τους· κι αὐτὰ εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν χορδῶν, ὁ πῆχυς (κανὼν τοῦ μπουζουκιού) ἢ τὸ τελάρο (λ.χ. τῆς ἄρπας) ὅπου τανύζονται οἱ χορδές, τὸ μῆκος τοῦ πήχεως ἢ τὸ μέγεθος τοῦ τελάρου, τὸ ἀν ὑπάρχει ἢ δὲν ὑπάρχει ἥχειον, δηλαδὴ θάλαμος ἀντηχήσεως ποὺ ἐνισχύει τὸν ἀρχικὸ ἥχο, ἦτοι τὸ κυτίον ἢ κουτί ποὺ ἀντηχεῖ, τὸ σχῆμα τοῦ ἥχείου (λ.χ. ἡμισφαιρικὸ ἀπιόσχημο σὰν τοῦ μπουζουκιού, ἢ κυλινδρικὸ σὰν τοῦ πάντζιο, ἢ δικτώσχημο σὰν τοῦ βιολιού καὶ τῆς κιθάρας), τὸ μέγεθος καὶ τὸ βάθος τοῦ ἥχείου, ἡ θέσι τοῦ ἥχείου (ἄν εἶναι ἔξω ἀπὸ τὸ διάνυσμα τῶν χορδῶν, ὅπως τῆς ἀρχαίας λύρας, ἢ βαίνει παράλληλα πρὸς τὸ διάνυσμα αὐτό, ὅπως τῆς σημερινῆς κιθάρας, κι ἀν συντρέχει μὲ μικρὸ ἢ μεγάλο μέρος τοῦ διανύσματος τῶν χορδῶν· λ.χ. μὲ μικρὸ συντρέχει τὸ ἥχειο τοῦ μπαγλαμᾶ, ἐνῷ μὲ μεγάλο συντρέχει τὸ ἥχειο τῆς κιθάρας). δευτερεύοντα ἴδιώματα εἶναι ἡ ὕλη τῆς κατασκευῆς, ὁ μηχανισμὸς τοῦ τανυσμοῦ τῶν χορδῶν, ὁ συνδυασμὸς τῶν χορδῶν κατὰ δυάδες ἢ κατὰ μόνας, κλπ.. ὅλες αὐτὲς οἱ διαφορὲς δημιουργοῦν περιπτώσεις, καὶ κάθε περίπτωσι εἶναι ἔνα ἄλλο μουσικὸ ὅργανο. ἀν αὐτὸ ὄνομάζεται κατὰ καιροὺς καὶ κατὰ τόπους ἔτσι ἢ ἔτσι, εἶναι ἔνα ἐπουσιῶδες ζήτημα. στὴν ἀρχή, καθὼς φαίνεται, οἱ χορδὲς ἦταν λίγες (1 μέχρι 5), ἔπειτα ἔγιναν πολλές (7 μέχρι 12), κι ἔπειτα πάρα πολλές (20 μέχρι 40). στὴν ἀρχὴ δὲν ὑπῆρχε ἥχειο ἀλλὰ μόνο ἔνα τελάρο

(λύρα), ἔπειτα τὸ τελάρο ἔγινε πῆχυς τῶν χορδῶν ποὺ προεκτεινόταν πέρα ἀπὸ τὸ ἡχεῖο, ἔπειτα τὸ ἡχεῖο συνέτρεχε μὲ τὸν πῆχυ τῶν χορδῶν, κι ἔπειτα γινόταν προσπάθεια τὸ ἡχεῖο νὰ συντρέχῃ μὲ ὅσο τὸ δυνατὸν περισσότερο μέρος τοῦ διανύσματος τοῦ ἐγχόρδου πήχεως. καὶ στὴν ἀρχὴ τὸ ἡχεῖον ἦταν ἔνα φυσικὸ κουτί, λ.χ. τὸ καύκαλο μιᾶς χελώνας, γι' αὐτὸ ἡ ἀρχαία ἐλληνικὴ λύρα λεγόταν καὶ χέλυς (= χελώνα), ἔπειτα δὲ μιὰ τεχνητὴ κατασκευή. στὴν ἀρχαίᾳ Ἑλλάδα τὸ πιὸ πρωτόγονο ἐγχορδὸ ὅργανο τῶν ἴστορικῶν χρόνων ἦταν ἡ φόρμιγξ κι ἔπειτα ἡ λύρα, πιὸ ἔξελιγμένα δὲ ἡ κιθάρα καὶ ἡ βάρβιτος, κι ἀκόμη πιὸ ἔξελιγμένα καὶ ξενικὰ ἡ μάγαδις καὶ ἡ σαμβύκη.

10 Τὰ ἐγχορδὰ ὅργανα τῶν ἀρχαίων διακρίνονταν σὲ δυὸ ὑποκατηγορίες, τὰ *ψαλτήρια* καὶ τὰ *κρεκτήρια*. τὸ παιξιμο τῶν πρώτων λεγόταν *ψαλμὸς* καὶ δηλωνόταν μὲ τὸ ρῆμα *ψάλλω*, ἐνῷ τὸ παιξιμο τῶν δευτέρων λεγόταν *κρεγμὸς* καὶ δηλωνόταν μὲ τὸ ρῆμα *κρέκω*. *ψαλτήρια* λέγονταν ὅσα ἐκρούνοντο μὲ τὰ δάχτυλα ἡ τὰ νύχια, διότι τὸ *ψάλλω* εἶναι παραλλαγὴ τοῦ *ψάω* καὶ *ψαύω* καὶ συγγενὲς μὲ τὰ *ψηλαφάω*, *ψάχω*, *ψαίρω* *ψαλάσσω*, *ψαῦσις*, *ψηλάφησις*, *ψήκτρα* (= σπάτουλα), *ψάλαγμα*, κλπ., ποὺ ὅλα μαζὶ σημασιολογικῶς δηλώνουν διάφορες παραλλαγὲς τοῦ πασπατεύω. *κρεκτήρια* δὲ λέγονταν ὅσα ἐκρούνοντο μὲ πέννα (λατινιστί *penna* = φτερό), ποὺ στὴν ἀρχαίᾳ Ἑλλάδα καὶ Ἰταλίᾳ ἦταν ἀπὸ ξύλο, φτερό, κόκκαλο, ἐλεφαντόδοντο, μέταλλο, σήμερα δὲ κι ἀπὸ πλαστικό. συνήθως *ψαλτήρια* ἦταν τ' ἀρχέγονα καὶ ὀλιγόχορδα (*φόρμιγξ*, λύρα, βάρβιτος, κιθάρα) καὶ *κρεκτήρια* τὰ νεωτερικώτερα καὶ πολύχορδα (*σαμβύκη*, μάγαδις, *πηκτίς*, *φοινίκιον*). οἱ λέξεις *κρέκω* *κρεγμὸς* *κρεκτήριον* εἶναι προφανῶς ἡχοποίητες ἀπὸ τὸ *κρέκ* (*κρὶκ* ἡ *κράκ*), ὅπως ἄλλωστε καὶ οἱ λέξεις *ψάλλω*, *ψαλμὸς* *ψαλτήριον* ἀπὸ τὸν ἀπαλὸ καὶ βραχνότερο ἥχο τῆς ψηλαφήσεως. σ' ὅλα τὰ ἐγχορδὰ γενικῶς ὅσο λεπτότερη σκληρότερη καὶ πιὸ τεντωμένη εἶναι μιὰ χορδὴ, τόσο ὁξύτερο ἥχο παράγει.

11 Σήμερα ὑπάρχουν ἄλλες δυὸ ὑποκατηγορίες ἐγχόρδων ὅργάνων, ποὺ δὲν ὑπῆρχαν στὴν ἀρχαιότητα, ἀλλ' εἶναι ἐπινοήσεις τοῦ μεσαίωνος. ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς καλλίτερης ἔξεργασίας τῶν μετάλλων προέκυψε ἡ κατηγορία τῶν ἐγχόρδων ποὺ ἡ «χορδὴ» τους δὲν εἶναι *μίτος* ἡ *νῆμα*, ὅπως τὴν ἔλεγαν ἄλλιῶς οἱ ἀρχαῖοι, ἀλλὰ *ἔλασμα* μετάλλινο ποὺ μετὰ ἀπὸ ἔνα τράβηγμα, καθὼς ἀφήνεται ἀπότομα ἔλευθερο, πάλλεται καὶ παράγει ἥχο κατάλληλο γιὰ μουσικὴ ἐκμετάλλευσι (λατέρνες, κλειδοκύμβαλα, ἀρμόνια, κλπ.). ἀπὸ δὲ τὴν ἀρχὴ τοῦ καλλίτερου φιλτραρίσματος τῆς ρήτινης τῶν πεύκων, ποὺ μᾶς δίνει τὸ λεγόμενο *κολοφώνιον*, μὲ τὸ ὅποιο βερνικώνονται οἱ χορδές, ὥστε νὰ τρίζουν, ὅταν τρίβωνται μεταξύ τους, προέκυψαν τὰ τριβικὰ ἐγχορδα (*βιολί*, *βιόλα*, *βιολοντσέλλο*, *κόντρα* - *μπάσο*, *κρητικὴ λύρα*, *ποντιακὸς κεμεντζές*,

κλπ.), ποὺ ὁ ἥχος τους εῖναι τριγμός. ὅλ' αὐτὰ ἔχουν καὶ συνοδὸ δευτερεῦον ἔγχορδο ὅργανο τὸ τόξον ἢ τοξάριον δοξάρι, μὲ τὸ ὄποιο ἀσκεῖται ἡ τριβὴ σὰν πριονισμός. ὠνομάστηκε ἔτσι, διότι στὴν ἀρχὴ δὲν ἦταν εὐθύ, ἀλλὰ καμπύλο τόξο, οἱ δὲ χορδές του χορδὴ τόξου. καὶ οἱ δυὸ νεωτερικές ὑποκατηγορίες ἔγχόρδων ὅργάνων, ἐλασματοφόρα καὶ τριβικά, εἶναι εὐρωπαϊκὲς μεσαιωνικὲς ἐπινοήσεις.

12 Τὰ πνευστὰ μουσικὰ ὅργανα, αὐτὰ στὰ ὄποια ὁ παίκτης πνεῖ, δηλαδὴ φυσάει, μέσα στὸν αὐλόν, τὸν ἐπιμήκη στενὸ θάλαμό τους, καὶ παράγει σφύριγμα ἀέρος, εἶναι ἐπίσης πάρα πολλά. ὅπως στὰ πυροβόλα ὄπλα, ὅσο πιὸ μεγάλο εἶναι τὸ μῆκος τῆς κάννης, τόσο πιὸ ἴσχυρὴ εἶναι ἡ ἐκτίναξι τοῦ βλήματος ἀπὸ τ' ἀέρια τῆς ἐκπυρσοκροτήσεως καὶ πιὸ μεγάλο τὸ βεληνεκές, ἔτσι καὶ στὰ πνευστὰ μουσικὰ ὅργανα ὁ μακρότερος θάλαμος (*αὐλός*) δίνει δξύτερο ἥχο. δηλαδὴ τὰ μῆκη τῶν θαλάμων τῶν πνευστῶν ὅργάνων κάνουν ὅ,τι κάνουν οἱ χορδὲς τῶν ἔγχόρδων. ἔτσι τὰ πνευστὰ στὴ θέσι τῶν χορδῶν ἔχουν τὶς τρῦπες των ἢ καὶ μιὰ σειρὰ αὐλῶν ἀνίσου μῆκους. καθὼς ὁ παίκτης κλείνει ὄλες τὶς τρῦπες τοῦ πνευστοῦ ὅργάνου, οἱ κλειστὲς τρῦπες εἶναι σὰ νὰ μὴν ὑπάρχουν· λειτουργεῖ μόνο ἡ τρύπα τὴν ὄποια ἀφήνει ἐλεύθερη ἀνασηκώνοντας τὸ ἀντίστοιχο δάχτυλό του. ἔτσι ὡς μῆκος θαλάμου μετριέται μόνο ἐκεῖνο ποὺ εἶναι ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ παίκτου μέχρι τὴν ἐλεύθερη τρύπα, ὅπότε μὲ ἔνα μόνο σωλῆνα (*αὐλόν*) ἔχουμε κατὰ βούλησι διάφορα μῆκη σωλῆνος. σὲ νεωτερικότερα ὅργανα ὅπως τὸ κλαρῖνο (εὐρωπαϊκὴ ἐπινόησι), ὅπου οἱ τρῦπες εἶναι περισσότερες ἀπὸ τὰ δάχτυλα, τὰ δάχτυλα τοῦ παίκτου δὲν κλείνουν τρῦπες, ἀλλὰ πιέζουν μικροὺς μοχλούς, ὁ καθένας ἀπὸ τοὺς ὄποιους κινεῖ μὲ κοινὸ ἄξονα συνδυασμοὺς πολλῶν βυσμάτων, τὰ ὄποια κλείνουν ἢ ἀφήνουν ἐλεύθερες διάφορες ὁμάδες ἀπὸ τρῦπες. πνευστὰ ὅργανα μὲ τρῦπες ἦταν στὴν ἀρχαιότητα οἱ αὐλοί (= σωλῆνες), ποὺ μὲ βάσι τὸ μέγεθός των, τὴν ὄλη τους, ἄλλα κατασκευαστικὰ ἴδιώματα, καὶ τὴ γεωγραφική τους προέλευσι, ἦταν καὶ ὠνομάζονταν πάρα πολλοί.

13 Ἀλλος τρόπος ἔξοικονομήσεως «χορδῶν» στὰ πνευστὰ ὅργανα, ἀντὶ δηλαδὴ γιὰ τὶς τρῦπες, εἶναι ἡ σύνδεσι πολλῶν αὐλῶν στὴ σειρά (συνήθως 7), ποὺ δένονταν μὲ κλωστὲς ἢ κηρὶ ἢ ἄλλῃ συνδετικὴ ὕλῃ, καὶ εἶχαν διαφορετικὸ ἢ τὸ ἀπόλυτο μῆκος των ἢ τὸ βάθος των, δηλαδὴ τὸ σχετικὸ καὶ λειτουργικὸ μῆκος πάλι. τέτοια ὅργανα ἦταν οἱ διάφορες σύριγγες, δηλαδὴ φυσαρμόνικες. οἱ αὐλίσκοι στὰ στόμιά τους ἦταν ὄλοι ἵσοι, γιὰ νὰ μπορῇ νὰ τοὺς φυσάῃ ὁ παίκτης ἄνετα· ἀπὸ κάτω ὅμως ἦταν κομμένοι λοξῶς, γιὰ νὰ εἶναι προοδευτικῶς ἄνισοι· ἢ ἦταν κι ἀπὸ κάτω κομμένοι ἵσοι, ἀλλ' ἀπὸ μέσα ἦταν γεμισμένοι μὲ κηρὶ κατὰ τέτοιον τρόπο, ὅστε νὰ εἶναι προοδευτικῶς ἀνισοβαθεῖς, καὶ νὰ ἐπιτυγχάνεται ἀφανῶς τὸ ἴδιο ἀποτέλεσμα.

14 Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς αὐλοὺς καὶ τὶς σύριγγες ὑπῆρχε κι ἄλλη μία ὑποκατηγορία πιὸ ἀρχεγόνων πνευστῶν ὄργάνων, μὲ ἔνα μόνο θάλαμο, χωρὶς τρῦπες ἢ κλιμάκωσι μήκους αὐλῶν, χωρὶς δηλαδὴ πολλὲς «χορδές», ἀλλὰ μὲ μία μόνο, οἱ σάλπιγγες. γι' αὐτὸ οἱ σάλπιγγες, ποὺ κατ' οὓσιαν εἶναι πνευστὰ κύμβαλα ἐνὸς μόνο καὶ ἀδιαβαθμήτου ἥχου, δὲν ἥταν ὅργανα μουσικά, ἀλλὰ κυρίως κλητήρια καὶ κελευστήρια ὅπως καὶ σήμερα. ἥταν κυρίως στρατιωτικὰ καὶ ἱερατικὰ ὅργανα ποὺ ἔπαιζαν τὸ ῥόλο τῆς κλητήριας καμπάνας τοῦ ναοῦ ἢ τῆς σφυρίχτρας ποὺ μέσα στὴν ὁχλοβοή καὶ στὸν ὁρυμαγδὸ τῆς μάχης ἔδινε στοὺς μαχητὰς τὶς συνθηματικὲς διαταγὲς ἐλιγμῶν. οἱ σάλπιγγες στὴν ἀρχαιότητα διακρίνονταν γενικῶς σὲ δυὸ ἀνθυποκατηγορίες. ἥταν ἡ χαλκῆ σάλπιγξ, καὶ ἡ κερατίνη σάλπιγξ ἢ καὶ ἀπλῶς λεγόμενη κερατίνη ἢ κέρας· καὶ στὴ λατινικὴ λεγόταν ἐπίσης cornu (= κέρας, κέρατο), ἐξ οὗ καὶ ἡ μεταγενέστερη κορνέττα. στὶς σάλπιγγες ἀνήκε καὶ ἡ πρωτόγονη κόγχη ἢ βικάνη (ἥχοποίητη λέξι ἀπὸ τὸ βῖ = μποῦ, ποὺ ἥταν ὁ μόνος ἥχος της), δηλαδὴ κογχύλι ἢ βούκινο, ἡ ντουντούκα τῶν ἀρχαίων, ἴδιως τῶν ναυτικῶν.

15 Οἱ σύριγγες διακρίνονταν ἀνάλογα μὲ τὸ πλῆθος τῶν αὐλίσκων τους. οἱ αὐλοὶ διακρίνονταν γενικῶς μὲν σὲ αὐλοὺς μὲ γλωσσίδα κι ἐπιστόμιον, ὅπως εἶναι τὰ κλαρῖνα, καὶ σὲ αὐλοὺς χωρὶς γλωσσίδα, ὅπως οἱ σημερινὲς φλογέρες. ἀν ἥταν ἀπλοῖ, λέγονταν μόναυλοι, ἢ ἀπλῶς αὐλοί· ἀν ἥταν διπλοῖ, λέγονταν δίαυλοι· ἀν φυσῶνταν ἀπὸ τὸ πλάι, λέγονταν πλαγίαυλοι (= φλάουτα)· ἀν τὸ φύσημα δὲν ἥταν ἄμεσο, ἀλλὰ γινόταν ἀπὸ ντεπόζιτο φυσημάτων, λέγονταν ἀσκαυλοι (= ἀσκός + αὐλὸς = γκάιντα)· σήμερα ὑπάρχουν καὶ συνδυασμοὶ ἀσκαύλου καὶ ἐγχόρδου μὲ ἐλάσματα, ποὺ εἶναι τὰ διάφορα ἀκκορντεόν.

16 Αὐτὰ ἥταν γενικῶς τὰ μουσικὰ ὅργανα τῶν ἀρχαίων, κρουστά, ἔγχορδα, καὶ πνευστά, τὰ δὲ ἐπὶ μέρους ὅργανα μὲ τὰ ὄνόματά τους ἔνα ἥταν πάρα πολλὰ κατὰ καιροὺς καὶ κατὰ τόπους. στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα ὑπῆρχαν καὶ ἐντόπια πρωτόγονα ἢ ἀπλὰ μουσικὰ ὅργανα, ἀλλ' ὅσο περνοῦσαν οἱ αἰδνες, ἔρχονταν, πάντοτε ἀπὸ τὴν Κοντινὴ Ἀνατολή, κι ἄλλα περισσότερα συνθετώτερα καὶ νεωτερικώτερα ὅργανα ὅλων τῶν κατηγοριῶν. ἴδιως δὲ μετὰ τὶς μακεδονικὲς κατακτήσεις ἥρθαν ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴ τὰ περισσότερα τέτοια. πολλὰ μουσικὰ ὅργανα ἢ τὰ μετάλλινα μέρη τους ἀνευρίσκονται ἀνάμεσα στ' ἀνασκαφικὰ εὑρήματα, σχεδὸν δὲ ὅλα καὶ ἀκέραια παριστάνονται σὲ διάφορες παραστάσεις γλυπτὲς καὶ ζωγραφικὲς ἢ καὶ τυπωμένες πάνω σὲ νομίσματα.

* * *

17 Ὁ βιβλικὸς Ἰσραὴλ ἥταν ἔνας λαὸς ἀπλὸς ἀγνὸς ἐργατικὸς καὶ πολὺ ἔξυπνος σὲ ὅλα του. στὴν Π. Διαθήκη ἀναφέρονται 10 ἀπὸ τὰ

μουσικά του ὄργανα, ποὺ πρέπει νὰ ἥταν τὰ σπουδαιότερά του καὶ τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ μισά του.

18 *Kρουστὰ ἀναφέρονται τρία· τύμπανον καὶ κύμβαλα δύο εἰδῶν.* μὲ τὸ τύμπανον, ποὺ ἀναφέρεται ἥδη στὴ Γένεσι ἐπὶ Ἰακὼβ (Γε 31, 27) καὶ στ' ἄλλα βιβλία 13 φορές, ἐννοεῖται πάντοτε τὸ μικρὸ μονόπλευρο τύμπανο, τὸ ντέφι, κι ἐμφανίζεται νὰ παίζεται σχεδὸν πάντοτε ἀπὸ γυναῖκες ποὺ χορεύουν κιόλας· τὰς τυμπανίστριας. οἱ τυμπανίστριες σὲ καμμία περίπτωσι δὲν ἥταν ἐπαγγελματίες, ἀλλὰ πάντοτε ἀπλές γυναῖκες τοῦ λαοῦ. χαρακτηριστικές εἶναι οἱ τρεῖς περιπτώσεις πανηγυρισμοῦ τῆς νίκης, ὅταν πέρασαν τὴν Ἐρυθρὰ Θάλασσα, ὅταν νίκησε ὁ Ἱεφθάε τοὺς Ἀμμωνῖτες, κι ὅταν νίκησε ὁ Δαυΐδ τὸ Γολιάθ. στὴν πρώτη περίπτωσι (Ἑξ 15, 20-21) λαβοῦσα Μαριάμ ἡ προφῆτις (ἥ ἀδερφὴ τοῦ Μωϋσέως) τὸ τύμπανον ἐν τῇ χειρὶ αὐτῆς..., ἐξῆλθον πᾶσαι αἱ γυναῖκες ὀπίσω αὐτῆς μετὰ τυμπάνων καὶ χορῶν· ἐξῆρχε δὲ αὐτῶν ἡ Μαριάμ λέγονσα·

Ἄσωμεν τῷ Κυρίῳ· ἐνδόξως γάρ δεδόξασται·

ἴππον καὶ ἀναβάτην ἔρριψεν εἰς τὴν θάλασσαν.

στὴ δεύτερη περίπτωσι (Κρ 11, 34) ἡ κόρη τοῦ κριτοῦ Ἱεφθάε, ὅταν ἔμαθε τὴ νίκη τοῦ πατέρα της, βγῆκε μὲ ἄλλες κοπέλλες τῆς Μασηφὰ νὰ τὸν ὑποδεχτῇ νικητή. κι ὅλες κρατοῦσαν ντέφια ποὺ τᾶπαιζαν χορεύοντας. στὴν τρίτη (Α' Βα 18, 6-7), μόλις ἀκούστηκε στὸν Ἰσραὴλ ὅτι ὁ Δαυΐδ νίκησε καὶ φόνευσε τὸ Γολιάθ, οἱ δὲ ἄλλόφυλοι τράπηκαν σὲ φυγή, μαζεύτηκαν στὴν πρωτεύουσα Γαβαὰ πολλὲς κοπέλλες κι ἀπὸ τὴν πόλι κι ἀπ' ὅλες τὶς ἐπαρχίες, καὶ χτυπώντας τὰ ντέφια τους καὶ χορεύοντας, τραγουδοῦσαν·

Ἐπάταξε Σαούλ ἐν χιλιάσιν αὐτοῦ·

καὶ Δαυΐδ ἐν μυριάσιν αὐτοῦ.

ἀλλὰ καὶ στὴ λατρεία τοῦ Κυρίου, ἀπὸ τὸ Δαυΐδ κι ἔπειτα, χτυποῦσαν ντέφια χορεύοντας κυρίως τὰ κορίτσια. διότι ὁ ψαλμῳδὸς λέει (Ψα 150, 4)·

Αἴνεῖτε τὸν Κύριον ἐν τυμπάνῳ καὶ χορῷ·

κι ἄλλοι (Ψα 67, 2· 26)·

Ἀναστήτω ὁ θεός

καὶ διασκορπισθήτωσαν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ.

.....
*προέφθασαν οἱ ἄρχοντες ἐχόμενοι ψαλλόντων
ἐν μέσῳ νεανίδων τυμπανίστριῶν.*

καὶ στὴ βιβλικὴ ἑβραϊκὴ γλῶσσα τὸ ὄνομα τοῦ τυμπάνου εἶναι προφανῶς ἡχοποίητο (τπ).

19 Τὰ κύμβαλα ἀναφέρονται ἀπὸ τὸ Δαυΐδ κι ἔπειτα περίπου 15 φορές. εἶναι κύμβαλα χαλκᾶ (Α' Πα 15, 19), δηλαδὴ μπρούντζινα, καὶ δια-

κρίνονται στοὺς Ψαλμοὺς σὲ κύμβαλα εὐηχα, ποὺ ἦταν προφανῶς μπρούντζινες καστανιέττες τῶν δακτύλων, τὶς ὄποιες χτυποῦσαν ρύθμικὰ χορεύοντας καὶ τραγουδώντας, καὶ κύμβαλα ἀλαλαγμοῦ, ποὺ ἦταν τὰ σήμερα λεγόμενα πιάτα ἡ πιατίνια τῆς μπάντας, μὲ τὰ ὄποια ἀλάλαζαν βροντώντας τα σὲ σημεῖα μουσικῶν τονισμῶν καὶ καταλήξεων· ὅπως γίνεται καὶ σήμερα. αὐτὸ ἐννοεῖ ὁ ψαλμωδός, ὅταν λέη (Ψα 150, 5).

Αἰνεῖτε τὸν Κύριον ἐν κυμβάλοις εὐήχοις,

αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν κυμβάλοις ἀλαλαγμοῦ·

δηλαδὴ καὶ μὲ καστανιέττες καὶ μὲ πιατίνια. τὸ δεύτερο εἶδος κυμβάλου κι ὁ Παῦλος στὴν Α΄ Πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολή του τὸ λέει κύμβαλον ἀλαλάζον (Α΄ Κο 13, 1). καὶ στὴ βιβλικὴ ἐβραϊκὴ γλῶσσα τὰ ὄνόματα τῶν δύο κυμβάλων εἶναι προφανῶς ἥχοποίητα (zlezl = τζαλτζάλ, καὶ μzlt). ἀνάμεσα στὰ σήμερα γνωστὰ κι ἐκτιθέμενα ἀνασκαφικὰ εὑρήματα ἀνευρίσκονται κύμβαλα καὶ τῶν δύο εἰδῶν. δὲν ἀνευρίσκονται τύμπανα, ἐπειδὴ ἦταν ἀπὸ φθαρτὰ ὑλικά, ἀλλ’ ἀνευρίσκονται τὰ χάλκινα ἥχεια τους, τὰ ζίλια.

20 Τρία εἶναι καὶ τὰ ἔγχορδα μουσικὰ ὅργανα ποὺ ἀναφέρονται στὴν Π. Διαθήκη, δύο τοῦ Ἰσραὴλ κι ἕνα τῶν Βαβυλωνίων, ποὺ τὸ πῆρε ἐπειτα κι ὁ Ἰσραὴλ. ἀπὸ τὰ δύο ἰσραηλιτικὰ τὸ ἔνα εἶναι ἀρχέγονο καὶ τ’ ἄλλο νεώτερο. τὸ ἀρχέγονο, ποὺ ἀναφέρεται ἥδη στὴ Γένεσι καὶ σ’ ἄλλα βιβλία πάνω ἀπὸ 40 φορές, ἦταν ὅργανο μὲ 7 χορδὲς καὶ μὲ ἥχειο, ἀλλὰ χωρὶς πῆχυ, καὶ στοὺς Ἐβδομήκοντα λέγεται στὰ μὲν ἴστορικὰ βιβλία μὲ τὸ ἐβραϊκό του ὄνομα ἀμετάφραστο κινύρα (κνυρ) (Α΄ Βα 16, 16), στὴ δὲ Γένεσι καὶ στὰ ποιητικὰ καὶ προφητικὰ βιβλία μὲ τ’ ὄνομά του μεταφρασμένο στὴν Ἑλληνικὴ ὡς κιθάρα (Γε 31, 27· Ψα 32, 2). ἀναφέρεται δὲ περίπου 15 φορὲς ὡς κινύρα καὶ 25 ὡς κιθάρα. ἦταν τὸ ὅργανο ποὺ ἔπαιζε ὁ Δαυΐδ, ὅταν ἔβοσκε τὰ πρόβατά του κι ὅταν λίγῳ ἀργότερα διασκέδαζε τὸ Σαούλ. ὡς κατασκευὴ ὅμως ἦταν περίπου τὸ σημερινὸ ὅργανο ταμπουρᾶς ἡ μπουζούκι· κι ἀν στὴν ποιμενικὴ παραλλαγὴ του ἦταν μικρό, γιὰ νὰ χωράῃ στὸ ποιμενικὸ ταγάρι, πρέπει νὰ ἦταν ὁ μπαγλαμᾶς· διότι ὁ μπαγλαμᾶς εἶναι μικρὸ μπουζουκάκι. πρέπει δὲ ὁ Δαυΐδ κι ἀργότερα ὡς βασιλεὺς νὰ ἔπαιζε κυρίως αὐτὸ τὸ ὅργανο, χωρὶς ν’ ἀποκλείεται νὰ ἔπαιζε καὶ τὸ ἐπόμενο καὶ ἄλλα.

21 Τὸ ἄλλο ἔγχορδο ὅργανο τοῦ Ἰσραὴλ ἦταν αὐτὸ ποὺ ἀναφέρεται ἀπὸ τὸ Δαυΐδ κι ἐπειτα, ἦταν προφανῶς βελτίωσι τοῦ προηγουμένου ποὺ ἔγινε πιθανῶς ἀπὸ τὸν ἵδιο τὸ Δαυΐδ, ἀναφέρεται στὴν Π. Διαθήκη πάνω ἀπὸ 30 φορές, εἶχε 10 χορδὲς καὶ ἥχειο, ἵσως δὲ καὶ πῆχυ, ἦταν περίπου ἡ σημερινὴ μορφὴ τοῦ μπουζουκιοῦ, καὶ στοὺς Ο’ λέγεται στὰ μὲν ἴστορικὰ βιβλία μὲ τὸ ἀμετάφραστο ἐβραϊκό του ὄνομα νάβλας (νβλ) (Β΄ Βα 6,5) –περίπου 10 φορὲς– στὰ δὲ ποιητικὰ καὶ προφητικὰ μὲ τ’ ὄνομά του μεταφρασμένο στὴν Ἑλληνικὴ ὡς ψαλτήριον ἡ

σὲ τρεῖς περιπτώσεις τῶν Ψαλμῶν ἀκριβέστερα ψαλτήριον δεκάχορδον (Ψα 32, 1· 91, 3· 143, 9). διότι τ' ὄνομα ψαλτήριον εἶναι γενικὸ ὄνομα κατηγορίας ἐγχόρδων κι ὅχι ἐνὸς συγκεκριμένου ὄργανου. μὲ τὸ ἀντιδιασταλτικὸ ἐπίθετο δεκάχορδον οἱ ποιηταὶ τῶν Ψαλμῶν θέλουν νὰ τὸ ἀντιδιαστείλουν ἀπὸ τὸ ἐπτάχορδον ψαλτήριον, ποὺ εἶναι ἡ κινύρα ἢ κιθάρα. παρατηρεῖ κανεὶς ὅτι στὴ μετάφρασι τῶν Ο' οἱ μὲν μεταφρασταὶ τῶν ἴστορικῶν βιβλίων προτιμοῦν νὰ κρατοῦν ἀμετάφραστα τὰ ἑβραϊκὰ ὄνόματα τῶν ὄργανων, οἱ δὲ τῆς Πεντατεύχου καὶ τῶν ποιητικῶν καὶ τῶν προφητικῶν βιβλίων τὰ μεταφράζουν μὲ ἀντίστοιχα ἔλληνικὰ ὄνόματα.

22 Τὸ βαβυλωνιακὸ ὄργανο σαμβύκη (σβκα), ποὺ ἀναφέρεται μόνο σ' ἔνα χωρίο τοῦ ἴστορικοῦ μέρους τοῦ Δανιὴλ 4 φορές (Δα 3, 5-15), λέγεται δὲ καὶ στ' ἀρχαῖα ἔλληνικὰ κείμενα μὲ τὸ ὕδιο ὄνομα, ἥταν αὐτὸ ποὺ λέμε σήμερα ἄρπα· (σὲ κανένα ἀρχαῖο κείμενο δὲν ἀναφέρεται ποτὲ τὸ ὄνομα ἄρπα). ἥταν μεγάλο τρίγυρον τελάρο μὲ 20 χορδὲς καὶ χωρὶς κανένα ἡχεῖο ἢ πῆχυ. ἀν ἐξαιρεθῇ ὁ ἀριθμὸς τῶν χορδῶν, ποὺ προέκυψε ἀπὸ μεταγενέστερες βελτιώσεις, τὸ ὑπόλοιπο ὄργανο ὡς κατασκευὴ πρέπει νὰ εἶναι τὸ πιὸ ἀρχέγονο ἔγχορδο τῆς ἀνθρωπότητος, παριστάνεται δὲ καὶ σὲ προϊστορικὰ μικρὰ γλυπτὰ τῶν Κυκλαδῶν καὶ ἄλλων μερῶν τῆς Ἑλλάδος, καὶ σ' αἰγυπτιακὲς παραστάσεις. δὲν ἀποκλείεται σὲ ἀπλούστερη μορφὴ νὰ χρησιμοποιούταν καὶ στὸν ἀρχέγονο Ἰσραὴλ. τὸ ὄνομα σαμβύκη ἔχει προφανῶς τὴν ἴδια ρίζα μὲ τὰ προελληνικὰ ὄνόματα ἰαμβος, θρίαμβος, διθύραμβος, καὶ τὸ κύριο ιάμβη. εἶναι ὅλα πελασγικὰ καὶ σημαίνουν, νομίζω, ἀντιστοίχως φόδη, θρησκευτικὴ φόδη τῶν τιτύρων (= σατύρων) ἥτοι τιτύραμβος, καὶ Ἀοιδός. τὸ δὲ σαμβύκη, ἢ ἄλλιῶς ιαμβύκη, σημαίνει μᾶλλον «όδοντόσχημο μουσικὸ ὄργανο», δηλαδὴ «τρίγυρον μουσικὸ ὄργανο». διότι σὰν στὴν ἑβραϊκὴ καὶ στὶς ἄλλες σημιτικὲς γλῶσσες λέγεται τὸ δόντι· καὶ σὰν εἶναι, νομίζω, τὸ πρῶτο συνθετικὸ σάμυ τοῦ ὄνόματος σαμβύκη.

23 Καὶ τὰ τρία ἔγχορδα τῆς Π. Διαθήκης ἥταν ὄργανα ψαλτήρια, παιζόμενα δηλαδὴ μὲ τὰ δάχτυλα ἢ τὰ νύχια, χωρὶς πλῆκτρον (= πέννα). εἶναι ἄλλωστε πολὺ ἀρχαῖα, ἐνῷ ἢ πέννα, ποὺ εἶναι ἐπινόησι ὅχι παλιότερη ἀπὸ τὸν Ζ' π.Χ. αἰῶνα, χρησιμοποιούταν σὲ ἔγχορδα νεώτερα καὶ πολυχορδότερα.

24 Πνευστά μουσικὰ ὄργανα στὴν Π. Διαθήκη ἀναφέρονται τέσσερα· τρία τοῦ Ἰσραὴλ κι ἔνα τῶν Βαβυλωνίων. ἀλλ' ἀπὸ τὰ ἵστραγλιτικὰ κυρίως μουσικὸ ὄργανο εἶναι ἔνα, ὁ αὐλός (ελιλ), ποὺ ἀναφέρεται λίγες φορὲς στὰ βιβλία Βασιλεία Δαυΐδ, Ἡσαΐας, καὶ Ἱερεμίας. στὶς ἀναφορὲς δὲν διακρίνεται γιὰ ποιό εἶδος αὐλοῦ πρόκειται, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἐννοοῦνται δυὸ διαφορετικὰ εἶδη, ἔνα γιὰ λατρευτικὴ χρῆσι (Β' Βα 6,5· Ἡσ 30,29) κι ἔνα γιὰ λαϊκὲς διασκεδάσεις (Ἡσ 5,12· 30,12).

25 Οι σάλπιγγες ḥταν δύο εἰδῶν· ἡ ἐλατὴ σάλπιγξ (Ψα 97,6), ἡ σφυρήλατη δηλαδὴ χάλκινη, ἡ ἀπλῶς σάλπιγξ, καὶ ἡ κερατίνη σάλπιγξ ἡ ἀπλῶς κερατίνη (Κρ 3, 27). καὶ οἱ δυὸ ἀναφέρονται ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Μωϋσέως τὸ βραδύτερο· γύρω στὶς 75 φορὲς ἡ χάλκινη καὶ πάνω ἀπὸ 20 ἡ κερατίνη· καὶ γύρω στὶς 50 φορὲς τὸ ρῆμα σαλπίζω. καὶ οἱ δύο σάλπιγγες χρησιμοποιοῦνταν γιὰ νὰ καλοῦν τὸ λαὸ οἱ ἰερεῖς στὶς ἑορτὲς καὶ οἱ ἡγέτες σ' ἐπιστράτευσι. τὰ διάφορα σαλπίσματα λέγονται στὴν Π. Διαθήκη σημασίᾳ, δηλαδὴ συνθήματα· ὅπως καὶ τώρα ὁ στρατὸς ἔχει ἄλλο σάλπισμα γιὰ κάθε φάσι, ἐγερτήριο, σιωπήτηριο, προσκλητήριο, διάλειμμα, φαγητό, κλπ.. οἱ σαλπιγκταὶ τοῦ ἰερατείου ḥταν Λευΐτες.

26 Τέλος ἡ βαβυλωνιακὴ σύριγξ, προφανῶς ἐκείνη μὲ τοὺς 7 αὐλίσκους, ἀναφέρεται μόνο στὸ χωρίο ἐκεῖνο τοῦ ἱστορικοῦ Δανιὴλ στὸ ὅποιο ἀναφέρεται καὶ ἡ σαμβύκη (Δα 3,5-15).

27 Αὐτὰ γιὰ τὰ μουσικὰ ὄργανα τοῦ Ἰσραὴλ, ὅπως ἀναφέρονται στὴν Π. Διαθήκη. στὴν Κ. Διαθήκη ἀναφέρονται παρεμπιπτόντως 4 ὄργανα, αὐλὸς κιθάρα σάλπιγξ κύμβαλον, κι ἐννοοῦνται ὅπως στὴν Παλαιά.

28 Στὴ Βίβλο γιὰ τὴ λατρεία τοῦ Κυρίου χρησιμοποιοῦνται τόσο τὰ ὅμνος καὶ ὅμνῳ, ὅσο καὶ τὰ φόδὴ καὶ ἄδω καὶ ἄσμα, ἐνῷ γιὰ τὰ τραγούδια τῶν λαικῶν διασκεδάσεων χρησιμοποιοῦνται μόνο τὰ φόδὴ ἄδω καὶ ἄσμα. τὸ τελευταῖο συναντᾶται μόνο στὴν Π. Διαθήκη. τὰ ψάλλω καὶ ψαλμὸς στὴ μὲν Π. Διαθήκη σημαίνουν τὸ παίξιμο ἐγχόρδου μουσικοῦ ὄργάνου καὶ χρησιμοποιοῦνται καὶ στὶς δύο περιπτώσεις, στὴ δὲ Καινὴ χρησιμοποιοῦνται μόνο γιὰ τὴ λατρεία τοῦ Κυρίου καὶ σημαίνουν μόνο μεταφορικῶς τὸ κείμενο τῶν βιβλικῶν ψαλμῶν καὶ τὴ χρῆσι του.

* * *

29 Ἀπὸ τὸν ὁξύτερο μέχρι τὸ βαρύτερο ḥχο ποὺ μπορεῖ ν' ἀκούσῃ τὸ ἀνθρώπινο αὐτὶ, ἡ, ὅπως λέμε σήμερα, ἀπὸ τὸν ὑψηλότερο μέχρι τὸ χαμηλότερο, ὑπάρχουν ἄπειρα σημεῖα τὰ ὅποια στὴ γλῶσσα τῶν μουσικῶν λέγονται φθόγγοι. οἱ φθόγγοι εἶναι ἄπειροι, ὅπως οἱ ἀριθμοὶ ἡ τὰ σημεῖα μιᾶς γραμμῆς. οἱ μουσικοὶ ἀπὸ τὰ προϊστορικὰ χρόνια, γιὰ νὰ ὄργανώσουν τὸ μουσικὸ μέλος, προσδιώρισαν ὠρισμένους μόνο φθόγγους, σὰ νὰ λέμε τοὺς ἔφτά φθόγγους 10, 20, 30, 40, 50, 60, 70. τοὺς προσδιώρισαν πολλὲς φορὲς σὲ διάφορες χῶρες κι ἐποχές, καὶ τοὺς προσδιώριζαν πάντοτε μὲ τὶς χορδὲς τοῦ ἐγχόρδου ὄργάνου ποὺ χειρίζονταν κάθε φορά· δηλαδὴ ταύτιζαν τοὺς θεωρητικοὺς φθόγγους μὲ τοὺς ἀντιστοίχους πραγματικοὺς ḥχους τῶν χορδῶν. ὅπως λέχθηκε προηγουμένως, τὰ κρουστὰ ὄργανα προσφέρουν μόνο ρυθμὸ καὶ ὅχι μέλος. ἀπὸ τ' ἄλλα δύο, τὰ ἐγχορδα καὶ τὰ πνευστά, ποὺ προσφέρουν

μέλος, προσφορώτερα γιὰ τὸν προσδιορισμὸ τῶν φθόγγων εἶναι τὰ ἔγχορδα. τὰ ἔγχορδα διαφέρουν ἀπὸ τὰ πνευστὰ στὸν προσδιορισμὸ τῶν φθόγγων, ἀκριβῶς ὅπως διαφέρουν στὸν προσδιορισμὸ τοῦ χρόνου τὰ ψηφιακὰ ρίολόγια ἀπὸ τὰ τοξοειδῆ, διότι τὰ ψηφιακὰ προσδιορίζουν ἐπακριβῶς τὰ δευτερόλεπτα καὶ τὰ ἑκατοστά τῶν δευτερολέπτων, ἢ ὅπως διαφέρουν στὸν προσδιορισμὸ τῶν συχνοτήτων τὰ ψηφιακὰ ριαδιόφωνα ἀπὸ τ' ἄλλα μὲ τὸ δείκτη· ἔχουν δηλαδὴ τὴν ἀπόλυτη κι ἀσύγχυτη εὐκρίνεια προσδιορισμοῦ. γι' αὐτὸ οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ τὰ πρωτόγονα κιόλας χρόνια προσδιώριζαν τοὺς μουσικοὺς φθόγγους, ποὺ ἐπέλεγαν γιὰ νὰ στήσουν τὴν κλίμακα τους, μὲ ἔγχορδα ὅργανα, κι ὅχι ποτὲ μὲ πνευστά. κι ἐννοοῦσαν τοὺς φθόγγους ὡς χορδές, ἔτσι στὴν προϊστορικὴ Ἑλλάδα λ.χ. οἱ Πελασγοὶ ἢ οἱ Ἀχαιοί, ποὺ εἶχαν μουσικὸ ὅργανο 4 χορδῶν, τὴν φόρμιγγα, προσδιώρισαν 4 μουσικοὺς φθόγγους κι ἔκαναν τὴν μουσικὴ τους κλίμακα, τὴν ὅποια οἱ μεταγενέστεροι ὠνόμαζαν διὰ τεσσάρων. κι ὠνόμασαν τοὺς φθόγγους τῶν πρώτη δευτέρα τρίτη τετάρτη. ἂν καὶ ὁ φθόγγος γραμματικῶς εἶναι ὄνομα ἀρσενικό, τὰ ὀνόματά τους ἥταν ἐπίθετα θηλυκά, ἐπειδὴ ὡς οὐσιαστικὸ ἐννοοῦσαν τὸ χορδὴ κι ὅχι τὸ φθόγγος. ὁ ὄρος φθόγγος εἶναι πολὺ μεταγενέστερος. στὴ μεταδωρικὴ Ἑλλάδα, ποὺ ἐπινοήθηκε ἡ λύρα μὲ τὶς 5 χορδές, ξαναπροσδιώρισαν τοὺς φθόγγους σὲ 5, κι ἔκαναν τὴν διὰ πέντε κλίμακα. ὠνόμασαν δὲ τοὺς 5 φθόγγους μὲ τὰ ὀνόματα τῶν 5 δαχτύλων τοῦ χεριοῦ ποὺ χτυποῦσαν τὶς χορδές, τὰ δάχτυλα λέγονταν ὕπατος (= ἀντίχειρας), λιχανός (= αὐτὸς ποὺ γλείφεις, ὁ δείκτης), μέσος, παράμεσος, νέατος (= νεώτατος, ὁ μικρούλης)· καὶ οἱ χορδὲς - φθόγγοι ὠνομάστηκαν ὑπάτη, λιχανός (ἥ), μέση, παραμέση, νεάτη (ἥ συνηρημένο νήτη). παρόμοιους προσδιορισμοὺς ἔκαναν κι ἄλλοι λαοί. τὸν Z' π.Χ. αἰῶνα ἥρθε ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴ στὴν Ἑλλάδα μιὰ ἄλλη καλλίτερη μουσικὴ κλίμακα τῶν 7 φθόγγων, ἡ δι' ἐπτά, αὐτὴ ποὺ ἵσχυε μέχρι σήμερα. εἶχε προσδιοριστῇ ἀσφαλῶς μὲ ὅργανο 7 χορδῶν, ἀκριβῶς σὰν τὴν κινύρα ἢ κιθάρα τοῦ Δαυΐδ. κι ὠνόμασαν οἱ Ἑλληνες τοὺς 7 φθόγγους τῆς νέας κλίμακος ὑπάτη παρυπάτη ὑπερμέση μέση παραμέση παρανήτη νήτη· δηλαδὴ χορδὴ. μετὰ 1700 περίπου χρόνια ὁ Ἰταλὸς Γουΐδων τοὺς ὠνόμασε *ut re mi fa sol la do*, ἀπὸ τὶς πρῶτες συλλαβὲς τῶν 7 στίχων τοῦ λατινικοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ὅμνου

*Ut queant laxis
resonare fibris
mira gestorum
famuli tuorum,
solve polluti
labii reatum,
Domine sancte.*

ποὺ θὰ πῇ «Γιὰ νὰ μποροῦν οἱ δοῦλοι σου ν' ἀνυμνοῦν τὰ θαυμαστά σου ἔργα μὲ τὶς καρδιὲς ἀνάλαφρες, καθάρισε τ' ἀμαρτωλὰ χείλη τῶν κατακρίτων, ἄγιε Κύριε». λίγο ἀργότερα τοὺς ἔλεγαν *do re mi fa sol la si* δλοι οἱ νότιοι Εὐρωπαῖοι, κι ἔτσι τοὺς λὲν μέχρι σήμερα, ἐνῷ οἱ Ἀγγλοσάξωνες τοὺς λὲν πιὸ πρακτικὰ *A B C D E F G*. τὸ 1818 ὁ πρωτοψάλτης τοῦ πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως Γρηγόριος Λαμπαδάριος, μιμούμενος τὸν ἀγγλοσάξωνικὸ τρόπο, τοὺς ὠνόμασε γιὰ τὴ βυζαντινὴ μουσικὴ τῶν Ἐλλήνων *πΑ Βου Γα Δι κΕ Ζω νΗ.*

30 Δεν ξέρουμε ἀν τοὺς 7 φθόγγους οἱ Ἰσραηλῖτες τοὺς γνώριζαν πρὶν ἀπὸ τὸ Δαυΐδ, κι ἀν τοὺς εἶχαν πάρει ἀπὸ ἄλλο λαὸ τῆς Κοντινῆς Ἀνατολῆς, ἥ ἀν τοὺς προσδιώρισε ἀκριβῶς ὁ Δαυΐδ μὲ τὴν ἐπτάχορδη κινύρα ἥ κιθάρα του. ἐκεῖνα ποὺ ξέρουμε ἀπὸ μὲν τὴν ἑλληνικὴ ἴστορία εῖναι ὅτι, ὅταν στὴν Ἐλλάδα ἦρθε μέσῳ Μ. Ἀσίας ἥ νέα μουσικὴ κλίμακα τῶν 7 φθόγγων, δὲν ἦρθε μόνη, ἀλλὰ μαζὶ μὲ τὴν πρωτοφανῆ τότε μουσικὴ γραφὴ ἥ μουσικὴ παρασημαντική, δηλαδὴ τὶς γραπτὲς μουσικὲς νότες, ἀπὸ δὲ τὴν Π. Διαθήκη εῖναι ὅτι, ἐκεῖνος ποὺ ἐπινόησε πρῶτος στὸν κόσμο τὴ μουσικὴ γραφή, ποὺ στὸ βιβλίο Παραλειπόμενη λέγεται φωνὴ σωφέρ (= φωνὴ γραπτή, μέλος γραπτοῦ), εῖναι ἀκριβῶς ὁ βασιλεὺς Δαυΐδ (Α' Πα 15, 27-28). καὶ τοκανε αὐτό, διότι, ὅταν στὴν ἄλαλη ἰσραηλιτικὴ λατρεία τοῦ Κυρίου εἰσήγαγε αὐτὸς γιὰ πρώτη φορὰ μὲ τοὺς Ψαλμούς του τὸ λόγο, τὸ μελῳδούμενο λόγο, καὶ χρησιμοποίησε πολυμελεῖς λευτίκες χορῳδίες, ὅπου ὁ καθένας ἔπαιζε τὸ δικό του ὅργανο (Α' Πα 25,1-31· πρβλ. καὶ Α' Πα 15,16-29· 16,4-7· 16,37-42· 23,5-6· Β' Πα 5,12-13· Β' Βα 6,5· 6,13-16· Νε 12,46-47· Ψα 32,2), γιὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴ συμφωνία καὶ συχορδία, ἀναγκάστηκε νὰ ἐπινοήσῃ τὴ γραφὴ τοῦ μουσικοῦ μέλους, τὶς νότες· γιὰ πρώτη φορὰ στὴν παγκόσμια ἴστορία. οἱ πρῶτες νότες, ἐκεῖνες τοῦ Δαυΐδ, συμβολίζονταν μὲ διάφορα γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου. ἔτσι τὶς πῆραν καὶ οἱ "Ἐλληνες μετὰ 4 - 5 αἰῶνες, ἔτσι τὶς μετέδωσαν οἱ "Ἐλληνες καὶ στοὺς Ρωμαίους καὶ στοὺς ἄλλους μαθητάς των λαούς, ἔτσι γράφονταν οἱ μουσικὲς νότες μέχρι τὸ 1000 περίπου. τὸν IA' αἰῶνα ὁ Ἰταλὸς πρωτοψάλτης Γουΐδων Ἀρετίνος ἐπινόησε τὸ μουσικὸ τετράγραμμο, ποὺ λίγο ἀργότερα ὁ "Ερμαννος Κοντράκτος τὸ βελτίωσε σὲ μουσικὸ πεντάγραμμο, ὅπως τοχούμε μέχρι σήμερα. οἱ δὲ βυζαντινὲς νότες τῆς ἐκκλησιαστικῆς μας μουσικῆς εἶναι ἐξελιγμένες μορφὲς τῶν ἀλφαβητικῶν γραμμάτων, ποὺ ἀποτελοῦσαν τὴν ἀρχαία μουσικὴ γραφή.

* * *

31 Οἱ βιβλικοὶ ἄντρες καὶ οἱ γυναῖκες χορεύουν κιόλας. ὁ χορὸς στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ γλῶσσα λεγόταν ὅρχησις καὶ τὸ χορεύω ὅρχοῦμαι, ἐνῷ χορὸς λεγόταν ἥ χορῳδία καὶ χορεύω τὸ τραγουδῶ. κάπο-

τε ὅμως ὁ χορὸς ἄρχισε νὰ λέγεται μὲ τὴ σημερινή του ὀνομασία χορὸς καὶ τὸ χορεύω ἀντιστοίχως χωρεύω. τὸ ἀρχαιότερο κείμενο, ὃπου συναντῶνται οἱ λέξεις χορὸς καὶ χορεύω μὲ τὴ σημερινή τους σημασία, εἶναι ἡ μετάφρασι τῶν Ο', ὃπου λέγεται μία μόνο φορὰ τὸ ὀρχοῦμαι (Β' Βα 6,5· 20) κι ὅλες τὶς ἄλλες οἱ λέξεις χορὸς καὶ χορεύω. κι αὐτῇ ἡ μετάφρασι τοῦ Γ' π.Χ. αἰώνος, ἡ Π. Διαθήκη δηλαδή, εἶναι τὸ κείμενο ποὺ ἐπέδρασε στὸ νὰ καθιερωθοῦν στὴ νεοελληνικὴ γλῶσσα οἱ νέοι ὄροι. ἡ μεταπήδησι τῶν ὄρων ἀπὸ τὴ μιὰ σημασία στὴν ἄλλη διφείλεται στὸ ὅτι στὴν Π. Διαθήκη οἱ γυναῖκες ποὺ τραγουδοῦν καὶ συνάμα σχεδὸν πάντοτε παίζουν ντέφια, κάνουν μερικὲς αὐτοσχέδιες χορευτικὲς κινήσεις, ὅπως κάνουν οἱ τραγουδισταὶ καὶ σήμερα.

32 Η Κ. Διαθήκη εἶναι νόμος πνευματικός, ποὺ ἐνδιαφέρεται μόνο γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου κι ὅχι γιὰ τὰ ἐπίγεια. οὔτε γιὰ ἐπίγεια ἐπικράτεια ἐνδιαφέρεται, οὔτε ἐπίγειες ἀμοιβὲς ὑπόσχεται, οὔτε ἐπίγειες κυρώσεις ἐπιβάλλει ποτέ, ὅταν τιμωρῇ, οὔτε γενικῶς μὲ τὰ ἐπίγεια τῶν ἀνθρώπων ἀσχολεῖται, ἀν καὶ ἀξιολογεῖ τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὴν ἐπίγεια συμπεριφορά τους, καὶ οἱ ἐντολές της πέρα ἀπὸ τὴν αἰώνια σωτηρία τῶν πιστῶν προδιαγράφουν, ἀν ἐφαρμοστοῦν, τὴν πιὸ ἀρμονικὴ συμβίωσί τους ἐπάνω στὴ γῆ. ἡ Π. Διαθήκη ὅμως ἔταν καὶ νόμος ἐπίγειος, σχεδιασμένος γιὰ ἔνα ἔθνος, τὸν Ἰσραὴλ. ἔχει ἐπίγειες κυρώσεις, ἀκόμη καὶ τὴ θανατικὴ ποινὴ σὲ πολλὲς περιπτώσεις, ὑπόσχεται καὶ προσφέρει ἐπίγειες ἀμοιβές, στηρίζει μιὰ ἐπίγεια ἐπικράτεια, ἐνδιαφέρεται γιὰ ὅλες τὶς πτυχές τῆς ἐπιγείου ζωῆς τῶν ἀνθρώπων (πόροι διατροφῆς καὶ ἴματισμοῦ, στέγη καὶ ἀγροτικὸς κλῆρος, οἰκολογία, ὑγειονομία, ἄμυνα, ψυχαγωγία, δικαιοσύνη, διοίκησι κλπ.). κι ἀφοῦ ὁ χορὸς εἶναι ἀπαραίτητο καρύκευμα τῆς χαρᾶς καὶ τοῦ ἔορτασμοῦ τῶν ἀνθρώπων, δίνει καὶ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ χοροῦ. ὅσα στοιχεῖα τῆς Π. Διαθήκης δὲν καταργοῦνται ἀπὸ τὴν Καινή, σιωπηρῶς υἱοθετοῦνται. ἀνάμεσα σ' αὐτὰ εἶναι κι ὁ χορός. ἐννοεῖ δηλαδὴ ἡ Κ. Διαθήκη ὅτι οἱ Χριστιανοὶ μποροῦν, ὅταν διασκεδάζουν, νὰ χορεύουν ὅπως χόρευαν καὶ τὰ βιβλικὰ πρόσωπα τῆς Π. Διαθήκης.

33 Οἱ χοροὶ γενικῶς εἶναι τρεῖς· ὅταν χορεύῃ ἔνας ἄνθρωπος μόνος, ὅταν χορεύῃ μιὰ ὁμάδα ἀνθρώπων, κι ὅταν χορεύῃ ἔνα ζεῦγος (ἄντρας καὶ γυναίκα συνήθως, ἡ δυὸ ἄντρες, ἡ δυὸ γυναῖκες). τὸ τρίτο εἶδος χοροῦ στὴ Βίβλο ἀποκλείεται· δὲν ἔταν δὲ γνωστὸ οὔτε καὶ στὸν ἀμαρτωλὸ ἀρχαῖο κόσμο. εἶναι νεώτερη ἐπινόησι τῶν βορείων Εὐρωπαίων, οἱ ὄποιοι, ἐπειδὴ σεξουαλικῶς εἶναι ἐκ φύσεως οἱ πιὸ κρύοι καὶ βραδυφλεγεῖς ἀνθρωποι τῆς γῆς, πρᾶγμα ποὺ δὲν σημαίνει ἀσφαλῶς ὅτι εἶναι καὶ οἱ πιὸ ἀγνοὶ καὶ σεμνοί, ἐπινόησαν τὸν κατὰ ζεύγη χορό, ἡ εὐρωπαϊκὸ λεγόμενο χορό, ποὺ εἶναι καὶ γιὰ τὸ Χριστιανὸ καὶ γιὰ τὸν Ἰσραηλίτη τῆς Π. Διαθήκης καὶ γιὰ κάθε ισορρο-

πημένο φυσικὸ ἄνθρωπο ἀπαράδεκτος. πολλὰ ἀπὸ τὰ διαζύγια ἔχουν γι' ἀφετηρία τους ἔναν τέτοιο χορό. ὑπάρχει ἔνα παλιὸ νεοελληνικὸ ἀπόφθεγμα ποὺ χαρακτηρίζει αὐτὸ τὸ χορὸ ὃς μισὴ σεξουαλικὴ πρᾶξι· καὶ πολὺ εὔστοχα.

34 Στὴν Π. Διαθήκη καὶ σ' ὅλο τὸν ἀρχαῖο κόσμο ἥταν γνωστοὶ οἱ χοροὶ τοῦ ἐνὸς ἀνθρώπου καὶ τῆς ὁμάδος. οἱ χοροὶ αὐτοὶ μποροῦν νὰ εἶναι καὶ σεμνοὶ καὶ ἀσεμνοὶ· αὐτὸ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴ σύστασι τοῦ χοροῦ κι ἀπὸ τὸν τρόπο ποὺ χορεύουν σ' αὐτὸν οἱ ἄντρες καὶ οἱ γυναικες. στὴ Βίβλο ὁ ὁμαδικὸς χορὸς εἶναι ἡ μόνο ἀντρῶν ἡ μόνο γυναικῶν· οὐδέποτε μικτός. τὸ ἄλλο φῦλο ἡ στήνει ἄλλο χορὸ σὲ ἄλλο χῶρο ἡ στέκεται ἔξω ἀπὸ τὸ χορὸ καὶ βλέπει τὸ χορὸ τοῦ ἄλλου φύλου. κι ὅταν χορεύουν σ' ἔνα χῶρο πολλὰ μεμονωμένα πρόσωπα τὸ χορὸ τοῦ ἐνὸς ἀνθρώπου, σ' ὅλο τὸ χῶρο χορεύουν μόνο τὰ πρόσωπα τοῦ ἐνὸς φύλου. ὁ δὲ τρόπος τοῦ χοροῦ, ποὺ μπορεῖ νὰ εἶναι ἀπὸ σεμνὸς καὶ χαριτωμένος μέχρι πρόστυχος καὶ ἔκφυλος, στοὺς βιβλικοὺς χοροὺς εἶναι πάντοτε σεμνὸς καὶ χαριτωμένος.

35 Ἀσφαλῶς ὅτι ὁ χορὸς εἶναι μιὰ ἐπίδειξι, αὐτὸ καὶ κανεὶς δὲν τὸ ἀρνεῖται καὶ ἡ Βίβλος τὸ υἱόθετεῖ. ἄλλο πρᾶγμα ὅμως εἶναι ἡ ἐπίδειξι τῆς λεβεντιᾶς, τῆς ὁμορφιᾶς, καὶ τῆς ἐπιδεξιότητος τῶν χορευτῶν ἡ τῶν χορευτριῶν, κι ἄλλο ἡ πρόστυχη πρόκλησι σὲ ἀσέλγεια κι ἀμαρτωλὸ ἡ ἔκφυλο ὅργιο. αὐτοῦ τοῦ τελευταίου χοροῦ ἐνορχηστρωτῆς καὶ ὀργανοπαίχτης εἶναι κατὰ τὸν Ἰωάννη Χρυσόστομο ὁ διάβολος, ποὺ ἔχει σκοπὸ νὰ ποντίσῃ χορευτὰς καὶ θεατὰς στὸ βιούρκο τῆς ἀμαρτίας καὶ τῆς ἀπωλείας. ὁ σεμνὸς ὅμως χορός, ποὺ γίνεται σύμφωνα μ' ὅλες τὶς βιβλικὲς προδιαγραφές, ἀκόμη κι ὅταν εἶναι γάμπρισμα ἡ νυφοδιάλεγμα, εἶναι ἀπὸ τὴ Βίβλο κι ἀπὸ κάθε σώφρονα κοινωνία παραδεκτός· διότι κι αὐτὰ εἶναι μέσα στὴν καλῶς νοούμενη κοινωνικὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων. σὲ χρόνια ποὺ ἡ Ἑλληνικὴ χριστιανικὴ κοινωνία χόρευε τέτοιους χοροὺς καὶ μ' αὐτοὺς τοὺς σκοπούς, οἱ κοπέλλες δὲν εἶχαν καμμιὰ ἄλλη εὐκαιρία νὰ ἐμφανιστοῦν μπροστὰ στὰ παλληκάρια ποὺ θὰ τὶς διάλεγαν, καὶ τὰ παλληκάρια δὲν εἶχαν ποὺ ἄλλοι νὰ δοῦν τὶς κοπέλλες ποὺ θὰ παντρεύονταν. καὶ φυσικὰ ὅλα γίνονταν κάτω ἀπὸ τὸ βλέμμα τῶν γονέων καὶ ὅλης τῆς κοινωνίας.

36 Στὴν παράγραφο γιὰ τὸ τύμπανο, τὸ βιβλικὸ ντέφι, ἀνέφερα τέσσερα παραδείγματα χοροῦ κοριτσιῶν· μετὰ τὸ πέρασμα τῆς Ἐρυθρᾶς Θαλάσσης, μετὰ τὴ νίκη τοῦ Ἱεφθάε, μετὰ τὴ νίκη τοῦ Δαυΐδ κατὰ τοῦ Γολιάθ, καὶ στὴ λατρεία τοῦ Κυρίου ὃπου χτυποῦσαν τὰ ντέφια τραγουδώντας καὶ χορεύοντας αἱ τυμπανίστριαι νεάνιδες. θ' ἀναφέρω ἄλλα δύο, ἔνα χοροῦ κοριτσιῶν κι ἔνα ἀντρῶν, ἔνα γιὰ γάμπρισμα κι ἔνα γιὰ λατρεία τοῦ Κυρίου, γιὰ νὰ ἔχουμε καὶ τὸ μέτρο, μέχρι ποὺ ἐπέτρεπε ὁ Κύριος νὰ φτάνουν οἱ Ἰσραηλῖτες.

37 Στὸν Ἰσραὴλ ἵσχυε ὁ φυσικὸς γάμος· δὲν ὑπῆρχε καμμιὰ ἱερολογία του. τὸ συνέδριο τῶν πρεσβυτέρων (δημοτικὸν προύχοντες) καὶ οἱ Λευΐτες ἐνὸς δήμου παρακολουθοῦσαν διακριτικὰ νὰ μὴν καταπατοῦνται οἱ προδιαγραφές τοῦ γάμου (ὅχι μοιχεία, ὅχι αἴμομιξία, κλπ.)· κι ὅταν καταπατοῦνταν, ἐπενέβαιναν καὶ τιμωροῦσαν παραδειγματικά· σχεδὸν πάντα μὲ θάνατο. κάποτε, πολὺ πρὶν ἀπὸ τὸ Δαυΐδ, ὅταν οἱ Ἰσραηλῖτες ἐξώντωσαν σ' ἐμφύλιο πόλεμο ὅλη τὴ φυλὴ Βενιαμίν, ἐπειδὴ οἱ Βενιαμῖτες ἀρνήθηκαν νὰ παραδώσουν στοὺς ἄλλους γιὰ θανάτωσι κάποιους δικούς των, οἱ ὅποιοι εἶχαν διαπράξει βιασμὸν παντρεμένης γυναικὸς κι ἀποπειράθηκαν νὰ διαπράξουν καὶ κιναιδικὴ πρᾶξι, ἀπ' ὅλη τὴ φυλὴ διασώθηκαν κρυμμένοι πάνω στ' ἄγρια βουνὰ μόνο 600 ἐντελῶς ἀνήξεροι κι ἀθῷοι Βενιαμῖτες. αὐτοί, ἀφοῦ ἔζησαν πολὺν καιρὸν σὰν ἀγρίμια, στὸ τέλος ἀναγκάστηκαν νὰ παραδοθοῦν. οἱ ἄλλοι Ἰσραηλῖτες, ὅχι μόνο τοὺς ἀθώωσαν, ἀλλὰ καὶ φρόντισαν νὰ τοὺς παντρέψουν, γιὰ ν' ἀναζωπυρωθῇ ἡ φυλὴ Βενιαμίν. ὑπῆρχε μιὰ μικρὴ πόλι ἀπὸ τὸν ὑπόλοιπο Ἰσραὴλ, ἡ ὅποια κατὰ τὸν ἐξοντωτικὸν ἐμφύλιο εἶχε ευνοήσει μὲ λόγια τὴ φυλὴ Βενιαμίν. αὐτοὺς τοὺς τιμώρησαν σκοτώνοντας ὄλους τοὺς ἄρρενες, ἀπὸ νεογνὰ μέχρι γέροντες, κι ὅλες τὶς ἔγγαμες ἡ χῆρες γυναικες. χάρισαν τὴ ζωὴ μόνο στὶς παρθένες κοπέλλες, ποὺ τὶς θεώρησαν ἀθῷες. ἦταν ὅλες 400, κι αὐτὲς τὶς ἔδωσαν γιὰ γυναικες στοὺς 400 ἀπὸ τοὺς 600 ἐπιζήσαντες Βενιαμῖτες. γιὰ δὲ τοὺς ἄλλους 200 ἡ συλλογικὴ τότε ἡγεσία τοῦ Ἰσραὴλ ἔλαβε τὴν ἔξῆς μέριμνα. κατὰ τὴ μεγάλη ἑօρτὴ καὶ πανήγυρι τοῦ Κυρίου, δηλαδὴ τὸ πάσχα, τοὺς εἶπε νὰ κρυφτοῦν καὶ οἱ 200 μέσα στ' ἀμπέλια τῆς πόλεως Σηλώμ, ποὺ ἦταν τότε πρωτεύουσα τοῦ Ἰσραὴλ καὶ ἔδρα τοῦ ἀρχιερεῶς καὶ τῆς σκηνῆς τοῦ μαρτυρίου. ἐκεῖ στὸ πανηγύρι κατὰ τὴ συνθειά τους οἱ κοπέλλες τοῦ Ἰσραὴλ τραγουδοῦσαν καὶ χόρευαν μὲ τὰ ντέφια τους, καὶ φυσικὰ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν γάμπριζαν κιόλας. εἶπε λοιπὸν ἡ ἐθνικὴ ἡγεσία στοὺς 200 κρυμμένους, πάνω στὴν ὄρα ποὺ θὰ φούντωντε τὸ γλέντι, νὰ ὀρμήσουν στὶς κοπέλλες, ν' ἀρπάξουν ἀπὸ μία, καὶ νὰ πᾶν στὴν κρύπτη τους νὰ τὴν κάνουν γυναικα τους. ὅταν ἔγινε αὐτό, στὶς διαμαρτυρίες τῶν γονέων ἔδωσε ἔξηγήσεις ἡ ἡγεσία, ὅτι δηλαδὴ τὸ πρᾶγμα ἦταν στημένο κι ἐγκεκριμένο, καὶ ὅλοι ἡσύχασαν (Κρ 21, 19-23).

38 Τὸ ἄλλο περιστατικὸν συνέβη μὲ τὸ Δαυΐδ. ὅταν ὁ Δαυΐδ κατέλαβε τὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ τὴν ἕκανε πρωτεύουσα τοῦ Ἰσραὴλ, ἐκπληρώθηκε ἡ τελευταία λεπτομέρεια τῆς ἐπαγγελίας τοῦ θεοῦ στὸν Ἀβραάμ, ὅτι σ' αὐτὸν καὶ στὸ σπέρμα του θὰ δώσῃ τὴν ὄραιά ἐκείνη χώρα ποὺ ἔρρεε γάλα καὶ μέλι, τῆς ἐντολῆς τοῦ Μωϋσέως νὰ τὴν καταλάβουν οἱ Ἰσραηλῖτες ὅλη καὶ νὰ τὴ μοιραστοῦν, καὶ τῆς προσπαθείας τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυὴ νὰ ἐφαρμόσῃ τὴν ἐντολὴν τοῦ Μωϋσέως καὶ νὰ

έκπληρώσῃ τὴν ὑπόσχεσι τοῦ Κυρίου στὸν Ἀβραάμ. καὶ ὁ Δαυΐδ ἀποφάσισε νὰ μεταφέρῃ στὴν Ἱερουσαλήμ τὴν κιβωτὸ τῆς διαθήκης. κατὰ τὴ μεταφορά της ὁ βασιλεὺς Δαυΐδ καὶ πολλοὶ ἄλλοι Ἰσραηλῖτες ἀπὸ τὴν πολλὴ χαρά τους πλαισίωναν τὴ μεταφερόμενη κιβωτὸ παίζοντας τὰ ὅργανά τους, τραγουδώντας, καὶ χορεύοντας. ὅταν μπῆκαν στοὺς δρόμους τῆς Ἱερουσαλήμ, ἡ χαρά τους ἔφτασε στὸ κορύφωμα, ὁ δὲ Δαυΐδ ἐνώπιον Κυρίου χόρευε μὲ κραυγὴς χαρᾶς καὶ ἐνδεδυκῶς στολὴν ἔξαλλος στὴν ἀρχαία Ἑλληνικὴ γλῶσσα τῆς μεταφράσεως τῶν Ο' θὰ πῇ «ἀσυνήθιστη». ὅπως φαίνεται ἀπ' ὅλη τὴ συνάφεια τοῦ κειμένου, τὸ σημερινὸ ἀνάλογο θὰ ἦταν νὰ λέγαμε «φορώντας πάνινα παπούτσια, τὸ ἐσωτερικὸ κοντὸ παντελονάκι του, καὶ ἔχοντας τὸ πουκάμισό του ἀπ' ἔξω, ἥ μὲ τὸ φανελλάκι μόνο» διότι θὰ ἴδρωκοποῦσε κιόλας ὁ ἄνθρωπος. αὐτὸ τὸ εἶδε ἡ βασίλισσα γυναίκα του Μελχόλ, ἡ κόρη τοῦ Σαούλ, ἀπὸ τὸ παράθυρο τοῦ παλατιοῦ, καὶ μέσα της τὸν περιφρόνησε· κι ὅταν τὸ βράδυ τελείωσε τὸ πανηγύρι καὶ στήθηκε ἡ κιβωτὸς στὴ θέσι της, κι ὁ Δαυΐδ πῆγε στὸ παλάτι, ἐκείνη δὲν ἄντεξε καὶ τὸν εἰρωνεύτηκε «Ξεβρακώθηκες μπροστὰ στοὺς δούλους καὶ στὶς δοῦλες σου σὰν κοινὸς χορευτής! ἥσουν πολὺ γελοῖος!». κι ὁ Δαυΐδ τῆς ἀπάντησε· «Μάλιστα· ἐνώπιον Κυρίου θὰ χορέψω· εὐλογημένος νάναι ὁ Κύριος ποὺ μὲ βρῆκε γιὰ ἡγέτη τοῦ λαοῦ του καλλίτερον ἀπὸ τὸν πατέρα σου· θὰ παίξω, θὰ χορέψω, καὶ θὰ χοροπηδήξω, καὶ τὰ ῥοῦχα μου θὰ βγάλω ἐνώπιον Κυρίου, κι ἂς μὲ κοροϊδέψης ἐσύ ὅσο θέλεις» (Β' Βα 6, 12-22). ἀσφαλῶς ἡ χριστιανικὴ λατρεία, ὅπως μᾶς τὴν παρέδωσαν ὁ Κύριος καὶ οἱ ἀπόστολοι, δὲν προβλέπει οὕτε ἐπιτρέπει τίποτε ἀπ' ὅλα αὐτά, διότι εἶναι λατρεία ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ (Ιω 4, 23). καὶ γενικῶς ὅσα στοιχεῖα τῆς Π. Διαθήκης καταργεῖ ἡ Καινὴ, δὲν ἐπαναλαμβάνονται. ὅσα ὅμως ρήτως ἢ σιωπηρῶς υἱοθετεῖ, μέχρι ἐκεῖνα ἐπιτρέπει τοὺς Χριστιανοὺς νὰ φτάνουν. εἶναι καὶ χριστιανικοὶ οἱ σεμνοὶ βιβλικοὶ χοροί, ὅχι στὴ λατρεία βέβαια, ἀλλὰ στὴν κοινωνικὴ ζωή, κι ἂς εἶναι κι ἐπίδειξι λεβεντιᾶς ὁμορφιᾶς κι ἐπιδεξιότητος, κι ἂς εἶναι καὶ γάμπρισμα καὶ νυφοδιάλεγμα. οἱ ἀσεμνοὶ ὅμως χοροί, οἱ ἔξω ἀπὸ τὴν προοπτικὴ τοῦ γάμου, οἱ χοροὶ τῶν πονηρῶν κινήσεων καὶ βλεμμάτων, τῆς πορνείας, τῆς μοιχείας, καὶ τοῦ ἐκφυλισμοῦ, εἶναι ἀπαράδεκτοι καὶ ἀνεπίτρεπτοι.

39 Αὐτὰ γιὰ τὸ βιβλικὸ χορὸ τὸν καὶ χριστιανικό· αὐτὰ καὶ γιὰ τὴ μουσικὴ καὶ τὰ μουσικὰ ὅργανα στὴ Βίβλο.

Ἡ μελέτη αὐτὴ πρωτοδημοσιεύτηκε τὸ 1994 στὸ περιοδικὸ Σάλπιγξ ὁρθοδοξίας, σὲ 4 συνέχειες, τεύχη 294· 296-7· 300. γιὰ τὴ σύνθεσί της παίρων πολλὰ στοιχεῖα ἀπὸ τὴν ἱστορία τῆς μουσικῆς ποὺ ἔγραψα καὶ δημοσίευσα τὸ 1988 ὡς κεφάλαιο 3, 2 τοῦ συγγράμματός μου «Τὸ ἀλφάβητο», §§ 108 - 256 (σελ. 621 - 680).

3. ΟΙ ΜΑΓΟΙ ΚΙ Ο ΑΣΤΕΡΑΣ ΤΟΥΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΠΑΤΕΡΕΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Οι μάγοι ποὺ ḥρθαν ἀπὸ ἀνατολῶν νὰ προσκυνήσουν τὸ Χριστὸ καὶ ὁ ἀστὴρ ποὺ τοὺς ὡδήγησε μέχρι αὐτὸν ἵστοροῦνται ἀπὸ τὸν εὐαγγελιστὴ Ματθαῖο (2,1-16). ὅχι μόνο σήμερα ἀλλὰ καὶ στὴν ἀρχαιότητα οἱ ἐρμηνευταὶ τῶν Εὐαγγελίων καὶ ὄλοι οἱ Χριστιανοὶ εἶχαν καὶ ἔχουν ἔντονο ἐνδιαφέρον νὰ διευκρινίσουν τί ἦταν αὐτοὶ οἱ μάγοι, ἀπὸ ποὺ ἀκριβῶς ḥρθαν, πόσοι ἦταν, πῶς λέγονταν, μὲ τί μέσα ḥρθαν ἀπὸ τὴ χώρα τους στὴ Βηθλεέμ, ἀπὸ τί κίνητρο κινήθηκαν σ' ἔνα τόσο δύσκολο ταξίδι, πότε ἀκριβῶς ḥρθαν, πότε εἶδαν τὸν ἀστέρα καὶ πότε ἔφτασαν στὴν οἰκίαν ὅπου εἶδον τὸ παιδίον καὶ τὸ προσεκύνησαν, ποιός ἦταν ὁ ἀστὴρ αὐτὸς ὁ τόσο ἐντυπωσιακὸς τούλαχιστο γι' αὐτούς, καὶ τί νόημα εἶχαν τὰ τρία δῶρα τους χρυσός καὶ λίβανος καὶ σμύρνα. τίς νηφαλιώτερες ἀπαντήσεις σ' ὅλα αὐτὰ τὰ ἐρωτήματα δίνουν μέσα στὰ κείμενά τους οἱ πατέρες τῆς ἐκκλησίας· εἶναι ἐπαρκεῖς καὶ ίκανοποιητικές. εἰδικὰ δὲ μόνο γιὰ τὸ τί ἦταν οἱ μάγοι ἔχουμε καὶ τὴν πολὺ ἀρχαιότερη ἐνημέρωσι ἀπὸ τοὺς πρὸ Χριστοῦ ἀρχαίους "Ἐλληνες ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς.

Τὸ δόνομα μάγοι δὲν εἶναι ἐλληνικὸ ἀλλὰ περσικό. μάγους ἀναφέρουν πρὸ Χριστοῦ οἱ Δανιήλ, Σοφοκλῆς, Εὐριπίδης, Ἡρόδοτος, Διόδωρος Σικελιώτης, Στράβων καὶ ὄλοι. (Δανιήλ 1,20· 2,2· 2,10· 2,27· 4,4· 5,7· 5,11· 5,17. Σοφοκλῆς, Οἰδ. τ., 387. Εὐριπίδης, Ὁρ., 1497. Ἡρόδοτος 1,101,1· 1,107,1· 1,120,1· 1,128,2· 1,132,3· 3,61,1. Διόδωρος Σικ., 2,29-30. Στράβων 16,2,39). κατὰ τὸν Ἡρόδοτο ἦταν κατ' ἀρχὴν μία φυλὴ τοῦ ἔθνους τῶν Μήδων, λεγόμενοι ἔτσι *Μάγοι* (ὅπως λέμε *Μακεδόνες*, *Θεσσαλοί*, *Κρήτες*), κι ἔπειτα μιὰ ιερατικὴ κάστα, τὸ ιερατεῖο τῶν ἀρχαίων Περσῶν. τὴν ἴδια ἐξέλιξι εἶχαν καὶ τὰ ἔθνικὰ ἡ φυλετικὰ ὄνόματα *Λευίται*, *Χαλδαῖοι*, *Φρῦγες*, ποὺ κάποτε ἔγιναν ιερατικά. στὰ χρόνια τοῦ Χριστοῦ ἦταν τὸ ιερατεῖο τῶν Περσῶν καὶ τῶν Βαβυλωνίων (Ἰράν - Ιράκ). ἔπειδὴ ἡ θρησκεία τους ἦταν κυρίως λατρεία τῶν ἀστρων, ἀσχολοῦνταν πολὺ μὲ τὴν ἀστρολογία, τῆς ὁποίας εἶναι καὶ οἱ πρῶτοι ἐπινοηταί. αὐτὰ ὄλα τὰ γνωρίζουν καὶ τὰ προϋποθέτουν ὄμοφωνα καὶ οἱ πατέρες τῆς ἐκκλησίας.

Γιὰ τὰ ὑπόλοιπα ἐρωτήματα θ' ἀναφέρω τὶς ἀπαντήσεις ποὺ ἔδωσαν κατὰ χρονικὴ σειρὰ οἱ Ιουστῖνος, Ωριγένης, Βασίλειος Καισαρείας, Γρηγόριος Νύσσης, Έπιφανιος Κύπρου, Ιωάννης Χρυσόστο-

μος, Πρόκλος Κωνσταντινουπόλεως, Θεόδωρος Μοψουεστίας, Κύριλλος Ἀλεξανδρείας, Ἰσίδωρος Πηλουσιώτης, Θεόδοτος Ἀγκύρας, ‘Ρωμανὸς μελῳδός, Μάξιμος ὁμολογητής, ποιητὴς τοῦ ἀκαθίστου ὑμνου, Φώτιος, Θεοφύλακτος Ἀχρίδος, Εὐθύμιος Ζυγαβηνός, Θεοφάνης Κεραμεύς, Μιχαὴλ Γλυκᾶς, Ψευδεπιφάνιος, Ἰωάννης Καντακουζηνός, τὰ χριστουγεννιάτικα Κάλαντα, καὶ ἀπὸ τοὺς Λατίνους ἐπιλεκτικὰ οἱ Λέων Α΄ Ῥώμης, Βέδας ὁ Ἀγγλος, ‘Ραβανὸς Μαῦρος, Βαλαφρίδος Στραβός, ‘Ρούπερτος τῆς μονῆς Τουϊτίου, κι ἔνα ἀνώνυμο χειρόγραφο τοῦ Ή αἰῶνος. (Ἰουστῖνος, Διάλ., 78,1· 102,2· 103,3· 106,3. Ὡριγένης, Κέλσ. 1,58· Εἰς Ματθ., ἀποσπ. 23· 24· 28. Βασίλειος Καισ., Ὁμ. εἰς γένν. Χριστοῦ, 5-6 PG 31,1469· 1472. Γρηγόριος Νύσσ., Λόγ. εἰς γένν. Χριστοῦ PG 46,1144. Ἐπιφάνιος, Πανάρ. 30,29· 51,9· πίστις· PG 41,456· 904-5· 42,785-8. Ἰωάννης Χρυσόστομος, Εἰς Ματθ., ὁμ. 6-9 PG 57,61-92· Πρόκλος, Ἐγκώμ. εἰς Στέφ., 1 PG 65,809. Θεόδωρος Μοψ., Εἰς Ματθ. 2,16 PG 66,705. Κύριλλος Ἀλ., Εἰς Ἡσ. 49,8-12· Εἰς Ματθ. 2,9· Ἀπολ. δῶδ. κεφ., 1· PG 70,1061· 72,368· 76,317. Ἰσίδωρος Πηλ., Ἐπιστ. 1,378 PG 78,396. Θεόδοτος Ἀγκ., Ὁμ. εἰς γένν. Χριστοῦ, 5· 10· PG 77,135· 1564-65. ‘Ρωμανὸς μελ., Εἰς τὴν γένν. τοῦ Χριστοῦ Κανὼν Α΄, στρ. 8· 9· 13· 19· Κανὼν Γ΄, στρ. 1· ἔκδ. Maas-Trypanis, σελ. 4· 5· 7· 17. Μάξιμος ὁμ., Κεφ. διάφ., 10 PG 90,1181. Ἀκάθιστος ὑμνος, στρ. 5 (Εἶδον παῖδες Χαλδαίων). Φώτιος, Εἰς Ματθ. 2,1-2 PG 101,1192. Θεοφύλακτος Ἀχρ., Εἰς Ματθ. 2,1-16 PG 123,161-9. Εὐθύμιος Ζυγ., Εἰς Ματθ. 2,1-16· Δογμ. πανοπλ., 23· 24· PG 129,136-153· 130,1177· 1217. Θεοφάνης Κερ., Ὁμ. 52 εἰς τὰ ἄγια νήπια, 2-3 PG 132,920· 925. Μιχαὴλ Γλυκᾶς, Χρον., 3 PG 158,396-7. Ψευδεπιφάνιος, Ἐγκώμ. εἰς Θεοτόκ., PG 43,501. Ἰωάννης Καντακουζ., Ἀπολ. εἰς μωαμεθ., 1 PG 154,429. Κάλαντα (Ἐκ τῆς Περσίας ἔρχονται τρεῖς μάγοι μὲ τὰ δῶρα). Leo I Romae, Sermo 31,1 PL 54,235. Beda, In Matth. 2,3-4 PL 92,13. Rabanus Maurus, In Matth., 1 PL 107,757· 759. Wal. Strabus, In Matth. 2,1· 2,11 PL 114,73· 75. Rupertus Tuitiensis, Trinit. 42,7· In Matth., 2· PL 167,1540· 168,1338. Codex Parisinus s. VIII).

Γιὰ τοὺς μάγους ὁ Μαθαῖος λέει μόνον ὅτι ἥρθαν ἀπὸ ἀνατολῶν· ἀπὸ μιὰ χώρα δηλαδὴ ποὺ βρίσκεται ἀνατολικὰ σὲ σχέσι μὲ τὸν Ἰσραὴλ· πιθανῶς ὁ πληθυντικὸς καὶ ἡ ἔλλειψι ἄρθρου δηλώνουν ὅτι πρόκειται γιὰ χώρα μακρινὴ καὶ ὅχι γειτονικὴ καὶ ὅμορη. οἱ Ὡριγένης, Ἰωάννης Χρυσόστομος, Κύριλλος Ἀλεξανδρείας, ‘Ρωμανὸς μελῳδός, Θεοφύλακτος, Εὐθύμιος Ζυγαβηνός, Θεοφάνης Κεραμεύς, Μιχαὴλ Γλυκᾶς, Ἰωάννης Καντακουζηνός, καὶ τὰ δημώδη χριστουγεννιάτικα Κάλαντα λὲν ὅτι ἡ χώρα τῶν μάγων εἶναι ἡ Περσία. οἱ Θεόδοτος Ἀγκύρας, ‘Ρωμανὸς μελῳδός πάλι, ποιητὴς τοῦ Ἀκαθίστου ὑμνου, καὶ Φώτιος λὲν ὅτι εἶναι ἡ Βαβυλωνία ἡ Χαλδαία (Ιράκ). εἰδικὰ ὁ ποι-

ητής τῆς αὐλῆς τοῦ Ἰουστινιανοῦ ‘Ρωμανὸς ταυτίζει τὶς δύο χῶρες καὶ λέει· *Μαθεῖν θέλεις πόθεν ἡλύθαμεν ὅδε; ἐκ γῆς Χαλδαίων...* ἐκ *Βαβυλωνος...*, ἐκ τοῦ πυρὸς τοῦ *Περσικοῦ*· ἐνῷ σὲ πολλὰ ἄλλα χωρία του ἀναφέρει μόνο *Περσίδα* καὶ *Πέρσας*. αὐτὴ ἡ ταύτισι ὀφείλεται ἵσως στὸ ὅτι κατὰ τὰ χρόνια του οἱ δύο χῶρες ἦταν ἔνα κράτος. καὶ ὁ εἰδωλολάτρης *Κέλσος* (στὸν Ὡριγένη), πρὶν ἀπ’ ὅλους σχεδὸν τοὺς Χριστιανούς, λέει τοὺς μάγους αὐτοὺς *Χαλδαίους*, ἀλλὰ μᾶλλον ἐννοεῖ τὸ ὄνομα αὐτὸ ὡς ἐπαγγελματικὸ (ἱερατικὸ) καὶ ὅχι ἑθνικό. οἱ Ἰουστίνος, Ἐπιφάνιος Κύπρου, καὶ κάποιοι ἀνώνυμοι (*τινές*) στὸ Θεοφύλακτο καὶ στὸν Εὐθύμιο Ζυγαβῆνὸ λὲν ὅτι ἡ χώρα τῶν μάγων εἶναι ἡ Ἀραβία· καὶ τοὺς ἀποκαλοῦν *Ἀραβες*. οἱ πρῶτοι καὶ οἱ δεύτεροι στηρίζονται στὸ ὅτι μάγοι λέγονταν οἱ Ἱερεῖς καὶ ἀστρολόγοι μάντεις μόνο στὴν Περσία καὶ στὴ *Βαβυλωνία*· οἱ τρίτοι στηρίζονται στὸ χωρίο τῶν Ψαλμῶν (71,10) *Βασιλεῖς Ἀράβων καὶ Σαβά δῶρα προσάξουσι*, τὸ ὄποιο θεωροῦν προφητεία γιὰ τὰ δῶρα τῶν μάγων στὸ Χριστό. δὲν νομίζω ὅτι ἔχουν δίκαιο. ὅταν μερικοὶ ἀπ’ αὐτοὺς λὲν καὶ ὅτι οἱ μάγοι αὐτοὶ ἦταν ἀπόγονοι τοῦ εἰδωλολάτρου μάντεως *Βαλαάμ*, ποὺ προφήτευσε γιὰ τὸ Χριστὸ ὅτι *Ανατελεῖ ἀστρον ἐξ Ιακώβ* (Ἄρ 24,17), ἐννοοῦν ὡς Ἀραβία τῶν μάγων τὴ σημερινὴ *Ιορδανία* ποὺ βρίσκεται στ’ ἀνατολικὰ σύνορα τοῦ *Ισραήλ*. τὸ ἴδιο ἐννοεῖ κι ὁ Ἐπιφάνιος Κύπρου, ὅταν δέχεται μιὰ παράδοσι κατὰ τὴν ὄποια οἱ μάγοι ἦταν ἀπόγονοι τοῦ Ἀβραάμ ἀπὸ τὴ *Χεττούρα*.

Γιὰ τὸ πόσοι ἦταν οἱ μάγοι, ἐφ’ ὅσον ὁ εὐαγγελιστὴς δὲν δίνει ἀριθμό, δὲν δίνουν καὶ οἱ ἐρμηνευταὶ πατέρες. τοὺς φαντάζονται ὅμως πάρα πολλούς, βασιζόμενοι κυρίως στὸ ὅτι μὲ τὴν ἐμφάνισί τους μέσα στὰ *Ιεροσόλυμα* ἀναστατώθηκε κατὰ τὸν εὐαγγελιστὴ ὅλη ἡ πόλι, μεγαλούπολι μάλιστα. ὁ δὲ ‘Ρωμανὸς ὁ μελῳδὸς μὲ τὸ στίχο του ἡ δὲ (*παρθένος*) ἀνοίγει τὴν θύραν καὶ δέχεται τῶν μάγων τὸ σύστημα δείχνει ὅτι τοὺς φαντάζεται σὰν ὄλοκληρο λόχο ἢ τάγμα. κι ἐγὼ προσθέτω ὅτι τόσο ἐπίσημοι ἀνθρώποι, πλούσιοι καὶ ὑψηλόβαθμοι, θὰ ἦταν ἀδύνατο νὰ κάνουν ἔνα τόσο μεγάλο ἐπίπονο περιπετειῶδες καὶ μάλιστα κι ἐπικίνδυνο ἀπὸ λῃστὰς ταξίδι χωρὶς ὑπηρετικὸ προσωπικὸ καὶ κάποια στοιχειώδη τούλαχιστο προσωπικὴ φρουρά· γιὰ νὰ μὴν πῶ ὅτι εῖχαν μαζί τους καὶ μερικὲς γυναικες των, ὅπως ὁ *Ξέρξης* ὅταν ἐξεστράτευσε στὴν *Ἐλλάδα*. ὁ *Νεεμίας* εἶχε κάνει τὸ ἴδιο ἀκριβῶς ταξίδι, ἀπὸ τὴν Περσία στὴν *Ιερουσαλήμ*, μέσα στὴν ἴδια πάντοτε ἐπικράτεια, τὴν Περσική, καὶ χωρὶς νὰ μεταφέρῃ πολύτιμα πράγματα, καὶ συνοδευόμενος γιὰ λόγους ἀσφαλείας ἀπὸ ἀξιόλογη στρατιωτικὴ δύναμι πεζικοῦ καὶ ἵππικοῦ (Νε 2,9)· οἱ μάγοι ταξίδευαν σὲ περισσότερες ἀπὸ μία ἐπικράτειες, δύο ἢ τρεῖς, ἐχθρικές μεταξύ των, καὶ μετέφεραν μαζί τους καὶ πολύτιμα πράγματα. οἱ δὲ ἀποσκευές των καὶ τὰ φορτία

μὲ τὰ δῶρα τους καὶ οἱ ζωοτροφές των ἀπαιτοῦσαν νὰ ταξιδεύουν μὲ πολλὲς κι εὐρύχωρες καὶ ἄνετες ἀμαξες. δὲν ἦταν δυνατὸν τόση ἀπόστασι νὰ τὴν κάνουν ὁ καθένας πάνω σὲ μιὰ καμήλα, διότι δὲν ἦταν φτωχοὶ Βεδουῖνοι ἀλλὰ μεγιστᾶνες. σχημάτιζαν ὁπωσδήποτε καραβάνι καὶ φάλαγγα ὀχημάτων. ἔτσι ἐξηγεῖται ἄλλωστε καὶ τὸ πῶς ἀναστάτωσαν ὀλόκληρη μεγαλούπολι.

Γιὰ τὰ ὄνόματά τους φυσικὰ οὔτε ὁ εὐαγγελιστὴς λέει τίποτε οὔτε οἱ πατέρες ἢ ἐμεῖς εἶναι δυνατὸν νὰ γνωρίζουμε τίποτε.

Ἄναφερόμενος στὸ κίνητρό τους ὁ Ἰωάννης Χρυσόστομος, παρατηρεῖ ὅτι κατὰ κόσμον ὑπῆρχαν πολλὰ ἀντικίνητρα καὶ μόνο τέτοια, ὥστε νὰ μὴν μποροῦμε νὰ τοὺς βροῦμε ἔνα ἐγκόσμιο κίνητρο. ὁ βασιλεὺς, ποὺ θὰ προσκυνοῦσαν, θὰ βασίλευε, ὅταν αὐτὸι δὲν θὰ ζοῦσαν πλέον δὲν βρῆκαν ἔνα βασιλέα πατέρα του, γιὰ νὰ τὸν κολακεύσουν· οἱ ἴδιοι ἀνῆκαν σὲ μιὰ ἐπικράτεια πολὺ μακρινὴ καὶ ἔτσι δὲν ὑπῆρχε περίπτωσι, προσκυνώντας τὸ μελλοντικὸ βασιλέα νὰ ἐπενδύσουν ἔστω καὶ μακροπρόθεσμα σ' ἔνα μελλοντικὸ συμφέρον τους· μιλώντας στὸν ἥδη βασιλεύοντα Ἡρῷδη γιὰ κάποιον βασιλέα ἄλλον καὶ πολὺ ἀνώτερό του (μὲ διακεκριμένο ἀστέρα στὸν οὐρανό), κινδύνευαν πολὺ ἀπὸ τὴ δυσμένειά του μέσα σὲ ξένη χώρα, στὴν ἐπικράτεια τοῦ ἐξωργισμένου· ἔκαναν ἔνα ταξίδι ἐπίπονο καὶ κυρίως ἐπικίνδυνο. ἔτσι ὁ Χρυσόστομος βγάζει τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἦταν μόνο θεοκίνητοι, ὅτι, ἀφ' ὅτου εἶδαν τὸν ἀστέρα, ἐνεργοῦσαν πλέον ὡς προφῆτες κάτω ἀπὸ τὴν ἐμπνευσι, χωρὶς νὰ ὑπολογίζουν σὲ τίποτε, παρὰ μόνο στὸ πῶς θὰ ἐκφράσουν αὐτὸ ποὺ τοὺς ἀνατέθηκε, καὶ χωρὶς νὰ λογαριάσουν τίποτε, προκειμένου νὰ τὸ ἐκφράσουν. κίνητρό τους μοναδικὸ ἦταν ἡ παρὰ τοῦ θεοῦ γενομένη τῇ διανοίᾳ αὐτῶν ἔλλαμψις. συμφωνοῦν μὲ τὸ Χρυσόστομο καὶ ὅσοι ἄλλοι θίγουν αὐτὸ τὸ ζήτημα τοῦ κινήτρου, ἦτοι ‘Ρωμανὸς μελῳδός, Φώτιος, Θεοφύλακτος, κι Εὐθύμιος Ζυγαβηνός.

‘Οσο γιὰ τὸ κίνητρο τοῦ θεοῦ, γιὰ τὸ σκοπὸ δηλαδὴ ποὺ ἐξυπηρετοῦσε ὁ θεὸς μ' αὐτὴ τὴν κίνησι τῶν μάγων, οἱ πατέρες ὁμόφωνα λὲν ὅτι κατὰ τὶς πονηρὲς ἐκεῖνες ἡμέρες τῆς πνευματικῆς παρακμῆς ὁ θεός, θέλοντας νὰ ἐνημερώσῃ τὸ λαὸ τοῦ Ἰσραὴλ γιὰ τὸ μεγάλο γεγονός, γιὰ τὸ ὅποιο ἐπὶ αἰῶνες εἴχε κινήσει τόσους προφῆτες, δὲν μποροῦσε νὰ ἐπικοινωνήσῃ μαζί του μέσω τῶν τότε ἀρχιερέων καὶ φαρισαίων καὶ γενικὰ τῆς φερομένης ὡς πνευματικῶς ἡγέτιδος τάξεως, καὶ γι' αὐτὸ χρησιμοποίησε τοὺς μάγους, ποὺ θ' ἀναστάτωναν μὲ τὴν κίνησί τους τὰ Ἱεροσόλυμα, καὶ τὴ σφαγὴ τῶν νηπίων μάλιστα, ποὺ θὰ ἔμενε ἀλησμόνητη, γιὰ νὰ τοὺς δώσῃ εἰδηστι· καὶ συνάμα στὰ πρόσωπα τῶν μάγων ἐπιανε τὴν πρώτη ἐπαφὴ μὲ τὰ ἐκτὸς Ἰσραὴλ ἔθνη, τὰ ὅποια σκόπευε νὰ κάνῃ μετόχους τῆς ὅλης ἐπιχειρήσεως τῆς θείας οἰκονομίας ποὺ ἔμπαινε σ' ἐνέργεια ἀκριβῶς ἐκείνη τὴν ὥρα τῆς ἰστορίας.

Γιὰ τὸν ἀστέρα τῶν μάγων ὑπάρχουν δύο ζητήματα· ποιός ἀστέρας καὶ τί ἀστέρας ἦταν, τὸ ἔνα, καὶ πότε φάνηκε στοὺς μάγους, τὸ ἄλλο. πρὶν ἀπὸ τὸ Χρυσόστομο οἱ Ὡριγένης καὶ Βασίλειος Καισαρείας λὲν ὅτι ὁ ἀστέρας δὲν ἦταν φυσικός, διότι ὁ τρόπος του ἄλλοτε νὰ φαίνεται κι ἄλλοτε νὰ μὴ φαίνεται, καὶ ἡ κίνησί του, ἄλλοτε νὰ προχωρῇ κι ἄλλοτε νὰ στέκεται, καὶ νὰ δείχνῃ πάνω στὴ γῆ λεπτομέρειες, δὲν δείχνουν φυσικὸ ἀστέρα· καὶ ὅτι στὴν πραγματικότητα δύναμίς τις ἦν ἡ τοὺς μάγους ὄδηγοῦσα ἐν εἴδει ἀστέρος. ὁ δὲ Ἰωάννης Χρυσόστομος ἔξιχνίασε καὶ ἀνέπτυξε ὅλα τὰ τεκμήρια ποὺ δείχνουν ὅτι δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ ἦταν φυσικὸς ἀστέρας. 1) ἡ εἰκοσιτετράωρη τροχιά του δὲν ἦταν ὅπως ὅλων τῶν ἀστέρων ἀπὸ τὴν ἀνατολὴν πρὸς τὴ δύσιν, ἀλλ’ ἀπὸ τὸ βορρᾶ πρὸς τὸ νότο (ἀκριβέστερα ἀπὸ τὰ βορειοανατολικὰ πρὸς τὰ νοτιοδυτικά). 2) ἐμφανιζόταν καὶ τὴν ἡμέραν, ὀδηγώντας τοὺς μάγους, καὶ μποροῦσε νὰ τοὺς ἐντυπωσιάζῃ ἀκόμη καὶ μὲ τὸ φῶς τοῦ ἥλιου· διότι ἀσφαλῶς κι ἐκεῖνοι κινοῦνταν κυρίως μέρα, καὶ μέρα μπῆκαν στὴν *οἰκίαν* ὅπου βρῆκαν τὸν Ἰησοῦν. 3) ἄλλοτε φαινόταν κι ἄλλοτε ἐξαφανιζόταν, ὅπως ὅταν μπῆκαν στὰ Ἱεροσόλυμα· μόλις δὲ βγῆκαν καὶ κατευθύνθηκαν πρὸς τὴν Βηθλεέμ, ἐμφανίστηκε πάλι. (ἐγὼ δὲ προσθέτω ὅτι καὶ φαινόταν μόνο σ’ αὐτοὺς· διότι οἱ ἄλλοι δὲν ἐντυπωσιάστηκαν ἀπὸ κανέναν ἀστέρα, πρὶν δοῦν τοὺς μάγους κι ἀκούσουν γι’ αὐτὸν ἀπ’ αὐτούς, ἀλλὰ καὶ μετὰ ἀπ’ αὐτὸν πάλι δὲν τὸν ἔβλεπαν, ἀφοῦ ὁ Ἡρόδης ἀπ’ αὐτοὺς ζητάει νὰ μάθῃ ποὺ θὰ τοὺς ὄδηγήσῃ ἐν τέλει ὁ ἀστέρας). αὐτό, λέει ὁ Χρυσόστομος, οὐκ ἔστι κίνησις ἀστρου ἀλλὰ δυνάμεως τινος λογικωτάτης. 4) μαζί μὲ τοὺς μάγους προχωροῦσε καὶ μαζί τους σταματοῦσε σὰν τὴ φωτεινὴ νεφέλη ποὺ ὠδηγοῦσε τὸν Ἰσραὴλ στὴν ἔρημο τοῦ Σινά. 5) ἔδειχνε λεπτομερῆ τόπο, καὶ συγκεκριμένη κωμόπολι, τὴν Βηθλεέμ, καὶ συγκεκριμένη *οἰκίαν*, καὶ συγκεκριμένο *παιδίον*, πράγματα ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ δείξῃ ἔνας ἀστέρας κινούμενος ψηλὰ στὸν οὐρανό. (θὰ πρόσθετα κι ἐγὼ ὅτι ὁ ἀστέρας αὐτὸς συμπεριφερόταν σὰν πυγολαμπίδα κινούμενη πάνω στὴ γῆ ἢ σὰ φλὰς ποὺ δείχνει κάτι, κι ὅχι ὡς ἀστέρας ποὺ τροχιοδρομεῖ στὸ διάστημα). γιὰ τοὺς πέντε λοιπὸν παραπάνω λόγους ὁ Χρυσόστομος συμπεραίνει ὅτι ὁ ἀστέρας τῶν μάγων ἦταν οὐ φύσει ἀλλ’ ὅψει μόνον ἀστήρ, καὶ ἄρα ἦταν δύναμίς τις ἀόρατος καὶ λογικωτάτη μετασχηματισθεῖσα εἰς τὴν ὄψιν ταύτην (δηλαδὴ τοῦ ἀστέρος). τὴ γνώμη τοῦ Χρυσοστόμου δέχονται καὶ τὰ ἐπιχειρήματά του ἐπαναλαμβάνουν καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι πατέρες ἐρμηνευταί, χωρὶς καμμία διαφωνία, ὁ δὲ Πρόκλος Κωνσταντινούπολεως καὶ μερικοὶ μεταγενέστεροί του ἀποκαλοῦν τὸν ἀστέρα ἡμεροδρόμον. μάταια λοιπὸν ἡ ἀπὸ ματαιοδοξίᾳ ψάχνουν οἱ σημερινοὶ ἀστρονόμοι ν’ ἀνακαλύψουν καὶ ν’ ἀποδείξουν ποιός λαμπρὸς καὶ ἐν ἐκρήξει σοῦπερ νόβα ἀστέρας τοῦ σύμπαντος ἦ-

ταν ὁ ἀστέρας τῶν μάγων, ἢ ποιός κομήτης ἀστραφτερός, ἢ ποιῶν πλανητῶν σύνοδος καὶ προβολὴ πάνω στὸ ἴδιο σημεῖο. ἦταν μόνο θεῖο ὅραμα ὄρατὸ μόνο στοὺς μάγους καὶ κατέβαινε νὰ δείξῃ μέχρι καὶ μιὰ οἰκία.

Γιὰ τὸ πότε εἶδαν οἱ μάγοι τὸν ἀστέρα καὶ πότε ἔφθασαν στὴ Βηθλεὲμ καὶ εἶδαν τὸ Χριστό, οἱ πατέρες στὶς ἀπαντήσεις των ἀφορμῶνται μὲν ὅλοι ἀπὸ τὴν πληροφορία τοῦ εὐαγγελιστοῦ, ὅτι πρῶτα ὁ Ἡρῷδης λάθρα καλέσας τοὺς μάγους ἡκρίβωσε παρ' αὐτῶν τὸν χρόνον τοῦ φαινομένου ἀστέρος κι ἐπειτα ἔσφαξε τὰ νήπια ἀπὸ διετοῦς καὶ κατωτέρω, κατὰ τὸν χρόνον ὃν ἡκρίβωσε παρὰ τὸν μάγων, ἀλλὰ διαφωνοῦν στὴν ἑρμηνεία. οἱ μὲν Ἰωάννης Χρυσόστομος, Πρόκλος Κωνσταντινουπόλεως, Ἰσίδωρος Πηλουσιώτης, Θεόδοτος Ἀγκύρας, Ῥωμανὸς μελῳδός, Θεοφύλακτος, Εὐθύμιος Ζυγαβηνός, Μιχαὴλ Γλυκᾶς, καὶ Ψευδεπιφάνιος ὑποστηρίζουν ὅτι ὁ ἀστέρας φάνηκε δύο χρόνια πρὶν γεννηθῆ ὁ Χριστός, ὅπότε οἱ μάγοι ἔφθασαν στὴ Βηθλεὲμ τὴ βραδιὰ τῆς γεννήσεώς του καὶ τὸν βρῆκαν στὴ φάτνη καὶ στὰ νεογνικὰ σπάργανα ὅπως καὶ οἱ κατὰ Λουκᾶν ποιμένες τῆς Βηθλεέμ. ὁ Μιχαὴλ Γλυκᾶς λέει ὅτι τὴν ἴδια ἄποψι εἶχαν καὶ οἱ Μ. Ἀθανάσιος καὶ Ἰωάννης Δαμασκηνός.

Ἀντιθέτως καὶ πιὸ μπροστὰ ὁ Ὁριγένης καὶ κυρίως ὁ Ἐπιφάνιος Κύπρου, πὸν ἀναπτύσσει καὶ τὴν πιὸ συστηματικὴ σχετικὴ ἐπιχειρηματολογία, ὑποστηρίζουν ὅτι ὁ μὲν ἀστέρας φάνηκε μόλις γεννήθηκε ὁ Χριστός, οἱ δὲ μάγοι ἔφθασαν στὴ Βηθλεὲμ μετὰ δύο χρόνια, ὅταν ὁ Βηθλεεμίτης Ἰωσὴφ μὲ τὴν παρθένο Μαρία καὶ τὸν Ἰησοῦν εἴχε ξανάρθει ἀπὸ τὴ Ναζαρὲτ στὴ Βηθλεὲμ γιὰ κάποιον ἄλλο λόγο πλέον, κι ἐκεῖ, καθὼς αὐτοὶ φιλοξενοῦνταν σὲ κάποια οἰκίαν, οἱ μάγοι βρῆκαν τὸ Χριστὸ ὃχι πλέον βρέφος στὴ φάτνη καὶ στὰ σπάργανα, ἀλλὰ παιδίον καὶ σὲ οἰκίαν. ἄλλωστε δὲν ἔξηγεῖται ἀλλιῶς πῶς ὁ Χριστὸς μετὰ τὴ γέννησί του ἔξακολουθοῦσε νὰ εἴναι κοντὰ στὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ 8 καὶ 40 μέρες γιὰ τὴν περιτομή του καὶ γιὰ τὴν ἀφιέρωσί του στὸ ναὸ ὥς ἄρρενος πρωτοτόκου, ὅπου τὸν εἶδαν κι ὁ πρεσβύτης Συμεὼν καὶ ἡ πρεσβύτις Ἄννα τοῦ Φανουὴλ (Λκ 2,21-38). τὴν ἴδια ἄποψι φαίνεται νὰ ἔχῃ κι ὁ Θεοφάνης Κεραμεύς, διότι λέει ὅτι ὁ Χριστὸς ἐπέστρεψε ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο τεσσάρων ἐτῶν αὐτὴ εἴναι ή ἄποψι τοῦ Ὁριγένους, κατὰ τὴν ὅποια ὁ Χριστὸς ἔφυγε στὴν Αἴγυπτο τὴν ἡμέρα τῆς σφαγῆς τῶν νηπίων σὲ ἡλικία δύο ἐτῶν, ἔμεινε ἐκεῖ ἄλλα δύο ἔτη, κι ἐπέστρεψε τεσσάρων ἐτῶν. τὴν ὅλη αὐτὴ ἄποψι γνωρίζουν καὶ οἱ Εὐθύμιος Ζυγαβηνὸς καὶ Μιχαὴλ Γλυκᾶς, χωρὶς νὰ τὴ δέχωνται.

Συμβιβαστικὴ φαίνεται νὰ εἴναι μία τρίτη ἄποψι γνωστὴ στὴ λατινικὴ Δύσι καὶ μνημονεύμενη ἀπὸ τὸ Βαλαφρῆδο Στραβό, ὁ ὅποιος τὴν ἀπορρίπτει· ὅτι οἱ μάγοι βρῆκαν τὸ Χριστὸ σὲ ἡλικία ἐνὸς ἔτους.

Τέλος ὁ ἕδιος ὁ Βαλαφρῆδος Στραβὸς ἔχει τὴν περίεργη ἄποψι, που εἶναι μᾶλλον κάποια ὄψιμη λατινικὴ παράδοσι, ὅτι οἱ μάγοι βρῆκαν τὸ Χριστὸ 13 μέρες μετὰ τὴ γέννησί του. ἔτσι ὁ ἀρχικὸς εἰσηγητὴς αὐτῆς τῆς ἀπόψεως ἐξοικονόμησε χρόνο γιὰ τὴν ὁχταήμερη περιτομὴ τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ δὲν σκέφτηκε νὰ ἐξοικονομήσῃ καὶ γιὰ τὴν τεσσαρακονθήμερη ἀφιέρωσί του στὸ ναὸ (ὑπαπαντή).

Νομίζω ὅτι σὲ καμμία περίπτωσι ἡ προσκύνησι τῶν μάγων δὲν ἔγινε πρὶν περάσουν 42-50 μέρες ἀπὸ τὴ γέννησι, ὅπότε βέβαια καὶ δὲν τὸν βρῆκαν στὴ φάτνη καὶ στὸ στάβλο, διότι ὁ συνωστισμὸς τῶν παρεπιδημούντων γιὰ τὴν ἀπογραφὴ ἐτεροδημοτῶν τῆς μικρῆς τότε Βηθλεὲμ δὲν μπορεῖ νὰ διήρκεσε παραπάνω ἀπὸ 5 μέρες, καὶ ὁ Χριστὸς δὲν ὑπῆρχε λόγος νὰ παραμένῃ ἀκόμη στὸ στάβλο. οὔτε μπορῶ ν' ἀπορρίψω τὴν ἐπιχειρηματολογία τοῦ Ἐπιφανίου κατὰ τὴν ὁποίᾳ παιδίον στὴν ἀρχαία Ἑλληνικὴ καὶ στὴ γλῶσσα τῶν Εὐαγγελίων σημαίνει παιδὶ μεγαλείτερο τοῦ ἐνὸς ἔτους (πράγματι αὐτὸ ἀκριβῶς σημαίνει), καὶ ἡ φράσι τοῦ εὐαγγελιστοῦ ἀπὸ διετοῦς καὶ κατωτέρῳ κατὰ τὸν χρόνον ὃν ἡκρίβωσε παρὰ τῶν μάγων συνηγορεῖ σ' αὐτό.

Ἐκεῖνο που ἔχω νὰ προσθέσω ὁ ἕδιος εἶναι μιὰ ἀπάντησι στὸ εὐλογὸ ἐρώτημα ἀπὸ ποὺ γνωρίζει ὁ εὐαγγελιστὴς τὰ οἰκογενειακὰ μυστικὰ τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας τοῦ Ἡρῷδου, ὅτι ὁ βασιλεὺς αὐτὸς λάθρα καλέσας τοὺς μάγους, ἡκρίβωσε παρ' αὐτῶν τὸν χρόνον τοῦ φαινομένου ἀστέρος, καθὼς καὶ τὸν ὑπολογισμό του στὴν ἐπιλογὴ τῶν νηπίων ποὺ ἔσφαξε. διότι οἱ εὐαγγελισταὶ ὡς ἱστορικοὶ δὲν ἔχουν ποτὲ τὴν παραμικρὴ πληροφορία ἀπὸ προφητεῖες καὶ ὄράματα καὶ γενικῶς ἀπὸ ὑπερφυσικὴ γνῶσι· κανόνας των ἀπαράβατος εἶναι ὅτι ἱστοροῦν μόνον ὅσα μποροῦν νὰ γνωρίζουν φυσικῶς καὶ ἀνθρωπίνως σὰν οἱ πιὸ ἀustaρηοὶ καὶ σύγχρονοι δημοσιογράφοι. βρῆκα λοιπὸν ὅτι ὁ Λουκᾶς στὶς Πράξεις (13,1) ἀναφέρει ὅτι ἀνάμεσα στὰ μεγάλα ἀποστολικὰ στελέχη τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας τῆς Ἀντιοχείας ἦταν καὶ κάποιος *Μαναὴν Ἡρῷδου τοῦ τετράρχου σύντροφος*, δηλαδὴ τοῦ Ἡρῷδου Β', γιοῦ τοῦ Ἡρῷδου τοῦ Α' τοῦ σφαγέως τῶν νηπίων. σύντροφος κάποιου στὴν ἀρχαία Ἑλληνικὴ καὶ στὴ γλῶσσα τῶν Εὐαγγελίων λέγεται μόνο ἐκεῖνος ποὺ θήλασε μαζί του τὴν ἴδια γυναικα. πρόκειται γιὰ τὴν τότε συνήθεια νὰ θηλάζουν τὰ παιδιὰ τῶν βασιλέων καὶ τῶν πλουσίων ὅχι οἱ μητέρες των ἀλλὰ κάποιες δοῦλες ἢ φτωχές γυναικες ποὺ εἶχαν γεννήσει περίπου μαζί μὲ τὶς μεγάλες κυρίες, δηλαδὴ τροφοὶ ἢ παραμάνες. τὰ δυὸ παιδιά, τὸ φυσικὸ τῆς τροφοῦ καὶ τὸ ἀρχοντόπουλο, λέγονταν σύντροφοι, μεγάλωναν μαζί –ἢ τροφὸς συνδεόταν μὲ τὸ ἀρχοντόπουλο ἰσοβίως–, καὶ ἦταν πολὺ ἀγαπημένα, ἀκριβῶς ἐπειδὴ δὲν ἦταν φυσικὰ ἀδέρφια καὶ συγκληρονόμοι καὶ διεκδικηταὶ τοῦ ἕδιου θρόνου. οἱ διάδοχοι καὶ βασιλεῖς κατὰ κανόνα ἔχθρεύονταν

τοὺς ἀδερφούς των ὡς ἐπικινδύνους σφετεριστὰς τοῦ θρόνου των, ἐνῷ τοὺς φτωχοὺς καὶ μὴ γαλαζοαίματους συντρόφους των τοὺς εἶχαν πρώτους ἐμπίστους· καὶ συνήθως αὐτοὺς εἶχαν πρωθυπουργοὺς καὶ ἀρχιστρατήγους. αὐτὸς λοιπὸν ὁ ἔπειτα Χριστιανὸς Μαναὴν μεγάλωσε μέσα στ' ἀνάκτορα τοῦ Ἡρώδου Α' μαζὶ μὲ τὸ συνομήλικό του Ἡρώδη Β' –καὶ οἱ δυό τους ἦταν ἀρκετὰ μεγαλείτεροι ἀπὸ τὸ Χριστό–, ὅταν ὁ Ἡρώδης Α' ἡκρίβωσε λάθρα παρὰ τῶν μάγων τὸν χρόνον τοῦ φαινομένου ἀστέρος καὶ ἀποφάσισε τὴν σφαγὴν τῶν νηπίων. κι ὅταν ἔγινε Χριστιανός, σαφῶς πρὶν ἀπὸ τὸν ἀπόστολο Παῦλο, μποροῦσε νὰ πληροφορήσῃ τοὺς εὐαγγελιστὰς γιὰ τὰ μυστικὰ τῆς ἄλλης πλευρᾶς. διότι οἱ εὐαγγελισταὶ γνωρίζουν κι ἄλλα πολλὰ μυστικὰ τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας τῶν Ἡρώδων (Πρξ 12,20· κλπ.).

Ἄλλες θηριωδίες τοῦ Ἡρώδου Α' σὰν τὴν σφαγὴν τῶν νηπίων, γνωστὲς ἀπὸ μὴ χριστιανικὲς πηγές, μαρτυροῦνται πολλές. Θ' ἀναφέρω τέσσερες χαρακτηριστικές, ποὺ παίρνω ἀπὸ τὸν θαυμαστὴν τοῦ Ἡρώδου αὐτοῦ καὶ σύγχρονο τῶν εὐαγγελιστῶν Ἰουδαῖο ἐλληνόγλωσσο ἴστορικὸ Ἰώσηπο. 1) ὁ Ἡρώδης σκότωσε τὴν πρώτη καὶ πιὸ ἀγαπημένη του γυναῖκα Μαριάμμη (Ιώσηπος, Ἀρχ. 15,236-7· Πόλ. 1,443-4). 2) σκότωσε τὸν πρώτο γιό του καὶ διάδοχό του Ἀλέξανδρο ἀπὸ ἐρωτικὴ ἀντιζηλίᾳ, ἔπειδὴ ὁ Ἀλέξανδρος ἀνέπτυξε σεξουαλικὲς σχέσεις μὲ δυὸ κιναιδικὰ ἀγόρια ποὺ χρησιμοποιοῦσε σεξουαλικῶς ὁ πατέρας του (Ἀρχ. 17,44· Πόλ. 1,488-490). 3) τέσσερες μέρες πρὶν πεθάνῃ ὁ Ἡρώδης ἔσφαξε ὡς σφετεριστὴ τοῦ θρόνου τὸν ἐπόμενο γιό του καὶ διάδοχό του Ἀντίπατρο, ποὺ τὸν εἶχε ἀπὸ καιρὸ φυλακισμένο, ἔπειδὴ ὁ Ἀντίπατρος τὴν ἡμέρα ἐκείνη εἶχε μάθει τὴν ἀπόπειρα τοῦ ψυχορραγοῦντος πατέρα του ν' αὐτοκτονήσῃ καὶ θέλησε νὰ πείσῃ τοὺς δεσμοφύλακές του νὰ τὸν ἀφήσουν ἐλεύθερο, μιὰ ποὺ ἔτσι κι ἀλλιῶς τὴν ἐπόμενη μέρα θὰ ἦταν βασιλεὺς αὐτός. 4) λίγο πρὶν πεθάνῃ ὁ Ἡρώδης, καθὼς σιγοπέθαινε μέσα σὲ ἀφόρητους πόνους, μισητὸς ἀπ' ὄλους, ξέροντας καὶ ὄμοιογώντας ὅτι τὴν ἡμέρα τοῦ θανάτου του δὲν θὰ κλάψῃ κανείς, ἀλλὰ θὰ χαίρωνται ὅλοι, συγκέντρωσε μέσα σ' ἔνα στάδιο ὅλη τὴν κυβέρνησί του καὶ τοὺς τοπικοὺς ἄρχοντες ὅλων τῶν πόλεων καὶ κωμοπόλεων τῆς ἐπικρατείας του, χιλιάδες ἀξιωματούχους, καὶ διέταξε τοὺς δημίους του καὶ τοὺς σκότωσαν ὅλους, καὶ εἰπε· Ἐτσι γιὰ νὰ κλαίῃ ὅλος ὁ κόσμος τὴν ἡμέρα τοῦ θανάτου μου καὶ νὰ μὴ γελάῃ κανείς (Ἀρχ. 17,175-9· Πόλ. 1,659-660). τέτοιος ἦταν ὁ σφαγέας τῶν νηπίων, γιὰ τὸν ὅποιο ὁ Ἰώσηπος γράφει ὅτι «ἦταν μεγάλος ἄντρας τῆς ἴστορίας καὶ μεγάλος ἥγετης».

Γιὰ τὸ νόημα ποὺ εἶχαν τὰ τρία δᾶρα τῶν μάγων, χρυσός καὶ λίβανος καὶ σμύρνα, λέγονται πολλὰ καὶ καββαλιστικά. τὸ πραγματικὸ νόημά τους, αὐτὸ ποὺ ἐννοοῦσαν οἱ μάγοι, ἦταν ἡ ἔκφρασι τῆς ὑποτα-

γῆς των καὶ τῆς ὑποτελείας των στὸ νεογέννητο βασιλέα· τὰ ἔνιωθαν τὰ δῶρα τους ως φόρο τιμῆς καὶ σεβασμοῦ. στὸ κείμενο ἐννοεῖται ὅτι ὁ κάθε μάγος προσέφερε καὶ ἀπὸ τὰ τρία· μερικὰ πήλινα ἢ ξύλινα ἀγγεῖα γεμάτα λίβανο καὶ σμύρνα, πανάκριβα καιόμενα ἀρώματα, καὶ μιὰ ποσότητα χρυσοῦ σὲ νομίσματα. ἡταν πολὺ χρήσιμα καὶ ἄκρως ἀπαρίτητα στὸ φτωχὸν Ἰωσὴφ γιὰ τὸν καιρὸν τῆς προσφυγιᾶς στὴν Αἴγυπτο.

Γι’ αὐτὰ ποὺ θρυλοῦνται σήμερα θ’ ἀρχίσω ἀπὸ τὶς τρεῖς καμῆλες, ἡταν καμῆλες, γιατὶ ἀπ’ ὅλα τὰ μεταφορικὰ ζῶα τῆς Μέσης Ἀνατολῆς οἱ καμῆλες εἶναι γιὰ τοὺς δυτικοὺς Εὐρωπαίους τ’ ἀσυνήθιστα καὶ συνεπῶς τὰ ἔξωτικά· καὶ τρεῖς, γιατὶ τρεῖς θρυλήθηκαν οἱ μάγοι στὴ λατινικὴ Δύσι. πρῶτος εἶπε τοὺς μάγους τρεῖς ὁ Λέων Α΄ ‘Ρώμης (440 - 461) ὁ πρῶτος πάπας ‘Ρώμης μὲ ἐγκόσμια ἔξουσία καὶ μὲ ἀξίωσι ἀλαθήτου καὶ παγκοσμίου μονάρχου. *Tribus igitur magis in regione Orientis stellae novae claritatis apparuit* ἀποφάνθηκε (PL 54,235b). σὲ τρεῖς μάγους στὴν ἀνατολὴν ἐμφανίστηκε ὁ ἀστέρας τῆς πρωτοφανοῦς λάμψεως. τὸν Η’ αἰῶνα ὁ Βέδας διατυπώνει τὴν παλιὰ αὐτὴ θεωρία πληρέστερα· ὅτι οἱ τρεῖς μάγοι δηλώνουν τὶς τρεῖς ἡπείρους τοῦ κόσμου, Ἀσία Ἀφρική καὶ Εὐρώπη, δηλαδὴ ὅλο τὸ ἀνθρώπινο γένος, τὸ ὅποιο καταγεται ἀπὸ τὸ σπορεῖο τῶν τριῶν γιῶν τοῦ Νῶε (Σὴμ - Ἀσία, Χαμ - Ἀφρική, Ιάφεθ - Εὐρώπη). πρόκειται γιὰ ἔνα μόνο κομμάτι τοῦ πάζλ τῆς γενικῆς παπικῆς θεωρίας ὅτι οἱ τρεῖς ἡπειροί, ποὺ ἀπαρτίζουν ὅλο τὸν κόσμο, ἐκπροσωπούμενες ἀπὸ τοὺς τρεῖς μάγους, προσκυνοῦν τὸ Χριστὸν καὶ κατὰ συνεκδοχὴν τὸν ἐπὶ γῆς ἀντικαταστάτη ἐκείνου, τὸν πάπα τῆς ‘Ρώμης. τὸν ἴδιο αἰῶνα σ’ ἔνα ἀνώνυμο λατινικὸ χειρόγραφο τῆς παρισινῆς βιβλιοθήκης ἐμφανίζονται γιὰ πρώτη φορὰ καὶ τὰ ὀνόματα τῶν τριῶν παπικῶν μάγων· *Bithisaræa, Melchiæ, Gathaspa*. ἔτσι μὲ γαλλικὸ τονισμὸ στὴ λήγουσα. σιγὰ - σιγὰ στὴν παπικὴ Εὐρώπη, καθὼς κτίζεται κι ὁ μητροπολιτικὸς ναὸς τῆς Κολωνίας ἐπ’ ὀνόματι τῶν τριῶν μάγων (ΙΒ’ αἰώνας), τὰ τρία ὀνόματα ἐκγερμανίζονται καὶ γίνονται *Káspar* (ἀγγλοσαξωνικὸ - εὐρωπαϊκό), *Melchiæ* (χαμιτικὸ - ἀφρικανικό), καὶ *Balatáspar* (σημιτικὸ - ἀσιατικό). τὴ θεωρία τοῦ Λέοντος καὶ τοῦ Βέδα τὴν ἐπαναλαμβάνουν προσαυξημένη κι ὁ Βαλαφρίδος Στραβὸς (Θ’ αἰώνας) κι ὁ ἡγούμενος τοῦ Τουιτίου ‘Ρούπερτος (ΙΒ’ αἰώνας). ὁ ‘Ραβανὸς Μαῦρος ὅμως στὶς ἀρχές τοῦ Θ’ αἰῶνος τὴν ἀποφεύγει. τὰ δικά μας Χριστουγεννιάτικα Κάλαντα μιλοῦν γιὰ τρεῖς μάγους μὲ τὰ δῶρα, ἐπειδὴ εἶναι συντεθειμένα ἡ τροποποιημένα μετὰ τὴ φραγκοκρατία καὶ κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίδρασί της. τὰ πρὶν ἀπὸ τὴ φραγκοκρατία βυζαντινὰ κάλαντα, ἡ ἀλφαβητικὴ ἀκροστιχίδα Ἀναρχος θεός ἀναφαίνεται, δὲν λὲν τίποτε τέτοιο. ὅταν θ’ ἀνακαλυφθῇ ἡ Ἀμερική, γιὰ νὰ παραμείνῃ ἀχτύπητο τὸ παπικὸ ἀλάθητο, θὰ ἐπινοηθῇ ἀπὸ τοὺς

παπικούς μυθιστοριογράφους τῆς Δυτικῆς Εύρωπης καὶ τέταρτος μάγος, ὁ βέρος Πέρσης αὐτὴν τὴν φορὰ Ἀρτάπανος ἢ *Artabanus* ἢ *Artaban*, αὐθεντικὸ περσικὸ ὄνομα σὰν τὰ Ἀρταξέρξης, Ἀρταφέρνης, Ἀρτάκης, κλπ.. αὐτὸς θὰ περάσῃ σὲ πολὺ συγκινητικὰ γιὰ νήπια καὶ γριες σενάρια· θὰ χάσῃ τὸ δρόμο του πρὸς τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ θὰ συναντήσῃ τὸ Χριστὸ πολὺ ὄψιμα, πάνω στὸ σταυρό, ὅπως πολὺ ὄψιμα ἀνακαλύφθηκε καὶ ἡ Ἀμερική, ὅταν ὁ Λουθηρός σταύρωνε τὸν πάπα τῆς ‘Ρώμης, διαμοιραζόμενος τὰ ἴματιά του μαζί μὲ τὸν Καλβῖνο, τὸ Σβίγγλιο καὶ τὸν Ἐρρῖκο Η' τῆς Ἀγγλίας. γιὰ τὴν Αὐστραλία ἀκόμη δὲν βρέθηκε πέμπτος μάγος. γιὰ τὴν παγωμένη Ἀνταρκτικὴ ἀν βρεθῆ ἔκτος, σίγουρα θὰ φοράῃ βαρειὰ γούνα σὰν τὸ θεὸ Χρόνο τῆς σκανδιναβικῆς μυθολογίας, ὁ ὄποιος πολιτογραφήθηκε καὶ στὴ δική μας λαογραφικὴ μυθολογία σὰν παχουλὸς καὶ ἀσπρομάλλης Ἄι - Βασίλης - μαϊμού, καὶ θὰ ίππευῃ σὲ πιγκούνο.

Οἱ πατέρες τῆς ἑλληνόγλωσσης ἐκκλησίας, αὐθεντικοὶ ἐπιστήμονες ἐρευνηταὶ κι ἐρμηνευταί, δὲν βρῆκαν τὸ χρόνο νὰ συμμετάσχουν στὴ λατινικὴ μυθοπλασία. δὲν εἶχαν καὶ τὸ κίνητρο.

Δημοσιεύτηκε στὸ περιοδικὸ λογοτεχνῶν ‘Ελλάδος «Νέα Ἔστία», τόμος 143, τεῦχ. 1692 (1-1-1998), σελ. 9-15, ἐπιλεγμένο ώς δεῖγμα ἐπιστημονικῆς γραφῆς μὲ σύνδρομα κριτήρια τὴ γλωσσικὴ καὶ λογοτεχνικὴ ἀξία.

4. ΕΠΙΓΡΑΦΙΚΟ ΠΑΛΑΙΤΥΠΟ

Τὸ 1998 ὁ καθηγητὴς τοῦ Α.Π.Θ. Ἀθ. Ἀγγελόπουλος βρῆκε καὶ ἀγόρασε στὴ Βουδαπέστη ἔνα παλαιτύπο ἐπιγραφικοῦ περιεχομένου, τὸ ὄποιο καὶ φυλάγεται στὸ Καρίπειον Μέλαθρον ὡς θησαύρισμα τοῦ Ἰδρύματος Ἐθνικοῦ καὶ Θρησκευτικοῦ Προβληματισμοῦ. τὸ βιβλίο ἔχει διαστάσεις 256 x 182 χιλιοστά. πάχος περίπου 1 ἑκατοστό, ἔκτασι 60 σελίδων, στάχωστι συνήθη, καὶ τὰ ἐξώφυλλά του εἶναι ἐπενδεδυμένα μὲ τὴ γνωστὴ γιὰ τὰ ἔντυπα τῶν αἰώνων IE' - IZ' ἀγραφὴ χοντροκαμωμένη περγαμηνὴ βιβλιοδεσίας. εἶναι τυπωμένο μὲ στοιχεῖα καὶ σὲ χαρτὶ τοῦ IZ' αἰώνος σὲ ὀκτασέλιδα τετράδια, κι ἐκδεδομένο τὸ 1685. εἶ-

ναι λατινόγλωσσο κι ἐπιγράφεται Commentarius Caroli Patini in tres inscriptioes graecas a Smyrna nuper allatas. Patavii M. DC. LXXXV. ex Typographia Seminarii Patavii. Superiorum permissu. (Patinus C., Ὑπόμνημα σὲ τρεῖς ἑλληνικὲς ἐπιγραφὲς ποὺ μεταφέρθηκαν ἀπὸ τὴ Σμύρνα προσφάτως. Patavium 1685. ἀπὸ τὸ τυπογραφεῖο τοῦ Σεμιναρίου τοῦ Παταβίου. Ἐπινεύσει ἀνωτέρων). Πατάβιον εἶναι ἡ Πάδουα (Πάδοβα).

Ἄμεσως κάτω ἀπὸ τὸν κύριο τίτλο καὶ πρὶν ἀπὸ τὸν τόπο καὶ χρόνο ἐκδόσεως παρεμβάλλεται μιὰ τετράπλευρη γκραβούρα διαστάσεων 75 × 90 χιλιοστῶν. σ' αὐτὴ παριστάνονται οἱ θεὲς Ὑγίεια (ἀριστερὰ) καὶ Ἀθήνη (δεξιὰ) ν' ἀκούμπον τοὺς ἀγκῶνες των (ὅπως οἱ Ἡρακλεῖς τοῦ στέμματος) σὲ στιλιζαρισμένο δικτάπλευρο θυρεό. οἱ θεὲς πατοῦν ἐπάνω σὲ βαθμίδα, ὁ δὲ θυρεὸς ἐπάνω σὲ χαμηλὸ βάθρο ποὺ βρίσκεται ἐπάνω σὲ βαθμίδα. στὴ βαθμίδα, κάτω ἀπὸ τὰ πόδια τῶν θεῶν ὑπάρχουν τὰ ὄνόματά τους ΥΓΙΕΙΑ καὶ ΑΘΗΝΗ. στὴν ἐπιφάνεια τοῦ θυρεοῦ παριστάνονται ὅχυρὴ πόλι, πτηνὸ ἵπταμενο ἐπάνω ἀπ' αὐτῇ, καὶ ταινία κυματούμενη ἐπάνω ἀπὸ τὸ πτηνὸ στὴν ὁποίᾳ ἀναγράφεται διασκευασμένο τὸ ψαλμικὸ Dominus solum fortis patria est (= Κύριος μόνον ὑπερασπίζεται τὴν πατρίδα), ἀντὶ δηλαδὴ τοῦ αὐθεντικοῦ βιβλικοῦ κειμένου *Dominus custodiet civitatem* (= Κύριος φυλάξει πόλιν) (τὸ ὄλοκληρο· Ἐὰν μὴ Κύριος φυλάξῃ πόλιν, εἰς μάτην ἡγρύπνησεν ὁ φυλάσσων = *Nisi Dominus custodierit civitatem, frustra vigilat qui custodit eam* Ψα 126,1).

Τὸ παλαιτύπο, ἐφ' ὅσον σ' αὐτὸ ἐκδίδονται «τρεῖς ἐπιγραφὲς ποὺ μεταφέρθηκαν ἀπὸ τὴ Σμύρνα προσφάτως», εἶναι αὐτονόητο ὅτι εἶναι καὶ «πρώτη ἔκδοσι» (editio princeps). στὴν πρόσθια ὄψι τοῦ πρώτου φύλλου εἶναι ἡ προειρημένη σελίδα τίτλου, στὴ δὲ πρόσθια τοῦ δευτέρου φύλλου ἀναγράφεται ὡς λογότυπο ἓνα δίστιχο τοῦ Αὐστωνίου. ἐὰν ἔξαιρεθοῦν τὰ δύο πρῶτα φύλλα, τὸ βιβλίο σελιδομετρεῖται ἀπὸ σελίδα 201 μέχρι 249 + σελὶς 450. τὸ περιγραφόμενο παλαιτύπο εἶναι ἀνάτυπο ἀπὸ τὴ μονότομη ἐπιγραφικὴ συλλογὴ τοῦ C. Patinus, ποὺ ἐκδόθηκε στὸ Patavium τὸ 1685 κι ἐπιγράφεται Commentarius in monumenta antiqua.

Τὶς σελίδες 201 - 203 καταλαμβάνει ἀφιερωματικὸς πρόλογος μὲ τὴν ἀφιέρωσι Reverentissimo parti P. Francisco de la Chaize, ε Sociedade Iesu, regi a confessionibus, Carolus Patinus (= Στὸ σεβασμιώτατο πατέρα P. Francisco de la Chaize, τῆς ὀδελφότητος τοῦ Ἰησοῦ (= Ἰησουΐτην), βασιλέα ἐξ ὄμολογιῶν, Carolus Patinus). αὐτὸς ὁ ἀφιερωματικὸς πρόλογος κατακλείεται μὲ τὴν ἡμερομηνία E Musaeo nostro Patavino, Kal. Ian. M.DC.LXXXV (= ἀπὸ τὸ Παταβιανὸ μουσεῖο μας 1-1-1685).

Από τὴν σελίδα 204 ἀρχίζει ἡ παράθεσι τῶν ἐπιγραφῶν κι ὁ σχολιασμός τους ὡς ἔξῆς.

Σελ. 204 - 231 Ἐπιγραφὴ Α'

234 - 246 Ἐπιγραφὴ Β'

247 - 249 Ἐπιγραφὴ Γ'

450 Ὅστερόγραφο

Μετὰ τὴν πρώτη σελίδα τοῦ κάθε κεφαλαίου, δηλαδὴ μετὰ τὶς σελίδες 204, 232, καὶ 247, μεσολαβεῖ ἔνα ἀσελιδομέτρητο ἄνοιγμα (δισέλιδο μιᾶς ὅψεως, σαλόνι), ὃπου εἰκονίζεται ἰχνογραφικὸ ἀποτύπωμα τῆς σχετικῆς ἐπιγραφῆς. στὴ σελίδα 450 (τὴ μετὰ τὴ 249) ὑπάρχει ἔνα Postscriptum reverendissimo parti de la Chaize etc. (= Ὅστερόγραφο γιὰ τὸν σεβασμιώτατο πατέρα De la Chaize κλπ.), καὶ μετὰ τὸ μισῆς σελίδος κείμενο ἡ λέξι FINIS. τὸ ὑστερόγραφο εἶναι ἡ τελευταία σελίδα (450) τοῦ ὅλου τόμου.

Μικρὲς γκραβοῦρες - ἀνθέμια διακοσμητικὰ ὑπάρχουν πέντε· στὶς σελίδες τοῦ προλόγου, μέσα στὸ πρῶτο κεφάλαιο, μετὰ τὴν παράθεσι τοῦ κειμένου τῆς πρώτης ἐπιγραφῆς ὡς κολοφώνας της, στὸν καλοφῶνα τοῦ δευτέρου κεφαλαίου, καὶ στὸν κολοφῶνα τοῦ τρίτου.

Σὲ κάθε κεφάλαιο πρῶτα παρατίθεται τὸ ἔντυπο κείμενο τῆς ἐπιγραφῆς, ἔπειτα τὸ ἰχνογραφικὸ ἀποτύπωμά της, ἔπειτα ἡ λατινικὴ μετάφρασί της, κι ἔπειτα ὁ σχολιασμός της.

Οἱ τρεῖς πρωτοδημοσιευμένες καὶ σχολιαζόμενες ἐπιγραφὲς Α' Β' Γ' εἶναι οἱ δημοσιευμένες ἀργότερα στὸ CIG (= A. Boeckhius, Corpus Inscriptionum Graecarum, t. 1 - 4, Berolini 1828 κ.έ.) ὡς ἐπιγραφὲς Σμύρνης 3386, 3325, καὶ 3366 (t. 2, σελ. 789 - 790, 771 - 2, καὶ 783). ὁ Boeckhius ἀνατυπώνει τὸ κείμενο τῶν τριῶν ἐπιγραφῶν ἀπὸ τὴν ἐν λόγῳ ἔκδοσι τοῦ C. Patinus.

Α' Ἐπιγραφὴ (= CIG Σμύρνης 3386, t. 2, σ. 389 - 390)

Ἄπλῃ μαρμάρινῃ ἐπιτάφια στήλῃ τῶν ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων ἀπὸ λευκὸ καθαρὸ καὶ λαμπρὸ μάρμαρο, στίχοι 14, γράμματα μὲ ἀκρέμονες, χαρακτηριστικὰ γράμματα Α Κ Υ Ω. οἰκογενειακὸς τάφος Σμυρναίων Ἑλλήνων μὲ ῥωμαϊκὴ πολιτεία. ἀδιευκρίνιστη χρονολογία ἐπὶ στεφανηφόρου Αἰλίου Βίωνος, μηνὸς τρίτου. καθεστηκότα ὁρθογραφικὰ λάθη· παράλειψι ὑπογεγραμμένης - προσγεγραμμένης· ἥρῶν (δίς), ἀντῆ, Ἀντωνίω, Μελιτίνω· νγ ἀντὶ γγ (σὰ νὰ ἦταν ἀναφομοίωτο ν προθέσεως)· ἀνγεῖον (τρίς)· ἵωτακισμὸς (ει ἀντὶ ι) ἀποτείσει, δισχείλια. βραχυγραφίες: Αἰλ(ίου), Αὐρ(ηλία). κύρια ὄνοματα ἑλληνικά· Ἀλέξανδρος, Βίων, Μελίτινος, Μήτηρ θεῶν, Όμοία, Πάμφιλος, Προκοννήσιον, Σιπυληνή, Τρύφαινα (δίς)· ῥωμαϊκά· Αἴλιος, Αὐρηλία, Σω-

λάριος, πιθανή χρονολογία τέλη του Β' μ.Χ. αἰῶνος. ἀκολουθεῖ τὸ κείμενο τῆς ἐπιγραφῆς διωρθωμένο.

Αὐρηλία Τρύφαινα Ἀλεξάνδρου ἐπεσκεύασε τὸ προγονικὸν ἥραφον αὐτῇ καὶ κληρονόμοις αὐτῆς καὶ ἀπελευθέροις καὶ Ἀντωνίῳ Μελιτίνῳ μετὰ τῆς γυναικὸς Ὄμοίας καὶ τέκνων καὶ Παμφίλου μόνου, ὡνησαμένη τὸ καινὸν ἀγγεῖον Προκοννήσιον τὰ κατὰ τοῦ Σωλαρίου, μηδενὸς ἔχοντος ἔξουσίαν ἐτέρου εἰς τὸ καινὸν ἀγγεῖον τεθῆναι ἢ μόνης τῆς Τρυφαίνης, ὁμοίως μηδὲ εἰς τὸ ἔτερον ἀγγεῖον τὸ προγονικόν, μηδὲ ἀπαλλοτριῶσαι τὸ ἥραφον. ὡς ἔάν τις παρὰ ταῦτα τολμήσῃ ποιῆσαι, ἀποτίσει Μητρὶ θεῶν Σιπυληνῇ δηνάρια δισχίλια πεντακόσια. ταύτης τῆς ἐπιγραφῆς ἀπόκειται τὸ ἀντίγραφον εἰς τὸ ἀρχεῖον ἀποτεθέν. ἐπὶ στεφανηφόρου Αἰλίου Βίωνος, μηνὸς τρίτου.

Τὰ σχόλια τοῦ Patinus εἶναι πολὺ πλούσια καὶ εὔστοχα (σελ. 205 - 231). σύντομα καὶ οὐσιώδη εἶναι καὶ τὰ σχόλια τοῦ Boeckhius στὴ δική του ἔκδοσι.

B' ἐπιγραφὴ (= CIG Σμύρνης 3325, τ. 2, σ. 771 - 2)

Ἐνεπίγραφο μαρμάρινο ἐπιτάφιο ἀνάγλυφο τῶν ἐλληνορρωμαϊκῶν χρόνων ποὺ παριστάνει κυρίως τὸ νεαρὸν νεκρὸν ἥρωα. στὸ μέσο εἶναι ὁ εἰκοσάχρονος *Λούκιος Μούρδιος Ἡρακλᾶς* ἥρως ἔφιππος μὲ χλαμύδα ἀνεμιζόμενη, ἀσκεπής καὶ ἀνυπόδητος, προτείνων μὲ τὸ δεξιό του χέρι πινάκιο μὲ φαγώσιμη προσφορά. ὁ ἵππος χωρὶς καμμία σαγὴ ἢ χαλίνωσι, ἥρεμος μὲ ὑψωμένο γιὰ βηματισμὸ τὸ ἐμπρόσθιο ἀριστερὸ του πόδι. ἵππος καὶ ἀναβάτης βλέπουν καὶ κατευθύνονται πρὸς τὰ δεξιὰ τοῦ ἀναγλύφου. μπροστὰ στὸν ἵππο μικρὸς βωμὸς μὲ φλόγα, πίσω ἀπὸ τὸ βωμὸν καρποφόρο δέντρο μὲ περιελιγμένον ὄφι ποὺ βλέπει μὲ ἀνοιχτὸ τὸ στόμα πρὸς τὸ προσφερόμενο πινάκιο. κάτω καὶ πίσω ἀπὸ τὸ ἀριστερὸ πλευρὸ τοῦ ἵππου φαίνεται κυνηγετικὸς σκύλος ὀσφραινόμενος τὸ ἔδαφος. πίσω ἀπὸ τὸν ἵππο, σχεδὸν ἐγγίζων τὴν οὐρά του, ἀσκεπής καὶ ἀνυπόδητος πεζὸς νεανίσκος, προφανῶς δοῦλος ἀναβολεύς. στὴν ἄνω ἀριστερὴ γωνίᾳ τοῦ ἀναγλύφου ἡ σύντομη ἐπιγραφή· στίχοι 3, γράμματα μὲ ἀκρέμονες, ἀπλᾶ καὶ ὁμοια μεταξύ τους. ὑπάρχει μία βραχυγραφία· *Λο(ύ)κιος*. κύρια δύνοματα ἔνα ἐλληνικὸ καὶ δύο ρωμαϊκά. πιθανή χρονολογία γύρω στὸ 200 μ. Χ.. ὁ νεκρὸς εἶναι Σμυρναῖος "Ἐλληνας μὲ ρωμαϊκὴ πολιτεία. ἥρως λέγεται, ὅπως συνήθως στοὺς εἰδωλολάτρες τῶν ἐλληνορρωμαϊκῶν χρόνων, προέκτασι κι ἀπομίμησι τῆς θεοποιήσεως τῶν τότε αὐτοκρατόρων, εἴναι τὸ ἀνάλογο τῆς ἀγιοποιήσεως (*μακαρίτης, μακαριστός*). καὶ ὅπως στοὺς Χριστιανοὺς ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐπίσημη καὶ πάγκοινη ἀγιοποίησι ὑπάρχει καὶ ἡ ἀνεπίσημη ἴδιωτική καὶ οἰκογενειακή, ἔτσι καὶ στοὺς

εἰδωλολάτρες ἡ ἥρωοποίησι –οἱ ἥρωες λατρεύονταν ώς ἡμίθεοι– ἢ-
ταν συνήθως οἰκογενειακὴ ὑπόθεσι ἐκφραστικὴ τοῦ μεγάλου πόνου
γιὰ τὸν προσφιλῆ νεκρό. ἐδῶ στὴν ὅλη παράστασι τοῦ νεαροῦ νεκροῦ,
τὴν ἔφιπτη, ὑποβόσκει ὁ ὑπαινιγμὸς ὅτι αὐτὸς ταυτίζεται κάπως μὲ ἔ-
ναν ἀπὸ τοὺς Διοσκούρους Κάστορα καὶ Πολυδεύκη· σὰ νὰ παρίστανε
κανεὶς σήμερα τὸν πρόωρα χαμένο γιό του ώς καβαλάρη ποὺ νὰ μοιά-
ζῃ μὲ τὸν Ἀι Γιώργη ἢ τὸν Ἀι Δημήτρη.

Τὸ σύντομο κείμενο τῆς ἐπιγραφῆς ἔχει ώς ἀκολούθως.

Λούκιος Μούρδιος

Ἡρακλᾶς, ἐτῶν κ'

Ἡρως.

Τὰ σχόλια τοῦ Patinus εἶναι πάλι πολὺ πλούσια καὶ εὕστοχα (σελ.
232 - 246). ὁ Boeckhius στὴν ἔκδοσί του ἔχει συνοπτικῶς τὰ ἀπαραίτη-
τα σχόλια.

Γ' Ἐπιγραφή (= CIG Σμύρνης 3366, τ. 2, σ. 783)

Ἐνεπίγραφο μαρμάρινο ἐπιτάφιο ἀνάγλυφο τῶν ἐλληνορρωμαϊ-
κῶν χρόνων, ἵσως τῆς ἴδιας οἰκογενείας μὲ τὴν πρώτη ἐπιγραφή, τῆς
Τρυφαίνης. παριστάνονται στὸ μέσο δυὸ ἔφηβοι ἱππεῖς ἀφιππεύσαντες
καὶ πεζοί, μᾶλλον ἀδερφοί, ποὺ φοροῦν μόνο βραχὺ χιτῶνα καὶ ἀπλῆ
ζώνη, ἀσκεπεῖς καὶ ἀνυπόδητοι, μὲ τριπλᾶ περισφύρια κοσμήματα,
κρατοῦν δὲ στὸ ἔνα τους χέρι ἀπὸ ἔνα ἀκόντιο κυνηγετικό, τὸ δὲ ἄλλο
τὸ ἔχουν ἀκουμπισμένο ὁ ἔνας στὸ μέτωπο τοῦ ἵππου του (ἀριστερά),
κι ὁ ἄλλος κάτω ἀπὸ τὸ σαγόνι τοῦ δικοῦ του ἵππου (δεξιά). οἱ ἵπποι
ἄχαλίνωτοι μὲ μόνη σαγὴ ἀπὸ μιὰ δορὰ θηράματος ὁ καθένας στὴ θέ-
σι τοῦ ἐφιππείου. τὰ ζεύγη καὶ τῶν ἱππέων καὶ τῶν ἵππων εἶναι ἀντί-
στοιχα καὶ ἐλαφρῶς ἀντιμέτωπα. πίσω ἀπὸ τοὺς ἵππους στὶς δυὸ ἄκρες
τοῦ ἀναγλύφου ἀπὸ ἔνα καρποφόρο δέντρο καὶ τὸ καθένα μὲ ἔναν πε-
ριελιγμένον ὄφι. ὅλ' αὐτὰ πατοῦν σὲ λεπτὸ καὶ χαμηλὸ βάθρο, στὸ ὁ-
ποῖο ὑπάρχει ἡ ἀνορθόγραφη ἐπιγραφή.

Πάνυφιλος ... Ἄλεσξανδρος, χαιρετε.

Μεταξὺ τῶν δυὸ ὄνομάτων ὑπῆρχε ἔνα καὶ ποὺ ἀποξέστηκε. γράμ-
ματα ἀπλᾶ μὲ ἀκρέμονες. οἱ νεκροὶ εἶναι Σμυρναῖοι "Ελληνες. πιθανὴ
χρονολογία γύρω στὸ 200 μ.Χ.. παρ' ὅλο ποὺ δὲν ὑπάρχει ὁ χαρακτη-
ρισμὸς ἥρωες, ὁ ὑπαινιγμὸς τῶν δυὸ ἀδερφῶν Διοσκούρων Κάστορος
καὶ Πολυδεύκους εἶναι ἔντονος.

Τὰ σχόλια τοῦ Patinus ἐκτείνονται σὲ 3 σελίδες (247 - 249). ὁ
Boeckhius ἔχει τὰ ἀπαραίτητα.

Κατὰ τὸν Boeckhius οἱ τρεῖς μαρμάρινες ἐπιγραφές, ποὺ προέρχο-
νται ἀπὸ τὴν τουρκοκρατούμενη Σμύρνα, στὴν ἀρχὴ ἀνῆκαν στὴν ἴ-

διωτική συλλογή του C. Patinus, συντάκτου του ἐν λόγῳ παλαιτύπου, κι ἀργότερα περιῆλθαν στὸ μουσεῖο τῆς Βερώνας, ὅπου βρίσκονται μέχρι σήμερα.

Στὸ ὑστερόγραφο τοῦ παλαιτύπου ὁ C. Patinus ἀναφέρει ὅτι τὶς τρεῖς ἐπιγραφὲς ἀγόρασε ὁ ἴδιος ἀπὸ ἓναν "Ἐλληνα ἔμπορο, τὸν ὃποῖο συνάντησε στὴν πλατεῖα τοῦ Ἀγίου Μάρκου στὴ Βενετία. στὴ δὲ ἡμερομηνίᾳ τοῦ προλόγου του φαίνεται ὅτι τὶς κρατοῦσε στὸ προσωπικό του μουσεῖο στὸ Πατάβιον.

Προβληματισμοὶ 2 (2005), 146 - 151, Θεσσαλονίκη
("Ιδρυμα Ἑθνικοῦ καὶ Θρησκευτικοῦ Προβληματισμοῦ")

ΜΕΛΕΤΕΣ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΙ

Δρος ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΣΙΑΜΑΚΗ

13

ΤΕΥΧΟΣ 13 - ΙΟΥΝΙΟΣ 2013
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΔΟΝΑΞ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. Ἱερωνύμου Ἐπιτάφιον Παύλης	195
2. Μουσικὴ καὶ χορὸς στὸ βιβλικὸ κόσμο	257
3. Οἱ μάγοι κι ὁ ἀστέρας τους	274
4. Ἐπιγραφικὸ παλαιότυπο	283

ISBN 978-960-7127-30-3

ISSN 2241-7192